

Міністерство освіти і науки України
Дрогобицький державний педагогічний університет імені Івана Франка

Кваліфікаційна наукова
праця на правах рукопису

ТАБАКА ОЛЬГА МИРОНІВНА

УДК: [373.2.016:81]:070-053.4«2001/2025»

ДИСЕРТАЦІЯ
ПЕДАГОГІЧНІ УМОВИ РОЗВИТКУ МОВЛЕННЯ
СТАРШИХ ДОШКІЛЬНИКІВ ЗАСОБАМИ ДИТЯЧОЇ ПЕРІОДИКИ
(перша чверть ХХІ ст.)

011 Освітні, педагогічні науки

Подається на здобуття ступеня доктора філософії. Дисертація містить результати власних досліджень. Використання ідей, результатів і текстів інших авторів мають посилання на відповідне джерело

_____ О.М. Табака

Науковий керівник: Невмержицька Олена Василівна,
доктор педагогічних наук, професор

АНОТАЦІЯ

Табака О. М. Педагогічні умови розвитку мовлення старших дошкільників засобами дитячої періодики (перша чверть ХХІ ст.) – Кваліфікаційна наукова робота на правах рукопису.

Дисертація на здобуття наукового ступеня доктора філософії за спеціальністю 011 «Освітні, педагогічні науки». – Дрогобицький державний педагогічний університет імені Івана Франка, Дрогобич, 2023.

У роботі розкрито зміст і завдання розвитку мовлення дітей старшого дошкільного віку в історичній ретроспективі; здійснено системне дослідження шляхів розвитку мовлення старших дошкільників засобами дитячої періодики першої чверті ХХІ ст.; з'ясовано розвивальний потенціал медіа, зокрема, дитячої періодики; визначено педагогічні умови удосконалення процесу розвитку мовлення старших дошкільників засобами дитячої періодики.

Формування мовлення є ключовою умовою всебічного розвитку дитини дошкільного віку. Становлення первинного світогляду, сформованість знань, умінь та навичок, психічних якостей, потреб та інтересів обумовлюються рівнем мовленнєвого розвитку малюка.

Базовий компонент дошкільної освіти один із основних освітніх напрямів визначає саме розвиток мовлення. Документ зазначає, що здатність дитини озвучувати свої думки, враження, прохання тощо у різних формах висловлювання складає суть мовленнєвої компетентності дошкільника, яка повинна формуватися на етапі дошкільного дитинства. Відтак завдання розвитку мовлення дітей розглядаються як першорядні у закладах дошкільної освіти та їхніх родин.

Ретроспективний аналіз підходів до розвитку мовлення та навчання мови дітей підкреслює вагомість цієї роботи на етапі дошкільного віку. Вітчизняні та зарубіжні педагоги визначають провідні чинники розвитку мовлення дітей та спонукають до роздумів над удосконаленням цього процесу.

Виклики сьогоднішнього часу орієнтують науковців та практиків до постійних пошуків шляхів ефективного мовленнєвого розвитку дошкільнят. Особлива увага приділяється тим засобам, які здатні впливати на виховання та розвиток сучасних дітей.

Поширення інформаційного простору сягає різних сфер життя людини, у тому числі освіти. Роль і вплив медіа торкаються також дошкільного дитинства. Їх присутність в освітньому процесі закладів дошкільної освіти стає все більш помітною.

Ми розглянули застосування медіа, зокрема друкованих, у роботі з дітьми старшого дошкільного віку. Такі науковці, як К. Крутій, Н. Вернигора, Т. Давиденко привертають увагу до питання впливу медіа на розвиток мовлення дошкільнят. У працях зазначено, що за умови правильного керівництва процесом комунікації малюків і медіа останні можуть бути важливим чинником мовленнєвого розвитку.

Нами було здійснено аналіз змістовно-розвивального потенціалу дитячої періодики означеного періоду на прикладі видань «Ангеляткова наука», «Джміль» та ін. і визначено їх роль та значення у процесі розвитку мовлення дітей старшого дошкільного віку. З'ясовано, що часописи містять потужний розвивальний матеріал, який допомагає педагогам та батькам у формуванні мовленнєвої компетентності дошкільнят.

Однак за результатами проведеного опитування вихователів та батьків дітей нами констатовано, що увага до дитячої періодики у нашому технократичному світі дуже незначна. Змістове наповнення журналів не використовується сповна для реалізації завдань мовленнєвого розвитку дошкільнят.

Нами виокремлено наступні суперечності у розробці проблеми пошуків педагогічних умов, які б сприяли розвитку мовлення старших дошкільників засобами медіа, зокрема друкованих:

– зростання ролі мас-медіа у сучасному світі та водночас недостатнє використання, а почасти й неготовність вихователів до їхнього використання в освітньому процесі закладу дошкільної освіти;

– об’єктивна необхідність розв’язання проблеми розвитку мовлення сучасних дошкільників в умовах творення інформаційного суспільства та реальний стан цієї роботи у закладах дошкільної освіти.

Для дітей жити у світі медіа – цілком природно. Однак очевидно, що комунікація з сучасними медіа має впливи на зростаючу особистість, які можуть бути як позитивними, так і негативними. Нами визначено умови, створення яких має позитивно вплинути на розвиток мовлення дошкільнят засобами періодики:

1) реалізація інтегрованого підходу у застосуванні медіа, зокрема періодики, в процесі розвитку мовлення дітей дошкільного віку;

2) створення сприятливого емоційного клімату в освітній роботі з дітьми дошкільного віку;

3) забезпечення відповідності періодичних видань завданням розвитку мовлення дітей старшого дошкільного віку.

Наукова новизна отриманих результатів дослідження полягає у тому, що:

– *вперше* здійснено системне дослідження шляхів розвитку мовлення старших дошкільників засобами дитячої періодики першої чверті XXI ст.;

– *розкрито* еволюцію змісту і завдань розвитку мовлення дітей старшого дошкільного віку в історичній ретроспективі та встановлено, їхнє розширення та поглиблення в хронологічних межах дослідження;

– *з’ясовано* розвивальний потенціал медіа, зокрема, дитячої періодики (розвиток мовленнєвих умінь та навичок, формування досвіду мовленнєвої взаємодії, опанування навичок читання та набуття графічного досвіду тощо);

– на основі вивчення історичного досвіду *визначено* педагогічні умови удосконалення процесу розвитку мовлення старших дошкільників засобами дитячої періодики (реалізація інтегрованого підходу у застосуванні медіа, зокрема періодики, в процесі розвитку мовлення дітей дошкільного віку;

створення сприятливого емоційного клімату в освітній роботі з дітьми дошкільного віку; забезпечення відповідності періодичних видань завданням розвитку мовлення дітей старшого дошкільного віку тощо);

– *уточнено* сутність базових понять дослідження («мовлення», «мовленнєвий розвиток», «мовленнєва особистість», «мовленнєве середовище», «медіаосвіта», «друковане медіа», «періодичне друковане видання» тощо), а також специфіку та ретроспективу розвитку дитячих часописів для дітей дошкільного віку;

– *сформульовано* рекомендації для вихователів та батьків щодо розвитку мовлення дітей старшого дошкільного віку засобами дитячої періодики;

– *подальшого розвитку* набула методика розвитку мовлення дошкільників засобами дитячої періодики, зважаючи на історичний досвід.

Практичне значення дослідження визначається що його матеріали доповнюють і розширюють уявлення про розвиток мовлення дітей старшого дошкільного віку із використанням дитячої періодики. Отримані результати зможуть стати основою підручників та посібників для майбутніх та практикуючих педагогів. Матеріали дисертаційного дослідження можуть використовуватися під час викладання дисциплін «Педагогіка», «Дошкільна педагогіка», «Дошкільна лінгводидактики» у педагогічних закладах вищої освіти. Розроблені методичні рекомендації щодо розвитку мовлення старших дошкільників можуть використовуватися в освітній діяльності закладів дошкільної освіти та стати основою для розробки програм розвитку дітей дошкільного віку.

Ключові слова: дитяча періодика, діти старшого дошкільного віку, засоби масової інформації, комунікативна культура, комунікативний розвиток, комунікація, медіакомпетентність, медіаосвіта, мова, мовленнєва компетентність, мовленнєва особистість, мовленнєвий розвиток, мовленнєво-творча діяльність, словникова робота, твори художньої літератури.

ABSTRACT

Tabaka O. M. Pedagogical conditions for the development of older preschoolers speech by means of children's periodicals (the first quarter of the 21st century) - Qualifying scientific work with manuscript rights.

Dissertation for obtaining the scientific degree of Doctor of Philosophy in specialty 011 "Educational and Pedagogical Sciences". – Ivan Franko Drohobych State Pedagogical University, Drohobych, 2023.

The work reveals the content and tasks of older preschool children speech development in historical retrospect; a systematic study of ways of older preschoolers speech development using children's periodicals of the first quarter of the 21st century was carried out; the developmental potential of the media, in particular, children's periodicals, is clarified; pedagogical conditions for improving the speech development process of older preschoolers by means of children's periodicals are determined.

The formation of speech is a key condition for the comprehensive development of a preschool child. The formation of the primary worldview, the formation of knowledge, abilities and skills, mental qualities, needs and interests are determined by the level of speech development of the child.

The basic component of preschool education, one of the main educational areas, determines the development of speech. The document notes that the child's ability to voice his thoughts, impressions, requests, etc., in various forms of expression is the essence of a preschooler's speech competence, which should be formed at the stage of preschool childhood. Therefore, the tasks of children's speech development are considered to be of primary importance in preschool education institutions and their families.

A retrospective analysis of approaches to the development of children's speech and language learning emphasizes the importance of this work at the stage of preschool age. National and foreign pedagogues identify the leading factors in the development of children's speech and encourage reflection on the improvement of this process.

Today's challenges direct scientists and practitioners to the constant search for the ways of effective speech development of preschoolers. Special attention is paid to those means that can influence the upbringing and development of modern children.

The spread of information space reaches various spheres of human life, including education. The role and influence of the media also affect preschool childhood. Their presence in the educational process of preschool education institutions is becoming more and more noticeable.

We considered the use of media, in particular printed media, in working with children of older preschool age. Such scientists as K. Krutiy, N. Vernyhora, T. Davydenko draw attention to the question of the influence of the media on the development of preschoolers' speech. It is stated in the writings that if the process of communication between children and the media is properly managed, the latter can be an important factor in speech development.

We analyzed the content and developmental potential of children's periodicals of the specified period using the examples of "Anhelyatkova nauka" ("Angel science"), "Dzhmil'" ("Bumblebee") and others. We determined their role and significance in the development of speech of older preschool children. It was found that magazines contain powerful educational material that helps teachers and parents in the formation of speech competence of preschoolers.

However, based on the results of the conducted survey of educators and parents of children, we found that attention to children's periodicals in our technocratic world is very insignificant. The content of magazines is not fully used for the implementation of speech development tasks of preschoolers.

We singled out the following contradictions in the development of the problem of searching for pedagogical conditions that would contribute to the development of the speech of older preschoolers through media, in particular printed media:

- the growing role of mass media in the modern world and at the same time the insufficient use, and sometimes also the unpreparedness of educators for their use in the educational process of the preschool education institution;

– the objective necessity of solving the problem of speech development of modern preschoolers in the conditions of creating an information society and the real state of this work in preschool education institutions.

It is quite natural for children to live in the world of media. However, it is obvious that communication with modern media has effects on the growing personality, which can be both positive and negative. We have determined the conditions, the creation of which should have a positive effect on the development of speech of preschoolers by means of periodicals:

1) the implementation of an integrated approach in the use of media, in particular periodicals, in the process of preschool children speech development;

2) the creation of a favorable emotional climate in educational work with preschool children;

3) the ensuring compliance of periodicals with the task of older preschool children speech development.

The scientific novelty of the research results is that:

– *for the first time*, a systematic study of the ways of older preschoolers speech development out using children's periodicals of the first quarter of the 21st century was carried;

– the evolution of the content and tasks of the older preschool children speech development *is revealed* in historical retrospect and their expansion and deepening within the chronological limits of the study is established;

– the developmental potential of the media, in particular, children's periodicals (development of speech abilities and skills, formation of speech interaction experience, mastery of reading skills and acquisition of graphic experience, etc.) *was clarified*;

– on the basis of the study of historical experience, the pedagogical conditions for improving the speech development process of older preschoolers by means of children's periodicals *were determined* (implementation of an integrated approach in the use of media, in particular periodicals, in the process of speech development of preschool children; creation of a favorable emotional climate in educational work with

preschool children; ensuring compliance of periodicals with the task of speech development of older preschool children, etc.);

- on the basis of the study of historical experience, the pedagogical conditions for improving the speech development process of older preschoolers by means of children's periodicals *were determined* (implementation of an integrated approach in the use of media, in particular periodicals, in the process of speech development of preschool children; creation of a favorable emotional climate in educational work with preschool children; ensuring compliance of periodicals with the task of speech development of older preschool children, etc.);

- the essence of the basic research concepts *has been clarified* ("speech", "speech development", "speech personality", "speech environment", "media education", "print media", "periodical print publication", etc.), as well as the specificity and retrospective of the development of children's magazines for preschool children;

- recommendations *were formulated* for educators and parents regarding the development of older preschool children speech by means of children's periodicals;

- the method of developing the speech of preschoolers by means of children's periodicals *gained further development*, taking into account historical experience.

The practical value of the study is determined by the fact that its materials complement and expand the understanding of the development of speech of older preschool children using children's periodicals. The obtained results can become the basis of textbooks and manuals for future and practicing teachers. The materials of the dissertation research can be used when teaching the disciplines "Pedagogy", "Preschool pedagogy", "Preschool language didactics" in pedagogical institutions of higher education. The developed methodological recommendations for the development of speech of older preschoolers can be used in the educational activities of preschool education institutions and become the basis for developing programs for the development of preschool children.

Keywords: children's periodicals, children of older preschool age, mass media, communicative culture, communicative development, communication, media literacy,

media education, language, speech competence, speech personality, speech development, speech and creative activity, vocabulary work, works of fiction literature.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДОСЛІДЖЕННЯ

Праці, в яких опубліковані основні наукові результати

1. Табака О.М. Розвиток мовлення дошкільнят: актуальні проблеми, шляхи розв'язання. *Актуальні питання гуманітарних наук: міжвузівський збірник наукових праць молодих вчених Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка. Дрогобич: Видавничий дім «Гельветика». 2021. Вип. 40. Том 3. С. 213–218.*

2. Табака О.М. Зарубіжна педагогіка про розвиток мовлення дошкільників. *Науковий фаховий педагогічний журнал категорії «Б» Волинського національного університету імені Лесі Українки. АСТА PAEDAGOGIKA VOLYNIESENS. Одеса: Видавничий дім «Гельветика». 2021. Вип. 3. С. 29–34.*

3. Табака О.М. Розвиток мовлення дошкільнят крізь призму поглядів вітчизняних педагогів. *Науково-педагогічний журнал «Молодь і ринок». 2021. №11–12. С. 175–179.*

4. Табака О.М. Дитяча періодика: особливості, освітній потенціал, ретроспектива розвитку. *Електронний науковий журнал “Перспективи та інновації науки (Серія «Психологія», Серія «Педагогіка», Серія «Медицина»)). 2022. №13(18) С. 458–466.*

Наукові праці, які засвідчують апробацію матеріалів дисертації

5. Табака О.М. Медіа в роботі з дітьми дошкільного віку. *Сучасні тенденції розвитку освіти і науки в інтердисциплінарному контексті. Діалог культур як чинник інтеграції* : зб. матеріалів IV міжнар. наук.-практ. конф. Варшава – Ужгород – Херсон : Посвіт, 2019. С. 150–151.

6. Табака О.М. Медіаосвіта в контексті завдань нової української школи. *Професійний розвиток педагога: Сучасний вчитель початкової школи: проблеми*

і перспективи в контексті освітньої реформи : зб. матеріалів Всеукр. наук.-практ. конф. Рівне, 2019. С. 122–124.

7. Табака О.М. Використання медіатехнологій у роботі з розвитку мовлення дошкільників. *Herald pedagogiki. Nauka i Praktyka*. Варшава, 2019. № 50. С. 60–63.

8. Табака О.М. Медіатехнології в інтегрованому просторі сучасної дошкільної освіти». *Labyrinths of Reality*. Монреаль-Сєверодонецьк, 2020. № 2(7). С. 111–114.

9. Табака О.М. Мовленнєва компетентність як важлива характеристика особистості дитини старшого дошкільного віку. *Майстерність комунікації у мистецькій і професійній освіті* : зб. наук. праць, Житомир : ЖДУ імені І. Франка, 2020. С.42–44.

10. Табака О.М. Використання художньої літератури у просторі сучасної дошкільної освіти. *Матеріали звітних конференцій факультету педагогічної освіти*. Львів: ЛНУ імені Івана Франка, 2020. Вип.5. С. 80–82.

11. Табака О.М. Розвиток мовлення дітей – традиції та сучасність у дошкільній лінгводидактиці. *Інноваційні наукові дослідження у галузі педагогіки та психології* : матеріали Міжнар. наук-практ. конф. (5–6 лютого 2021 р.) Запоріжжя : Класичний приватний університет, 2021. С. 84–85.

12. Табака О.М. Формування лексичної компетенції дітей старшого дошкільного віку засобами медіатехнологій. *Матеріали звітних конференцій факультету педагогічної освіти*. Львів : ЛНУ імені Івана Франка, 2021. Вип.6. С. 69–71.

13. Табака О.М. Радісне сприйняття дійсності як важлива передумова формування мовленнєвої компетентності дошкільнят. *Матеріали звітних конференцій факультету педагогічної освіти*. Львів: ЛНУ імені Івана Франка, 2022. Вип.7. С. 65–68.

14. Табака О. Розвиток мовлення у контексті формування духовності дошкільнят. *Актуальні проблеми педагогічної освіти: реалії, нові ідеї та*

перспективи : матеріали IV Міжнар. наук.-практ. конф. 5-6 трав. 2022 р. Львів : ЛНУ імені Івана Франка, 2022. С.144–147.

15. Табака О.М. Сучасна періодика як засіб формування мовленнєвої компетенції дошкільнят. *Матеріали звітних конференцій факультету педагогічної освіти*. Львів: ЛНУ імені Івана Франка, 2023. Вип.8. С. 59–62.

Наукові праці, які додатково відображають результати дисертації

16. Книжка малюкам. Хрестоматія літературно-художніх творів з методикою використання для дітей молодшого дошкільного віку / Гавриш Н.В., Кіндрат І.Р., Табака О.М., Хартман О.Ю. Київ : Українська академія дитинства, 2020. 256 с.

17. Табака О.М. Золотий горішок. Збірка казок для дітей дошкільного та молодшого шкільного віку. Львів, 2016. 36 с.: іл.

ЗМІСТ

Вступ	14
Розділ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ РОЗВИТКУ МОВЛЕННЯ ДІТЕЙ СТАРШОГО ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ ЗАСОБАМИ МЕДІА.....	22
1.1. Ступінь дослідженості проблеми розвитку мовлення дошкільників у сучасній педагогіці та дошкільній лінгводидактиці.....	22
1.2. Розвиток мовлення дітей дошкільного віку: програмні вимоги.....	58
1.3. Розвиток мовлення дітей дошкільного віку: історична ретроспектива.....	76
1.4. Медіа у процесі розвитку мовлення дітей-дошкільників.....	90
Висновки до першого розділу	99
Розділ 2. ДИТЯЧА ПЕРІОДИКА ЯК ЗАСІБ РОЗВИТКУ МОВЛЕННЯ СТАРШИХ ДОШКІЛЬНИКІВ (перша чверть ХХІ ст.).....	101
2.1. Дитяча періодика: особливості, ретроспектива розвитку.....	101
2.2. Змістовно-розвивальний потенціал дитячої періодики упродовж хронологічних меж дослідження.....	116
2.3. Шляхи використання дитячої періодики у процесі розвитку мовлення дітей старшого дошкільного віку.....	167
Висновки до другого розділу	193
Загальні висновки.....	196
Список використаних джерел.....	202
Додатки	221

ВСТУП

Важливою умовою різнобічного розвитку дитини дошкільного віку є формування її мовлення, що полягає в умінні правильно будувати фрази, доцільно використовувати лексику, конструктивно вести діалог тощо. Рівень розвитку дитячого мовлення впливає на сформованість у дошкільника знань, умінь та навичок, інтересів та потреб, психічних якостей, що складають базис особистісної культури. Відтак розвиток мовлення дошкільнят є важливим завданням як закладів освіти, так і родин вихованців.

Пошук шляхів підвищення ефективності розвитку мовлення дітей дошкільного віку сьогодні активно реалізується у психолого-педагогічній науці. Над цією проблемою працюють відомі вчені В. Бенера [9], О. Білан [12–15], А. Богуш [16–30], Н. Гавриш [41–53], А. Гончаренко [57–58], К. Крутій [105–113], І. Луценко [122–124], Н. Маліновська [9; 125], Т. Піроженко [149] та інші. Науковці шукають шляхи оптимізації роботи з розвитку мовлення дошкільників та розв’язку завдань, задекларованих у Базовому компоненті дошкільної освіти, який акцентує на формуванні мовленнєвої компетентності як важливої умови розвитку та становлення особистості дошкільника. При цьому важлива роль відводиться врахуванню тих засобів, які сьогодні відіграють вагомую роль у розвитку мовлення сучасних дітей.

Становлення інформаційного суспільства, розвиток відкритого інформаційного простору посилили роль і вплив медіа на процес розвитку дітей дошкільного віку від народження. Ця тенденція визначила інтереси освітньої політики останніх років у сторону підвищення якості освіти шляхом освоєння медіапростору.

Сучасна медіаосвіта стає особливим напрямом в педагогіці, який виступає за вивчення дітьми масових комунікацій. Елементи медіаосвіти, які використовуються у практиці закладів дошкільної освіти, роблять заняття з дошкільниками емоційними, яскравими внаслідок залучення ілюстративного

матеріалу, використання аудіозвукових і відеозаписів. Все це значно полегшує процес розвитку дітей дошкільного віку.

Застосування медіа, зокрема друкованих, у роботі з дошкільниками може ефективно посприяти формуванню у них уміння граматично правильно і зв'язно будувати висловлювання, оволодінню багатством рідної мови, її виразними можливостями.

В Україні лише впродовж останніх десятиліть зросла увага до медіаосвіти. Її проблеми є предметом вивчення таких українських учених, як Ю. Бондаренко [33], О. Волошенюк [127], В. Іванов [127], К. Крутій [107], Ю. Семеняко [164], Б. Семчук [166] та інших. Проведення загальнонаціональних інтернет-конференцій, круглих столів, реалізація різних медіаосвітнянських проєктів та заснування інтернет сайтів є позитивними зрушеннями.

Науковцями [95; 107; 126] привертається увага до проблеми впливу медіа на розвиток мовлення дітей дошкільного віку. При цьому констатується, що за умови грамотного керівництва процесом комунікації дитини і медіа останні можуть стати вагомим чинником розвитку мовлення. Натомість неконтрольоване використання дітьми досягнень мас-медіа часто призводить до гальмування комунікативної функції, формування специфічного мовлення.

Відтак аналіз наукових джерел засвідчив необхідність розробки проблеми пошуку педагогічних умов, які б сприяли розвитку мовлення старших дошкільників засобами медіа, зокрема друкованих. Зрештою, розробка означеної проблематики актуалізується низкою суперечностей, серед яких:

- зростання ролі мас-медіа у сучасному світі та водночас недостатнє використання, а почасти й неготовність вихователів до їхнього використання в освітньому процесі закладу дошкільної освіти;
- об'єктивна необхідність розв'язання проблеми розвитку мовлення сучасних дошкільників в умовах творення інформаційного суспільства та реальний стан цієї роботи у закладах дошкільної освіти.

Усі зазначені вище обставини зумовили вибір теми нашого дослідження **«Педагогічні умови розвитку мовлення старших дошкільників засобами**

дитячої періодики (перша чверть ХХІ ст.)», визначили його об'єкт, предмет, мету і завдання.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Тема дослідження входить до плану науково-дослідницької роботи кафедри загальної педагогіки та дошкільної освіти Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка як складова комплексної наукової проблеми «Українська освіта у контексті європейських інтеграційних процесів» (державний реєстраційний номер 0117U005400).

Тема дослідження затверджена вченою радою Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка, протокол № 5 від 28.04.2022 р.

Об'єкт дослідження: розвиток мовлення старших дошкільників.

Предмет дослідження: розвиток мовлення старших дошкільників засобами дитячих періодичних видань.

Мета дослідження: з'ясувати та обґрунтувати шляхи розвитку мовлення старших дошкільників засобами дитячої періодики першої чверті ХХІ ст.

Завдання дослідження:

- 1) вивчити ступінь дослідженості означеної проблеми;
- 2) розкрити зміст і завдання розвитку мовлення дітей старшого дошкільного віку;
- 3) виявити розвивальний потенціал медіа, зокрема дитячої періодики, упродовж хронологічних меж дослідження;
- 4) визначити шляхи удосконалення процесу розвитку мовлення старших дошкільників засобами дитячої періодики.

Теоретико-методологічну основу дослідження складають:

– класичні праці видатних мислителів минулого (Я.А. Коменський [98], Й.Г. Песталоцці [145], В. Сухомлинський [177] та ін.);

– основні положення та концептуальні ідеї дошкільної лінгводидактики (О. Білан [12–15], А. Богуш [16–30], Н. Гавриш [41–53], А. Гончаренко [57–58], К. Крутій [105–113] та ін.);

– праці з проблем історії розвитку та виховного й розвивального потенціалу дитячої періодики (А. Бессараб [10], Н. Вернигора [36–37], Т. Давидченко [62–67], Т. Єжижанська [76], Н. Кіт [91–96], І. Круть [114], О. Орлик [138] та ін.) тощо.

У процесі реалізації дослідження використовувалися адекватні меті й завданням **методи**:

– *загальнонаукові* (аналіз, синтез, індукція, дедукція, узагальнення, систематизація, класифікація) для аналізу розвивального потенціалу дитячої періодики упродовж першої чверті ХХІ ст., узагальнення наукових фактів, обґрунтування висновків;

– *пошуково-бібліографічний* метод для вивчення літературних видань;

– *проблемно-хронологічний*, що допоміг простежити еволюцію проблеми розвитку мовлення старших дошкільників засобами дитячих часописів;

– *порівняльно-педагогічний*, що дав можливість здійснити порівняльний аналіз фактів, подій, явищ, поглядів на досліджувану проблему з реаліями сьогодення;

– *прогностичний* метод, що уможливив з'ясування умов для ефективного впровадження прогресивних ідей у галузі дошкільної лінгводидактики у практику сучасної української освіти;

– *емпіричні* (спостереження за освітнім процесом закладу дошкільної освіти, анкетування, контент-аналіз), які уможливили вивчення реального стану використання дитячої періодики як засобу розвитку мовлення старших дошкільників, а також дослідження текстів, вміщених у дитячих журналах з точки зору їхнього розвивального потенціалу.

Джерельну базу дослідження складають:

– різноманітні за змістом і походженням документи та матеріали (монографії, наукові статті, педагогічна і навчально-методична література) з проблем розвитку мовлення дітей старшого дошкільного віку;

– нормативні документи: Закони України «Про освіту», «Про дошкільну освіту», Базовий компонент дошкільної освіти, програми навчання, виховання і

розвитку дітей дошкільного віку («Впевнений старт», «Українське дошкілля») тощо;

- матеріали періодичної преси («Малютко», «Барвінок», «Ангелятко», «Ангеляткова наука», «Джміль» та ін.);

- дисертаційні роботи, предметом дослідження яких є розвиток мовлення дітей дошкільного віку;

- матеріали наукових і науково-практичних конференцій з проблем дошкільної лінгводидактики.

У процесі дослідження вивчалися фонди Національної бібліотеки України ім. В. Вернадського, Національної парламентської бібліотеки України, Державної науково-педагогічної бібліотеки НАПН України ім. В. Сухомлинського, Львівської національної наукової бібліотеки України ім. В. Стефаника, бібліотеки Львівського національного університету ім. І. Франка.

Хронологічні межі дослідження охоплюють першу чверть ХХІ ст. Нижня межа (1998 р.) пов'язана з прийняттям Базового компоненту дошкільної освіти, в якому була відсутня окрема змістова лінія, пов'язана із розвитком мовлення дітей дошкільного віку. Це також період інтенсивного розвитку у вітчизняному медійному просторі Інтернету, який почав конкурувати з друкованими періодичним виданнями, та не завжди позитивно впливати на розвиток мовлення наймолодших користувачів – дітей дошкільного віку. Верхня межа дослідження збігається із прийняттям нової редакції Базового компонента дошкільної освіти (2021 р.), що задекларувала розвиток мовлення одним із основних освітніх напрямів і визначила нові завдання розвитку мовлення дітей дошкільного віку.

Наукова новизна та теоретичне значення дослідження полягає в тому, що вперше здійснено системне дослідження шляхів розвитку мовлення старших дошкільників засобами дитячої періодици першої чверті ХХІ ст.;

- розкрито еволюцію змісту і завдань розвитку мовлення дітей старшого дошкільного віку в історичній ретроспективі та встановлено їхнє розширення та поглиблення в хронологічних межах дослідження;

– з’ясовано розвивальний потенціал медіа, зокрема дитячої періодики (розвиток мовленнєвих умінь та навичок, формування досвіду мовленнєвої взаємодії, опанування навичок читання та набуття графічного досвіду тощо);

– на основі вивчення історичного досвіду визначено педагогічні умови удосконалення процесу розвитку мовлення старших дошкільників засобами дитячої періодики (реалізація інтегрованого підходу у застосуванні медіа, зокрема періодики, в процесі розвитку мовлення дітей дошкільного віку; створення сприятливого емоційного клімату в освітній роботі з дітьми дошкільного віку; забезпечення відповідності періодичних видань завданням розвитку мовлення дітей старшого дошкільного віку тощо);

– уточнено сутність базових понять дослідження («мовлення», «мовленнєвий розвиток», «мовленнєва особистість», «мовленнєве середовище», «медіаосвіта», «друковане медіа», «періодичне друковане видання» тощо), а також специфіку та ретроспективу розвитку дитячих часописів для дітей дошкільного віку;

– сформульовано рекомендації для вихователів та батьків щодо розвитку мовлення дітей старшого дошкільного віку засобами дитячої періодики;

– подальшого розвитку набула методика розвитку мовлення дошкільників засобами дитячої періодики, зважаючи на історичний досвід.

Практичне значення дослідження полягає у тому, що його матеріали доповнюють і розширюють уявлення про розвиток мовлення дітей старшого дошкільного віку із використанням дитячої періодики. Отримані результати зможуть стати основою підручників та посібників для майбутніх та практикуючих педагогів. Матеріали дисертаційного дослідження можуть використовуватися під час викладання дисциплін «Педагогіка», «Дошкільна педагогіка», «Дошкільна лінгводидактика» у педагогічних закладах вищої освіти. Розроблені методичні рекомендації щодо розвитку мовлення старших дошкільників можуть використовуватися в освітній діяльності закладів дошкільної освіти та стати основою для розробки програм розвитку дітей дошкільного віку.

Апробація результатів дослідження відбувалася шляхом доповідей та обговорень на засіданнях та звітних конференціях кафедри загальної педагогіки та дошкільної освіти Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка, а також звітних конференціях факультету педагогічної освіти Львівського національного університету імені Івана Франка (Львів, 2020, 2021, 2022, 2023). Основні положення та результати дослідження викладено також у доповідях автора на науково-практичних конференціях:

– *міжнародних* – «Сучасні тенденції розвитку освіти і науки в інтердисциплінарному контексті. Діалог культур як чинник інтеграції» (Варшава – Ужгород – Херсон, 2019), наукова конференція «Herald pedagogiki. Nauka i Praktyka» (Варшава, 2019), VII Міжнародна науково-практична конференція «Лабіринти реальності» (Монреаль-Сєверодонецьк, 2020 р.), «Інноваційні наукові дослідження у галузі педагогіки та психології» (Запоріжжя, 2021), «Освітнє Дитинство в 20-х роках ХХІ ст.: виклики та можливості» (Львів, 2022), «Актуальні проблеми педагогічної освіти: реалії, нові ідеї та перспективи» (2022);

– *всеукраїнських* – «Сучасний вчитель початкової школи: проблеми і перспективи в контексті освітньої реформи» (Рівне, 2019), «Майстерність комунікації у мистецькій і професійній освіті» (Житомир, 2020), «Духовні засади освіти як умова здорового самовідтворювання суспільства на ґрунті свободи та гідності» (Львів, 2022).

Упровадження результатів дослідження. Основні результати дисертаційного дослідження впроваджено до освітнього процесу Львівського національного університету імені Івана Франка (довідка № 2926-Н від 20.11.2023 р.), Відокремленого структурного підрозділу «Педагогічний фаховий коледж Львівського національного університету імені Івана Франка» (довідка № 95 від 15.11.2023 р.), Городоцького закладу дошкільної освіти ясла-садок № 3 «Барвінок» Городоцької міської ради, закладу дошкільної освіти (дитячий садок) № 131 «Промінчики» Львівської міської ради (довідка № 65 від 10.11.2023 р.).

Особистий внесок здобувача. Основні ідеї, узагальнення та положення дисертаційної роботи напрацьовано самостійно. Участь автора у навчально-методичному посібнику «Книжка малюкам. Хрестоматія літературно-художніх творів з методикою використання для дітей молодшого дошкільного віку» (Н.В. Гавриш, І.Р. Кіндрат, О.М. Табака, О.Ю. Хартман) полягає у розробці методичних рекомендацій, описі інноваційних прийомів роботи та написанні авторських художніх творів для дітей і становить 7,5 друк. арк.

Публікації. Основні положення та результати дослідження висвітлено у 17 наукових та навчально-методичних публікаціях автора: 4 з яких опубліковано у провідних наукових фахових виданнях України, 5 – статей у зарубіжних наукових виданнях, 6 – у збірника тез доповідей на конференціях, 1 навчально-методичний посібник (у співавторстві), 1 збірка авторських казок.

Структура і обсяг дисертації. Дисертація складається зі вступу, двох розділів, висновків, списку використаних джерел із 212 найменувань та 6 додатків. Загальний обсяг дисертації складає 269 сторінок, з них 188 сторінок основного тексту.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ РОЗВИТКУ МОВЛЕННЯ ДІТЕЙ СТАРШОГО ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ ЗАСОБАМИ МЕДІА

1.1. Ступінь дослідженості проблеми розвитку мовлення дошкільників у сучасній дошкільній педагогіці та лінгводидактиці

У всі часи ті, хто мали дотичність до дошкільного дитинства, одним із головних завдань освіти та виховання визначали розвиток мовлення дітей. Багато науковців та педагогів називають його провідним, вирішальним, пріоритетним у розвитку та становленні особистості. Саме мовлення є тим важливим досягненням дитини, яке дозволяє їй входити у світ, пізнавати його і себе у ньому. За допомогою мовленнєвої діяльності малюк здатен чути і розуміти тих, хто поруч, може спілкуватися, виявляти свої бажання та наміри, бути прийнятим і активним в ігровій діяльності, що є провідною у цьому віковому періоді, а також успішно підійматися сходами, що приведуть до навчання у школі. Зрештою, мова, мовлення – це той дар, який має лише людина та який дозволяє їй ставати людиною, не просто істотою, а людиною, яка володіє словом і повинна використовувати його, на переконання Я. Коменського, для ближнього [98]. Оскільки дошкільний вік є сензитивним і надто важливим для розвитку мовлення, то це підкреслює відповідальність педагогів, які працюють з малюками.

Розвивати мовлення – це означає працювати над усіма його сторонами: фонетичною, лексичною, граматичною та діалоговою компетенціями, а також над формуванням комунікативних умінь та навичок. Перед педагогами постають важливі завдання – забезпечення умов, які б сприяли успішному мовленнєвому розвитку, та пошук найефективніших шляхів виховання мовленнєвої особистості дошкільників. Однак вивчення теорії та практики дошкільної освіти дозволяє констатувати певні труднощі в розвитку мовлення дошкільнят, що спонукає до ґрунтовнішого дослідження означеної проблеми

[193, с. 214]. Як стверджують провідні фахівці в галузі дошкільної лінгводидактики: А. Богуш, Н. Гавриш, К. Крутій, сучасний стан розвитку мовлення старших дошкільників є незадовільним. Так, А. Богуш та Н. Гавриш наводять досить невтішні цифри, а саме: у 85 % п'ятирічних дітей рівень мовленнєвого розвитку відповідає рівню трирічних малюків [26].

Відтак у сучасній педагогіці та дошкільній лінгводидактиці проблематика мовленнєвого розвитку дітей дошкільного віку знайшла своє розв'язання у цілій низці наукових та методичних праць. Зокрема, над означеною проблемою працюють А. Богуш [16–30], Н. Гавриш [41–53], А. Гончаренко [57–58], К. Крутій [105–113], І. Луценко [122–124] та інші.

А. Богуш – фундатор української дошкільної лінгводидактики стверджує, що найбільш відповідальним періодом у життєвому циклі людини є перше дитинство, тобто дошкілья. Це період, в якому закладається підґрунтя особистісної активності й особистісних якостей, що є визначальними у майбутньому житті. Це період формування особистості з її майбутніми духовними й моральними цінностями, це перші кроки навчання, період оволодіння рідною мовою в усьому її розмаїтті, розвиток мовлення і культури спілкування, початок становлення мовної особистості [22, с. 19].

Авторка зазначає, що мовлення – це діяльність спілкування, вираження, впливу і повідомлення посередництвом мови, це мова в дії, що функціонує в контексті індивідуальної свідомості. Мовлення також розглядається як спосіб формування і формулювання думки з допомогою мови. При цьому кінцевою метою розвитку мовлення є формування культури мовлення. Культура мовлення – це мовлення у відповідності до усталених норм усної та писемної мови, свідоме та майстерне використання мовно-виражальних засобів згідно з метою та обставинами комунікації. Культура мовлення характеризується низкою якісних ознак мовлення, а саме: змістовність, правильність і чистота, точність, логічність і послідовність, багатство, доречність, виразність і образність. Культура рідної мови має як соціальне, так і національне значення: вона сприяє високому рівню мовленнєвої взаємодії, зростанню загальної культури як самої особистості, так і

суспільства загалом, облагороджує відносини людей; через культуру мовлення відбувається розвиток та вдосконалення самої мови [22, с. 5].

Натомість Н. Гавриш – один із провідних науковців з дошкільної лінгводидактики та співавтор Державного стандарту дошкільної освіти стверджує, що мовлення є стрижнем будь-якої діяльності (ігрової, господарсько-побутової, пізнавальної, пошукової, музичної, образотворчої, літературної, фізичної тощо), утворюючи в єдності з нею макродіяльність, у якій дитина використовує мову й мовлення для розв’язання найрізноманітніших завдань [41].

А. Гончаренко розглядає мовлення як міру, ступінь, якість відтворення дитиною мови. Мовленнєва особистість, за словами автора, – це особистість, яка відтворює мову через своє особливе світосприйняття і світобачення. Тому мовлення як культурологічний чинник є не тільки засобом, а й основою становлення особистісної культури та самовизначення дитини. Воно є особливою формою діяльності малюка та особливим результатом його зусиль в освоєнні життєвого простору. А. Гончаренко називає ці зусилля найважливішим інтелектуальним подвигом у житті дитини [58, с.10].

На наш погляд, визначення поняття «мовлення» найглибше розкрито у тлумаченні А. Гончаренко. Ми схилиємось до думки про те, що мовлення варто розглядати і як засіб, і як чинник, що формує маленьку особистість, її мовленнєву культуру, допомагає самовизначатись, представляти свою унікальність через слово.

Сучасні дослідники окреслюють особливості розвитку мовлення дітей старшого дошкільного віку. Зокрема К. Крутій уважає, що мовно-мовленнєвий розвиток дитини дошкільного віку – це найперше наявність оптимального щодо віку кола лінгвістичних уявлень, мовно-мовленнєвих умінь і навичок, розвиненість мовлення, сформованість мовленнєвої активності, самостійність в оволодінні лінгвістичною інформацією, вміння використовувати різноманітні засоби спілкування [108].

Для Т. Піроженко мовленнєвий розвиток дитини є рушійною силою становлення та розвитку особистості дитини у дошкільні роки. Важливість

своєчасного розвитку мовлення окреслюється завданнями зі створення якнайкращих умов для розкриття потенційних можливостей кожного малюка [149].

І. Луценко акцентує, що мовленнєвий розвиток – це ключова умова формування особистості дитини. Тому важливим завданням дошкільної освіти є забезпечення умов для розвитку мовлення малюків, який неможливо здійснювати без вербальної взаємодії з дорослими та однолітками. Автор зазначає, що паралельне становлення мовлення та комунікативної діяльності пояснюється віковими закономірностями розвитку дошкільнят. Це означає, що виникнення мовлення у малюка можливе лише при умові спілкування з дорослим. Мовленнєва взаємодія вихователя з дітьми раннього і дошкільного віку є комунікативним чинником розвитку мовлення. Тому дуже важливо, щоб педагоги володіли професійними вміннями і навичками мовленнєвого спілкування з дітьми [122, с. 5].

На переконання А. Богуш, мовлення дітей старшого дошкільного віку нерозривно пов'язане із мисленням і сягає досить високого рівня. Авторка зазначає, що на цьому віковому етапі дошкільники опановують вимову всіх звуків. Однак в окремих дітей ще трапляється неточна вимова звуків, зокрема дж, дз, ч, ц, р. Заміна молочних зубів на постійні може бути причиною певних мовленнєвих порушень. Також ще можна спостерігати мовні неточності у словах, які мають складну фонетичну структуру. Дошкільнята швидко помічають і здатні виправити неточності у своєму та чужому мовленні. Науковець стверджує, що на кінець шостого року життя діти повинні оволодіти всіма звуками рідної мови. Якщо простежуються неточності вимови, слід звертатися до фахівців. Шестирічні діти можуть регулювати силу голосу (знижувати, підвищувати, говорити з помірною силою голосу), встановлювати необхідний темп мовлення (помірний під час розповідей, переказу, пришвидшений у скороговках тощо), використовувати різну інтонацію (питальну, окличну), передавати різні емоції (радість, подив, сум тощо).

Важливим показником вважається завершення на кінець дошкільного дитинства процесу фонематичного сприймання, який дозволяє усвідомити дітям звуковий склад рідної мови, а також сприяє формуванню тонких і диференційованих образів слів і окремих звуків. У дітей шостого року життя формується лінгвістичне ставлення до слів. Вони вчаться виокремлювати місце звука у слові, здійснювати частковий та повний звукові аналізи слів, виокремлювати голосні та приголосні звуки, поділяти слова на склади та виокремлювати їх. Діти цього віку, стверджують науковці, готові до навчання елементів грамоти.

Лексичний склад дошкільнят старшої вікової групи налічує від 3,5 до 4 тисяч слів. У своїх висловлюваннях вони використовують усі частини мови, антоніми та синоніми, порівняння, узагальнені слова різного ступеня та слова у переносному значенні. Малюки вживають абстрактні поняття, найчастіше ті, що стосуються людських стосунків. Не лише знають прислів'я, приказки, фразеологізми, а й застосовують їх у мовленні. Старші дошкільники виявляють інтерес до слова, його семантики, з задоволенням виконують завдання, ігри та вправи зі словами. Проте в опануванні словника дошкільнятами ще простежуються лексичні помилки, зокрема неправильне розуміння деяких просторових та абстрактних понять, слів у переносному значенні, прислівників; характерною є бідність словника порівняннями, епітетами, образними словами тощо.

У старшому дошкільному віці відбувається удосконалення граматичної правильності мовлення, діти прагнуть до правильного вживання граматичних форм, помічають помилки у своєму та чужому мовленні. Дошкільнята правильно вживають кличну форму іменників, можуть легко утворити нові слова за допомогою суфіксів чи префіксів, а також складні граматичні форми. У мовленні дітей присутні різні за будовою речення (прості та складні), збагачені прямою мовою, однорідними членами речення. На прохання вихователя діти можуть скласти речення. Однак у мовленні шестирічок ще присутні граматичні помилки, а саме у словозміні, словотворенні та синтаксичні.

А. Богуш акцентує, що засвоєння звукового, граматично правильного мовлення і лексичне збагачення позитивно впливають на розвиток діалогічного та монологічного мовлення, а також на мовленнєве спілкування. Діти вміють розповідати про власний досвід, іграшки, картини, складати творчі розповіді, переповідати зміст літературних творів, мультфільмів, вистав тощо. Важливе якісне новоутворення старших дошкільнят – планувальна та регулювальна функції мовлення допомагають їм навчатися складати розповіді за планом, а також планувати свою мовленнєву діяльність. Проте у групах старшого дошкільного віку ще є діти, у яких рівень мовленнєвого розвитку не відповідає вищесказаному. Вони, звичайно, потребують індивідуальної роботи [30, с. 82].

Н. Гавриш акцентує на механізмах та інструментах мовленнєвого розвитку дошкільників. Авторка визначає такі механізми мовленнєвого розвитку дошкільнят: наслідування мовлення інших людей, активна мовленнєва практика, накопичення дитиною власного досвіду адекватного використання мовлення в різних життєвих ситуаціях. До важливих інструментів мовленнєвого розвитку дошкільнят належать розмова та промова, які повинні бути визначальним у діалоговому форматі міжособистісної взаємодії дитини з педагогом та з однолітками [69, с. 42].

К. Крутій розглядає поняття активності і пасивності мовлення дошкільнят. Під мовленнєвою активністю розуміє не лише здібність висловлюватися, а й здібність сприймати і розуміти мовлення іншого. Мовленнєву пасивність К. Крутій тлумачить як знижений рівень мовленнєвої діяльності. Авторка вважає, що він зумовлений особливостями мовленнєвого розвитку дитини в онтогенезі, який виявляється в недостатній сформованості мовленнєвих умінь або в негативному ставленні до мовленнєвої діяльності зокрема, а також відсутність у дитини пізнавального ставлення до навколишньої дійсності [109].

На основі досліджень К. Крутій стверджує, що виникнення мовленнєвої пасивності, поява її перших симптомів має свої корені ще у переддошкільному дитинстві. Найбільш яскраво вона проявляє себе у старшому дошкільному віці. Автор зазначає, що вікові особливості та тенденції розвитку дітей 6–7 років

мають як позитивний, так і негативний вплив на мовлення дошкільнят. Науковець називає найбільш суттєві показники мовленнєвої пасивності: відсутність ініціативи в мовленнєвій діяльності; її припинення, якщо немає значущого «підкріплення» (яскравої наочності, ігрової мотивації тощо), відсутність «розумового здивування» (допитливості, інтересу тощо), низька працездатність саме в мовленнєвій діяльності. К. Крутій пропонує наступні профілактично-пропедевтичні дії, що впливають на мовленнєвий розвиток кожної дитини: конструювання наочного дидактичного матеріалу різних типів, видів, форм; визначення доцільної мети, місця і часу його використання на мовленнєвому занятті чи у повсякденні; прийняття та використання мовленнєвого досвіду кожної дитини; з'ясування та розробка висловлених думок (розгортання відповідей дітей, стимулювання мовленнєвої активності тощо); створення для кожної дитини «ситуації успіху», схвалювання дій дитини щодо бажання висловити свою думку, виявити мовленнєву ініціативу тощо. Автор вважає, що використання вихователями таких корекційних заходів допоможе уникнути мовленнєвої пасивності у дітей дошкільного віку [109].

Науковці зосереджують увагу також на формулюванні методичних рекомендацій щодо розвитку мовлення старших дошкільників.

А. Гончаренко зазначає, що тривалий час у педагогічній освіті йшлося про навчання рідної мови. Однак лише нещодавно зроблено спробу теоретично обґрунтувати основи становлення й розвитку мовленнєвої особистості. Різниця криється в тому, що оволодіння мовою як засобом спілкування є хоч і складним психічним, проте дещо передбачувано-запрограмованим процесом, що зводиться на перших порах до відтворення дитиною почутого. Науковець вважає, що значущіше й цікавіше є «бути причетним до народження особистості, яка через слово впускає або не впускає нас у свій внутрішній світ, розкриває чи втаємничує своє ставлення до навколишнього, до людей, виокремлює, вивчає та презентує себе серед них як іншу: часом подібну, часом неповторну» [57, с. 9].

Науковець К. Суятинова вважає, що проблема мовленнєвої особистості є комплексною. Її вивчають соціологи, філософи, психологи, лінгвісти й педагоги.

Автор підтримує думку науковців щодо доцільності вживання в дошкільному віці поняття “мовленнєва особистість”, оскільки діти тільки починають опановувати рідну мову [178].

Оволодіння мовленнєвими уміннями та навичками на етапі дошкільного дитинства є надважливими, позаяк мова є визначальним фактором у формуванні національно свідомої людини. К. Суятинова подає авторське визначення національномовленнєвої особистості, розглядаючи її як «особистість, яка знає мову, отримує задоволення від відчуття краси української мови, вміє та прагне спілкуватися рідною мовою; має розширений словниковий запас, який використовує у різноманітних ситуаціях; дотримується правил мовленнєвої поведінки та мовленнєвого етикету» [179, с. 122].

Традиційна методика розвитку мовлення дітей акцентує на формальних показниках оволодіння мовними засобами, до яких належить звуковимова, словниковий склад та граматична правильність мовлення. А. Гончаренко розглядає оволодіння цими засобами як важливий етап, що визначає успішну мовленнєву взаємодію та комунікативну компетентність. Автор стверджує, що становлення мовленнєвої особистості відбувається не в лінійній послідовності (оволодіння звуком, накопичення словникового багатства, набуття граматичної правильності, зв'язності висловлювань), а в поєднанні роботи над розвитком усіх складових мовлення, результатом якої є комунікативна компетентність, уміння спілкуватися рідною мовою у товаристві, порозумітися у мовленнєвій взаємодії. Головне – розвинути у дитини здатність, потребу та інтерес до спілкування з навколишнім світом, до пізнання його та себе в ньому [58].

А. Гончаренко стверджує, що мовленнєвий розвиток дошкільнят важко обмежити рамками занять. Він наскрізно проходить через усю життєдіяльність дітей у закладі дошкільної освіти, тому і повинен здійснюватися впродовж дня. Автор зазначає, що цей підхід не є новим, оскільки ще на Першому Всеросійському з'їзді працівників дошкільного виховання (1919 р.) йшлося про важливість застосування нових методів, а саме – вільне створення активного середовища з урахуванням природи дитини. Вдаючись до досліджень

мовленнєвої активності дошкільнят на заняттях навчально-дисциплінарної моделі, А. Гончаренко констатує, що вони нерідко є малоефективними і навіть шкідливими для дітей, оскільки можуть пригальмовувати їхній розвиток [58, с. 33].

Вихователь, за словами автора, передусім на занятті запрошує до активного мовлення тих дітей, які завжди готові і охочі вступити до діалогу, можуть переказати, розповісти, бо вони краще запам'ятали, зрозуміли, у них повніший лексичний запас, або ж вони просто сміливіші. Такі діти педагогічно зручні, їх можна ставити за приклад малоактивним, вони «не підведуть» при сторонніх. А. Гончаренко [58] вважає, що рамки звиклих занять «працюють» на них. А от для дітей, яким важко словесно сформулювати думку, дібрати точні та влучні висловлювання, які мають невиразну звуковимову чи просто є сором'язливими, фронтальна форма організації буде змарнованим часом. Автор зазначає, що «мінусами» таких занять є те, що вони не дозволяють врахувати індивідуальний мовленнєвий досвід кожної дитини; домінування однотипних вказівок, завдань, зауважень, вимог, заборон, повчань для всіх дітей; порівняння дітей між собою за рівнем мовленнєвого розвитку, комунікативної культури, ступенем засвоєння лексичного матеріалу тощо, що неприпустиме в роботі з дітьми.

А. Гончаренко та інші науковці (Н. Гавриш, К. Крутій) спонукають до роздумів над тим, чи варто сьогодні надавати перевагу фронтальним формам організації діяльності дошкільнят, коли йдеться про індивідуальність у розвитку мовленнєвої особистості [45; 52; 58]. Вони, на думку автора, повинні займати належне місце в організації освітньої діяльності, не претендуючи на першість, винятковість та обов'язковість. Базовий компонент дошкільньої освіти не заперечує заняття як одну з можливих форм організації освітнього процесу дошкільнят і не визнає його основною і, головне, найпродуктивнішою для цього періоду життя дитини формою. А. Гончаренко стверджує, що погляд на навчально-виховний процес, в центрі якого є фронтальні заняття як найбільш продуктивна діяльність є помилковим.

Ефективність мовленнєвого розвитку забезпечується спеціально організованим мовленнєвим середовищем, у якому дитина вільно і самостійно діє, а вихователь допомагає визначитись із вибором діяльності та товариства [58, с. 6]. Адже гра, спілкування, продуктивна та вільна діяльності є першорядними у житті дитини-дошкільника. А. Гончаренко вважає, що така позиція є ознакою сьогодення і майбутнього дошкільної освіти.

З точки зору ефективності мовленнєвого розвитку доцільніше є послуговуватися міні-заняттями. За переконаннями науковця, вони дають змогу враховувати міру зацікавленості, інтересу кожної дитини, дозувати інформацію чи завдання. Окрім цього, міні-заняття не завжди потребують залучення до мовленнєвої чи іншої діяльності всієї групи вихованців. Вони можуть зібрати невелику кількість дітей, які зацікавлені у взаємодії. Однак такі міні-заняття можуть бути частинками-фрагментами і колективних форм роботи з дітьми, проте вони повинні зважати на інтерес та зацікавлення дітей. Погоджуємося з думкою, на якій акцентує А. Гончаренко, про доцільність періодичних загальногрупових способів організації мовленнєвої діяльності. Спільне захоплення, подив, концентрація уваги, думки дітей, які кілька хвилин були усі разом можуть запрограмувати мовленнєву активність, яка проявлятиметься упродовж одного дня чи навіть декількох [58, с. 36]. Тут допоможуть запитання-завдання, які потребують індивідуальних зусиль кожної дитини. Важливо, що час, тривалість, обсяг зусиль, яких докладе малюк до цієї роботи не потрібно регламентувати.

Автор пропонує різні завдання для таких міні-занять, які допоможуть проявитись кожній дитині. Адже не кожне дитя здатне одразу словесно оформити свою думку, хтось соромиться публічного мовлення, комусь бракує самостійності. Є діти, для яких повторення почутого – це теж розвиток. Важливо надати дитині змогу самостійно визначити час для виконання завдання та обговорення його разом з вихователем чи однолітками. Науковець зазначає, що проведення міні-занять може бути: сплановане, спонтанне, визначене часом, або ж його тривалість залежатиме від зацікавлень та бажань дітей; з різною кількістю

дітей: з усією групою чи кількома вихованцями; інтегроване з різних видів мовленнєвої діяльності тощо [58].

А. Гончаренко, К. Крутій, І. Луценко, Р. Семенюк, Ю. Рібцун серед загальновідомих дидактичних вимог до заняття виокремлюють наступні: розвивальне мовленнєве середовище та комфортні умови заняття повинні сприяти виникненню позитивних емоцій та відчуття задоволення [58; 111; 123; 158; 164]. Настрій вихователя, його доброзичливість, щирість винятково позитивно впливають на дітей; основний критерій оцінювання – зусилля, яких доклала дитина для досягнення мети; ретельна підготовка міні-заняття: чіткість завдань, добір цікавого та ефективного матеріалу, який би зацікавив дітей та був ефективний; оптимальна інтенсивність навантаження (варто добирати такі завдання, які були б водночас і доступні, й вимагали певних інтелектуальних зусиль); виховний характер; уникнення змагальності у мовленнєвій діяльності (на зразок: хто більше назве, швидше пригадає, виразніше розкаже, краще перекаже тощо). Як правило, зазначає А. Гончаренко, змагальний характер не дарує дітям ні задоволення, ні користі; активізація мовленнєвих дій у різних варіантах: роздумувати, слухати, порівнювати, зіставляти, переконувати, доводити, аргументувати... Тобто активність повинна проявлятися не лише у тому, що дитина відповідає на запитання, а й у тому, що вона готова розповідати, обговорювати, відстоювати свою думку. Саме через такі види вербальної взаємодії формуються навички суспільної мовленнєвої поведінки. Автор акцентує, що запитання вихователя повинні бути різної складності, будови, змісту, які наштовхують на різні відповіді: роздуми, прохання, заперечення, відмова, переконання, пояснення, тощо. А от вдаватися до дисциплінарних зауважень треба обережно, позаяк виникнення потреби в них є сигналом втрати чи зниження інтересу дітей [58, с. 38].

А. Гончаренко підкреслює, що для успішного мовленнєвого розвитку велике значення має вся життєдіяльність дітей у закладі, адже вона забезпечує мовленнєві вправління малюків у спілкуванні. Кожна життєва ситуація вимагає правдивих і зрозумілих дитині мотивів її мовленнєвої діяльності. Важливо, щоб

педагог прагнув наповнювати час перебування дитини у закладі дошкільної освіти змістом, який розвиває, виховує і водночас працює на формування мовленнєвої компетентності дошкільника. Адже кожна особистість неповторна, має свій темп розвитку, тому й потребує індивідуального добору таких форм та способів педагогічного впливу, які були б «просувальними, а не гальмівними» [58].

А. Гончаренко зазначає, що рівень мовленнєвого розвитку дітей дошкільного віку характеризується не лише формальними показниками оволодіння мовними засобами (звуковимовою, словниковим багатством, граматичною будовою мовлення).

Автор стверджує, що насамперед на рівень розвитку мовлення дитини вказує сформованість знань, умінь та навичок, які є засобом реалізації її соціальної та інтелектуальної активності серед інших дітей. Неповторність кожної особистості яскраво, неприховано відбивається в характеристиці сформованості цих умінь та навичок, вправності у їх застосуванні [58, с. 40].

Мовленнєва компетентність зростає, удосконалюється впродовж усього дошкільного дитинства. Діти вправляються на матеріалі «зони найближчого розвитку», межі якої з віком розширюються. А. Гончаренко [58] зазначає, що початок такої роботи лежить у попередніх вікових періодах. Старший дошкільний вік – це час набуття стійких умінь та навичок, які є передумовою мовленнєвого досвіду й звички. Автор закликає педагогів будувати перехід від ланцюга: знання, вміння, навичка до ланцюга навичка, досвід, звичка. Такий підхід повинен лежати в основі формування мовленнєвої компетентності дітей дошкільного віку.

Як уже зазначалося, мовленнєвий розвиток включає роботу над кількома компонентами (виховання звукової культури мовлення, словникова робота, формування граматичної правильності, розвиток з'язного мовлення). На практиці ця робота не проводиться розрізнено. Формування фонетичної, лексичної, граматичної, діалогової компетентностей формуються комплексно Вони не

витісняють один одного, а лише по чергово домінують, посідають належне їм місце у педагогічних впливах.

А. Гончаренко підкреслює, що важливою умовою активізації мовленнєвої діяльності дитини, є насичення середовища, де вона перебуває, об'єктами, предметами, які викликають інтерес, ваблять до себе, а діяльність дітей, партнерська взаємодія у цьому середовищі є емоційно забарвленою. Дитяча зацікавленість, за словами автора, є спільником педагога [58, с. 60].

Наступним важливим акцентом, який забезпечує успішність педагогічної роботи у вихованні мовленнєвої особистості є добір методів і прийомів. Необхідно, щоб їх розмаїття стосувалося змістового та інтелектуального навантаження, було різноваріантним за ступенем спрямування на мовленнєву взаємодію, за рівнем мовленнєвих досягнень та особистісної культури кожної дитини, враховуючи бажання, наміри дошкільника, його власний досвід [25].

Серед усіх класифікацій методів та прийомів мовленнєвого розвитку дітей А. Гончаренко виокремлює безпосередні та опосередковані. До безпосередніх методів автор відносить ті, які передбачають прямий контакт дитини з реальними конкретними предметами, об'єктами. В їх основі лежить чуттєвий досвід дитини, її здатність застосовувати свої органи чуття. Предмети та явища об'єктивної дійсності впливають на малюка без посередника. Вони є зустріччю з реальним, існуючим зараз, яка викликає відчуття того справжнього, що не завжди відразу вимагає пояснення, опису, пошуку аналогій, бо постає перед дитиною у всій повноті, виразності, об'ємності. Тому педагог, підкреслює А. Гончаренко, застосовуючи безпосередні методи частіше вдається до характеристики дитячих та власних відчуттів, вражень, емоцій та станів. Опосередковані – це методи, що характеризують, передають якості предметів, об'єктів за умови наявності у дітей попереднього чуттєвого досвіду про них, іншими словами, коли вже були задіяні безпосередні методи. Передача відбувається через посередників, якими є слово, різне зображення (площинне чи об'ємне), музика тощо [58, с. 41].

А. Гончаренко вважає, що «входження картини» в розвивальне середовище – це перший крок, який викликає інтерес, привертає увагу, викликає бажання розглядати, висловлювати свої думки, враження про картину. Окрім найбільш поширених прийомів (прийшла лялька, хтось стукає у двері, принесли лист із завданням тощо), автор пропонує інші, які аж ніяк не є другорядними у педагогічній роботі, бо здатні створити такий ефект появи потрібного об'єкта, що зацікавить дітей своєю незвичністю і понукатиме їх до мовленнєвої активності. Перший прийом – це розміщення накритої картини на мольберті (барвистою хусткою, «плащем чарівника» тощо). Вихователь стежить за поведінкою дітей, підгляданнями, їх обговореннями, після яких відкриває картину і розпочинає роботу.

Другий прийом: вихователь ховає картину у груповій кімнаті і залишає якісь позначки для її пошуку. Це можуть бути розкидані по підлозі кольорові «сліди» (залежно від пори року: сині – зимова тематика, жовті – осіння і т. д.). Діти висловлюють свої припущення, вгадують, рухаючись по слідах. Вилучення слідів помилкового кольору робить більш імовірним віднаходження схованки.

Третій прийом: відкрита картина знаходиться у групі, діти можуть її роздивлятися, але вихователь не звертає на це увагу й лише коротко відповідає на запитання дітей щодо її появи. Такий підхід дає можливість малюкам розглядати зображене самостійно скільки завгодно. Позиція вихователя – спостерігати за реакцією дітей, а колективне розглядання картини розпочати пізніше. Дуже важливо – запитати кожного вихованця, що він знайшов у ній цікавого для себе, показати те, чого ніхто не помітив, дати завдання віднайти, на перший погляд, другорядні деталі.

Наступні прийоми, які допоможуть зацікавити дітей пов'язані із незвичайною появою картини: вона може «впливти», «виїхати», бути «пійманою» риболовною жилкою, або ж спустися на стрічці і вищого поверху. А. Гончаренко зазначає, що добираючи різноманітні прийоми, вихователіві найперше слід враховувати морально-духовну та естетичну доцільність цієї роботи, і тоді можна сподіватися на ціннісне сприйняття зображеного, на

адекватні емоційні прояви свого ставлення, на їхню мовленнєву активність [58, с. 78].

Автор підкреслює, що площинні зображення мають винятково важливе значення для розвитку мовленнєвої особистості. Але завдання можна вважати зреалізованими тоді, коли дитина може побачити те, що об'єднує різні предмети та ввести їх у спільний сюжет і на основі набутого власного досвіду здогадатися, що стоїть за статичним зображенням, «прочитати» рух у нерухомому. А. Гончаренко пропонує різноманітні вправи, які готують дитину до різних за змістом і формою розповідей: зіставлення зображеного з реальними об'єктами, предметами; встановлення взаємозв'язків та взаємозалежностей між зображеними об'єктами, предметами; коментування зв'язків між об'єктами; використання малих фольклорних форм, що ілюструють чи доповнюють зображення; конкретизації окремих об'єктів та їх опису; пригадування ілюстрацій, художніх творів, які подібні до того, що зображено; сюжетоскладання (колективне, індивідуальне) з вигаданням того, що можна побачити поза картиною (прийом «вихід за рамки картини»); програвання можливих діалогів, фрагментів того, що зображено повністю, зображено частково й, можливо, не зображено художником (прийом «вихід за рамки картини»); презентація власного сюжету; опис картини (роль екскурсовода, мистецтвознавця, автора твору, сучасника художника) [58, с. 84].

Автор акцентує також на наступних педагогічних прийомах, використання яких допоможе підготувати дошкільнят до складання розповідей за картиною: дещо розведення у часі двох процесів використання зразка розповіді вихователя та складання розповідей самими дітьми; складання розповіді лише про фрагмент, який найбільше зацікавив, що є зображеним чи уявним, видуманим дитиною; складання орієнтовного плану розповіді; педагог може запропонувати дітям знайти фрагмент на картині за описом, який він представив попередньо і налаштувати дітей на те, що вони можуть розказати про своє бачення опису; пошукати на картині фрагмент, який, можливо, близький за подібністю до зображеного у літературному творі; пошуки позамовних засобів виразності, які

увиразнять словесні описи; придумування нових героїв, можливо, іншої пори року, погоди, частини доби тощо; розповідь-опис для дитини-однолітка, яка не бачила картини; розповіді від імені неживих об'єктів, що зображені на картині; малювання міні-картинок словом та ін.

Для активізації мовленнєвої діяльності важливими будуть, за словами А. Гончаренко [58], запитання-завдання, які будуть спонукати дітей шляхом зіставлення, порівняння, асоціацій, аналогій, аналізу чи синтезу, міркувань чи сумнівів шукати відповіді: пригадайте кольори, які своїми назвами нагадують назви квітів (волошковий, бузковий, рожевий); назви плодів (каштановий, фісташковий, абрикосовий, оливковий); назви овочів (морквяний, буряковий, баклажанний); назви ягід (малиновий, терновий); назви цитрусовий (лимонний, помаранчевий); назви металів (золотистий, сріблястий, мідний, бронзовий); назвіть кольори, що мають червонястий відтінок (вишневий, малиновий, рожевий, каштановий); назвіть кольори, що мають в своїй основі зелений колір (смарагдовий, салатний, болотний).

Автор зазначає, що кожна лінія, пляма, кожен маленький незначний фрагмент на картині може бути для дітей поштовхом для розвитку уяви, фантазії, мислення. Відтак можна пропонувати малюкам прийом «входження в картину», з допомогою якого діти уявно занурюються у світ зображеного, уявляють, що можуть пройти по травичці, яка намальована, послухати звуки, вдихнути повітря, доторкнутися долонею, а потім розповісти про свої враження [58, с. 83].

А. Гончаренко, О. Білан, Г. Бодякова акцентують увагу на тому, що сучасні підходи, щодо використання площинних зображень з метою розвитку мовлення, мовленнєвої особистості потребують від педагога орієнтації на саму дитину, її мовленнєво-комунікативну активність, якій і мають бути підпорядковані всі форми та види роботи [12; 13; 15; 31; 58]. Для дитини важливого значення має для кого вона розповідає, мотивація її мовлення. Розповідання заради розповідання не є цікавими для кожного дошкільника. А. Гончаренко стверджує, що для малюків важливим є слухач, для якого вони стараються. Науковець пропонує розглядання картини, бесіду за її змістом проводити на кількох міні-

заняттях, які дадуть можливість ефективніше наблизитися до мети мовленнєвого розвитку дошкільнят. Так картина впродовж кількох днів «працюватиме», заохочуючи дітей щоразу повертатися і знаходити щось нове, непомічене, не обговорене. На таких міні-заняттях педагог зможе запросити до спілкування, розповідей кожну дитину, подбати про мовленнєве зростання кожного малюка.

Важливе місце у навчанні дошкільників розповідати мають також репродуктивні розповіді, до яких належать розповіді з власного досвіду. А. Гончаренко наголошує, що найважливіше у такому розповіданні – це ставлення самого оповідача до події чи факту, у доборі найвлучніших слів, інтонації, сили голосу, намагання захопити своєю розповіддю, бажання бачити в слухачах своїх однодумців. Відтак оповідач стежить за сприйманням слухачів, за їх мімікою, намагається врахувати міру розуміння, навіть, у якійсь мірі, пристосуватися до слухача, до його здатності уявити за словесним описом живу картину того, що відбувалося. Отже, оповідачеві доводиться не лише переповідати те, свідком чого він був, а й донести до слухача свої емоції, беручи до уваги його якості, здатність слухати, попередній досвід спілкування тощо. Усе це, за словами автора, має вирішальне значення в опануванні дитиною логічним і послідовним викладом своїх вражень, «а не розповіддю задля розповіді», коли сюжет відомий багатьом, коли обговорена структура і вже «щось подібне» розповідав інший. У такому випадку розповідь ніби то і не має слухача, кожен чекає, коли йому треба буде просто розповісти і вихователь висловить свою оцінку. Важливо, щоб розповіді з власного досвіду активізували і слухача, й оповідача, своїм словом пробуджували уяву та емоції [58, с. 91].

А. Гончаренко визначає чинники, які впливають на ефективність дитячих розповідей, серед них: збагачення досвіду дітей багатими враженнями; інформаційне та емоційне занурення, на основі теми, яка спостерігалася, зіставлення їх з уже відомими; виокремлення слухача, в якого не було подібного досвіду спостережень; врахування міри зацікавленості слухача, зрозумілості розповіді. Автор також зазначає, що на якість розповідей дітей впливає скорочення часу між перебуванням дитини на місці реальної події та словесним

відтворенням побаченого. Окрім цього, вихователеві слід використовувати різноманітні «опори для розповіді», а саме: картини, ілюстрації, які стосуються предмету розповіді чи відображають події, подібні до тих, про які дитина розповідає; малюнок дитини, що відображає опис; предмети, фішки, які умовно допомагають вибудувати лінію розповіді [58].

А. Гончаренко звертає увагу на використання традиційного прийому навчання дошкільників розповідей – зразка вихователя. Автор не заперечує його існування, проте наголошує, що варто застерегти дітей від його копіювання, вносячи лише незначні зміни. Розведення у часі розповіді вихователя і вихованців, за словами науковця, спонукатиме до самостійності у розповіданні. Педагог може вранці розповісти про свої враження, які він отримав, ідучи до дитячого садка, чи про події вчорашнього дня, без особливих наголосів запам'ятати. Важливо, щоб розповідь вихователя була емоційною, правдивою, реальною, цікавою, дивовижною, щоб вона не лише констатувала конкретні події, факти, а також особисті враження, ставлення, міркування, висновки. тоді вона запам'ятається дітям не лише композиційно, а й емоційно. Автор вважає, що коли педагог подасть свій зразок безпосередньо перед розповіданням дітьми, то їхня словесна творчість полягатиме у незначних змінах окремих деталей. Дещо згодом варто запропонувати дошкільнятам скласти власні розповіді. Вихователь повинен дати вказівки, що оповідати треба цікаво, так, щоб ті, хто слухатиме усе зрозумів і міг чітко уявити події [58, с. 94].

Від репродуктивних розповідей А. Гончаренко радить поступово переходити до творчих. Розвиток креативного мовлення, творчого мислення, фантазії проявляється у пошуках дитиною слів, виразів, які найточніше відтворюють образи з її уяви, породжують творчу активність. Це, вважає автор, і є передумовою розвитку мовленнєвої особистості. Ще у ранньому віці малюк починає фантазувати, «творити уявне», але пильної роботи над розвитком креативного мовлення потребує старший дошкільний вік. Саме тоді здатність до творчості проявляється найповніше. У дитини виникає потреба до створення нового, незвичайного, а той неіснуючого у довкіллі. Вона охоче ділиться своїми

вигадками, потребує слухача, оцінки, схвалення. Усі ці творчі розповіді супроводжуються виразною мімікою, жестами, що є проявом почуттів дитини. Цей благодатний, синзетивний час педагог повинен використовувати для розвитку творчої мовленнєвої особистості [58].

Науковець [58] визначає наступні педагогічні умови розвитку креативного мовлення: використовувати прийом незавершеності ситуації, сюжету, зображення; під час спостережень уникати детального завершеного пояснення взаємозв'язків у природному довкіллі, заохочуючи самих дітей до їх встановлення та узагальнення; проявляти максимальну увагу до дитячих інтересів та спрямованість на перспективу їх розвитку; стимулювати у дітей відповідальність, автономність і незалежність у прийнятті рішень та їх коментуванні (надання права на помилку); акцентувати увагу на позитивному ставленні до озвучених дітьми самостійних планів, спроб, розробок.

А. Гончаренко акцентує увагу на тому, що креативне мовлення не виникає на порожньому місці. Вона завжди має опертя на минулий досвід дитини, на набуті у неї вміння створювати репродуктивні розповіді (за змістом картини, з власного досвіду). Автор зазначає, що завдання слід ускладнювати. Ось деякі з них: складати казку, оповідку про об'єкт, предмет, персоніфікуючи його та вводячи у вигадані чи реальні ситуації; складати казку, оповідку про об'єкт, предмет, з використанням окремих сюжетних фрагментів, як опорні слова (маленької мурашки, холодної води, темненької ночі тощо); придумувати «гірлянди слів» на означену тематику з подальшим створенням колективних та індивідуальних розповідей за опорними словами; виокремлювати частинку з цілого комплексу (системи), до якого вона належить (олівець – приладдя, засіб для письма – дерево – ліс); встановлювати зв'язки між розрізненими предметами (олівець – ґрунт, сонце, вода, вітер, дерево, комахи, пилка, фарба, фабрика, транспорт, магазин, продавець, каса, гроші, банк).

Для розвитку креативного мовлення старших дошкільників, за словами А. Гончаренко, важливо є навчати їх встановлювати логічні зв'язки. Цьому сприяють завдання з включенням до ланцюжка опорних слів слова, яке є зайвим,

яке порушує формальну сюжетно-тематичну логіку. Наприклад, до зимової тематики пропонують такий набір слів: мороз, сніг, холод, голод, годівниця, птахи, дерева, діти + книга. Вихователь озвучує завдання: слід придумати історію, у якій буде мати місце зайве слово «книга» [58].

Ще одним важливим методом, який сприяє розвитку мовленнєвої творчості старших дошкільників, автор називає словесні ігри. Подібні міркування висловлюють Ю. Рібцун, Н. Луцан, А. Богуш [28; 156]. Словесні ігри типу «Я – чарівник» передбачають моделювання уявної ситуації, що допомагає подолати «стереотипну інерцію мислення» дітей. На перших етапах навчання можна використовувати казкові атрибути, які допоможуть дошкільнику перевтілитись у чарівника (плащ із зірочками, чарівна паличка тощо) [58, с. 97]. Варто рекомендувати дітям наступні прийоми побудови казок: традиційні початок («Жили собі...») та кінець («От і казці кінець...»), присутність чарівних предметів, осіб, які допомагають героям (чарівний клубок, дід з білою бородою...). Ці та інші прийоми можна пропонувати дітям як початок чи кінцівку, схему, структуру для побудови чи продовження розповіді з особистими домислами, створення власних казок, словесних та образотворчих проявів творчості.

Автор рекомендує орієнтовні теми розповідей: що бачать очі, що можуть руки, лісова стежина, лісова аптека, лісова школа, у кого найсильніші лапи, у кого найдовший дзьоб, а мені приснилося, сон місячної ночі, про що говорять риби, життя у ставку, про що говорять птахи взимку (навесні, влітку) [58, с. 100].

На початкових етапах навчання варто залучати дошкільників до колективного сюжетоскладання розповідей. Автор рекомендує наступну послідовність цієї роботи: визначення теми, напрямку; добір опорних картинок, ілюстрацій, слів; індивідуальне чи колективне придумування окремих фрагментів розповіді; поєднання окремих фрагментів у цілісний сюжет; введення у фантастичний сюжет подій, дійових осіб, предметів, фактів реального життя; відображення фрагментів сюжету розповіді у малюнках; запис окремих

розповідей; створення ілюстрованої книги «Якби я був чарівником»; психолого-педагогічний аналіз дитячих оповідок.

А. Гончаренко окрім роботи над формуванням фонетичної, лексичної, граматичної та діалогічної компетенцій важливого значення у закладі дошкільної освіти надає розвитку комунікативної компетентності. Автор вважає, що він починається із набуття вміння знаходити контакт з партнером у спілкуванні за правилами етикету [58, с. 102]. Як уже було сказано, дошкільник демонструє той стиль спілкування, який бачить у своєму найпершому оточенні. Для того, щоб у дитини формувалася комунікативно-мовленнєва здатність, вона має набувати досвіду мовленнєвої взаємодії. Заклад дошкільної освіти покликаний забезпечити такий досвід.

Старші дошкільники особливо чутливі до мовлення, яке їх оточує. Вони уже здатні критично оцінити свої та чужі висловлювання. Діти відчують граматичні помилки та опановують нові граматичні форми, або ті, які ще недостатньо засвоїли. А. Гончаренко зазначає, що малюки ще у ранньому віці розпочинають навчатись виокремлювати з мовлення слова, які узгоджуватимуть між собою, а далі, будуть пробувати «нанизувати» ще інші нові слова, які теж підпорядковуються граматичним основам. Щоденно шліфуючи свою звуковимову, збагачуючи словниковий запас, удосконалюючи граматичні вміння, дитина оволодіває навичками мовленнєво-комунікативної взаємодії, тобто формує свій індивідуальний мовленнєвий стиль. Автор називає цей процес становлення мовленнєвої особистості.

Мовленнєва взаємодія у закладі дошкільної освіти найчастіше обумовлена ігровими ситуаціями, щоденними побутовими справами, під час яких діти використовують мовленнєві штампи і творять власні, які саме роблять їх неповторними. А. Гончаренко зазначає, що формування комунікативних умінь дошкільників – це процес, що потребує клопіткої праці, щоденних вправлянь у мовленнєвих ситуаціях. Найперше завдання педагога – це познайомити дітей з багатством мовленнєвого етикету, який шліфувався не одним поколінням. У ньому і кращі взірці традиційних форм, і «сучасна оздоба» [58].

Автор [58] пропонує конкретні вправи, які допоможуть старшим дошкільникам у формуванні умінь та навичок взаємодіяти, спілкуватися, а саме: уміння викликати прихильне ставлення (усміхатися, приязно подивитися в очі, проявити готовність слухати співрозмовника, проявити цікавість його заняттям тощо); уміння поступитися місцем, роллю, жестом запросити сісти поруч тощо); уміння розпізнавати позамовну поведінку іншого та відповідати на неї: посмішкою чи відповідним поглядом тощо. Важливо також вправляти дошкільнят в наступних комунікативних уміннях: поставити запитання, уточнити те, що після відповіді залишилося незрозумілим, заперечити, пояснити, перепросити, вибачитись, погодитись з пропозицією; дібрати слова, якими розкажуть про почуття жалю, розгубленості, подивування тощо.

А. Гончаренко стверджує, що важливими засобами, які допомагають набувати дошкільнятам комунікативно-мовленнєвих умінь є ігри на основі сюжетів художніх творів. Адже завдяки перевтіленням у різних персонажів діти вправляються у веденні різних діалогів. Педагог повинен звертати увагу не лише на вербалізацію цього процесу, а й жести, міміку, ходу, пози тощо. Цікавими також для дошкільників є використання фольклорних діалогів, які дають можливість повправлятися в різноманітних інтонаційних відтінках, змінах сили, висоти голосу, темпу мовлення. Велике поле діяльності, з виробленням комунікативно-мовленнєвих навичок мають ігри-драматизації на основі добре знайомих сюжетів. Вони не вимагають дослівних відтворювань текстів, залишаючи місце для імпровізувань, творчості. Автор зазначає, що передувати гри-драматизації дітей повинні короткі «програвання» діалогів, що переходять в ігрове вправляння у зміні інтонаційного забарвлення (темп мовлення, тональне оформлення голосів героїв тощо) [58, с. 111].

Великого значення у формуванні досвіду комунікативно-мовленнєвої взаємодії дітей А. Гончаренко [58] надає казкам. Залучення дошкільників до партнерського програвання діалогів на матеріалі казкових сюжетів – одна з улюблених активностей малюків. На цьому наголошував В. Сухомлинський, вважаючи, що через казкові образи в свідомість дітей входить слово з його

найтоншими відтінками, яке водночас є засобом висловлення думок і почуттів, живим реальним мовленням [144; 177].

А. Гончаренко стверджує, що якісне формування навичок, умінь, звичок вербально й невербально окреслювати свої наміри, потреби, бажання, прохання, заперечення, вчинки та розуміння їх у поведінці інших залежить від емоційних вражень, які залишаються у пам'яті малюків [58].

І. Луценко стверджує, що пріоритетним напрямом розвитку сучасної дошкільної лінгводидактики є реалізація комунікативно-діяльнісного підходу до навчання дітей рідної мови та розвитку мовлення. Це, з одного боку, означає, що організація процесу засвоєння мовних засобів повинна відображати діяльнісний характер. З іншої сторони – розвиток мовлення має здійснюватись в різних видах діяльності дітей. І ще однією умовою є те, що у навчанні має передбачатися комунікативний аспект мовленнєвої діяльності. Автор вважає, що саме цей аспект комунікативно-діяльнісного підходу ще недостатньо реалізується на практиці. Насамперед він вимагає змін у плануванні та організації мовленнєвого заняття. Саме воно, на думку автора, має імітувати природний процес спілкування. Головною передумовою змін у навчально-мовленнєвій діяльності повинна бути постановка комунікативної мети заняття. У процесі опанування мовою як засобом спілкування І. Луценко виокремлює два етапи: формування мовленнєвих навичок (лексичних, граматичних, фонетичних) і розвиток мовленнєвих умінь (побудови діалогічних та монологічних висловлювань). Природно, на думку автора, розвиток всіх видів мовленнєвих навичок має реалізуватися у першу чергу і слугувати основою для формування комунікативно-мовленнєвих умінь, побудови дітьми зв'язних висловлювань. Автор вважає, що з постановкою комунікативної мети, лексична, граматична і фонетична робота повинна їй підпорядковуватись. Навчальний процес на такому занятті має орієнтуватися на реальний процес спілкування. У такому випадку, підкреслює науковець, мова засвоюється як засіб, а мовлення – як спосіб спілкування [123, с. 17].

І. Луценко підкреслює взаємозалежність і взаємозв'язок розвитку мовлення і спілкування. Забезпечити цю єдність можливо під час впровадження комунікативного підходу в організації і проведенні мовленнєвої діяльності дітей. Основними компонентами цього підходу є: створення умов для спілкування на заняттях; розвиток мовленнєвого спілкування як діяльності, у наступних складових: потребово-мотиваційної сфери, дій і засобів спілкування та ін. Автор акцентує, що комунікативний підхід передбачає уподібнення навчального процесу до спонтанного мовленнєвого спілкування. Організація якісного мовленнєвого спілкування повинна керуватись наступними принципами: гуманізація комунікативних настанов педагога (вихователю повинен виявляти повагу до дитини-співрозмовника, прагнути зрозуміти); конструктивна позиція у спілкуванні з дітьми (у щоденному спілкуванні педагог відмовляється від категоричних «не можна», «не слід», «неправильно». Натомість вихователю пропонує, дає пораду, демонструє взірці результативної мовленнєвої взаємодії); діалогічна орієнтація у спілкуванні й діалогічність мовлення педагога (суть полягає у навчанні дітей спільного пошуку правильної відповіді, способу вирішення мовленнєвих проблем комунікативних характеру, умінню обстоювати власну бачення, думку. Цей принцип є протилежністю монологічному спілкуванню вихователя, він акцентує, що центром діяльності педагога є діти); дотримання професійної й мовленнєвої етики; встановлення емоційної довіри і підтримка позитивної атмосфери спілкування (характеризується віковими особливостями дошкільників: мовленнєва взаємодія малюків можлива лише при умові емоційної прихильності. Автор наголошує, що позитивна емоційна атмосфера у спілкуванні є важливим чинником, який породжує мовлення. Важливо у розмові з дошкільнятами використовувати все різноманіття інтонацій, особливо завершення мовленнєвої взаємодії має мати позитивне забарвлення); емоційна насиченість спілкування з дітьми, доречне використання методичних засобів, що мають розважати малюків (автор вважає, що позитивні, радісні емоції стимулюють спілкування, від якого діти очікують пізнавальні відкриття, а також радість, утіху); пом'якшення, зняття, компенсування засобами

педагогічного мовленнєвого впливу емоційного напруження, дії стресогенних чинників; мовленнєва насиченість предметно-практичної взаємодії з дітьми (вихователь цілеспрямовано створює розвивальне мовленнєве середовище, які будуть для малюків мовними й мовленнєвими зразками. Насамперед І. Луценко визначає вимоги до мовлення вихователя, яке повинне бути насичене мовними взірцями, що у свою чергу багаті на знайомі та нові слова, розмаїття діалогічних форм, різні види монологу (опис, пояснення, міркування, повідомлення, розповідь), свої дії та дії дітей необхідно супроводжувати мовленням, називає, описує, порівнює предмети, явища, дії, дбає про налагодження мовленнєвої взаємодії. Усе, що відбувається в освітньому, соціальному, предметному просторі між дітьми та вихователем втілюється у слові педагога); розвиток мовлення дітей та мовленнєвого спілкування у процесі організації різних видів дитячої діяльності (опирається на комунікативно-діяльнісному підході до розвитку мовлення у дошкільному дитинстві. Автор пояснює, що процес опанування мовних засобів має діяльнісний характер. Вихователь повинен подбати про те, щоб у різноманітній діяльності збагачувався словник дітей новими словами, термінами, поняттями, що позначають дії, явища, предмети, ситуації тощо); організація мовленнєвої взаємодії між дітьми у спільних видах дитячої діяльності (вміння домовлятися, успішно співпрацювати на рівні мовленнєвої практичної взаємодії, знаходити порозуміння у суперечках – важливе завдання і показник ефективної виховної роботи в контексті комунікативно-мовленнєвого розвитку дошкільників; постійний контроль якості педагогічного мовлення (мовлення вихователя має бути змістовним, унормованим, образним, емоційним, лаконічним) [122].

І. Луценко акцентує увагу на такій якості педагогічного мовлення як діалогічність. Саме вона надає дитині можливість бути активною у спілкуванні: слухати і мовити. Малюк вправляється у вмінні висловлювати думки, сумніви, уточнювати, перепитувати. Пріоритетність діалогічного формату мовлення забезпечує постійний контакт із дитиною, що сприяє розумінню сприймання, усвідомлення, зацікавленості, готовності до мовленнєвої взаємодії малюка.

Автор зазначає, що під час пояснень матеріалу, пізнавальних розповідей вихователь постійно підтримує зв'язок з дітьми: перевіряє, чи зрозуміли зміст, чи цікаво, зосереджує увагу на найважливішому («Чи здогадались про що (кого) йдеться?», «Послухайте уважно!», «Поміркуймо разом!», «Пригадаймо разом!»). важливими є прийоми активного слухання, з допомогою який вихователь поглядом, позою, мімікою, жестом, реплікою може виявити свою уважність, зацікавленість до того, що говорить малюк («Мені дуже сподобалось...», «Я зраділа, бо...», «Мене це дуже втішило (засмутило)») [122].

І. Луценко пояснює, що діалогічність мовлення проявляється у вмінні діалогізувати монологічні мовленнєві форми, добирати лексико-граматичні засоби діалогізації (слова, словосполучення, що демонструють ставлення мовця до предмета розмови, обговорення («я міркую (гадаю)», «здається», «прикро», «чудово!», «шкода!», «цікаво!», «дуже сумно»). Обов'язковими складовими діалогічної спрямованості мовлення є прийоми емоційного впливу на дошкільнят. Вони необхідні для того, щоб зацікавити, подивувати, захопити, розвеселити чи заспокоїти дітей. Серед них автор виокремлює загадкові інтонації, темп мовлення, паузи. Якісному розвитку мовлення дошкільнят сприятиме діалогічна орієнтація на «Я» малюка. Необхідно звертати увагу на те, як маленький слухач сприймає мовлення вихователя, а також враховувати вікові та індивідуальні особливості, здібності, уподобання та інтереси дітей. Перевага діалогу та дискусій – забезпечують якісніший розвиток мовлення та емоційного здоров'я дітей [122, с. 75].

І. Луценко вказує також і на змістовність мовлення вихователя, що є не менш важливою в освітньому процесі та у мовленнєвому розвитку дошкільнят зокрема. Очевидним є те, що зміст того, що розповідається повинен бути простим і вірогідним, інформація – зрозумілою, доступною, виклад – логічним, з вкрапленнями новизни. Автор рекомендує повідомлення нового розпочинати з активізації досвіду дітей. Варто пам'ятати, що малюкам легше зрозуміти зміст простого і короткого речення. Вони можуть швидше усвідомити часові, причинно-наслідкові, просторові відношення, коли в розповіді це розкривають

складносурядні речення. Дитина швидше збагне почуте, коли у змісті оповідки будуть використані слова, які вона вже засвоїла в активній пізнавальній діяльності. Погоджуємось, що насамперед мовлення вихователя має характеризувати духовність, яку І. Луценко відносить до визначальних якостей педагогічного мовлення. Кожне вимовлене дорослим слово, стверджує автор, має приносити добрий «плід», сповна реалізувати свої виховні можливості. Тільки любов до дітей здатна підказати найпотрібніші слова та інтонації. Доброта і мудрість, що пронизують мовлення вихователя дарують радість, породжують віру, надихають малюків [122, с. 28].

Н. Гавриш стверджує: «педагогам і батькам важливо усвідомити, що розвиток мовлення дитини відбувається не лише шляхом наслідування мовлення інших людей, а й завдяки активній мовленнєвій практиці, власному досвіду використання мовлення в різних життєвих ситуаціях. Тому дошкільнята повинні мати можливість набувати таку практику повсякчас, чому сприятиме діалоговий формат міжособистісної взаємодії дитини з педагогом і ровесниками» [45, с. 4].

Базовий компонент дошкільньої освіти наголошує на невід'ємній цілісності та взаємозалежності, взаємопо'язаності її складників: фонетичного, лексичного, граматичного, діалогічного та монологічного [8, с. 18]. Це означає, що формування відповідних умінь має відбуватися не формально, а бути присутнім в різних формах і видах мовленнєвої комунікації. Важливо розуміти, що занепад будь-якого з них може спричинити низький рівень мовленнєвого розвитку, ускладнення становлення мовленнєвої компетентності. Н. Гавриш стверджує, що лише комплексний підхід до реалізації всіх завдань мовленнєвого розвитку дає можливість успішно реалізувати завдання означеного освітнього напрямку Стандарту [45].

Комунікативна спрямованість роботи з розвитку мовлення, яка надає дитині можливість спілкування з оточенням, здобуття й обміну інформацією, що надзвичайно важливо для успішної її соціалізації – це ще один важливий чинник успішного мовленнєвого розвитку дошкільнят. Саме такий підхід, акцентує науковець, запропоновано у Базовому компоненті до формування мовленнєвої

компетентності дошкільника. І він відповідає сучасним тенденціям у вітчизняній дошкільній лінгводидактиці, яка пріоритетним завданням визначає виховання, починаючи з перших років життя людини, здатної творчо і доречно використовувати засоби мови та мовлення в різних життєвих ситуаціях, зокрема презентувати себе, взаємодіяти з іншими, реалізувати свої потреби і наміри. Співавторка пояснює, що саме такий підхід поєднує в собі навчання мови і розвиток мовленнєвих умінь та навичок, але чітко визначає особистісні пріоритети як мету і результат. Важливе підкреслення Н. Гавриш робить на тому, що нині на першому плані має бути надання можливості дитині отримувати власний комунікативно-мовленнєвий досвід, активну практику самостійного і свідомого вирішення різних мовленнєвих завдань, а не лише наслідування зразка й відпрацювання окремих умінь [45].

Оновлений варіант БКДО проголошує пріоритетність діяльнісного підходу до організації освітнього процесу. У документі сказано, що він має бути визначальним для забезпечення прояву активності дитини [8, с. 33]. Н. Гавриш перелічує види діяльності, які сприяють розвитку мовлення дошкільників: навчально-мовленнєва, мовленнєво-ігрова, комунікативно-мовленнєва та художньо-мовленнєва. Найбільш ефективними для розвитку мовлення є мовленнєво-ігрова, комунікативно-мовленнєва та художньо-мовленнєва. Навчально-мовленнєва діяльність реалізується на спеціально-організованих заняттях із розвитку мовлення. Проте, наголошує автор, що мовленнєву роботу слід виводити за межі занять з розвитку мовлення, забезпечувати діалоговий формат усіх видів активності дошкільнят, змінивши характер мовленнєвої взаємодії з говоріння дітям на розмову з ними [45, с. 6].

Оволодіння рідною мовою, розвиток мовлення і спілкування, на переконання К. Крутій, є одними із найважливіших надбань дитини в дошкільному дитинстві, а керівництво цими процесами належить дорослому. Однак ефективність педагогічного впливу залежить від активності дитини у мовленнєвій діяльності. Чим активнішим є малюк, чим більше він залучений до цікавої для нього діяльності, тим кращим буде результат. Авторка підкреслює,

що важливо, щоб вихователь заохочував малюків до спілкування повсякчас: і в повсякденному спілкуванні, і в процесі спеціально організованого навчання. Важливо у цій цілеспрямованій систематичній роботі використовувати більш ефективні, доцільні, цікаві для дітей методи, прийоми та засоби, які сприятимуть появі інтересу в дошкільнят до мовленнєвої діяльності [112].

Вагому роль у сучасній педагогічній науці відводять створенню оптимального розвивального та мовленнєвого середовища. Зокрема, К. Крутій визначає концептуальні засади створення освітнього мовленнєвого середовища: збереження культури Дитинства як своєрідного, унікального простору, що є особливим періодом життя людини – народження особистості, створення її світу, виникнення зв'язків зі світом; сприяння пізнанню та «виращуванню» дитиною цінності свого «Я»; усунення різнорівневої мовленнєвої підготовки до навчання у школі; виключення дублювання шкільної програми з навчання мови та розвитку мовлення на етапі дошкільної освіти; забезпечення повної перспективності й наступності між дошкільною та початковою освітою щодо мовленнєвого розвитку дітей; забезпечення можливостей для виникнення потреби та готовності дитини спілкуватися, увійти у світ людей і довкілля, засвоїти набуті людством цінності; створення передумов для народження творчих мовленнєвих виявлень під час сумісних дій дитини і дорослого [111, с. 18].

Автор акцентує, що створення освітнього мовленнєвого середовища має опиратися на наступних провідних педагогічних принципах:

– природовідповідності. Реалізація цього принципу вимагає певних правил, зокрема: освітнє мовленнєве середовище повинне відповідати віковим та індивідуальним особливостям дітей; для організації будь-якого педагогічного впливу на дитину спиратися на «зону актуального» та «зону найближчого» мовленнєвого розвитку дитини; весь педагогічний процес повинен бути спрямований на всебічний мовленнєвий розвиток дітей;

– цілісності. Суть його насамперед полягає у взаємозв'язку всіх компонентів мови, реалізації завдань розвитку мовлення в єдності звукової культури, лексики, граматики і зв'язного мовлення;

– культуровідповідності, що має на меті використання в освітньому процесі культуру того мовленнєвого середовища, в якому росте дитина. К. Крутій зазначає, що це органічний зв'язок з історією народу, його мовою, традиціями, мистецтвом, що забезпечує духовну єдність поколінь [111, с. 19].

На нашу думку це основні принципи, виокремлені автором, дотримання яких допомагає досягнути мету – виховання мовленнєвої особистості дошкільника.

Аналізуючи визначення різних науковців (природне, стихійне, штучне мовленнєве середовище), К. Крутій пояснює, що штучно створене мовленнєве середовище – це методичний засіб, що дає змогу вберегти дитину від неправильного мовленнєвого впливу одноліток та дорослих, які поруч, а також створення атмосфери високої культури мовлення. Автор вважає, що критерієм штучного мовленнєвого середовища має бути те, що для дитини-дошкільника воно повинно стати природним, бути саме тим простором Дитинства, де малюк привласнює мовленнєві цінності, мовленнєвий досвід оточення і де розвивається його субкультура [111, с. 24].

К. Крутій пропонує авторську модель створення освітнього мовленнєвого середовища, яка складається з таких компонентів: спеціально організована мовленнєва діяльність дітей, спільна доросло-дитяча мовленнєва діяльність, вільна самостійна мовленнєва діяльність дітей. Сутністю спеціально організованої мовленнєвої діяльності дітей автор вважає нашарування всіх видів мовленнєвої діяльності (слухання, говоріння). Важливо, щоб наскрізний зміст цієї діяльності мав один чи декілька об'єктів пізнання чи засвоєння. Мету, яку повинен реалізувати педагог під час створення цього компонента є ознайомлення дошкільнят з новими мовними та мовленнєвими явищами, навчання виконавчих дій, визначення обсягу мовленнєвої діяльності кожного вихованця. Найбільш ефективними формами роботи першого компонента освітнього мовленнєвого

середовища є проведення різних типів мовленнєвих занять: фронтально-групові та індивідуально-групові. К. Крутій пропонує найбільш оптимальні методи, які повинні переважати на заняттях: методи добору та структурування навчання мови та розвитку мовлення, методи мотивації мовленнєвої діяльності та методи ознайомлення дітей з новим мовленнєвим досвідом. Автор також окреслює провідні функції педагога, які повинні найбільше реалізовуватись у процесі спеціально організованої мовленнєвої діяльності дітей: гностичні (вихователь демонструє, передає свій мовленнєвий досвід та способи пізнання довкілля, які будуть джерелом майбутнього мовленнєвого досвіду дитини); організаційні (створення умов для виявлення «Я» дитини; прогнозувальні. Мовленнєві заняття покликані забезпечувати виховання звукової культури мовлення, збагачувати словниковий запас, формувати граматичну правильність мовлення, розвивати зв'язне мовлення та формувати передумови навчальної діяльності [111, с. 31].

Сутністю другого компоненту освітнього мовленнєвого середовища – спільної доросло-дитячої (партнерської) діяльності – є поступове нашарування змісту і способів мовленнєвої діяльності дитини, їх кількісні та якісні зміни. Мета другого компонента – це підвищення якості мовлення. Усі дидактичні завдання, які планує педагог повинні реалізовуватись у різноманітних видах мовленнєвої діяльності. Найбільш ефективними типами мовленнєвих занять у цьому компоненті є групові та індивідуально-групові заняття. Серед методів найбільш оптимальними будуть репродуктивні та методи формування мовленнєвих умінь та навичок. Серед функцій, які найбільше повинні реалізовуватись у другому компоненті, автор визначає партнерські (педагог – односторонній сумісний осмислення цінностей довкілля, мовленнєвої культури); мотиваційні (вихователь створює умови для розуміння та своєї мовленнєвої діяльності, спонукає дитину до самооцінки, викликає бажання стверджувати своє «Я» через мовленнєву діяльність) [111].

Наступний компонент освітнього мовленнєвого середовища, який пропонує К. Крутій, є вільна самостійна мовленнєва діяльність дитини. Сутністю його є створення різних мовленнєвонасичених умов (культурно-пізнавальних,

просторово-предметних), які надавали б дитині можливість самостійно вибирати діяльність. Метою цього компоненту є організація практичних дій дитини, а також розвиток її потенціальних мовленнєвих можливостей. Зреалізувати завдання означеного компоненту допоможуть наступні типи мовленнєвих занять: індивідуально-групові та індивідуальні. Оптимальними методами взаємодії дорослого та дитини будуть: методи формування досвіду мовленнєво-творчої діяльності та оцінно-контрольної діяльності. Автор визначає функції педагога, які повинні забезпечувати досягнення мети даної складової освітнього мовленнєвого середовища – організаційні (створення емоційно-особистісних і просторово-предметних умов, які допоможуть кожній дитині самореалізуватись), діагностичні (проведення контрольно-діагностичних зрізів мовленнєвого розвитку кожного дошкільника), розвивально-корекційні (щоденне спілкування дітей з педагогом та однолітками). Автор акцентує, що цей компонент вбачає у педагогові «творця» освітнього мовленнєвого середовища, у якому він поруч із дитиною і водночас не заважає її вільному мовленнєвому саморозвитку. Важливо є всіляко сприяти мовленнєво-творчій активності малюків у різних видах діяльності [111].

К. Крутій визначає, що стрижневою (вертикальною) ідеєю побудови освітнього мовленнєвого середовища, яка забезпечує рівень мовленнєвого розвитку дитини, є трансформація малюком цінностей світу, мовленнєвої культури у свій внутрішній світ цінностей. Адже пізнання дитиною світу починається від живого споглядання самого життя. Спостереження, пізнання, засвоєння, вивчення, привласнення, усвідомлення розумом, чуттями – усе це і є підготовчим етапом залучення дитини до цінностей, якими вона опановує через різні форми і види мовленнєвої діяльності та взаємодії. Автор зазначає, що педагог, зважаючи на мовленнєві здібності дитини, соціокультурний досвід, може стимулювати її мовленнєву активність, забезпечувати процес накопичення дитиною активного мовленнєвого досвіду [111].

К. Крутій стверджує, що мовленнєве середовище має бути завжди розвивальним. Воно повинно забезпечувати дитині можливість проявляти свої

мовленнєві здібності. Створення освітнього мовленнєвого середовища стосується двох напрямів: предметно-мовленнєвого та мовленнєво-просторового. Предметно-мовленнєвий напрям, як джерело мовленнєвого досвіду дошкільника повинен відповідати певним вимогам. Назвемо основні із них: розвивальний характер, мовленнєву інформативність (різноманітність тематик, іграшок тощо), наявність природних та соціальних засобів, що урізноманітнюють мовленнєву та творчу діяльність дитини. Мовленнєво-просторовий напрям передбачає врахування таких вимог: мотивація пошукової діяльності та стимулювання мовленнєвої активності дошкільнят, задоволення мовленнєвих потреб у культурно-ціннісному пізнанні світу, мовленнєво-творче налаштування дитини, її самостійність, інтегративність та діалогічність. Освітнє мовленнєве середовище передбачає також створення міні-середовищ, які б відображали сутність предметно-мовленнєвого та мовленнєво-просторового середовищ. До прикладу: культурно-пізнавальне (передбачає створення можливостей для самостійного опанування малюком сенсорних еталонів, які збагачуватимуть мовленнєвий досвід), мовленнєво-творче (визначає умови для самостійного мовленнєво-творчого процесу: малювання, ліплення тощо), мовленнєво-комунікативне (забезпечення можливостей мовленнєвого розвитку дитини, художньо-мовленнєвої діяльності), екологічно-мовленнєве (створення умов для розвитку екологічних уявлень, бережливого ставлення до світу природи, накопичення мовленнєвого досвіду), емоційно-рефлексивне (сприяння самопізнанню, свого внутрішнього світу, образу «Я») [111, с. 44].

Дорослий може створювати ще й інші міні-середовища. Їх особливості залежатимуть від мети мовленнєвої взаємодії з дошкільниками. К. Крутій акцентує, що розвивальний ефект середовища залежить перш за все не від умов, а від характеру мовленнєвого спілкування дорослого та дитини. Визначаючими будуть також ситуації, способи, завдання, які стимулюватимуть мовленнєвий розвиток, активність і самостійність дошкільнят [111].

Розглядаючи дитину – мовленнєву особистість як центральну фігуру освітнього процесу, А. Гончаренко стверджує, що пошук і забезпечення

природовідповідних компонентів середовища, які б допомагали її повноцінному становленню є надважливим завданням у роботі зі старшими дошкільниками [58, с. 9].

Основою розвивального середовища для становлення такої особистості є забезпечення доброзичливої атмосфери, у якій підтримується, схвалюється будь-яка мовленнєва активність дитини, надається право на помилку і право бути собою. Важливими пріоритетами у такому середовищі мають бути спілкування, обговорення, мовленнєво-творча діяльність, роздуми вголос без страху мати іншу думку, ніж дорослий. А. Гончаренко підкреслює, що гармонізація взаємин педагога з дитиною є основою розкриття способів її мовленнєвої взаємодії зі світом та з власним внутрішнім єством [58, с. 15].

Автор зазначає, що для того, аби дитина могла вільно висловити свої міркування, позицію, їй необхідний життєвий досвід, досвід мовленнєвої взаємодії. Найпершою практикою для малюка є ті способи мовленнєвого спілкування, які побутують у середовищі, де він зростає. Вони є для дитини єдиними і правильними. Їх вона сприймає і наслідує. Варіативність з'являється, коли малюк виходить із сімейного оточення, починає спілкуватися з іншим товариством однолітків та дорослих. Цей вихід А. Гончаренко називає початком набуття життєвого досвіду. Поскільки опанування мовленням відбувається шляхом наслідування, то дуже важливо, щоб середовище, в якому перебуває дитина було насичене зразками рідної мови. Автор закликає педагогів найперше дбати про чистоту своєї мови, зберігати її самобутність і красу, адже саме вони дають дитині мовленнєві еталони для переймання. Мовлення вихователя має бути чітке і виразне; змістовне, таке, що несе достовірну інформацію і відповідає віковим можливостям дітей; емоційно забарвлене; високохудожнє, збагачене образними висловлюваннями, синонімами, антонімами тощо [58].

А. Гончаренко наголошує, що мовленнєвий розвиток малюка потребує товариства, перебування серед однолітків. Досвід спілкування викликає різні емоції у дітей: і позитивні, піднесені, і негативні, які «оголюють її болісні душевні пошуки гуманістичних орієнтирів у діях, учинках, висловлюваннях»

[58, с. 12]. Ці пошуки, за словами автора, це уроки сили слова, їх впливу на того, з ким спілкується малюк, це ключ до виходу з різних ситуацій, іноді і конфліктних, це досвід життя у злагоді.

Важливо розуміти, що природний темп кожної дитини – це визначальний орієнтир у побудові розвивального середовища, і воно аж ніяк не порушує, і не нівелює цей індивідуальний розвиток малюка.

У кожної дитини свій вектор розвитку, мовленнєвого зростання, які проявляються у засвоєнні та користуванні мовленнєвими і немовленнєвими засобами задля встановлення контактів із тими, хто поруч. Рівень мовленнєвого розвитку дитини простежується в індивідуальних проявах, а саме у звуковимові, наповнюваності словника, здатності граматично оформлювати своє висловлювання, успішності мовленнєвої взаємодії та розвитку комунікативної компетентності.

Автор [58] стверджує, що у набутті досвіду мовленнєвої взаємодії дитина є дослідником та експериментатором у власному мовленні. Слова як динамічні іграшки-трансформери в устах дитини можуть видозмінюватися, компонуватися з окремих «шматочків», розподілятися на частини самостійного змісту. А. Гончаренко зазначає, що це явище словотворення є закономірним процесом, природним і неповторним віковим етапом розвитку мовленнєвої особистості, яка пробує вільно, на свій розсуд володіти словом, звуком. Аналітико-синтетичні процеси мовлення породжують словесну творчість. Автор вважає, що ця словесна творчість не є копіюванням образів довколишнього світу, а результатом поєднання діяльності, уяви і досвіду дитини.

Показниками розвитку можна вважати такі складові, які формують та розширюють світогляд малюка, духовні орієнтири, основні якості особистості, які проявлятимуться у мовленнєвій компетентності. А. Гончаренко спонукає педагогів прискіпливо добирати репертуар художніх творів та різних видів образотворчого мистецтва, сприйняття та розуміння яких формують у малюків первинний світогляд, розрізнення добра і зла, прекрасного і потворного, що знаходить відбиток у слові, мовленні. Важливо є також подбати про насичення

предметно-ігрового довкілля таким чином, щоб воно викликало у дошкільнят емоції, активізувало їхню мовленнєву діяльність та мотивувало до самостійних висловлювань. Автор наголошує і про ще одну важливу складову розвивального мовленнєвого середовища – це насиченість його емоційними подіями, фактами, суто дитячими формами діяльності, які викликають у малюків почуття радості, спонукають означати словом власні стани та переживання [58, с. 19].

Важливим засобом розвитку мовлення дітей старшого дошкільного віку є медіа, зокрема періодика.

Особливості дитячих періодичних видань, їхнє цільове призначення та функціональність, типологія стали предметом досліджень А. Бессараб [10], Т. Галковської [54], Т. Давидченко [62–67], Т. Єжижанської [76], Н. Кіт [89], Л. Круль [104], І. Круть [114], О. Орлик [138], А. Сокірян [169], Я. Сошинської [171], Ю. Стадницької [172–174], Р. Стаднійчук [175], О. Філіппової [201] та ін. Автори звертають увагу на переваги та недоліки дитячої преси, її жанрово-тематичне розмаїття, тенденції розвитку тощо.

Значення дитячої періодики як засобу розвитку мовлення розглядали О. Білан [13], Н. Вернигора [36–37], О. Проворотов [152] та ін. Зокрема, Н. Вернигора аналізує такі видання для дошкільнят: пізнавально-ігрові («Пізнайко (від 3 до 6 років)»), пізнавально-художні («Веселочка», «Малятко», «Добрик»), розважально-ігрові («Розмалюймо», «Чарівна казка»), навчально-ігрові («Абетка», «Букварик», «Буковинки-веселинки»). Авторка звертає увагу на проблеми видань для дітей. До них належать неграмотне відображення змісту видання для конкретної вікової групи, використання незрозумілих дітям лексичних одиниць, складна побудова речень, суржик та русизми. Відтак Н. Вернигора виділяє вимоги до періодичних видань, дотримання яких сприятиме розвитку мовлення маленьких читачів. Це, по-перше, дотримання єдності усіх елементів інформаційного комплексу видання, по-друге, наявність особливого підходу до ілюстративного матеріалу, що супроводжує текст, по-третє, забезпечення розгалуженості жанрово-видових аспектів видання (казки, оповідання, легенди, міфи, вірші, загадки, пізнавально-освітні матеріали,

розвивальні та інтелектуально-розважальні завдання тощо), по-четверте, врахування особливостей сприймання різних літературних жанрів дітей різного віку, по-п'яте, дотримання основних умов розуміння тексту маленькими реципієнтами [37].

Отже, у сучасній науці вагома роль відводиться розробці проблеми розвитку мовлення дітей дошкільного віку. Ця проблема досліджується з точки зору важливості грамотного розвитку мовлення для різнобічного розвитку особистості, впливу зовнішніх та внутрішніх чинників на цей процес, педагогічного інструментарію реалізації завдань розвитку мовлення дошкільнят, ролі закладу дошкільної освіти та сім'ї у цьому процесі. Науковці також зосереджують увагу на засобах розвитку мовлення старших дошкільників, серед яких сьогодні на чільне місце виходять сучасні медіа. З огляду на це, вважаємо за необхідне звернути увагу на необхідність дослідження проблеми ефективного використання медіа, зокрема друкованих, у процесі розвитку мовлення старших дошкільників.

1.2. Розвиток мовлення старших дошкільників: програмні вимоги

До розвитку мовлення старших дошкільників ставляться серйозні вимоги, відображені насамперед у Базовому компоненті дошкільної освіти, а також програмах навчання, виховання і розвитку дітей дошкільного віку.

Варто зазначити, що у Базовому компоненті дошкільної освіти (редакція – 1998 р.) [6] відсутня змістова лінія «Мовлення дитини». При цьому інформація щодо розвитку мовлення відображена у змістовій лінії «Соціальне Я». У рубриці «Комунікативні здібності» описано вимоги до фонетичної, лексичної і граматичної, а також мовленнєвої компетенцій.

Фонетична, лексична та граматична компетенція передбачає правильну та чітку вимову звуків рідної мови, здатність диференціювати близькі та схожі звуки, помічати помилки звуковимови; наявність словника, що відповідає

віковій нормі. Це також спроможність дитини вживати різні за складністю багатозначні слова, фразеологізми, елементи усної народної творчості; володіння прийомами словозміни та словотворення; здатність правильного вживання граматичних категорій. Компетенція передбачає наявність навичок корекції та самокорекції мовлення.

Мовленнєва компетенція передбачає володіння українською розмовною мовою, уміння спілкуватися з дорослими та дітьми, підтримувати розмову, доречно застосовувати вербальні та невербальні засоби, володіння формулами мовленнєвого етикету, а також монологічним мовленням тощо [6, с. 95].

У редакції Базового компонента дошкільної освіти 2012 р. [7] присутня змістова лінія «Мовлення дитини». Нею задекларовано необхідність формування у дошкільнят низки компетенцій:

- фонетичної, що передбачає опанування чіткою вимовою, фонематичним слухом, мовними і немовними засобами виразності, усвідомленням звукового складу рідної мови;

- лексичної, що дає змогу оперувати узагальненими словами різного порядку, стійкими зворотами, передбачає образність мовлення та словник, необхідний для підтримки комунікації з дітьми та дорослими;

- граматичної, яка передбачає вживання граматичних форм рідної мови, що відповідають законам і нормам граматики, розвинене чуття граматичної форми, уміння здійснювати корекцію власного мовлення;

- діалогічної, що забезпечує здатність ініціювати і підтримувати розмову у різних ситуаціях спілкування, давати відповіді на запитання, вживати відповідні вербальні та невербальні засоби комунікації, дотримання правил мовленнєвої поведінки тощо;

- монологічної, яка вимагає володіння навичками розгорнутого, послідовного, логічного, зв'язного мовлення, уміння складати різнотипні розповіді, розмірковувати, узагальнювати, висловлювати оцінні судження, виявляти словесну творчість;

– мовленнєвої, зміст якої складають інтегровані уміння спілкуватися рідною мовою у різноманітних ситуаціях, розповідати, пояснювати, міркувати, оцінювати, використовувати вербальні, невербальні та інтонаційні засоби виразності, форми ввічливості, спостерігати за власним та чужим мовленням, за потреби коригувати його. Ця компетенція передбачає сформованість охарактеризованих вище компетенцій (фонетична, лексична, граматична, діалогічна та монологічна);

– комунікативної, що передбачає здатність до комплексного застосування вербальних і невербальних засобів за для комунікації в конкретних умовах, вияву культури мовленнєвої комунікації. Ця компетенція передбачає сформованість усіх видів мовленнєвої компетенції [7, с. 26].

Нова редакція БКДО (2021) [8] розглядає розвиток мовлення одним із основних освітніх напрямів, трактуючи його важливим підґрунтям для формування мовної та мовленнєвої компетентності дошкільника. Стандарт дошкільної освіти також орієнтує на результат мовленнєвого розвитку дітей дошкільного віку.

В освітньому напрямі «Мовлення дитини» документ [8] визначає три компетентності дошкільнят (мовленнєва, художньо-мовленнєва, комунікативна), кожен з яких охарактеризовано в емоційно-ціннісному ставленні дітей та сформованості їх знань і навичок.

Суть мовленнєвої компетентності полягає у здатності старшого дошкільника висловлювати свої звернення, думки та враження з допомогою мовних та позамовних засобів. Мовленнєва компетентність поєднує фонетичну, лексичну, граматичну, діалогічну складові та засвідчує їх взаємообумовленість та взаємозалежність.

У документі [8] зазначено, що емоційно-ціннісне ставлення старшого дошкільника проявляється у любові до рідної мови, відчуттях краси українського слова, мови. Сформованість знань визначає насамперед розуміння, що в Україні українська мова є державною. Старший дошкільник, має розвинений фонематичний слух, відтак усвідомлює звуковий склад рідної мови.

Здатний добирати найбільш влучні слова до різних мовленнєвих ситуацій, оскільки має достатній словниковий склад з усіх освітніх напрямів. До лексичного запасу входять усі частини мови, слова, які мають різну будову та способи творення, порівняння, синоніми, антоніми, епітети, метафори, багатозначні слова, фразеологізми; обізнаний з малими фольклорними жанрами.

У Базовому компоненті [8] досить широко представлені мовленнєві навички, які повинні бути сформовані у старшого дошкільника:

- вміє спілкуватися українською мовою, усвідомлює правильність та виразність мовлення, намагається чітко вимовляти усі звуки, їх сполучення та слова згідно орфоепічних норм літературної мови;

- регулює темп мовлення, володіє силою, висотою, вербальними та невербальними засобами виразності; має навички звукового аналізу простих слів;

- використовує усі частини мови, граматичні категорії та різні типи речень;

- володіє найпростішими навичками корекції мовлення; виявляє ініціативу у розмові (розпочинає чи підтримує), орієнтується в ситуації спілкування, відповідає на запитання чи звертається із ними; вживає різні мовні та немовні засоби для вирішення мовленнєвих завдань;

- дотримується правил мовленнєвої поведінки та етикету.

Дитина старшого дошкільного віку повинна вміти складати різні види розповідей: описові, сюжетні, творчі, розповідає про події з власного життя, за змістом картини, творів художньої літератури, за ігровою та уявлюваною ситуаціями, за спостереженнями, самостійно розповідає казки, володіє пояснювальним мовленням, роздумує про предмети, події, явища, узагальнює, робить висновки, висловлює оцінні судження про події, явища, поведінку людей, героїв художніх творів. Має здатність до словесної творчості у різноманітних видах мовленнєвої діяльності [8].

У документі [8] зазначено, що участь батьків у формуванні мовлення дітей може відбуватись шляхом розвитку мовленнєвих навичок дитини, а саме: розмов з дитиною, спонукання її до запитань, пояснень невідомих слів, опису предметів, об'єктів, розповідань про різноманітні події, переказування змісту мультфільмів, книжок, організація пізнавальних бесід, спонукання малюків до висловлювання своєї думки, розмірковувань, аргументуванні, доведенні своїх припущень тощо; дотримання у спілкуванні з дитиною правил літературної мови; привертання уваги до звукового складу рідної мови, залучення дітей до ігор на визначення місця звука у слові.

Художньо-мовленнєва компетентність – це здатність дитини відтворювати враження від сприйняття літературних і фольклорних творів у різних видах художньо-мовленнєвої діяльності, що виявляє ціннісне ставлення малюка до мистецтва слова як до надбань культури, друкованої чи електронної книжки, рівень літературної обізнаності. Документ зазначає, що емоційно ціннісне ставлення дошкільнят повинно проявлятися: в інтересі до художнього слова та книжки (друкованої чи електронної); бажанні висловлювати свої почуття в образному мовленні, зацікавленні до мовленнєвої творчої діяльності, як організованої, так і ініціативної; бажанні відтворювати враження від літературних творів різними засобами художньо-мовленнєвої діяльності; бажанні користуватися книжками як джерелами інформації та задоволення; інтересі та задоволенні від обігрування малих фольклорних жанрів, обрядових пісень тощо. Сформованість знань старшого дошкільника виявляється: у знанні кількох (3–4) письменників та поетів, художніх творів (8–10); усвідомленні і вмінні пояснити значення образних слів та доцільності їх вживання в художньому творі. Старший дошкільник повинен оволодіти наступними навичками:

- підтримує бесіду про зміст, ідею, вчинки та характери героїв твору;
- відповідає на запитання, висловлює свої враження, переживання, почуття, оцінно-етичні судження щодо персонажів;
- співставляє вчинки літературних героїв з особистою поведінкою;

- переказує відомі твори; розуміє та пояснює зміст прислів'їв, приказок, вміє використати їх у власному мовленні;

- інтонаційно передає різноманітні почуття; відтворює в мовленні образні вислови з художнього твору; складає казкові історії за змістом художніх та фольклорних творів [8].

Батьки повинні підтримувати розвиток художньо-мовленнєвих навичок дитини наступним чином: виявляти особисто ціннісне ставлення до книжки як до джерела пізнання; розповідати про свої улюблені книжки, пригадувати про те, які книжки були друзями в дитинстві; запроваджувати ритуал щоденного читання книжки з її подальшим обговоренням, проведення паралелей книжкових історій з реальним життям; запрошення дитини виразно читати вірші на родинних святах, зустрічах; облаштувати книжковий куточок, полицку; спільно купувати книжки; підтримувати бажання малюка збагачувати свій літературний досвід; проводити літературно-мовленнєві ігри за змістом художніх творів.

Комунікативна компетентність у Базовому компоненті [8] визначена як можливість дитини спілкуватися з ровесниками та дорослими, взаємодіяти, будуючи відносини; здатність налагоджувати партнерські стосунки, повідомляти про свої бажання та наміри, узгоджувати свої інтереси з іншими, домовлятися, відстоювати свою позицію.

Емоційно-ціннісне ставлення старшого дошкільника виявляється: в інтересі до активного спілкування з іншими людьми. Документ підкреслює, що малюк цінує гарні стосунки з рідними, друзями, знайомими, тому намагається не конфліктувати, враховувати інтереси інших, погоджувати з ними свої дії та намагатися діяти разом та злагоджено.

Дошкільник знає і володіє етикетними комунікативними формулами, різні форми мовленнєвих висловлювань відповідно до ситуації – це основна суть сформованих знань за документом.

Батьки повинні сприяти розвитку комунікативних навичок дитини, а саме: нагадувати про необхідність дружнього спілкування, демонструючи

власний приклад такої поведінки; обговорювати переваги та недоліки спілкування з допомогою гаджетів, вправляти дитину у вживанні етикетних комунікативних формул з людьми різного віку; обговорювати з дитиною конфліктні ситуації, що трапляються та як можна було її уникнути [8].

Навчання грамоти у Базовому компоненті [8] виокремлено в окремий освітній напрям варіативної складової документу: «Мовлення дитини. Основи грамоти». Мовленнєва компетентність у контексті оволодіння основами грамоти – це здатність дитини до фонематичного сприйняття, звукового аналізу елементів мови, готовність до письма, друкування і читання свого імені, простих слів. Емоційно-ціннісне ставлення старшого дошкільника проявляється в інтересі до друкованого тексту, бажання навчитися читати, складати, друкувати склади і слова, оволодіти грамотою як важливою ознакою культурної людини [8, с. 27].

Навички шестирічної дитини:

- виокремлює з мовленнєвого потоку речення, розуміє, що це кілька пов'язаних змістом слів, які висловлюють завершену думку;
- вміє здійснювати звуковий і складовий аналіз слів, складати звукові схеми слів, характеризувати звуки у словах (голосний чи приголосний), виокремлювати у них наголос;
- уміє складати речення, визначати послідовність слів у ньому, складів та звуків у словах, вміє ділити слова на склади з орієнтацією на голосні звуки;
- здатна друкованими літерами записувати своє ім'я і короткі слова;
- готовність до письма полягає у здатності координувати рухи очей і кисті руки, впевнено рухатися по площині під час виконання графічних завдань [8].

Участь батьків у підготовці до оволодіння основами грамоти у Базовому компоненті окреслена наступними кроками: підтримка інтересу дитини до друкованого слова; звертання уваги дітей під час прогулянок до написів і вивісок на магазинах, будівлях, транспорті; спонукання запам'ятовувати їх, виокремлювати в них букви, промовляти зливо; вправляти дитину у виконанні

звукового аналізу слів, проведення ігор на добір слів на заданий звук; підтримка інтересу до письма, друкування букв, слів; вправлення дитини у прочитуванні знайомих букв, слів на сторінках книжки під час читання; переконання дитини в перевагах уміння читати і писати як ключової до пізнання людиною таємниць світу [69, с. 42].

Чинні програми розвитку, навчання та виховання дітей дошкільного віку окреслюють завдання мовленнєвого розвитку дошкільнят. Розглянемо програми «Українське дошкілля» [153], «Впевнений старт» [139], «Я у Світі» [212] з точки зору завдань розвитку мовлення дітей старшого дошкільного віку.

У програмі «Впевнений старт» [139] зазначено, що специфіка мовленнєвого розвитку полягає у комплексному підході до реалізації всіх завдань опанування мовою. І хоча у певних видах мовленнєвої діяльності можуть бути провідні завдання з розвитку мовленнєвих навичок (звуковимова, граматична правильність, розширення словникового запасу), проте усі вони взаємозалежні та взаємопов'язані. І саме цей зв'язок формує основну здатність людини як свідомої істоти – мислити і виражати свої думки словами.

У документі [139] зацентовано увагу на важливості створення педагогом ситуацій, які розвивають, спонукають дитину до дій та мислення, бажання висловити свої емоції та бачення подій, а також здатність використовувати мову як інструмент самовираження. У програмі констатовано, що мовленнєвий розвиток дошкільнят показує ефективність розвивальних впливів дорослих у збагаченні досвіду взаємодії дитини зі світом природи, людей, а також предметно-технічного оточення.

Автори [139] окреслюють наступні очікувані результати: єдність емоцій (емоційно-ціннісне ставлення), інтелекту (сформованість знань) та вольової регуляції у мовленнєвій поведінці дитини (життєві навички (компетентності)). Суть емоційно-ціннісного ставлення полягає у свідомому прагненні дитини розмовляти правильно та виразно українською мовою; у вияві любові до рідної мови; зацікавленості у читанні та бажанні самореалізуватися в словесній творчості.

Розвиток інтелекту (сформованість знань) має відображатись у наступних результатах: «розуміє значення мовлення для людини; розрізняє рідну та інші мови; має достатній для успішної комунікації словниковий запас із різних сфер життєдіяльності; сформовані уявлення про одиниці мови (речення, слово, склад, звук, буква), виокремлює їх із мовленнєвого потоку, правильно і доречно вживає відповідні терміни; відтворює літературні тексти напам'ять у процесі театральних ігор та сценічних постановок; має знання основних норм культурного мовлення» [139].

У програмі вказані життєві навички (компетентності), яких повинен набути старший дошкільник у процесі мовленнєвої діяльності, а саме: спілкується рідною мовою; володіє правильною звуковимовою, регулює дихання і темп у процесі мовлення; володіє силою, висотою, тембром голосу; має розвинений фонематичний слух, має навички звукового аналізу простих слів; говорить граматично правильно, вживає прості й складні речення; охоче підтримує розмову з однолітками та дорослими, веде діалог невимушено, користується різноманітними мовними засобами залежно від життєвої ситуації; виявляє інтерес до читання, вміння самостійно складати різні типи зв'язних висловлювань, опираючись на чуттєвий досвід; виразно, логічно і послідовно переказує невеликі літературні тексти, зміст побаченого; демонструє готовність до письма: координує рухи очей і кисті руки та впевнено рухається по площині, вздовж рядка під час виконання графічних завдань [139].

Опишемо основні освітні завдання кожного із компонентів мовленнєвого розвитку, з допомогою яких формуються вище вказані мовленнєві компетентності. «Звукова культура»: у старшому дошкільному віці необхідно розширювати та уточнювати уявлення про будову артикуляційного апарату, роботу його органів під час творення звуків; розвивати моторику апарату мовлення; розвивати фонематичний слух; вчити диференціювати на слух всі звуки у словах; сприймати на слух римовані закінчення у віршованих текстах, самостійно добирати прості рими, співзвучні слова; розвивати мовленнєве дихання; привчати говорити чітко, в помірному темпі, розвивати силу, висоту,

тембр голосу для передачі різних інтонаційних відтінків залежно до ситуації спілкування. Підтримувати бажання говорити рідною мовою правильно й виразно. «Словник»: збагачувати лексичний запас старших дошкільнят на основі розширення уявлень про світ. Збагачувати активне мовлення дітей різними частинами мови; вчити розрізняти і вживати узагальнювальні родові та видові поняття; добирати синоніми, антоніми для більш точного висловлювання своїх думок; формувати стилістичне чуття через навчання розумінню образних слів і виразів у літературних творах, стимулювати їх вживання у мовленні дітей; продовжувати ознайомлювати з багатозначними словами, вчити розуміти й пояснювати зміст слів з переносним значенням, доречно використовувати їх у своєму мовленні; підтримувати пізнавальний інтерес дітей старшого дошкільного віку до незнайомих та малознайомих слів та їх тлумачення. «Граматична будова мовлення»: вправляти у граматично правильному вживанні складних відмінкових форм іменників, присвійних та якісних прикметників, відмінюванні дієслів; учити правильно узгоджувати частини мови, використовувати основні лексичні категорії; спонукати малюків до утворень інших граматичних форм від одного слова; вправляти у побудові різних типів речень; виховувати уважного слухача, навчати помічати помилки у власному мовленні та бути готовим до їх виправлень. У розділі «Монологічне мовлення» завдання націлюють педагога на те, щоб вправляти дітей у створенні різних видів розповідей (описів, сюжетних розповідей за картинами, з власного досвіду, творчих) та навчати малюків переказувати літературні твори; спонукати дітей до описування іграшок, предметів, предметних картинок, сюжетних картин і малюнків за зразком чи планом, зрозуміти послідовність складання розповіді, побудови розповіді-судження, оцінки, міркувань, пояснень з дотриманням послідовності та логіки викладу думок; навчати встановлювати причиново-наслідкові зв'язки, розповідати логічно та без повторів, не робити великих пауз, дотримуватись композиційної структури розповідань [139].

Розділ «Навчання основ грамоти» передбачає реалізацію наступних завдань: навчати правильно використовувати поняття «речення», «слово»,

«звук», «склад», «буква»; формувати уміння робити звукові аналізи слів на слух, визначати місце кожного звука у слові, вміти його характеризувати (голосний, приголосний, твердий, м'який приголосний); навчати свідомо розуміти суть поняття «слово», знати, що це основна одиниця мовлення; усвідомлювати залежність значення слова від порядку звуків та складів у ньому; навчати знаходити у мовленнєвому потоці речення, знати, що слова у ньому пов'язані змістом і вони мають закінчену думку; ознайомлювати з літерами як знаками передачі звуків на письмі; ознайомлювати з ними за принципом частотності використання звуків в усному мовленні, пропонувати малюкам звукові назви букв, а не алфавітні [139, с. 19].

Зазначимо, що програма «Впевнений старт» [139], на відміну від інших, визначає ще й інші завдання: формувати інтерес до різних форм та способів мовленнєвої діяльності, використання сучасних засобів комунікації; зацікавлювати можливостями використання рідної мови. Особливістю програми є також конкретно сформульовані поради батькам. Це орієнтовні психолого-педагогічні рекомендації, дотримання яких сприятиме повноцінному розвитку дитини і допоможе об'єднати виховні впливи дошкільного закладу та сім'ї. Автори програми вважають, що мовленнєвий розвиток дошкільнят буде результативнішим та, успішнішим, якщо батьки будуть: якомога більше спілкуватися з дітьми; організовуватимуть різноманітні мовленнєві ігри, створюватимуть ситуації спілкування, щоденні бесіди про прожитий день, обговорення вражень, проблем, досягнень; спонукатимуть дітей не лише до відповідей на запитання, а й самостійних їх формулювань; подаватимуть приклад того, як треба вести діалог у різних мовленнєвих ситуаціях, поводитись ввічливо; залучатимуть малюків до придумування різних зв'язних розповідей; ділитимуться з дітьми своїми враженнями, висновками, міркуваннями щодо прочитаного, пережитого, побаченого [139].

Для провадження ефективної мовленнєвої діяльності зі старшими дошкільниками програма пропонує наступні орієнтовні форми, методи та засоби освітньої роботи: комплексні та інтегровані заняття (загальногрупові,

підгрупові та індивідуальні), дидактичні ігри та вправи (словесні, з іграшками, картинками чи предметами), завдання (фонетичні, лексико-граматичні), термінологічний аналіз понять; складання інтелектуальних карт; артикуляційна та дихальна гімнастики; бесіди, полілоги, мовно-рухливі ігри, складання різних типів розповідей (за картинками, з власного досвіду), описів (іграшок, предметів, об'єктів, картинок), творче розповідання, виконання мовленнєво-творчих завдань, колективне сюжетоскладання, переказування творів художньої літератури; активне слухання лінгвістичних казок; розмови, інтерв'ювання, комунікативні ситуації; літературно-мовні засоби: збірки поезій, дитячі книги, набір предметних картинок; коректурні таблиці тощо [139].

Поскільки важливими засобами розвитку мовлення дошкільників є твори художньої літератури, проаналізуємо також освітні завдання напряду «Літературно-художня діяльність», які окреслюють основну суть роботи зі старшими дошкільниками з читання і розповідання літературних, фольклорних творів, художньої комунікації та словесної творчості. Програма зазначає, що у дітей старшого дошкільного віку слід розвивати: інтерес до художнього твору, слова, фольклору, до класичної та сучасної літератури (української, зарубіжної); підтримувати ініціативу дошкільнят щодо читання і розповідання; формувати художній і читацький смаки. Дітей шостого року життя необхідно навчати: розширювати знання про відомих дитячих поетів та письменників-класиків, про сучасних авторів (3–4), про окремі цікаві факти їхнього життя; знайомити з видатними митцями художнього слова свого рідного краю; розрізняти за жанрами літературні та фольклорні твори, пояснювати їх основні жанрові особливості; навчати впізнавати назву, автора, героїв твору за його фрагментом, ілюстраціями (не менше 8–10); формувати уявлення про книжку, її структуру, види (словники, збірки тощо), окремі відомості з історії створення книжки; вчити найпростішого аналізу засобів художньої виразності у творах. У програмі висвітлені конкретні кроки щодо того як стимулювати, заохочувати та зацікавлювати дошкільнят, а саме: використовувати у процесі спілкування з дітьми малі фольклорні твори (загадки, лічилки, мирилки тощо). Для реалізації

окреслених завдань програма спонукає педагогів до залучення дітей до обговорень змісту, героїв, аналізу вчинків та подій, виведення моральних правил, проведення етичних бесід тощо [139].

Емоційно-ціннісне ставлення дошкільнят проявляється у стійкому інтересі до книжки, художнього слова; бажанні висловлювати свої почуття в образному мовленні; активному зацікавленому ставленні до мовленнєвотворчої діяльності, як організованої, так і ініціативної, у різних її формах; у відтворенні вражень від літературних творів різними засобами художньо-мовленнєвої діяльності [139].

У процесі художньо-мовленнєвої діяльності старший дошкільник повинен набути наступних життєвих навичок (компетентностей): «підтримує бесіду про зміст, ідею, характери та вчинки героїв твору, відповідає на запитання, висловлює враження, переживання, оцінно-етичні судження щодо персонажів, співвідносить оцінки літературних героїв з власною поведінкою, реальними подіями; розповідає відомі казки, оповідання; усвідомлює та пояснює зміст прислів'їв, приказок, доречно використовує їх у мовленні; відгадує описові загадки; приймає участь у розігруванні щедрівок, колядок, закличок, у сюжетно-рольових іграх за мотивами літературних творів, у промовлянні текстів народних ігор; інтонаційно передає різноманітні почуття під час виконання творів, відтворює в мовленні образні вислови з художнього тексту; чітко вимовляє скоромовки, чистомовки, прислів'я та приказки; приймає участь у мовних іграх, на основі засвоєного зразка може скласти невеличкі розповіді, казкові історії за змістом скоромовок, прислів'їв, власні описові та порівняльні загадки, лічилки, колисання»; змінює кінцівку літературного твору, доповнює тексти казки, оповідання новими епізодами [139].

У документі [139] подано орієнтовні показники прояву літературних здібностей та нахилів у старших дошкільників. Здібною є дитина, котра любить слухати казки, оповідання, історії; якщо вона багато запитує, добре запам'ятовує події та їх учасників; легко запам'ятовує почуті образи та намагається вживати їх у вигаданих історіях; любить придумувати розповіді,

римувати; розповідаючи про щось, уміє дотримуватись сюжету, не втрачає основної думки; виразно зображає персонажів своїх фантазій, розповідає про їхні характери; вміє дібрати у своїх оповіданнях слова, які передають емоції героїв; виявляє багатий словниковий запас під час розповідання.

Автори програми радять батькам збагачувати досвід дітей новими віршами, байками, казками, оповіданнями, пояснювати значення образних слів, призначення їх у поетичному тексті та прозі; вчити з дитиною напам'ять вірші, байки, розігрувати гумористичні сценки, переповідати українські народні та авторські казки; залучати малюків до мовленнєвої творчості, словесних ігор; заохочувати інтереси до дитячої літератури, обговорювати почуття та вчинки персонажів, порівнювати з власними, пригадувати подібні життєві ситуації; постійно спілкуватися з приводу змісту художнього твору, привчати дітей до регулярного спілкування з українською книгою і цим закладати формування українського менталітету (способу думок) [139, с. 19].

У програмі «Українське дошкілля» [153] зазначено, що мовленнєвий розвиток є запорукою якісної освіти. Важливою умовою та показником соціально активної особистості є рівень розвитку зв'язного мовлення дитини. А його формування сприяє всебічному розвитку дошкільнят. Документ також конкретизує завдання з формування правильної звуковимови дітей, збагачення та активізації словникового запасу, опанування граматично-правильним та зв'язним мовленням.

У програмі [153] особливий акцент зроблено на завданнях мовленнєвого розвитку дітей старшого дошкільного віку. Виховання звукової культури мовлення шестирічних дітей передбачає насамперед розвиток звукової виразності мовлення (силу голосу, тембр, темп, мелодику, навички використання різноманітної інтонації, дикцію) та удосконалення артикуляції звуків. Словникова робота у старшому дошкільному віці передбачає збагачення кількісного складу лексики новими словами, якісне засвоєння лексики, яке проявляється в поглибленому розумінні значення та смислових відтінків слів, а також активізацію словника – застосування дошкільниками слів у своєму

мовленні. Важливо є навчати дітей вживати слова відповідно до контексту, називаючи якість чи ознаку предмета, осмислювати образні слова, вислови. Активізувати прикметники та прислівники, що характеризують зовнішність, риси характеру, поведінку людей чи тварин, властивості предметів. У старших дошкільнят необхідно розвивати вміння розрізняти стилістичні відтінки слів. Робота над формуванням граматичної правильності мовлення у старшому дошкільному віці передбачає закріплення та вдосконалення граматичних форм, над якими працювали у попередніх групах, а також вправлення дітей у правильному вживанні важких граматичних форм, утворенні нових слів з допомогою суфіксів та префіксів. Слід відпрацьовувати вміння дошкільнят будувати речення різних типів (розповідні, окличні, питальні), прості, поширені та складні (складносурядні та складнопідрядні). Важливим є виховання критичного ставлення до граматичних помилок у своєму мовленні та бажання говорити правильно. Робота над розвитком зв'язного мовлення у старших дошкільнят окреслена у програмі наступними завданнями: продовжувати вчити будувати діалог на певну тему, виявляти ініціативу у спілкуванні; навчати складати творчі розповіді, казки та оповідання, розповіді-міркування, з власного досвіду, описові розповіді, за змістом пейзажної картини, з пам'яті; привчати аналізувати власні розповіді та розповіді однолітків, звертати увагу на вживання більш точних слів, щодо характеристики образів, сюжетних ліній тощо; навчати переказувати текст (новий, відомий) різними способами (цілісний, творчий, за частинами), висловлювати своє ставлення та оцінювати твір, картину, мультфільм, вчинки тощо [153].

У програмі [153] навчання елементів грамоти не виокремлено в окремий розділ. Його завдання розписані у частині «звукова культура мовлення». Зокрема йдеться про те, що у старшій групі вихователь продовжує ознайомлювати дітей зі словом, вправляти в умінні виокремлювати слово як самостійну смислову одиницю із потоку слів; звертати увагу на смисловий аспект слова (позначає предмет, ознаку, дію); ознайомлювати зі складовою будовою слова, вчити поділяти слова на склади, працювати зі складовими

схемами слів; ознайомлювати з наголосом, учити правильно визначати його, графічно зображати наголошений склад; ознайомлювати зі звуковою будовою слів (голосні, тверді та м'які приголосні звуки); розширювати знання дітей про будову артикуляційного апарату (губи, зуби, язик, спинка язика, кінчик язика, піднебіння); ознайомлювати з поняттям «речення», вчити виокремлювати речення із потоку мовлення, графічно зображати речення.

Реалізація окреслених завдань мовленнєвого розвитку допоможе набуту дошкільнику старшої вікової групи наступних компетентностей: чітко вимовляє усі звуки рідної мови, має розвинене граматично правильне мовлення, розвиток зв'язного мовлення дозволяє складати різні розповіді та переказувати тексти; розвиток дрібної моторики характеризується вмінням володіти олівцем, ручкою; має уявлення про основні одиниці мовлення (звук, слово, речення); уміє застосовувати творчий досвід, продукувати ідеї [153].

У програмі [153] завдання літературної діяльності визначено у розділі «Дитина у світі культури». Зокрема йдеться про те, що робота у старшій групі має бути спрямована над продовженням формування уявлень у дошкільнят про особливості художньої літератури: жанри, композицію, образність мови; формування здатності елементарного аналізу змісту художнього твору; навчання осмислено, виразно читати вірші напам'ять; спонукання дітей до самостійних ігор-драматизацій та ігор за змістом художніх творів. Автори програми зазначають, що старших дошкільників слід навчати розуміти, сприймати виразні засоби казки; ознайомлювати з усіма основними жанрами літературних творів (казка, легенда, вірш); формувати вміння визначати жанри творів; вчити переказувати без допомоги та емоційно зміст художнього твору, розуміти мораль; передавати інтонаційні відтінки; спонукати запам'ятовувати назву й автора оповідання; вчити визначати настрій твору, відтворювати образність мови. Робота з книжкою повинна розвивати у дітей інтерес до книг; привчати малюків використовувати книжки як засіб організації цікавого дозвілля, прививати бажання і вміння самостійно діяти з книжкою, берегти її, дотримувати правил гігієни читання; звертати увагу на зовнішній вигляд

книжки (обгортка, назва, прізвище автора і художника, сторінки, нумерація, початок, кінець); розповідати, що книги пишуть письменники, їх друкують у друкарні; організовувати виставки дитячих книг, літературні ранки; ознайомлювати з художниками-ілюстраторами дитячих книг.

Результатом роботи над реалізацією окреслених завдань у старшого дошкільника повинні бути сформовані наступні показники компетентності: знає українські народні казки та казки інших народів світу, розповідає їх; визначає у структурі казки зачин, кінцівку, повтори, образні вирази тощо; змінює початок (кінцівку) казки, вводить нових героїв; розуміє мораль казки; оцінює вчинки героїв; бере участь у бесіді за змістом художнього твору; емоційно передає зміст художнього твору; визначає настрій твору; відтворює образність мови; добирає слова-рими, відчуває і передає мелодійність, ритмічність мови; знає декількох відомих українських дитячих письменників, художників-ілюстраторів, знає назви творів, які вони ілюстрували; орієнтується в жанрах художніх творів; знає будову книжки, людей різних професій, які працюють над її створенням [153].

Проаналізуємо ще одну освітню програму «Я у Світі» [212], рекомендовану Міністерством освіти і науки України, 2019 р. Документ у кожному віковому періоді відображає наступні структурні компоненти: «Вікові можливості», «Зміст освіти», «Основні освітні завдання», «Показники компетентності дитини».

Програма акцентує, що дитина старшого дошкільного віку з допомогою мовлення передає знання про людей і саму себе, природне довкілля та предметний світ. У цьому віці мова по-особливому привертає увагу дошкільника: він, ніби іграшками, забавляється словами, експериментує з ними, використовує мовні та немовні засоби. Різні види мовленнєвих висловлювань презентують неповторність та індивідуальність мовленнєвої особистості дитини. На відміну від інших програм, автори зазначають, що мовленнєвий розвиток хлопчиків і дівчаток дещо різниться. Відмінності найбільше проявляються у вживанні різних частин мови та емоційній лексиці. Наприклад,

дівчатка віддають перевагу іменникам та прикметникам, зменшувально-пестливим формам та словам, які передають захоплення, вдячність тощо. Хлопчики натомість найчастіше вживають дієслова та вигуки, їхнє мовлення не назвеш емоційно забарвленим. Основні освітні завдання мовленнєвого розвитку старших дошкільників подані у трьох групах: розвивальні, навчальні та виховні. До розвивальних належать: формувати елементарне усвідомлення мовної дійсності; розвивати уміння диференційовано використовувати різноманітні засоби спілкування; заохочувати до розповідання з власної ініціативи; розвивати прагнення до словотворчості, гри звуками, словами та ін. Основними навчальними завданнями є наступні: навчати розрізняти голосні та приголосні звуки, інтонацію висловлювання; формувати уміння встановлювати контакт з дорослими та однолітками; навчати елементів грамоти; навчати слухати літературний текст та ін. Суть виховних завдань полягає у вихованні любові до рідного слова, багатства та різноманіття рідної мови, формувати уміння передавати словом свої почуття, ставлення та ін. Показники компетентності дитини старшого дошкільного віку подано у таблиці, в якій відображено сформованість знань, умінь та базові якості. Оскільки мовленнєві знання та вміння у більшості уподібнюються до тих, що визначено у попередніх програмах, то опишемо деякі із базових якостей, які у «Я у Світі» сформульовано дещо по-особливому. Допитливість, як базова якість, повинна проявлятися у старшого дошкільника в інтересі до незвичних висловлювань дорослого, перепитуванні незрозумілого, уточненні його смислу, у формулюванні запитань про довкілля і самого себе. Програма визначає таку базову якість як гідність. Дошкільник володіє нею, якщо називає власні чесноти й вади, розповідає про своє минуле, сьогодення, ймовірне майбутнє, презентує свої чесноти й досягнення іншим [212, с. 386].

Отже, питання розвитку мовлення дітей дошкільного віку знайшло відображення у програмових документах. Цьому напряму діяльності закладу дошкільної освіти надається вагоме значення. До того ж важливим засобом розвитку дитячого мовлення декларується друковане слово, зокрема, періодика.

1.3. Проблема розвитку мовлення дітей дошкільного віку: історична ретроспектива

Дошкільне дитинство – важливий період, у якому формуються базові особистісні якості: моральні, фізичні та інтелектуальні. Це – основний етап для розвитку мовлення, значення якого важко переоцінити для всебічного формування особистості дитини. Адже мова є необхідним засобом спілкування і пізнання навколишнього світу. Вона втілює в собі духовні цінності та є вагомим чинником виховання, навчання і розвитку дітей.

У сьогодишньому технократичному світі питання розвитку мовлення є надто актуальним. Людство, яке володіє найпотужнішими технологіями, все частіше зустрічається з проблемами мовленнєвого розвитку дітей [87]. Пошуки нових шляхів, методів та технологій мовленнєвої діяльності беззаперечно повинні іти в ногу з часом, базуватись на особливостях розвитку сучасних дошкільнят. Однак маємо визнати, що розкішна крона є у того дерева, яке має міцне і здорове коріння.

Прогресивний світовий досвід багатьох поколінь мислителів і педагогів містить багато відповідей на питання сьогодишньої науки і практики. Вважаємо, що вивчення вітчизняної та зарубіжної педагогічної спадщини доповнить та збагатить сучасну дошкільну лінгводидактику та допоможе окреслити напрями нових досліджень.

Розвивати дар мови та мовлення – завдання, яке має надто глибоке коріння. У Давній Греції у середині I тис. до н.е. проблема освіти була вперше сформульована як самостійна сфера діяльності людини. Мислителі античного світу роблять спроби системного підходу до виховання дітей-дошкільників, зважаючи на значущість цього віку для всього подальшого життя людини. Вони звертають увагу на такі важливі напрями роботи з дітьми дошкільного віку, як фізичний розвиток дитини, формування навичок мовлення і підготовку до системного навчання у школі. Давньогрецький філософ Аристотель вважав, що

на етапі дошкільного дитинства головними є гра та розвиток мовлення [150, с. 30].

Цікавими є погляди італійського мислителя Т. Кампанелли, який жив і працював в епоху Відродження. Він вважав, що суспільне виховання дітей має починатися з двох років. Головним завданням освіти італійський філософ визначав навчання правильного мовлення та основ грамоти, а основою усієї освітньої діяльності, на його переконання, має бути наочність. Для цього учений радив розфарбовувати стіни міста зображеннями, на основі яких наставники будуть розвивати мовлення, знайомити дітей з різними галузями знань, ремесел тощо [150, с.76].

Розвинути дар мови дітей-дошкільників – завдання, яке завжди виокремлювали та надавали першорядності усі ті, хто дбав про виховання та розвиток малюків. Одним із перших розробників теоретичних положень методики розвитку рідного мовлення дітей дошкільного віку є знаний у всьому світі чеський педагог – Я. А. Коменський. Він стверджував, що дві особливості різко відрізняють людину від тварини: розум і мовлення. Розум потрібен людині для самої себе, а мовлення – для ближнього, тому потрібно однаково дбати як про одне, так і про інше, щоб і розум, і мова були у людини якнайбільше розвинуті і удосконалені. У статті «У який спосіб потрібно майстерно вправляти дітей у розвитку мови» Я. А. Коменський дає конкретні методичні поради стосовно формування мовлення дошкільників. Найперше, пише Я. А. Коменський, треба вправляти дітей у правильній звуковимові, оскільки сама природа наказує починати з легшого. До дрібниць розписав педагог-мислитель роботу, яка окреслена у завданнях з виховання звукової культури мовлення у чинних програмах нинішнього дошкільця. Цікавими є погляди педагога стосовно роботи над словом, яка повинна розпочинатись на першому році життя малюка і спрямувати її слід спочатку на розуміння мови жестів. Доти, доки розум і мова цього віку «приховані в глибоких надрах, ми вводимо дітей у пізнання нас самих і в пізнання речей» жестами, діями [98].

Перше спілкування, порозуміння, на думку Я. А. Коменського, розпочинається не з мовлення, а саме з жестів, дій, які дитина споглядає і вчиться розуміти. Мовленнєвий розвиток дітей раннього віку педагог пов'язував із поезією, короткими римівками, співзвучність і ритми яких дуже любляють малюки, і саме від них розпочинається їхнє мовлення [84, с. 20]. Чуттєвий досвід, взаємозв'язок слів і речей, причому слова не повинні йти попереду речей – це і є основа розвитку мовлення дошкільників. Усі найрізноманітніші відчуття, які отримує дитина від живого спілкування зі світом, дорослий повинен наповнювати розумним змістом, щоб слова мали сенс, бо саме в цьому і є перевага людського мовлення.

Варто зазначити, що, хоча жив і творив Я. А. Коменський три століття тому, його погляди залишаються актуальними й для сучасної дошкільної лінгводидактики.

Англійський філософ і просвітитель Дж. Локк у педагогічному трактаті «Думки про виховання» торкається питань пізнавального та мовленнєвого розвитку дітей. Мислитель уважав, що іноді причиною безглузвих розваг дітей є нехтування дорослими їх природною допитливістю і байдуже, неуважне ставлення до запитань малюків. Джон Локк спонукав дорослих звертати увагу на те, що, власне, цікавить дитину, а не на те, якими словами вона висловлює своє запитання. Важливо підтримувати пізнавальний інтерес, уважно відповідати дітям і це, в свою чергу, сприятиме розвитку їхньої думки, мовлення, а також привчить малюків знаходити радість у пізнанні, нових враженнях і знаннях. Педагог переконливо стверджував, що діти радіють новим знанням, бо знання так само приємне для розуму, як світло для очей [203, с. 35]. І з цією думкою Джона Локка важко не погодитись.

Маємо визнати, що реалії сьогодення іноді доводять, що малюків нічого не цікавить, вони не вміють бавитись, спілкуватись, їхні розваги безглузді. Відповідь на питання про причини такого стану речей можемо знайти у спадщині англійського мислителя – брак спілкування з дорослими, невміння

захопити їх пізнанням, радістю відкриття світу, розвитку думки і перевтілення її у слово, мовлення [183].

Французький філософ-просвітителі Ж.-Ж. Руссо у педагогічному романі-трактаті «Еміль, або Про виховання» також висловлює важливі думки щодо мовленнєвого розвитку дітей. Мислитель переконаний, що цей процес повинен розпочинатися від народження. Його поради, рекомендації стосуються, власне, найперших кроків мовленнєвої роботи. Педагог вважає, що важливими є вправлення малюків у звуковимові, яке слід розпочинати з чітких, легких звуків. Стосовно лексичної роботи Ж.-Ж. Руссо, як і Я. А. Коменський, вважає, що вона повинна відбуватися на основі чуттєвого досвіду дітей, наочності, щоб слово можна було спочатку показати дитині. Просвітитель порівнює також мовлення сільських і міських дітей, які суттєво різняться. Причина криється у мотивації, бажанні бути зрозумілим, а також у власному мовленнєвому досвіді малюків [98].

Можливо, сьогодні ми не говоримо про порівняння мовлення дітей, які зростають у селі чи місті, проте наголос на внутрішній потребі, бажанні взаємодіяти з іншими і важливості особистої мовленнєвої практики знаходимо в оновленому Базовому компоненті дошкільної освіти.

Швейцарський педагог Й. Г. Песталоцці у творах «Як Гертруда вчить своїх дітей» та «Книга для матерів» вказує на завдання, зміст і методику виховання дошкільників в умовах сім'ї. У цих творах знаходимо звернення до проблем мовленнєвого розвитку дошкільників. Педагог вважає, що основою розвитку дитини мають бути враження, які допомагають набути реальних знань, навчають мови і розвивають мовлення, а головне – відповідають віковим можливостям малюка. «Мистецтво навчання» повинно бути найтісніше пов'язане з природою. Й. Г. Песталоцці переконаний, що все те, що вражає, ті уявлення, які отримують діти, пізнаючи світ, необхідно «психологічно вміло пов'язувати з мовою, щоб довести їх до найвищого ступеня зрозумілості...». Дуже важливою умовою навчання педагог вважав залучення дітей до спостережень, обговорення, тлумачення і з називанням усього, що доводиться

малюкам сприймати – «давати дітям широкі знання в галузі мови», щоб вони могли висловитись про те, що бачили, що здивувало, зацікавило. Окрім безпосереднього сприймання, споглядання довкілля, обстеження реальних предметів Й. Г. Песталоцці рекомендував використовувати «наочні книги». Робота з ними дуже важлива для оволодіння лексичним багатством, звуковимовою і є серйозною підготовкою до навчання грамоти, зокрема – читати по складах. Ці думки і сьогодні не втратили своєї актуальності [145, с. 283].

Організатор першого в Німеччині дитячого садка Ф. Фребель залишив цінний педагогічний досвід, у якому визначені орієнтири стосовно мовленнєвої роботи з дітьми. Мислитель високо оцінював значення перших ритмічних і мелодійних забавлянок, з допомогою яких дитині «вводиться слово», що навчає її мислити і є «найістотнішим елементом людського виховання». Педагог закликає виховувати у малюків прагнення до знань, зростання, оскільки у них закладено «нахили до діяльності і занять...». Вивчення довколишнього світу, «вияв свого внутрішнього життя» і є першими самостійними заняттями дитини. На думку Ф. Фребеля, у дошкільному дитинстві важливо, аби дитина була залучена до творчої діяльності, зокрема – малювання, яке, в свою чергу, тісно пов'язане з мовою, «має початок у мові й виходить зі слова». Педагог вважав, що будь-яка діяльність супроводжується словом, мовою і розвиває її. У «методиці наближення дітей до природи» Ф. Фребель радить, аби усі рослини, грядки були підписані, щоб малюки могли познайомитися і зі світом природи, і з літерами, щоб мали можливість вправлялися також у читанні [203, с. 100]. Ці та інші ідеї великого педагога знаходимо у практиці сучасних закладів дошкільної освіти.

У світовій дошкільній педагогіці важливе місце посідає діяльність М. Монтесорі, яка вплинула на хід педагогічного мислення у XX столітті. К. Крутій як дослідниця і шанувальниця відомого італійського педагога констатує, що своїм освітнім підходом й новаторською діяльністю М. Монтесорі випередила час. Її педагогічна система підкріплена ретельно

розробленими технологіями, доступними матеріалами, які здатні задовольнити потреби дітей в опануванні мови і не тільки [110, с. 16].

Саме мовленнєвому розвитку надавалася особлива увага з-поміж усіх справ, якими займалися малюки у «Будинку дитини». Кожен день опісля «вправ повсякденного життя» розпочинався розповідями-бесідами. Педагог радила уважно підбирати теми для таких занять з дітьми, адже вони «сприяють розвитку мови і дають виховну користь», а також вчать дітей звертати увагу на те, «що слід підмічати в житті» [203, с. 117].

Цінні методичні поради стосовно правильного формулювання питань, словникової роботи, формування чіткої звуковимови, розвитку спостережливості та психосенсорного виховання, які пов'язані із розвитком мовлення дошкільників, залишила нам у спадок велика подвижниця дошкілля М. Монтессорі.

Цікавим є досвід організаторки народної освіти у Франції на межі XIX – XX століть – П. Кергомар. Діячка теоретично обґрунтувала проблеми організації, змісту і методів роботи дитячих садків та материнських шкіл. При цьому важливого значення вона надавала вихованню та вихователю: «виховання – це місія, вихователь – апостол». Найважливішими уроками як у сім'ї, так і в материнській школі П. Кергомар називає предметні уроки. «Вони найважливіші, оскільки з ними тісно пов'язане знайомство з рідною мовою...». Дитина ще з колиски «бере» ці уроки і тут, на думку педагога, дуже важливо використати природне прагнення малюків все оглянути, обмацати, обнюхати, послухати – усі ці дії важливо озвучити, – ввести дитину у світ слів, мови. Під час таких занять необхідно надати дитині можливість бачити предмет з усіх боків, в усіх виглядах, «бачити його освітленим і в тіні і не лише очима, а й пальцями...». «Завідувачка» повинна подбати про те, аби діти мали можливість спостерігати. І що не менш важливо – це підготовка вихователя, особливо до усіх можливих запитань дітей. Методичні рекомендації та вимоги до проведення занять, які визначила П. Кергомар, є цікавими і для сьогоденних працівників-дошкільників [203, с. 127].

Отже, проблема розвитку мовлення дошкільників є надзвичайно важливою і завжди актуальною. Її намагалися розв'язати ще філософи античності. І сучасні лінгводидакти шукають оптимальні шляхи розвитку мовлення дітей дошкільного віку. Аналіз праць зарубіжних педагогів минулого дозволив виокремити ідеї, які залишаються актуальними й сьогодні і можуть слугувати певним орієнтиром сучасним науковцям [183].

Вітчизняна лінгводидактика пройшла тривалий шлях розвитку та накопичила значний масив інформації. Сучасні науковці В. Бенера та Н. Маліновська визначили чотири періоди становлення та розвитку вітчизняної дошкільної лінгводидактики [9, с. 38]. Перший та другий періоди (друга половина XIX століття – 20-ті роки XX століття) характеризуються обґрунтуванням значення рідної мови для виховання особистості та активними пошуками і розробленням головних принципів, методів і форм розвитку мовлення дітей та визначенням змісту мовної освіти. У 20 – 40-і роки XX століття (третій період) відбувається перехід від окремих методичних розробок до узагальнень досвіду освітніх закладів, розроблення питань і змісту та теорії методів навчання дітей мови, утвердження в науці методики розвитку мовлення як окремої галузі. На межі 40-х – 60-х років минулого століття (четвертий період) започатковуються дослідження проблем розвитку мовлення дітей дошкільного віку, розробляються психологічні та теоретичні засади дошкільної лінгводидактики за основними напрямками розвитку мовлення дітей дошкільного віку, створюється методичне забезпечення процесу навчання дітей рідної мови. Саме цей період вважається початковим – п'ятим етапом розвитку сучасної дошкільної лінгводидактики в Україні [9].

Охарактеризуємо погляди відомих вітчизняних лінгводидактів на проблему розвитку мовлення дітей дошкільного віку.

Серед вітчизняної педагогічної спадщини яскраво увиразнюється цінний досвід засновника методики початкового навчання дітей рідної мови – К. Д. Ушинського. Великий педагог писав: дитина-дошкільник, засвоюючи рідну мову, засвоює разом із нею творчу силу, яка дала народові змогу створити

мову, навчається не умовних звуків, а «п'є духовне життя і силу» з рідного слова. Якщо розвиток малюка є нормальним, не спотвореним силою, то в п'ятиріччя він вже буде говорити дуже жваво і правильно. За твердженням К. Д. Ушинського, у процесі розвитку мовлення у душі дитини розвивається здатність, яка створює в людині слово і яка відрізняє людину від тварини: розвиває дух. Рідна мова, вважав вчений, є незвичайним педагогом, який не тільки багато навчає, а робить це напрочуд легко, за якимсь недосяжно полегшеним методом. Важливим акцентом у педагогічній спадщині К. Д. Ушинського є розуміння особливостей дошкільного дитинства як сензитивного періоду у мовленнєвому розвитку і не тільки. Засвоюючи рідну мову, малюк формує первинний світогляд – «погляд на речі», у нього розвивається мислення, психіка – «велика кількість думок, почуттів, художніх образів», логіка і філософія мови. При цьому все це вдається дитині легко та швидко саме у дошкільному віці, і половини того не зможе засвоїти людина за двадцять років старанного й методичного навчання [200].

Важливим у системі роботи над мовою та розвитком мовлення дітей є, на переконання педагога, наочне навчання. Саме такий підхід вважав К. Д. Ушинський розумним – «перейнятим світлом свідомості». Конкретні образи, які дитина безпосередньо сприймає, западають їй у душу (за словами Н. Гавриш [49] – торкаються розуму і серця) і на них педагог «будує навчання», природне, беззаперечне, засноване на «психічних законах». Образи, які дитина сприймає з зовнішнього світу, спонукають її до мислення, керують «внутрішньою природженою силою...», сприяють мовленнєвому та духовному розвитку. «Уся наша мова пройнята цими впливами зовнішнього світу», – стверджував К. Д. Ушинський [200]. Дитина мислить формами, барвами, звуками, відчуттями, і чим більше цих відчуттів, які вражають, тим природнішими є розвиток та навчання. Ці та інші переконання педагога лягли в основу сучасної дошкільної лінгводидактики.

На небосхилі українського дошкільля променить постать Софії Русової, котра стрижнем концепції національного виховання дошкільнят у своїх працях

визначає рідну мову... Основоположниця українського дитячого садка важливим завданням виховної системи вважала формування людського в дитині. Метою виховання мають бути не знання, а збудження в дитині її духовних сил і визначальним засобом для цього має бути рідна мова – «творче знаряддя, за допомогою якого виховується думка, серце, слово правди і краси». [162]. Організаторка дошкільного виховання вважала, що воно «мусить якнайкраще розвивати мову дітей...», адже вона «формує думку дитини, керує нею, веде дитину шляхом розвитку загальної культури» [162].

Лінгводидактична спадщина ученої багата методичними порадами щодо розвитку усіх сторін мови: звукової культури мовлення, лексики, граматичної правильності мовлення і розвитку зв'язного мовлення (звичайно, без термінів). Про перше завдання Софія Русова писала, що вправління дитини у звуковимові – це первісний процес і здійснюється він безпосередньо завдяки самій дитині. Допомога вихователя повинна полягати тільки у тому, щоб «повторювати біля дитини ті перші слова і дитина, пильно дивлячись в обличчя того, хто їх промовляє, переймає, як він складає уста». С. Русова радила звернутися також до досвіду М. Монтесорі, яка «призначає задля цього окремі лекції» [162].

Сучасна дошкільна лінгводидактика у лексичній роботі ставить акцент на якісному розвитку словника дошкільників, вмінні свідомо і доречно використовувати слова у конкретних умовах спілкування. С. Русова, мабуть, саме це мала на увазі, підкреслюючи, що у дітей різними засобами, методами і прийомами треба викликати бажання «відшукувати» свої слова, «якнайкращі вирази» для висловлення думки, почуття, враження.

Розглядаючи наступне завдання мовленнєвого розвитку дошкільника – формування граматично правильного мовлення, хочемо наголосити на важливих порадах С. Русової щодо помилок малюків. Педагог наголошувала на тому, що з дитиною треба більше розмовляти, викликати її на розмову вільну й невимушену, в якій вона «балакає своєю власною мовою, інколи робить граматичні помилки, але ці помилки не варто відразу ж і виправляти, бо від цього в дитини губиться бажання вільно, безпосередньо висловлювати свої

думки». Вчена ставила важливе питання: як розвивати мову, «чи нам давати дитині повну волю творити речення, слова за своїм словесним інстинктом, чи вимагати від дитини і нав'язувати їй правильну штучну мову. І деякі сучасні педагоги не зобов'язують дитину якомога раніше вживати граматичні форми, а дозволяють їй вільно користуватися своєю красною, образною мовою, подаючи їй тільки поволі регулятивні граматичні вказівки» [162].

Стосовно розвитку зв'язного мовлення Софія Федорівна Русова акцентувала увагу на тому, що зв'язне висловлювання дошкільника якнайкраще розвивається тоді, коли дитина зазнає «цікавих задля неї вражень, які викликають охоту про ці враження розмовляти..., бо нічого нема кращого і кориснішого, як викликати в дитини творчу і ясну думку, а думка ясна не може не перетворитися у слово» [162].

Учена вважала, що різнобарвні враження, які отримує дитина повинні єднатися коло однієї думки (теми), одного явища. Відтак вони не викликатимуть поверховості або легкодухості, а утворюватимуть «атмосферу живу, багату на зміст і кольори». У цих думках С. Русової вбачаємо співзвучність з сучасним провідним принципом організації освітньої роботи у закладах дошкільної освіти – принципом інтеграції [119, с. 6]. У статті «У дитячому садку» вчена подає зразок інтегрованого заняття з дошкільниками, на якому радить прочитати дітям казочку про котика, при нагоді порозглядати його живого, вказати на всі його прикмети, пограти у гру про цього ж котика, заспівати пісеньку, яку діти легко «переймуть», а ще можна спробувати зліпити його з глини. Таке інтегрування має на меті якнайкраще і найцікавіше розвинути мовлення, «розв'язатися язик дитини», щоб вона «розбалакалася», вміла виявити словами те, що вона бачить, чує, пізнає...» [162].

Оновлений варіант БКДО [8] орієнтує на активну позицію дитини у процесі опанування мови, проголошує пріоритетність діяльнісного підходу до організації мовленнєвої роботи. Софія Русова у своїх працях пропонує широке застосування активних способів навчання, що стимулюють не лише відтворення мовних зразків, а пошуки і творення власних висловлювань, розвиток

дошкільника, як творчої мовленнєвої особистості. Отож, думки великої подвижниці національного дошкільного виховання дуже співзвучні з тими, які закладені в оновленому Стандарті дошкільної освіти. Її педагогічна концепція навчання дітей рідної мови є, насправду, великим скарбом для української дошкільної лінгводидактики [191, с. 155].

Іван Огієнко – український науковець, громадський і церковний діяч, мовознавець і педагог стверджував, що рідна мова є для людини цінністю, яку треба оточити «найпильнішою опікою». Вона є найважливішим знаряддям духовної культури і «найміцнішим цементом єдності нації». І. Огієнко у своїй «Науці про рідномовні обов'язки» не виокремлює розділу, присвяченого дошкільному закладу, однак у праці є чіткі вказівки, поради щодо навчання дітей-дошкільнят рідної мови як великої цінності. Вчений наполягав, аби у початковій школі навчання відбувалося лише соборною літературною мовою, а також «... тією ж мовою проводиться праця у дитячих садках». У розділах «Батьки і рідна мова», «Мати і рідна мова» І. Огієнко переконливо писав про важливість рідної мови у дошкільному дитинстві, «...щоб перша мова вашої дитини була справді матірня, – своя рідна». Окремо звертався педагог до жінки, оскільки вона «завжди чуліша до рідної мови, а тому й сильніше впливає на мовне виховання дітей». Він говорив, що найсвятіший і найперший обов'язок кожної матері – це навчити дітей рідної мови і «защепити їм правдиву любов до не», розмовляти «не інакше, як тільки своєю рідною мовою», особливо у віці до п'яти років. Як важливий заклик звучать слова: «Працюймо ж усі, щоб наші матері були свідомі своїх рідномовних обов'язків» [74, с. 177].

Засобами виховання любові до рідної мови вчений називав «Гурток плекання рідної мови, та проведення «Свята рідної мови». У нашому сьогоденні вчення І. Огієнка не втратило своєї актуальності.

Змінюється світ, можливості та люди. Освіта повинна реагувати на усі виклики часу. Однак є непроминуці істини. Саме до таких ми відносимо провідні ідеї та погляди Василя Сухомлинського. Вони потребують від сучасного педагога переосмислення та нового прочитання. Серед визначальних

ідей, котрі пронизують усю педагогічну діяльність славетного педагога є виховання любові до слова, до рідної мови. Це дуже важливий напрям роботи у школі Василя Сухомлинського – найтонший і найтрудніший, адже життя слова – це як причастя, до якого, як до цілющого народного джерела треба припасти вустами, аби не всохнути від спраги. «Створи дитинство рідної мови» – ці слова мудрий директор школи невтомно повторює у листі до свого колеги-словесника. «Створи дитинство рідної мови... так, щоб надихнути розум і душу людини, яку ми творимо, незгасним і невмирущим, несхитним і ніжним почуттям поваги і любові до рідного слова, до рідної української мови» [204, с. 307]. Ці слова звучать не просто як порада, а як наказ і за ними стоять роки клопіткої і наполегливої праці. Буденної, але не нудної, а навпаки – натхненної і творчої. «Найщасливішими хвилинами своєї праці я вважаю ті наснажені думкою й творчістю хвилини, коли слово й мисль зливаються в дитячій душі в бурхливий потік. У такі хвилини думка проситься у слово, мисль дитяча шукає й знаходить яскраві, барвисті, запашні слова, народжується поетичний образ, творення якого викликає в дітей гордість» [177].

У цій справі треба бути «майстрами-чарівниками», щоб рідне слово, рідна мова стали духовним надбанням кожного серця. Починати цю роботу треба «в тому ніжному й чутливому віці, коли перед дитиною відкривається не тільки краса світу, а й перша думка про радість буття, перше уявлення про щастя бачити сонце й небесну блакить...» [177]. Саме тоді радив педагог вести своїх малюків у подорож, аби вони могли дивуватись, закарбовувати в дитячій пам'яті образ, картину, що втілюють у собі поетичне звучання слова. Під час таких дивовижних подорожей слово входить у душі дітей як краса світу, краса власної думки. Воно породжує почуття гордості за рідний народ, що силою духу свого, уяви, фантазії створив такі прекрасні слова: обрій, далечінь, сутінки...

Творити дитинство рідної мови Василь Сухомлинський спонукав тоді, коли дитина «спинається на ноги». Це той благословенний час, у якому вона «полюбить на все життя [177]. Найважливіше завдання педагога – це підвести

дитину до живого споглядання дива, захопити, викликати у неї «подив, здивування – це перший вогник, який запалив смолоскип думки, і воно, слово, горить-палахкотить у нашій мові ...» [177]. І так слово стає для дитини «очима, які бачать красу». Дитинство рідної мови – це складна і відповідальна річ і «найголовнішим у ній є те, щоб малюк був радісно зворушений, захоплений...», щоб спалахнула думка і перелилась у слово. Великий педагог наголошував на важливості дошкільного дитинства – у навчанні малюків шукати потрібне слово. «Думаймо, вибираймо в нашій мові саме ті слова, які шукає думка», – з такими словами звертався до своїх маленьких вихованців Василь Олександрович. Він переконливо говорив, що за рік такої цікавої і радісної праці зі старшими дошкільниками, навіть «байдужими до слова, до краси в навколишньому світі...» вони стануть мислячими, «з вогниками думки... з негасимим почуттям любові до великого й вічного – рідної мови» [177]. І це не просто слова, це досвід, який отримав Василь Сухомлинський майже за третину століття праці з дітьми, це – результат педагогічних переконань. Вважаємо, що завданням усіх освітян сьогодення є доторкнутися до справи серця і всього життя великого педагога, аби надихнутися і нести ці перлини до дітей.

У пострадянські часи, коли формування методики як науки відбувалося під впливом людиноцентристських державних освітянських документів, дошкільна лінгводидактика концептуально інакше почала підходити до визначення завдань мовленнєвого розвитку дітей, розглядаючи їх у контексті загального розвитку культурної особистості. Метою сучасної лінгводидактики на етапі дошкільного дитинства є виховання мовної особистості, тобто формування особистості, яка адекватно, доречно, вільно і творчо застосовує мову в різних ситуаціях буття задля реалізації власних мовленнєвих завдань. Алла Богуш, Наталя Гавриш та інші сучасні науковці говорять, що особистісно зорієнтований підхід до розвитку мовлення дає змогу максимально врахувати рівень мовленнєвого розвитку та мовні здібності, наміри, бажання, індивідуальні особливості кожної дитини і стимулювати ці творчі прояви з орієнтацією на її індивідуальність. Автори зазначають, що накопичені протягом тривалої історії

розвитку суспільної дошкільної освіти методи та засоби розвитку мовлення дошкільників та навчання їх рідної мови здебільшого не втратили своєї актуальності та значення. Тож актуальними лишаються традиційні методи: бесіда за змістом картини і розповідання за картиною; читання літературних творів з подальшим літературно-художнім аналізом; екскурсії та спостереження; дидактичні ігри; мовленнєві завдання і вправи тощо. Змінилися не самі методи, а характер їх використання, позиції педагога і дітей у процесі їх застосування [26, с. 13].

Відтак, починаючи з 90-х рр. XX ст., розвиток української дошкільної лінгводидактики тісно пов'язаний з діяльністю А. М. Богуш – засновниці нового сучасного напрямку у вітчизняній педагогіці – дошкільної лінгводидактики, лауреатки Державної премії у галузі освіти України в номінації «Дошкільна освіта», дійсного члена НАПН України, академіка, доктора педагогічних наук, професора, в науковому доробку якої є понад 1000 опублікованих наукових праць. Під її керівництвом створено велику наукову школу дослідників та науковців, які працюють у напрямі мовленнєвого розвитку дошкільників. За цей час якісно змінилися концептуальні підходи до мовленнєвої роботи у закладах дошкільної освіти: від реалізації окремих мовленнєвих завдань до виховання мовної особистості, від мовленнєвих занять до інтерактивної взаємодії впродовж дня, від педагога-розповідача до співрозмовника [52, с. 7].

В українській науковій школі А. Богуш є традиції згуртування дослідницьких зусиль її представників, що характеризує теперішній етап розвитку української дошкільної лінгводидактики найвищою за весь час її існування активністю науковців. Проте, слід зазначити, що живиться сучасна лінгводидактична наука глибоким корінням мудрості багатьох поколінь мислителів і педагогів, науковців і практиків – усіх тих, хто своїм життям і подвижницькою працею служили дітям – дошкільнятам, хто серцем вболівав за дитячий лепет і перше вимовлене слово, за одкровення думки, окресленої у речення і першу придуману казку.

Отже, дошкільна лінгводидактика в Україні та за рубежом має тривалий розвиток. Від античності і до сьогодення відбувається пошук шляхів підвищення ефективності процесу розвитку мовлення дітей дошкільного віку. Розвиток української дошкільної лінгводидактики охоплює п'ять періодів (I та II періоди – друга половина XIX – 20-ті рр. XX ст.; III період – 20–40-і рр. XX ст.; IV період – 49–60-і рр. XX ст.; V період – друга половина XX – початок XXI ст.). Педагоги минулого і сучасності наголошували на ролі рідної мови у різнобічному розвитку особистості, завданнях мовленнєвого розвитку дошкільнят тощо. Низка ідей залишається актуальною на сучасному етапі. Це, зокрема, розуміння сензитивності дошкільного періоду у мовленнєвому розвитку, акцент на якісному розвитку словника дитини, формуванні граматично правильного, а також зв'язного мовлення, використання принципу інтегративності, пріоритетність діяльнісного підходу до організації мовленнєвої роботи тощо.

1.4. Медіа у процесі розвитку мовлення дітей-дошкільників

Сучасний світ важко уявити без медіа (книг, преси, радіо, кіно, телебачення, інтернету тощо). Саме вони в інформаційну епоху стають трансляторами інформації та впливають практично на усі сфери суспільного життя, зокрема, на освіту. «Медіа потужно й суперечливо впливають на освіту молодого покоління, часто перетворюючись на провідний чинник його соціалізації, стихійного соціального навчання, стають засобом дистанційної і джерелом неформальної освіти» [101]. Крім того, сучасні засоби масової інформації, за умови грамотного використання, можуть стати засобом розвитку креативності особистості.

Щоб орієнтуватися в світі інформації, сучасна людина має вміти правильно комунікувати з ними, обирати потрібну інформацію, відкидаючи другорядну чи неправдиву, уникати маніпуляційних впливів засобів масової інформації тощо.

Безперечно, вчитися цього потрібно якнайраніше, з того моменту, коли розпочинається спілкування дитини і медіа, і важлива роль у цьому процесі має належати батькам та педагогам закладів освіти [107; 165; 186].

Власне, надати особистості взірці грамотного спілкування з медіа покликана медіаосвіта, яка тривалий час розглядалася в контексті роботи зі школярами та дорослими людьми. Так, медіапедагог О. Федоров виділяє такі основні напрями медіаосвіти: 1) медіаосвіта майбутніх професіоналів (журналістів, кінематографістів, редакторів тощо); 2) медіаосвіта майбутніх педагогів, підвищення кваліфікації практикуючих педагогів; 3) медіаосвіта як частина загальної освіти школярів та студентів, що може інтегруватися у традиційні дисципліни або викладатися автономно; 4) медіаосвіта у закладах додаткової освіти або центрах дозвілля; 5) дистанційна медіаосвіта школярів, студентів та дорослих за допомогою радіо, телебачення, інтернету; 6) самостійна, [187, с. 123].

Однак реалії свідчать, що активними користувачами медіа стають діти, починаючи з дворічного віку. З подачі батьків вони активно долучаються до комунікації з телебаченням, радіо, інтернетом. З віком зростає питома вага використання дітьми мас-медіа з розважальною чи освітньою метою. Однак, вченими відзначається «недосконалий захист дитини від медіаконтенту, що може шкодити її здоров'ю та розвитку, відсутність механізмів ефективної саморегуляції інформаційного ринку, які не допускали б недоброякісної медіапродукції, низькоморальних ідеологем та цінностей, інших соціально шкідливих інформаційних впливів». Очевидно, що такий стан речей спонукає до розвитку дошкільної медіаосвіти, спрямованої на збалансований естетичний та інтелектуальний розвиток особистості дитини, забезпечує її захист від агресивного медіа середовища, уміння орієнтуватися, обирати і використовувати адаптовану до вікових норм медіапродукцію [101].

Основними завданнями медіаосвіти в сучасних умовах мають стати:

– підготовка дітей та молоді до критичного відбору мас-медіа як засобу інформування та виховання системи цінностей і настанов. Мас-медіа мають

значний виховний потенціал. Вони дають підростаючому поколінню моделі прийнятної у суспільстві поведінки, а також транслують суспільно значущі цінності. Однак, разом з цим, комунікуючи зі ЗМІ, діти та молодь мають змогу познайомитися з не завжди прийнятними взірцями поведінки, які, внаслідок недостатньої розвиненості моральних орієнтирів, можуть прийняти за гідні наслідування. Саме тому важливо навчити підростаюче покоління вибірково підходити до відбору мас-медіа;

– підготовка до використання мас-медіа як засобу навчання. У цьому контексті засоби масової інформації мають потужні можливості, адже можуть надавати споживачеві інформацію, яку неможливо пізнати в реальному житті. Завдяки телебаченню чи Інтернету можна поринути в простори космосу, побувати на Північному Полюсі чи в тропіках. Однак важливо, щоб пропонована дітям та молоді пізнавальна інформація подавалася з відповідною інтерпретацією та поясненнями дорослого;

– підготовка дітей та молоді до раціонального використання мас-медіа як засобів розваги. Важливо сформувавши у дітей та молоді усвідомлення, що мас-медіа можуть бути засобами розваги, однак це не основна функція ЗМІ, а відтак з цією метою використання медіазасобів має бути дозованим та обмеженим. Натомість більш продуктивною буде творча діяльність молодого покоління замість пасивного споживання медіапродуктів [187, с. 124].

Безперечно, на сучасному етапі заклади дошкільної освіти покликані у своїй роботі активно використовувати мас-медіа як частину реальності, яку неможливо уникнути. Завдяки таким засобам навчання і виховання можна продуктивно розвивати мовлення дітей, збагачувати їхнє уявлення про навколишній світ, надавати взірці моральної поведінки, формувати естетичні смаки, критичне мислення тощо. При цьому робити це безпечно для споживачів, принагідно надаючи їм «ключик» до грамотного сприймання медіа інформації [186].

У процесі ознайомлення з медіа діти вчаться спілкуватися, опановують нову лексику. Вони стають здатними висловлювати думку про медіатвір,

аргументувати її, усвідомлюють, що слова, зображення мають певне смислове навантаження, що інформацію можна передати словами чи з допомогою зображень.

Наприклад, медіа можуть бути надзвичайно продуктивним засобом формування лексичної компетенції дитини-дошкільника. Робота над словником у закладі дошкільної освіти – це тривалий складний процес кількісного збагачення слів та вміння доречно використовувати їх у конкретних умовах спілкування. Засвоєння дитиною словника вирішує завдання накопичення, уточнення уявлень, формування понять, розвитку мислення. Бідність лексичного багажу гальмує й ускладнює процес повноцінного спілкування, духовного й розумового, емоційно-чуттєвого розвитку дитини. Навпаки, багатство словника є ознакою добре розвиненого мовлення і показником високого рівня інтелектуального розвитку. Засвоєння слів на позначення емоцій і почуттів позитивно впливає на розвиток дошкільника, розуміння дитиною емоційного стану іншої людини. Робота над словом уточнює уявлення дитини, поглиблює її почуття, організовує соціальний досвід. Усе це має велике значення, особливо в дошкільному віці, оскільки в цей період закладаються основи мислення й мовлення, відбувається становлення соціальних контактів, формується особистість [196].

Для формування лексичної компетенції старших дошкільників вихователь послуговується чималою низкою різноманітних засобів: середовище (предметне, соціальне, мовленнєве), ігри, предмети реального світу, іграшки, картини, художня література та усна народна творчість, народні традиції, звичаї, свята, медіатехнології та ін. Серед усіх, що допомагають зреалізувати завдання лексичного розвитку дошкільників, хочемо виокремити засоби медіатехнологій. Вважаємо, що вони відкривають нові можливості забезпечення якості та результативності дошкільної освіти, формування лексичної компетентності зокрема [198].

Варто зазначити, що ці засоби для сучасної дитини є звичайними і улюбленими, діяльність із ними приносить їй радість. Окрім цього, згадаймо принцип наочності, про який говорив ще Я. А. Коменський. Творець «золотого

правила дидактики» наголошував, якщо які-небудь предмети відразу можна сприйняти кількома почуттями, то педагогу треба надати дитині таку можливість [98].

У системі дошкільної освіти доцільно використовувати медіа, оскільки вони найбільш оптимально та ефективно відповідають триєдиній меті заняття: освітній, розвивальній та виховній. Серед шляхів застосування мультимедійних технологій в закладі дошкільної освіти виділяються інформаційно-комунікаційні технології (ІКТ), перевага яких полягає в оптимізації, технологічності та перспективності забезпечення нової, активної форми фіксації продуктів інтелектуальної діяльності; доступі до практично необмеженого обсягу потрібної навчальної і наукової інформації, високій швидкості її отримання; варіативності способів аналітичного оброблення інформації; виникненні феномену «безпосереднього включення» особистості в інформаційний простір... [170, с. 155].

К. Крутій стверджує, що з допомогою сучасних медіатехнологій можна поєднувати різні види подання інформації у єдиний комплекс, завдяки чому дитина стає учасником освітнього процесу [107, с. 86]. Доведено, що людина запам'ятовує 20% почутого, 30% побаченого і більше 50% того, що вона бачить і чує одночасно. Отож, засоби медіатехнологій, впливаючи на різні органи чуття, важливі в дошкільній освіті, насамперед для формування пізнавальної та лексичної компетенцій дітей. Вони дають змогу «вийти» за межі навчального середовища; зробити видимим те, що неможливо побачити неозброєним оком, продемонструвати лише вербальними засобами, імітувати будь-які ситуації і процеси в довкіллі.

Використання медіа в освітній роботі може спонукати дошкільнят до висловлювань свого ставлення до почутого, до персонажів, героїв (вправа «Розповідаю як відчуваю», «Дослідження малюнка», «Малюнковий сюжет, план», аналіз фотографій тощо). Можна рекомендувати дошкільникам наступні завдання: уважно послухати текст та виокремити незнайоме у нім, знайти відповіді на запропоновані запитання, з-поміж запитань знайти ті, на які у тексті

відповіді нема, придумати запитання за змістом тексту самостійно. Кількість запитань не повинна переобтяжувати процес роботи з текстом. У процесі формування лексичної компетенції можуть бути використані ігри та ігрові ситуації («Лист від імені героя», «Газетний кіоск», «Рекламний агент», «Сам собі режисер», «Фоторепортер», «Стара казка по-новому», «Що ми побачили у кадрі?», «Випуск новин», «Комікси»).

Розвиткові мовлення дітей старшого дошкільного віку сприятимуть наступні вправи: «Німе кіно», «Озвуч відео». Вихователь пропонує малюкам перегляд уривку мультфільму без звуку. Діти у групах повинні продумати можливі варіанти озвучення. Далі при повторному перегляді дошкільнят озвучують мультик, пояснюють чому саме так вони вирішили це зробити, чому саме з такими емоціями. Наступний крок – перегляд мультфільму зі звуком, обговорення його з дітьми: чи збігається мова мультфільму її їхніми варіантами, чи правильно зуміли передати емоції тощо. На початкових етапах доцільно добирати відео, сюжет яких уже відомий дітям.

Створення малюнків за матеріалами медіатекстів, своїх примітивних відео (фільмів) з використанням власних малюнків, вигадкування сюжетних ліній, казки, на основі мультфільмів, художніх творів, медіатекстів – сприяє всебічному розвитку та мовленнєвому зокрема.

Великий інтерес у старших дошкільників викликають рольові ігри за матеріалами різних медіатехнологій. На матеріалах преси (журналів) – зокрема медіатекстів дошкільники охоче працюють над створенням власних медіатекстів на задані чи вільні теми. Під час медіаосвітнього заняття вихователь може організувати рольову гру на тему взаємин тих самих героїв, що були у медіатексті. Пропонується кілька варіантів гри: діти у процесі обговорення повинні спробувати уявити героїв у нових ситуаціях і продумати теми їхнього спілкування та характер взаємин; скласти діалоги героїв, які житимуть у зовсім іншому часі; придумування діалогів від імені людей медійних професій, наприклад у редакції журналу, газети. Останній варіант потребує попередньої роботи – ознайомлення дошкільнят з професіями, які пов'язані зі створенням

медіапродукту. Варто пропонувати дітям творчі завдання, що дозволятимуть дитині набувати досвіду у побудові інтерв'ю, увійти у роль журналіста, фоторепортера, ведучого телепрограми, режисера тощо [127, с. 16].

Оволодіти лексичним багатством мови – це, насамперед, вміти швидко віднайти у пам'яті найпотрібніше слово і побудувати з ним висловлювання. Оволодіти дитині цим умінням, краще запам'ятати, якісніше усвідомити та влучно використати слово у своєму мовленні, на нашу думку, допомагають засоби медіатехнологій.

Однак при цьому варто дотримуватися загальних вимог до використання медіа в освітньому процесі:

1. Перетин медіаосвітніх і методичних цілей. Суть цієї вимоги полягає у тому, що вихователь чітко визначає мету введення в структуру заняття масмедіа, які мають органічно вплітатись в його програмний матеріал. Дуже важливо, щоб зміст медіаматеріалів був пов'язаний з подальшою індивідуальною, індивідуально-груповою чи роботою у парах. Отож, зміст цих матеріалів повинен працювати на методичну мету.

2. Орієнтування на сприйняття медіатексту. Вихователь повинен підготувати запитання до матеріалу, що використовуватиме для того, щоб з'ясувати рівень сприйняття інформації та її розуміння. Іноді педагог може запропонувати дітям самостійно знайти розв'язок проблеми або ж продовжити медіатекст.

3. Організація роботи з медіатекстом. Педагог має орієнтуватися на визначення умов ознайомлення з медіаматеріалами (друкованими, аудіо, відео, фото) як з джерелом знань, а також як з джерелом, що спонукає до виявлення почуттів, вражень чи спостережень. Дуже важливо продумати різноманітні способи роботи. Запитання (фактологічні чи короткі, які потребують конкретну відповідь) варто замінити на більш філософські (відкриті, на які часто не можна однозначно відповісти). При цьому найцікавішою, «найживішою» для дошкільнят є та робота, у якій порушуються питання, що пробуджують цікавість, спонукають до розмірковувань, коли проблему, яка обговорюється, можна

пов'язати з дійсністю. Таку роботу можна визначити як комунікативні технології. Їх ефективність можлива лише у тому випадку, коли на завершальному етапі буде створено продуктивний результат. Представлення дослідницьких і творчих робіт у яскравій формі у вигляді медіапроектів (відеофільмів, слайд-фільмів, анімації, комп'ютерних презентацій тощо) допомагає дошкільникам самовиразитися. Комунікативні технології активізують інтелектуальну діяльність, розвивають інформаційну культуру дітей, а також забезпечують умови обміркованої взаємодії дошкільників зі світом масмедіа.

Дуже важливо розглядати медіатексти комплексно. Вихователю слід пам'ятати, що застосування медіатехнологій не самоціль, а лише інструмент, з допомогою якого можна зацікавити дітей. Окрім цього вихователь має працювати над удосконаленням своєї майстерності, вчиться шукати нові підходи для пояснення і коментування матеріалу, проведення бесіди тощо. Використання медіатекстів має розглядатися найперше у контексті виявлення їх освітньо-інформаційного потенціалу. До прикладу, освітні потенційні можливості звукозапису: вміння слухати, виокремити та почути мовну інформацію; вміння зіставляти почуту мовну інформацію зі знаково-символьними системами, що вихователь пропонує на заняттях з навчання елементів грамоти; художній звукозапис – опора для навчання дошкільників переказувати тощо.

4. Освітні функції медіатекстів. Медіатексти, як і інші засоби навчання можуть виконувати різноманітні функції: наочно-ілюстративні, пізнавальні тощо. Вони можуть бути присутніми на різних етапах освітнього процесу. Вдаватися до роботи з медіа текстами варто при узагальненні навчального матеріалу для розмірковувань. У такому випадку вихователь має можливість зафіксувати основні моменти навчальної теми.

5. Системність роботи. Важливо, щоб робота з використанням масмедіа проводилась систематично, відповідаючи віковим особливостям дітей та рівню їхньої підготовки, уподобанням та зацікавленням [127, с. 9].

При цьому упровадження медіатехнологій має спиратися на інтегрований підхід, що реалізується шляхом поєднання медіатехнологій та педагогічного

інструментарію розвитку мовлення дошкільнят. Відтак заняття з розвитку мовлення із використанням медіатехнологій мають бути адаптовані до віку дитини, спрямовуватися на розуміння і порівняння різних медіа, що представляють єдину розгалужену і взаємопов'язану інформаційну систему (преса (журнал, газета), книжка, телебачення відеогра, інтернет тощо), а також на гармонійне поєднання різних пасивних і активних практик (слухання, створення відео та ін.). Використання медіатехнологій дає змогу вихователям зробити заняття ефективнішими, виводячи дітей на новий, але доступний для дошкільнят, ступінь пізнання медіакультури.

У процесі розвитку мовлення доцільно використовувати такі способи навчальної роботи з медіатекстом: прогнозування, «логічні ланцюжки, «сінквейн», «кубик» з питаннями, «капельюшки мислення», рефлексивні круги, створення презентацій, розвивальні ігри тощо [128, с. 11].

Доцільно також застосовувати: перерахування подій, які відбуваються, переказ змісту, озвучування тексту, розкадрування, оцінювання характерів героїв, їхньої поведінки з морально-етичного погляду, ігри-драматизації за мотивами медіатекстів, створення нових казок, історій (синтез медіатекстів), порівняння однойменних текстів, моделювання казкових сюжетів за листівками, опис стосунків між персонажами, пояснення свого ставлення до персонажів, їхньої поведінки [127, с. 11].

Отже, в сучасних умовах зростає роль медіа та медіатехнологій у роботі з дітьми дошкільного віку. Вихователі закладів дошкільної освіти можуть широко використовувати засоби медіа для ефективного формування особистості дитини дошкільного віку, зокрема й для розвитку її мовлення.

ВИСНОВКИ ДО ПЕРШОГО РОЗДІЛУ

У розділі здійснено огляд теоретичних засад розвитку мовлення дітей старшого дошкільного віку засобами медіа.

Визначено ступінь дослідженості проблеми розвитку мовлення дошкільників у сучасній дошкільній педагогіці та лінгводидактиці. Встановлено, що означена проблематика стала предметом досліджень А. Богуш, Н. Гавриш, А. Гончаренко, К. Крутій, І. Луценко та ін. Автори дають визначення понять «мовлення», «мовленнєвий розвиток», «мовленнєва особистість», «мовленнєве середовище» тощо, вказують на сензитивність періоду дошкільного дитинства для розвитку мовлення; окреслюють особливості розвитку мовлення дітей старшого дошкільного віку тощо.

Встановлено вимоги до розвитку мовлення старших дошкільників, задекларовані у Базовому компоненті дошкільної освіти (редакція 1998 р., 2012 р., 2021 р.) та програмах навчання, виховання і розвитку дітей дошкільного віку («Впевнений старт», «Українське дошкілля», «Я у Світі»). Констатовано, що усі програмні документи відводять розвитку мовлення дошкільників надзвичайно важливу роль. Презентовано компетентності дошкільнят, що формуються у процесі розвитку їхнього мовлення, окреслено мовленнєві навички, що мають бути сформовані у старших дошкільників. Вказано на вимоги до педагогів закладів дошкільної освіти та батьків дітей-дошкільнят в контексті розвитку мовлення вихованців.

Проаналізовано історичну ретроспективу проблеми розвитку мовлення дітей дошкільного віку. Охарактеризовано погляди зарубіжних (Аристотель, Т. Кампанелла, Я.А. Коменський, Дж. Локк, Ж.-Ж. Руссо, Й.Г. Песталоцці, Ф. Фребель, М. Монтесорі, П. Кергомар та ін.) та вітчизняних (К. Ушинський, С. Русова, І. Огієнко, В. Сухомлинський та ін.) вчених на цей процес. Подано періодизацію розвитку української дошкільної лінгводидактики, що охоплює п'ять періодів: I та II періоди – друга половина XIX – 20-ті рр. XX ст.; III період – 20–40-і рр. XX ст.; IV період – 49–60-і рр. XX ст.; V період – друга половина

XX – початок XXI ст. Встановлено, що відомі педагоги минулого і сучасності акцентують на ролі рідної мови у різнобічному розвитку особистості, завданнях мовленнєвого розвитку дошкільнят тощо. На сучасному етапі залишаються актуальними такі ідеї, обґрунтовані у їхніх працях: розуміння сензитивності дошкільного періоду у мовленнєвому розвитку, акцент на якісному розвитку словника дитини, формуванні граматично правильного, а також зв'язного мовлення, використання принципу інтегративності, пріоритетність діяльнісного підходу до організації мовленнєвої роботи тощо.

У розділі визначено роль медіа у процесі розвитку мовлення дітей дошкільного віку. Охарактеризовано теоретичні засади медіаосвіти, покликаної надати особистості взірці грамотної комунікації з медіа. Перелічено завдання медіаосвіти у сучасних умовах (підготовка дітей та молоді до критичного відбору та сприймання мас-медіа, підготовка дітей та молоді до грамотного використання медіа як засобу навчання; підготовка дітей та молоді до раціонального використання мас-медіа з розважальною метою тощо).

Вказано на роль медіа у формуванні мовленнєвої компетентності дитини. Наведено можливі способи роботи з дітьми на заняттях з розвитку мовлення із використанням медіатекстів. Подано вимоги до використання медіа в освітньому процесі (перетин медіаосвітніх та методичних цілей, орієнтація на сприйняття медіатексту, організація роботи з медіа текстом, системність роботи тощо).

Основні положення цього розділу відображено у публікаціях: [181; 183; 186; 187; 188; 189; 191; 193; 194; 195].

РОЗДІЛ 2

ДИТЯЧА ПЕРІОДИКА ЯК ЗАСІБ РОЗВИТКУ МОВЛЕННЯ СТАРШИХ ДОШКІЛЬНИКІВ (перша чверть ХХІ ст.)

2.1. Дитяча періодика: особливості, ретроспектива розвитку

Дошкільне дитинство – період життя людини, який слушно порівнюють із фундаментом у будинку. Надбудова – важлива, без сумніву, але, як вона стоятиме, залежить все таки від хорошої основи. Закласти добрі підвалини мовленнєвої особистості, яка вміє думати та приймати рішення, висловлювати свою думку і поважати інше бачення, спілкуватись з тими, хто поруч, за законами добра і любові та жити у злагоді зі світом і зі самим собою – це пріоритетні завдання сучасної дошкільної освіти.

Для реалізації головної мети сьогодні маємо багатий та різноманітний інструментарій. Який вибрати, чим керуватись і що має бути визначальним у доборі методів та прийомів, засобів та форм мовленнєвої роботи з дошкільниками – важливі питання, які постають перед педагогами та батьками. Прикро, що сучасна освіта найчастіше асоціюється з впровадженням гаджетів. Не хочемо применшити їх важливий розвивально-дидактичний вплив на дошкільників, проте визначальними, на нашу думку, повинні бути друковані видання. Принагідно зазначимо, що відповідно до Закону України «Про медіа» друкованим медіа є «медіа, що здійснює поширення інформації у текстовій чи візуальній формі на друкованих носіях, однотипно оформлене, виходить у світ через певні проміжки часу упродовж року – у міру настання відповідного періоду або накопичення матеріалу» [81]. Очевидно, що друкованими медіа є періодичні видання – газети та журнали (преса).

Відтак ми намагалися з'ясувати засоби, які найчастіше використовуються дорослими у процесі розвитку мовлення дошкільнят. З цією метою нами було

проведене опитування (див. Додаток Е) вихователів (n=50) та батьків (n=320) дітей старшого дошкільного віку, що відвідують ЗДО (Заклад дошкільної освіти "Любимятко" (ясла-садок) Великолюбінської селищної ради Львівського району Львівської області, ЗДО № 134, м. Львів, ЗДО 67, м. Львів, ЗДО132, м. Львів, ЗДО (ясла-садок) компенсуючого типу "Барвінок" м. Львів).

В опитуванні взяли участь 48% вихователів, стаж роботи яких не перевищує 15 років, та 52% досвідчених вихователів, що працюють у ЗДО більше ніж 15 років. Згідно з результатами проведеного опитування більшість педагогів та батьків вказали, що віддають перевагу електронним пристроям (55,1%), у той час як книгу обирають 30,3% респондентів, дитячу періодику – 15,6%. Помітно, що дитяча періодика посідає зовсім незначне місце за використанням у роботі з дошкільнятами.

Зауважимо, що у питаннях, у яких не було суттєвих розбіжностей у відповідях педагогів різного віку, аналізувалося середнє значення, а в тих, які показують відмінності у виборі вихователів молодшого та старшого поколінь – результати опитування зазначено окремими показниками.

Опитування засвідчило, що молода генерація вихователів (до 40 років) найчастіше для мовленнєвого розвитку старших дошкільників використовують гаджети. Було також встановлено, що вихователі молодшого віку, обираючи матеріал для мовленнєвого розвитку старших дошкільників, надають перевагу електронним пристроям (66,7%). Варто зазначити, що такий досить високий показник обумовлений ще й тим, що педагоги цього віку часто дитячу періодику також використовують в електронному варіанті, пояснюючи це тим, що сучасних дітей легше можна захопити гаджетами, ніж журналом. Позитивним моментом є те, що дитячі часописи «служать» мовленнєвому розвитку малюків, однак вважаємо, що такий спосіб мовленнєвої взаємодії не сприяє вихованню майбутнього читача, який самостійно вмітиме працювати з часописом чи книжкою.

Досвідчені педагоги здебільшого надають перевагу друкованим виданням, зокрема книжці – 61,5 %, гаджети обирають – 23,1 % респондентів, дитячу періодику – 15,4 %.

Наступне питання демонструє майже однакові відповіді вихователів різних поколінь. Воно стосується використання періодики у різних формах роботи з дошкільниками. 60 % педагогів зазначили, що з дитячими журналами легше працювати у повсякденному спілкуванні, аніж на заняттях із розвитку мовлення. Вважаємо, що такий вибір пов'язаний зі змістовим наповненням часописів, адже більшість видів завдань, ігор тощо, які розміщує видання, вихователям простіше запропонувати незначній кількості дітей, здійснюючи індивідуальну роботу з мовленнєвого розвитку.

Дещо близькими у виборі є педагоги у питанні про те, чи часто вони використовують дитячі часописи з метою мовленнєвого розвитку старших дошкільнят. «Часто використовую» – відповіли всього 23 % вихователів, «рідко» – 65 % та 12 % вказали, що не використовують зовсім.

Наступні чотири питання нашого опитувальника констатують деяку невизначеність вихователів стосовно місця і важливості дитячої періодики у здійсненні мовленнєвої роботи зі старшими дошкільниками. На питання «Чи можна повноцінно розвивати мовлення дітей у закладі дошкільної освіти без дитячої періодики?» більшість педагогів обрали варіант «важко сказати» (48 %), 16 % вихователів відповіли, що «можна» і 36 % вважають, що «не можна». Проте значна кількість педагогів різного віку (64 %) вважають, що дитяча періодика може бути важливим доповненням до навчально-методичного забезпечення мовленнєвої роботи зі старшими дошкільниками.

Не погоджується із думкою про те, що гаджети можуть повністю замінити дитячі журнали, 52 % педагогів, ще 32 % висловили свою невизначеність і 16 % вважає, що електронні пристрої можуть витіснити періодику для дітей. Хоча побажання на майбутнє виглядають досить оптимістично по відношенню до впровадження дитячих часописів у роботу з розвитку мовлення старших дошкільників. 48 % вихователів відповіли, що у майбутньому будуть

використовувати видання для дітей у мовленнєвій роботі з дошкільниками, 36 % вказали, що можливо будуть це робити, а 16 % педагогів зазначили, що не будуть їх використовувати.

Майже усі батьки дітей дошкільнят 6–7 років віддають перевагу гаджетам. 60 % батьків вказали, що їм відомі деякі періодичні видання для дітей, змогли перелічити кілька назв, проте виписують/купують своєму малюку всього 23,75 %, 77,5 % – зазначили, що ні. Більшість із них відповіли, що, обираючи між гаджетом і дитячим журналом, і вони, і діти віддадуть перевагу першому. Проте на питання «Чи хотіли б Ви, щоб вихователі використовували у роботі з дошкільнятами періодичні видання для дітей?» 75 % батьків відповіли ствердно. Більшість із них (52,5 %) вважає, що гаджети не можуть повністю витіснити дитячу періодику. Позитивним є те, що 56,25 % батьків зазначили, що хотіли б у майбутньому використовувати дитячу періодику з метою мовленнєвого розвитку своєї дитини, 27,5 % вказали, що «можливо», а 16,25 % відповіли, що не планують займатись з журналами.

Мусимо визнати той факт, що увага до дитячої періодики у нашому технократичному світі дуже незначна. Прикро, адже кожен місяць багатий своїми традиціями та святами, особливостями погодніх умов та краси природи – і все це потребує обговорень з дітьми. Захоплива розповідь, вдало підібране художнє слово, малюнок, що дозволить сфокусувати увагу малят на важливих акцентах, цікавинка про особливості живого світу, розвивальна гра, а то й сюрприз – це той багатий матеріал часопису, який дозволяє виховувати, навчати та сприяти мовленнєвому розвитку дошкільнят. Методичні зауваги та поради, які мають місце у дитячих виданнях допомагають правильно провести гру, пояснити значення слова, розповісти про подію, явище, сформулювати запитання чи завдання [180].

Друковане видання зацікавлює малюків щоразу новими чи навпаки – вже звиклими та очікуваними персонажами, їхніми казковими пригодами, мандрівками чи добрими витівками. У дітей виховується потреба у зустрічах із друзями видання і водночас вони отримують цінний досвід мовленнєвої

взаємодії, радісні миті читання та спілкування, що є важливою умовою особистісного зростання [56; 64; 96].

Тому видається очевидним необхідність широкого використання у роботі з дошкільнятами друкованих видань.

Принагідно зауважимо, що дитяча публіцистика є специфічним явищем журналістики, яка зумовлюється особливою соціовіковою групою, що є об'єктом її впливу. М. Герман перелічує основні характеристики дитячої публіцистики: відповідність вимогам читацької аудиторії, задоволення потреб у пізнанні, використання відповідних форм і методів впливу, врахування психолого-вікових особливостей дитячого сприймання [55, с. 142].

Ці характеристики впливають на функції, які здатна виконувати дитяча періодика. Зокрема, вона навчає (ознайомлює з буквами та формує найпростіші читацькі уміння, готує руку до письма, подає необхідні знання, збагачує словник, навчає розповідати, переказувати тощо), розважає (пропонує цікаві ігри та завдання) і спонукає до продуктивної та мовленнєвої творчості. Я. Сошинська та О. Бояринова привертають увагу до виховної функції дитячої преси, констатуючи, що вона формуванню світогляду, духовному, пізнавальному та творчому розвитку малюків. На переконання авторів, дитяча періодика завжди була і залишається важливим провідником комунікації дитини зі світом, життям батьківщини [171, с. 6]. Р. Зозуляк наголошує на вагомій ролі дитячої періодики у моральному становленні дошкільнят. Автор, зокрема, зазначає, що зміст доброго журналу для дітей має великий вплив на серце і розум дитини. Адже казка, оповідання, легенда чи вірш вимальовують ідеали, препідносять їх малюкам так, що хочеться наслідувати. Автор стверджує, що обов'язком кожного свідомого суспільства є створення для дітей найперше духовної поживи. І тією поживою є дитяча книга та періодика [83, с. 57].

Б. Семчук на основі аналізу наукової літератури виділяє такі функції медіа: релаксаційну (відпочинок); компенсаторну (компенсація дефіциту комунікації); просвітню (джерело інформації та освіти); світоглядну (трансляція соціальних норм та формування ціннісних орієнтацій особистості) [166, с. 14].

Л. Круль вважає, що дитячі журнали та газети покликані пропагувати провідні педагогічні ідеї, інформувати про нові досягнення та події у житті держави та світу, проповідувати морально-етичні норми, духовні цінності народу, формувати національну свідомість маленьких громадян. Читання періодичних видань навчас малюків цікавитися новими подіями та явищами, приймати участь у спільних справах (конкурси, вікторини, колекціонування тощо), а це означає, що діти поступово готуються до активної громадянської участі в майбутньому. Позитивним моментом періодики для дітей автор називає те, що окремі журнали пропонують вивчення іноземних мов, друкують поради психологів та педагогів, обговорюють важливі питання виховання, розвитку та навчання малюків [104].

Н. Кіт вважає, що метою будь-якого дитячого журналу має бути виховання, навчання та розвиток через розвагу та інформування маленьких читачів. А реалізація цієї мети залежатиме від того, яка інформація, твори, їх тематика, жанри та ілюстрації будуть пропонуватися дітям [95].

О. Орлик звертає увагу на різнобічний розвиток дітей засобами преси. Автор вважає, що періодичні видання «...адаптують науку для дитячого розуміння, розвивають думку та уяву, стимулюють глибше пізнання дійсності» [138, с. 29]. Високо оцінює науковець професійність авторських колективів, яким удається віднайти відповідні форми подання пізнавальної інформації та адаптувати наукові відомості для розуміння дітей, зокрема це стосується дошкільнят. О. Орлик акцентує на тому, що періодика розвиває здібності дітей, навчас їх думати, розуміти, розвиває пізнавальний інтерес та формує внутрішній світ. Дуже важливо, щоб діти мали можливість познайомитися з різними журналами, адже іноді важко передбачити, що саме сьогодні зацікавить дитину [138].

Для багатьох дітей періодичні видання можуть бути можливістю привчатися до регулярного, постійного читання, прилучення до світу сучасної дитячої літератури, формуванню літературних уподобань. Окрім цього, дитячими журналами цікавляться батьки. Саме для них друкуються поради

педагогів та психологів щодо розвитку, виховання та навчання їхніх дітей («Ангеляткова наука», «Пізнайко» та ін.).

А. Ворон вказував на відмінність дитячої періодики та іншої літератури для дітей. Найперше – це здатність часописних видань подавати завжди новий та різноманітний матеріал. Наступне – це можливість доповнювати «шкільну науку» дітей. І ще однією важливою відмінністю дитячої преси є те, що вона забавляє та водночас виховує дитину відповідно до вимог часу, життя, потреб держави чи нації [40, с. 7].

Л. Круль визнає той факт, що дитячим журналам важко конкурувати із телебаченням та інтернетом, які є основними засобами інформації. Проте багатьом виданням, завдяки невтомній праці та постійним пошукам редакційних колегій вдається зацікавити дітей грою, змістовними художніми творами, захопливими завданнями, конкурсами, вікторинами тощо. Подобається малюкам також залучення їх до співпраці, а саме – друкування на сторінках видань дитячих листів, творів, розповідей, малюнків, фотографій [104].

Варто зазначити, що дитяча періодика класифікується: за тематикою (навчальні, пізнавальні, ігрові, розвивальні, довідкові, літературні, розважальні, духовно-релігійні видання); за віковою ознакою читачів (для малят, дошкільнят, молодших школярів, підлітків); за гендерними характеристиками (для хлопчиків та дівчат); за мовою [36, с. 144]. А це означає, що для роботи з дошкільнятами завжди можна підібрати необхідний медіаконтент, що відповідатиме віковим та індивідуальним особливостям дітей, їхнім потребам, інтересам та уподобанням.

При цьому до дитячих часописів завжди висувалися серйозні вимоги. Б. Грінченко у статті «Періодичні видання для дітей» окреслив чіткі вимоги до дитячого журналу. Він вважає, що дитячий журнал повинен мати мету: за допомогою систематичного впливу на душу дитини закладати підвалини для доброго морального світогляду. Окрім цього, на думку вченого, він має мати своїми читачами тільки дітей з однаковим рівнем розумового розвитку та певного віку. Наступні вимоги стосуються змістового наповнення дитячих видань. За словами Б. Грінченка, матеріалом для преси може бути народна

поезія, віршовані казки, байки, балади, оповідання чи нові оригінальні твори. Історична рубрика дитячого журналу повинна виховувати почуття патріотизму, проте без ворожості до інших народів. Кожен художній твір, як зазначено у статті, мусить теж відповідати конкретним вимогам: найперше – це нести дітям високі моральні ідеали; сюжет у творі має бути завжди цікавим та розумним, виховувати почуття добра, любові до правди та усіх людей [38, с. 331].

Р. Зозуляк зазначає, що журнал є інструментом національно-свідомого виховання дітей. Через нього можна промовляти не до десятків, а до сотень і тисяч українських дітей. Сміховинки, оповідання, віршики, спогади з недавніх днів, нариси з життя звірят, сценічні образки з життя дітей, квітів, казки, забави та ігри – таке розмаїття журналу вміло шукало та знаходило ключ до зацікавлених читачів та сприяло їх духовному зростанню. Актуальними у нашому сьогоденні є вимоги до періодичних видань для дітей, що були визначені на шпальтах часопису «Учительське слово» у середині 30-тих років минулого століття: дитячий журнал, багатий на різноманітний матеріал, повинен забезпечувати дитині можливість вибору і спонукати її до подальшого пошуку того, що найбільше зацікавило; журнал має вводити малих читачів у світ літератури і заохочувати до книжки; художні твори про цікаві пригоди, подорожі повинні не лише сприяти пробудженню фантазії та уяви, а й спрямовувати їх у «добре русло»; байки, що написані простою, доступною мовою, з елементами алегоричності мають найкраще відображати мораль і сприяти вихованню людських якостей краще за будь-які моральні настанови [83].

Я. Сошинська та О. Бояринова зазначають, що становлення та розвиток дитячого часопису – це складний процес, на який впливали і впливають багато чинників [171, с. 5]. Очевидно, що вплив на розвиток вітчизняної дитячої періодики мала державна ідеологія утворень, до складу яких входили українські землі, розвиток дитячої психології та педагогіки, поліграфічної справи тощо. Автори вказують, що перші дитячі журнали з'явилися ще у XVIII ст. Уперше з ними познайомилися французькі діти у 1756 році. А згодом у 1772–1774 рр. у Німеччині починає видаватись тижневик для малюків [171].

В Україні паростки дитячої періодики з'являються у Львові – це дитячий часопис «Дзвінок» (1890–1914) – ілюстрований двотижневик для дітей та молоді. В. Шухевич – відомий український етнограф і фольклорист, публіцист, педагог, культурно-освітній та громадський діяч був ініціатором цього видання. Обсяг складав вісім друкованих аркушів з чорно-білими ілюстраціями і видавався двічі на місяць у друкарні Наукового товариства ім. Т. Шевченка як орган Руського Педагогічного Товариства. У 1907 році виходить окремий «Додаток для малих читачів». Цікаве змістове наповнення, розмаїття жанрів, а головне – доступні форми подання матеріалу та естетичне оформлення швидко здобули визнання та популярність серед дитячої аудиторії. Журнал «Дзвінок» знайомив своїх читачів з творами Івана Франка та Олени Пчілки, Лесі Українки, Івана Нечуя-Левицького, Михайла Коцюбинського, Леоніда Глібова, Бориса Грінченка, Степана Руданського та інших [120].

У 1931–1939 рр. також у Львові щомісяця виходив ілюстрований журнал «Дзвіночок». Він здебільшого призначався для дітей сільської місцевості.

Я. Сошинська та О. Бояринова зазначають, що важливим часописом для дітей того часу був також український журнал «Молода Україна» (1906–1912). Засновницею та редактором-видавцем цього видання була Олена Пчілка – відома українська письменниця, етнограф, фольклорист та громадська діячка. У часописі друкувалися її авторські твори для дітей: вірші, казки, оповідання, п'єси, переклади західноєвропейської класичної дитячої літератури, а також твори Т. Шевченка, Лесі Українки, Максима Рильського, Христини Алчевської та інших. Уподобаннями дітей були українські народні казки, дитячі пісеньки, колисанки, забавлянки, ігри, прислів'я та приказки, загадки, скоромовки, колядки, щедрівки, веснянки, заклички, а також візерунки для вишивок [171, с. 7].

Дослідження дитячих періодичних видань радянського періоду (1917 – 1991 рр.) дає підстави стверджувати, що політика тогочасної влади була спрямована на поширення своєї ідеології. Створення у 1922 році піонерської організації спричинило виникнення піонерських журналів: «Барабан» (1923–1926

pp.), «Юні будівельники» (1923–1925 pp.), «Піонер» (з 1924 p.); спеціальні журнали для сільських дітей: «Іскорка» (1924–1933 pp.), «Дружні діти» (1927–1953 pp.) [170].

Н. Миколаєнко зазначає, що попит на періодику у радянський період постійно зростав. У 50–80-х pp. XX ст. в Україні найбільш поширеними були журнали для дошкільнят і молодших школярів: «Малятко», «Барвінок», «Мурзилка», «Веселі картинки» та інші [131, с. 213].

З часописом «Малятко», зазначає О. Орлик, виростало не одне покоління. Він був заснований у 1960 році у м. Києві. Понад 600 номерів побачило світ за пів столітнє існування. Кожен новий журнал приваблює дітей цікавими казками та оповіданнями, веселими віршиками та дотепними загадками, скоромовками, чистомовками та лічилками. Розмальовки, саморобки, різноманітні конкурси та кулінарні рецепти об'єднують родину, збирають для спільних читань та праці. На сторінках «Малятка» щедро друкуються поетичні твори, пісні, казки та оповідання відомих авторів (Д. Павличка, М. Познанської, А. М'ястківського, Т. Коломієць, М. Вінграновського. В. Чухліба та інших), прилучаючи малят до світу літератури [138, с. 28].

М. Наумова, аналізуючи періодичні видання радянських часів, зазначає, що тогочасна влада одразу почала перейматися питанням про створення журналів для дітей. Першими дитячими часописами на початку радянської доби були «Барвінок» та «Весняні хвили». До їх створення долучалися: П. Тичина. О. Олесь, Дніпрова-Чайка та ін. Редколегії повинні були працювати над реалізацією наступних завдань: «постачання духовної їжі, підготовка дітей до нових форм громадського життя, виховання на принципах соціалістичного світогляду шляхом такого підбору літературно-художнього матеріалу, що викликав би непереможне поривання до творчої праці, самодіяльності, ініціативи, що пробудив би духовні, індивідуальні здібності дитяти та привчив би до колективних форм життя». Творці журналів ставили перед собою мету – виховання юного покоління в дусі любові до Вітчизни [134].

Р. Стаднійчук, аналізуючи перше десятиліття незалежної України, зазначає, що попри всі економічні, духовні та видавничі негаразди, кількість дитячих часописів почала зростати. «Журнали та журнальчики», альманахи та газети від столичного Києва і до найвіддаленіших куточків країни є достатньо розмаїтими для усіх читацьких уподобань. «На її теренах так само спостерігаємо сьогодні барвисте мерехтіння назв», які вплітаються до традиційних («Малютко», «Барвінок») новими іменами «Пізнайко», «Азбука природи», «Біла ворона», «Буслик», «Джміль», «Дивосвіт», «Дзвіночок» та інші. Загалом у перше десятиліття незалежної України інформаційний простір у царині дитячої періодики заповнили двадцять п'ять, як мінімум, загальноукраїнських журналів для дітей [175].

Періодика перших десятиліть незалежності української держави – у ті часи, коли українська книжка була доволі рідкісним гостем, за словами Р. Стаднійчука, робила «титанічну справу». Саме вона створювала пізнавально-світоглядні умови для зростання маленьких українців, відкривала читачам забуту, непізнану та нову дитячу літературу [175].

Л. Круль зазначає, що сучасні українські періодичні видання для дітей можна поділити на дві категорії: традиційні та нові. До журналів, які мають гарні традиції та виходять уже багато років найперше слід назвати «Барвінок», «Малютко» та «Дзвіночок». Новішими виданнями є: «Пізнайко», «Зернятко», «Малеча», «Ангелятко», «Ангеляткова наука», «Вулик» та інші [104].

Одним із найстарших журналів України є «Барвінок». Перший його номер потішив дітей у січні 1928 року в м. Харкові. Він призначений був для дітей початкової школи. Сьогодні теж зміст цього видання найперше збирає у коло своїх прихильників дітей – молодшого шкільного віку. Проте цікаві рубрики сучасного «Барвінка» можуть захопити й інші вікові категорії: «Хто? Що? Як? Де? Коли? Чому?», «Що в імені твоєму?», «Ми любимо читати», «Книга золотих казок», «Банк усіляких цікавинок», «Наш скарб – рідна мова», «Книга золотих казок», «Місто ідеальних взаємин», «Літературний конкурс» та інші. Про цікаву наповнюваність номерів говорять уже самі назви рубрик. Діти

отримають на сторінках «Барвінку» енциклопедичні знання про довкілля, навчаються слідувати за собою, ознайомляться з правилами спілкування та етикету, прочитають цікаві авторські художні твори, спробують себе у різних конкурсах тощо [154].

Л. Круль стверджує, що цікаві рубрики «Ми любимо читати», «Книга золотих казок» найперше працюють на те, щоб виховати інтерес до читання, літератури. Для цього автори пропонують різноманітну тематику художніх творів, яка б задовільняла усілякі уподобання дітей. Друкувалися тексти, у яких порушувалися проблеми морально-етичного, національно-патріотичного, психологічного, соціально-побутового плану. Різноманітні конкурси («Призові запитання з Казкарії» та інші) – мали на меті не лише спонукати дітей до читання, але й привчати їх читати уважно, аналізувати твір, робити висновки, узагальнення, критично мислити [104].

До новіших видань України віднесено журнал «Пізнайко». Вперше з ним познайомилися малюки у 1990 році. «Пізнайко» є одним із найвідоміших сучасних ігрових часописів, який насичений пізнавальним матеріалом. Але окрім цього журнал багатий і літературними творами: казками, оповіданнями, поезією.

Близьким за змістовим наповненням є журнал «Стежка». Це видання автори уподібнюють до комплексної гри, де у кожному випуску головним героєм є відомий казковий чи мультиплікаційний персонаж. Він пропонує дітям різноманітні ігрові завдання, які здебільшого спрямовані на розвиток зв'язного мовлення, збагачення лексики, розвиток розумових здібностей, ознайомлення дітей із рослинним та тваринним світами.

Журнал «Дзвіночок» – це видання, яке відродилося (січень 1993 р., м. Рогатин, Івано-Франківська область) для дітей, аби продовжити традиції, які були започатковані ще у листопаді 1931 році. Національно-патріотичне спрямування та увага до творчості українських письменників-класиків – це те, що вирізняє журнал з-поміж іншої сучасної періодики для дітей [174].

На переконання О. Орлик, періодичні видання впродовж двох десятиліть незалежності України характеризуються інформаційною якістю та смисловим

наповненням, які пропагують морально-етичні еталони суспільства та усталені цінності народу. У цей період видається приблизно 20 журналів для дошкільнят (від трьох до шести років). Вони приваблюють маленьких читачів та їх наставників насамперед розмаїттям тем, виразністю та яскравістю художнього оформлення, адже дошкільнята – це особливі читачі, точніше сказати – слухачі. Найбільш популярними є розмальовки, пізнавально-ігрові та виховні видання («Ангелятко», «Ангеляткова наука», «Малятко», «Яблунька», «Колобочок», «Пізнайко» та ін.) [138].

Л. Круль зазначає, що редколегія журналу «Малятко» завжди враховувала і враховує психофізіологічні особливості своїх маленьких читачів – слухачів. Яскраві та виразні ілюстрації сучасного видання займають п'ятдесят відсотків обсягу журналу і відповідають змісту друкованих текстів (поетичних та коротеньких прозових форм). Автори журналу дотримуються основних дидактичних принципів: наочності, послідовності, природовідповідності, науковості та інших. Змістове наповнення видання складають доступні ігри та освітні матеріали (абетки, логічні завдання, арифметичні задачі тощо), дотепні жарти, ненав'язливі повчання, пізнавальна інформація. Журнал «Малятко» прищеплює дошкільнятам любов до навчання, готує їх до шкільної освіти, зацікавлює шкільним життям [104].

О. Орлик звертає увагу на дитячі журнали «Ангелятко» та «Ангеляткова наука», які починають друкуватись з вересня 2006 року. Це добрі, цікаві, веселі казки та вірші, пісеньки, інтелектуальні та творчі завдання, які виховують, навчають та розвивають малюків, залучають їх до духовного надбання народу, перлин рідної мови та літератури, розвивають мислення та мовлення, творчі здібності та інтелект [138].

Л. Круль, аналізуючи дитячі видання «Ангелятко» та «Ангеляткова наука», зазначає, що це розвивально-пізнавальні видання для наймолодших, які збирають усю родину, адже завдання, які пропонуються для дошкільнят потребують допомоги, роз'яснень, схвалення чи порад дорослих. Цікаві казки, оповідання, вірші, пісеньки допомагають прищепити найменшим читачам любов

до літератури та книжки. Інтелектуальні завдання та ігри у кожному номері вводять дітей у світ довлілля, розвивають логічне мислення, спостережливість та кмітливість, іграшки-саморобки спонукають до творчості [104].

Журнал «Ангелятко» двічі – у 2008 та 2010 роках було визнано переможцем за результатами Всеукраїнського конкурсу на краще періодичне друковане видання для дітей (засновником конкурсу є Державний комітет радіо і телебачення). У складі журі були представники Міністерства освіти, молоді та спорту, Національної спілки письменників, Національної спілки журналістів України, Національної спілки художників.

Зміст часопису, нові тематичні орієнтири, виховна, розвивальна та навчальна складові, рівень редакційно-видавничої підготовки журналу; оригінальність дизайнерського стилю – це ті критерії, за якими оцінювалися дитячі видання і за які журнал «Ангелятко» отримав найвищі бали.

«Ангеляткова наука» – близький за духом журнал для дошкільнят допомагає підготувати дитину до школи та сприяє її творчому розвитку. Це видання у формі гри знайомить малюків з літерами та цифрами, формує найпростіші навички читання, готує руку дитини до письма, розвиває мовлення, формує світогляд та вводить у світ літератури з допомогою якісних художніх текстів.

Л. Круль зазначає, що важливе місце у сучасній періодиці займає також журнал «Джміль», який побачив світ у 1997 році як додаток до журналу «Дошкільне виховання». Це періодичне видання, яке напруцьовує колектив редакцій науково-методичних журналів МОН України. Співпраця провідних науковців та творчих практиків представляє високий методичний рівень кожного номеру. «Джміль» призначений для дітей дошкільного віку та молодших школярів. Цікаві оповідки, вірші та казки, ігри, завдання, яскраві малюнки – усе це розмаїття полюбилося дітям, які чекають кожен наступний номер. Л. Круль зазначає, що він легко і цікаво вводить дітей, починаючи із дошкільного віку у світ мистецтва та літератури. Змістове наповнення видання найперше сприяє розвитку мовлення, художньої культури та акторських здібностей малюків.

Важливо, що у журналі подаються методичні рекомендації щодо роботи з дітьми. Педагоги-практики зазначають, що матеріал журналу допомагає успішно реалізувати найважливіші завдання сучасної освіти [104].

Проаналізувавши каталог періодичних видань (2022 р.) (див. Додаток Ж), зазначимо, що сьогодні в Україні видається понад три десятки журналів для дошкільнят (<http://presa.ua/>).

Їх цікаві назви («На крилах ангела», «Чарівний ліхтарик», «Умійко», «Мамине сонечко»...), розмаїті рубрики, тематичні спрямування, електронні додатки тощо дозволяють дорослим віднайти той журнал, який відповідатиме їх уподобанням чи намірам. Адже друковані часописи є потужним чинником розвитку, виховання та навчання дітей дошкільного віку.

Їхнє призначення найперше вбачаємо у мовленнєвому розвитку малюків. Саме вони допомагають дорослому розвивати мовлення та навчати мови маленьких дітей. Адже мовлення – це той процес, який конче потребує на етапі дошкільного дитинства участі дорослого. Малюк не просто наслідує мовлення тих, хто поряд, він прилучається до тієї багатющої скарбниці – рідної мови, як дару Божого. І як дитина оволодіє тим дарованим багатством, залежить від дорослого, від його бажання спілкуватися з нею. Дуже часто зустрічаємося з тим, що деяким батькам бракує засобу – чогось, що допоможе завести розмову, зацікавити темою, розважити, придумати гру, знайти захопливу казку чи віршик, – щоб не просто бути поруч, а виховувати мовленнєву особистість. Яскравий, естетично привабливий, з добрими персонажами і казками, цікавими іграми і завданнями, а головне – щомісяця новий журнал дозволяє «подружитися» і чекати зустрічі із наступним його примірником.

Дослідники періодики стверджують, що журнали є важливим помічником для усіх тих, хто працює з дітьми: чи то батьки, чи педагоги [94; 169]. Добірка різних часописів є цінним доповненням до навчально-методичного забезпечення для вихователів закладів дошкільної освіти. Їх багатий потенціал розширює можливості для мовленнєвої роботи як на заняттях так і в повсякденні [180, с. 465].

Сьогодні на ринок друкованих медіа, зокрема дитячих, має вплив низка чинників. По-перше, це діджиталізація, що сприяє переходу видань в інтернет-простір, а відтак зменшення накладів, а в перспективі, можливо, й зникнення традиційних паперових видань. По-друге, це руйнування логістики, мереж збуту періодики, що призвело до зростання вартості самих видань та зменшення каналів їхнього поширення (зменшення кількості газетних кіосків, скорочення кількості відділень «Укрпошти» тощо). По-третє, це здорожчання, а також дефіцит сировини для виготовлення періодики (папір, фарба, пластини тощо). По-четверте, це присутність психологічного чинника, пов'язаного із переконанням, що інформація має бути безкоштовною. Відтак намагання споживачів шукати інформацію в інтернеті, чи на телебаченні [59, с. 42].

Очевидно, що названі чинники перешкоджають використанню періодичних видань у роботі з дошкільнятами. Однак у процесі підготовки дитини до школи, формування у неї бажання навчитися читати, розвитку її пізнавальної активності та пізнавальних інтересів надзвичайно важливо використовувати дитячу пресу.

2.2. Змістовно-розвивальний потенціал дитячої періодики упродовж хронологічних меж дослідження

У Базовому компоненті визначено, що мовленнєва компетентність дошкільника – це насамперед здатність дитини висловлювати свої думки та враження. Н. Гавриш – автор-розробник освітнього напрямку «Мовлення дитини» зазначає, що продукування дитиною висловлювань – це індивідуальний процес. Він складається найперше із бажання чи наміру сказати слово, висловитись, суті думки, добору засобів (вербальних і невербальних) для її оформлення, озвучування та контроль за тим, що мовиться. Науковець стверджує, що на сучасному етапі педагоги повинні спрямовувати мовленнєву роботу на формування особистості, яка вільно і творчо застосовує засоби мови в різних

ситуаціях життя, тобто, на розвиток мовленнєвої особистості. Робота з розвитку мовлення, яку організовує педагог, повинна визначати для дитини особистісні цілі. Важливо, щоб завдання, запитання були сформульовані так, щоб малюк розумів, для чого чи для кого він розповідає, пояснює, відповідає.

Розглянемо змістовно-розвивальний потенціал дитячої періодики означеного періоду на прикладі видань «Ангеляткова наука» та «Джміль».

Часопис «Ангеляткова наука» пропонує багатий матеріал, який допомагає розвивати мовленнєві уміння та навички та здобувати досвід мовленнєвої взаємодії. Дуже важливо для малюка навчитися розповідати про себе – презентувати себе. Ангелятко як добрий і щирий друг допомагає у цьому вже з першого номеру часопису. Спочатку воно розповідає про свою домівку, захоплення і запрошує дитину представити себе. Усі номери за вересень пропонують різноманітний матеріал до теми «Знайомство», «Ми такі різні», «Моя адреса», «Моя сім'я» та інші, які обов'язково обговорюються у дошкільних закладах на початку нового навчального року. Цікаво подається робота над смислом слова «знайомитись», яка орієнтує вихователя на введення дітей у багатий світ семантики української лексики: «Слово «знайомитись» ховає у собі частинку слів «знати», «дізнатись» і «пізнати». Отже, коли хтось каже: «Познайоммось!» – це означає: «Я хочу про тебе щось знати». Ангелятко хоче, щоб ти розповів йому про себе. А ти вмієш розповідати про себе? Нумо вчитись разом». Далі подаються запитання, які навчають будувати зв'язну розповідь: «мене звати..., мені... років, мою маму звати..., мій тато називається..., я маю братика (сестричку)..., я люблю..., я вмію..., я хочу..., держава, в якій я живу називається..., отже, я ..., я розмовляю українською мовою».

У кожному вересневому номері часопису у продовж 2006 – 2014 рр. запитання по-різному подаються: на осінніх листочках, у вікнах, дверцятах будиночка, на сторінках книжки-саморобки або просто на окремій сторінці у вигляді листівки-візитівки чи анкети.

Ангелятко у часописі часто запитує малюка, хто він такий і водночас пропонує відповіді: «Я – маленьке ангелятко, маленький українець, Господне

зернятко, людина» та інше. Воно навчає розповідати про свій зовнішній вигляд, про колір волосся та очей. Розповідаючи про те, що очі – бачать, вуха – чують, ніс – нюхає, язик – смакує, Ангелятко веде малюка далі – навчає аналізувати свій життєвий досвід, мріяти тощо: «що люблять слухати твої вуха?», «що хотіли б побачити твої очі?» [4]. Подібні запитання допомагають малюкам пізнавати себе та свій внутрішній світ.

Важливі акценти сучасної дошкільної лінгводидактики співзвучні із наголосами педагогів-класиків, зокрема С. Русової, яка наголошувала на діалогічній формі спілкування, закликала проводити з дітьми цікаву розмову [162]. Власне на такий підхід мовленнєвої співпраці з дошкільнятами спрямований журнал «Ангеляткова наука». Він найперше, на нашу думку, допомагає налаштувати дитину та того, хто працює з нею, на діалогічний формат мовленнєвої взаємодії, створювати різні ситуації, які б цікаво та невимушено запрошували дітей до бесіди чи розмови. Присутність Ангелятка – помічника, друга, радника, цікавого оповідача захоплює, викликає інтерес та бажання «працювати» з журналом. У кожному номері воно – допитливе, веселе і розумне щось розповідає, пропонує цікаві завдання, запрошує до діалогу.

Спершу проаналізуємо ті завдання, ігри, види діяльності, які мають у виданні спеціальне призначення: «розвиваємо мовлення» чи визначають конкретну мовленнєву участь дитини: «розкажи, перекажи, придумай казку, поміркуй, поясни, дай відповідь на запитання» тощо.

Особливістю журналу є те, що запитання, мовленнєві завдання, які пропонує Ангелятко, навчають малюків мислити і шукати своє слово, свій варіант відповіді. Важливо, щоб педагог чи батьки, які будуть працювати за матеріалом часопису, схвалювали кожную думку, найменший прояв мовленнєвої активності, адже почуття успіху конче потрібне дошкільнятам. Воно надає їм особливого задоволення, віри у свої можливості та бажання повернутися до цієї діяльності ще не один раз. Наприклад, цікаві малюнки до розповідей допоможуть малюкам шукати відповіді до запитань Ангелятка: «хто радіє (сумує), що опадає листя?» (2006, № 3, с. 4), «що сниться взимку деревам, кущикам, зерняткам?»

(2006, № 4, с. 6), «що дарує осінь?» (2007, № 9, с. 3), «що дарує літо?» (2007, № 6, с. 3), «на що схожі черешеньки?» «що дарує осінь?» (2007, № 6, с. 9), «чого навчає тебе твоя мама?» (2007, № 5, с. 6), «які гостинці приносить весна?» (2007, № 3, с. 3), «яке сонечко восени?» (2008, № 9, с. 3), «ким ти хочеш бути як виростеш?» (2008, № 9, с. 2), «про що співає пташка?», куди тече річка?», «для кого квітне квітка?» (2008, № 4, с. 6), «що роблять твої пальчики? Чи вони працюватимуть?» (2011 р., № 8, с. 15), «що ти побажаєш пташкам, які відлітають від нас?» (2006, № 2, с. 17).

Для того, щоб дитина вчилася міркувати, шукати відповідь, добирати найпотрібніші слова, а не просто повторювати за кимось, вона повинна «бути у темі». Автори «Ангеляткової науки» зуміли підібрати матеріал, який допоможе педагогу збагатити дитину знаннями, новою лексикою, досвідом пізнання, а також розробити цікаві завдання, ігри, та правильно визначити запитання. Адже, як зазначає Н. Гавриш, продумати зміст запитань та зуміти правильно їх сформулювати – це мистецтво педагога [48]. Варто зазначити, що у перші роки видання (2006–2008 рр.) внизу сторінки меншим шрифтом друкувались методичні рекомендації під назвою «для батьків». Це було дуже великою допомогою для усіх, хто працював з дитиною. «Розкажіть малюку, запитайте у дитини, попросіть дитину показати на малюнку, запропонуйте поміркувати і сказати, прочитайте дитині...», – ці та інші звернення, а також короткі розповіді для дітей допомагають правильно організувати мовленнєву діяльність, запросити їх до праці.

У наступних роках (2009–2014 рр.) таких рекомендацій у часописі вже немає. Найчастіше до дітей звертається саме Ангелятко: «уважно подивись і скажи, послухай і скажи, склади розповідь за малюнком, придумай казочку, а чи знаєш ти, як ти думаєш, Ангеляткові цікаво, запам'ятай тощо».

Зазначимо, що часопис щедро наповнений завданнями, іграми чи просто запитаннями, які стосуються лексичної роботи та розвитку зв'язного мовлення. З чітко окресленої мовленнєвої діяльності саме вони присутні у журналах 2006 – 2007 рр. З 2008 року помітна тенденція до збільшення завдань для

мовленнєво-творчого розвитку. В окремих номерах з'являються сторінки під назвою «Розвиваємо мовлення» (2008, № 10–11, 2009, № 9). Однак є журнали, у яких немає чітко визначених завдань для мовленнєвої роботи, проте багате змістове наповнення видання дозволяє педагогу самостійно побудувати мовленнєву діяльність з дошкільнятами.

Сучасна дошкільня лінгводидактика акцентує увагу на якісному засвоєнні лексики. Науковці зазначають, що для того, щоб слово увійшло в активний словник дитини, необхідно, щоб перед нею стояло завдання вибору найточнішого слововживання. Н. Гавриш вважає, що ключовою умовою свідомого мовлення є формування у дошкільнят розуміння семантичного значення та смислової будови слова, тобто якісного засвоєння лексичного складу мови. Зміст такої роботи науковець вбачає у формуванні вміння добирати найбільш вдалі для даної ситуації висловлювання слова [47]. Завдання, які пропонуються в окремих номерах видання, орієнтують педагогів саме на таку словникову роботу. Наприклад, Ангелятко просить поміркувати над словосполученнями «похмурий день і похмурий настрій» та дібрати до них «слова навпаки» (2012, № 1, с. 6). Це завдання допоможе малюкам усвідомити, що одне і теж слово може мати різне значення; гра «закінчи речення» (2012 р., № 11, с. 18) пропонує дітям із переліку слів вибрати саме те, яке найвлучніше закінчить думку; розглянути фотографію та закінчити речення, яке розповідає, про те, що відбувається (2013, № 5, с. 19).

Важливо навчати дошкільнят задумуватись над змістом ключового слова та відчувати його. У часописі є багато завдань, які розвивають уяву, спостережливість, творче мислення, образне мовлення, збагачують лексику дітей. Наприклад, до завдання «Порівняй» є малюнок сніжинки, довкола якої на стрілочках праворуч – слова-малюнки, як можливі варіанти відповідей (сніжинка як пір'їнка, квіточка, зірочка), а ліворуч – стрілочки і крапочки, на яких вихователь запише слова-порівняння дітей (2006 р., № 4, с. 13).

Добір означень, епітетів та синонімічних рядів спонукають дітей «пошукати» слово і відповісти на запитання: яка? який? що робить? На допомогу

педагогам, батькам запропоновано кілька слів, які при потребі вони підкажуть дитині і попросять повторити, показати на малюнку, пояснити значення. Важливо, що до таких завдань є порожні рядки, стрілочки, хмаринки... (2006, № 1, с. 14; 2006, № 2, с. 9; 2012, № 1, с. 6; 2013, № 1, с. 13; 2013, № 12, с. 8; 2009, № 6, с. 4), на яких можна записати слова-відповіді дітей. Це привертає увагу до слова, літери, привчає бачити результат своєї праці, опрацьованої сторінки тощо.

Лексична робота у часописі представлена також і в таких завданнях, як «знайди зайве слово, до якого малюнок підходять слова, що об'єднує слова, продовж речення, назви одним словом, вибери слово, яке найбільше підходить для мишки, що це? (відгадати слово за означеннями)».

Мовленнєва діяльність, за твердженнями психологів, як і будь-яка інша складається найперше із мотивів, бажання. Специфікою часопису є те, що Ангелятко як добрий друг і помічник запрошує, мотивує малюків до мовленнєвої активності. Зокрема у січневому номері 2011 року Ангелятко просить допомогти йому розказати про Різдвяне чудо у Вифлеємі. Воно пропонує розглянути малюнок, щоб дізнатись хто буде слухачами. «З чого розпочав би свою розповідь, чим би завершив?» – таким чином Ангелятко звертає увагу на структуру розповіді, яка має початок, закінчення і основну частину.

Вдалим прийомом, який використовують автори журналу, є незвичність, новизна, інший варіант запрошень дошкільнят до розповідей. Наприклад, головний персонаж розповідає про погоду, слова-малюнки допомагають зрозуміти та запам'ятати нові терміни, а закінчити розповідь Ангелятко пропонує дитині: «а про опади ти розкажи сам». Але, як добрий друг, завжди допомагає – залишає слова-підказки: дощ, сніг, град...

Виховання мовленнєвої особистості, яка вільно і творчо використовує мову у своєму житті, неможливе без розвитку творчого потенціалу дошкільнят. Важливою характеристикою «Ангеляткової науки» є численність завдань, запитань, які стимулюють мовленнєвотворчу діяльність дитини. Поєднання їх із цікавими малюнками розвивають уяву, образність мовлення, підказують необхідне слово, викликають бажання розповідати. Наприклад, яблучко та

картоплина (2014, № 10, с. 17), зелений і жовтий листочки (2010, № 10, с. 5) посміхаються малюкам зі сторінок журналу і пропонують придумати, казочку про те, що б вони могли розказати одне одному про себе. Позитивним моментом часопису є те, що автори до мовленнєвотворчих завдань пропонують орієнтовні варіанти-підказки, які допомагають знайти свій образ, початок казки чи просто увійти в атмосферу творчого натхнення. Наприклад, у 2011 році (№ 3) Ангелятко розповідає, що «у народі кажуть, що весну на крилах приносять журавлі, що приходить вона у білій вишиванці, підперезаній зеленою травичкою. На голові – вінок із зілля, а в долонях – сонечкове тепло. А як ти уявляєш собі прихід весни? Розкажи». Короткі розповіді про веселе та сумне деревце (2012 р., № 9, с. 17) «наштовхують» дошкільнят на роздуми, що ж може розвеселити чи засмутити когось. Розглядання ілюстрацій та лексична робота над змістом слів допомагають дітям створити свій образ і розказати про його настрій.

Творче розповідання за поданим початком: «Закінчи сам оповідку» (2013, № 5, с. 6), за опорними словами: «склади розповідь про свою неньку, використовуючи такі слова: мудра, вродлива, гостинна...» (2010, № 5, с. 3), за малюнками: «придумай казочку про звірятко, зображених на малюнках» (2010, № 7, с. 7).

Поєднання малювання зі складанням розповідей – ще один варіант завдань, які стимулюють творчу діяльність. Автори часто пропонують їх дітям на сторінках часопису у різних номерах. Наприклад, послухати «Давню пісеньку», розглянути ілюстрацію, відповісти на запитання за її змістом, виконати лексико-граматичні завдання (закінчи речення, добери слово...), намалювати царівну та придумати свою пісеньку про неї – це методично правильно продумані завдання, які допоможуть педагогам та батькам зацікавити та націлити малюків на виконання творчих завдань (2011 р., № 10, с. 17). Варто зазначити, що у часописі переважають завдання, які пропонують дитині намалювати свій образ, створити свою картину, а не повторити за взірцем. М Чумарна пояснює, що, коли перед дитиною стоїть завдання намалювати деревце, хатинку за поданим зразком, – то це не є образотворчим мистецтвом. Це просте копіювання видимих лише оком

речей, яке «не зворушує глибинного емоційного сприйняття дитини» [207, с. 6] та не стимулює мовленнєвотворчий процес. Саме таким підходом керуються автори «Ангеляткової науки».

Віддзеркалення поглядів М. Чумарної прослідковуємо і в завданнях лексичної роботи, які привертають увагу дітей не лише до смислу слова, а й усвідомлення того, що слово має силу, колір та енергію. «Розвиток мовлення – це насамперед відчуття слова, розуміння його значення, вміння вловлювати «відтінки» почуття, закладеного у слові», – ці та інші мовленнєві вміння необхідно розвивати, за переконаннями М. Чумарної, у дошкільному дитинстві.

З 2009 по 2014 рр. у часописі в окремих номерах присутні художні твори, розповіді, завдання та ігри, які виховують у дошкільнят уважність до слова. Наприклад, «Сонячні слова» Л. Вознюк (2009 р., № 3, с. 6), «Про чемні слова» (2009 р., № 3, т. 7), «Складні прості слова» (2010 р., № 10, т. 19), «Про силу слова» (2011 р., № 3, т. 3), «Якого кольору слова» Є. Гуцало (2012 р., № 11, с. 6–7), «Українська мова» О. Олесь, завдання: добери колір до кожного слова (2013 р., № 1, с. 13), гра «Світлі та теплі слова» (2013 р., № 12, с. 8), «Рідна мова – Божий дар» В. Каплун (2014 р., № 2, с. 2).

Численні завдання «Ангеляткової науки» спрямовані на розвиток зв'язного мовлення, адже в системі мовленнєвої роботи у закладі дошкільної освіти воно займає визначальне місце. Наприклад, «розкажи, що зображено на малюнку» (2013, № 6, с. 18), «розкажи про свою сім'ю: як звати твоїх рідних? Як кожен з них проводить свій день? Як твоя родина проводить вихідні дні? Що ви любите робити разом?» (2013, № 7, с. 2), (2009, № 2, с. 9), «послухай, що розказало про яблучко Ангелятко і спробуй розказати сам» (2009, № 8, с. 12), «за запитаннями Ангелятка розкажи про свою маму» (2009, № 5, с. 13).

Багато завдань поєднуються з іншими видами діяльностей, що зацікавлює дошкільнят і стимулює їх до висловлювань. Наприклад, Ангелятко пропонує не просто розповісти про зиму, відповідаючи на запитання, а виготовити «Зимову книжечку». Звичайно для цього потрібна допомога дорослих, які запишуть відповіді малюка, але спільна праця, спілкування – це те, що зближує батьків і

дітей, а головне – стимулює бажання розповідати, адже є зацікавлений слухач (А. Гончаренко) (2012, № 1, с. 7). «Розкажи, що зображено на малюнку. Чи всі захищені від палючого сонця? Витни парасольки і приклей їх тим, кому потрібен холодок. Свій вибір поясни» (2013, № 7, с. 3). Подобаються малюкам розповіді з власного досвіду, які поєднуються з творчими завданнями. Наприклад, після пізнавальної розповіді про Покров Пресвятої Богородиці Ангелятко пропонує намалювати під покровом Пречистої себе та свою сім'ю, розказати про неї, а також подумати, що найважливіше хотів би попросити у Святої Марії (2009, № 10, с. 3), на основі казки про зайчика-сонька розказати про свій день і поради, які дає мама (2009, № 12, с. 6); «роздивись малюнок, поясни Ангеляткові чим відрізняється день від ночі. Розкажи йому про день, який тобі найбільше запам'ятався» (2009, № 10, с. 7).

Навчання дошкільників розповідати за серією сюжетних картин – цікавий вид роботи, який розвиває зв'язне мовлення, мислення, уяву та творчість [35; 82; 159]. У часописі подано різні варіанти завдань, які вихователь може запропонувати дітям за картинами, що об'єднані одним сюжетом. На жаль, як зазначають педагоги-практики, у закладах дошкільної освіти бракує сучасних серій сюжетних картин. Проте на сторінках «Ангеляткової науки» вони є. «Розкажи казочку за малюнками і придумай назву» (2007, № 12, с. 8), «витни книжку-складанку, за малюнками придумай казку і розкажи її» (2011 р., № 11, с. 17–18).), «знайди відмінності між малюнками. Придумай історію, чому вони з'явилися», «розкажи Ангеляткові казку за малюнками» (2009, № 10, с. 8), (2013, № 2, с. 4), (2014, № 10, с. 17).

У часописі значна увага приділяється також і формуванню уміння переказувати, що є важливою складовою мовленнєвої компетентності дошкільнят [77, 142]. Зазначимо, що К. Ушинський вбачав у переказі обов'язкову умову опанування мовленнєвою діяльністю. Навчання переказування художніх творів буде ефективнішим та цікавішим, на думку авторів, якщо поєднати його із творчими завданнями. Наприклад, із виготовленням ілюстрації, (2012, № 3, с. 6),

входженням у роль когось із героїв та творчі розповіді-пояснення своїх дій та вчинків (2014, № 7–8, с. 5), розмальовуванням малюнків (2009, № 7, с. 13) тощо.

Н. Гавриш акцентує увагу педагогів на тому, що організовуючи роботу з дошкільнятами необхідно, щоб вони мали можливість свідомо вирішувати найрізноманітніші мовленнєві завдання, отримувати власний мовленнєвий досвід, а не лише наслідували зразок чи відпрацьовувати окремі мовленнєві умінні [45]. Часопис «Ангеляткова наука» – унікальне видання, яке вирізняється численними завданнями, що навчають дошкільнят міркувати, висловлювати думки та добирати свої слова.

Сучасна дошкільня лінгводидактика зазначає, що міркування – це найскладніший вид зв'язного висловлювання. Дошкільнє дитинство – благодатний час, у якому малюки повинні навчатись міркувати та вербалізувати свої думки [202]. Автори часопису пропонують найрізноманітніші завдання, які розвивають здатність до свідомої мислительно-мовленнєвої діяльності. Наприклад, після читання та обговорення казки М. Мучинського «Горіх і каштан» вихователь запрошує малюків до роздумів про користь обох дерев: «як ти вважаєш: яке дерево більш корисне – каштан чи горіх? Чому ти так думаєш?» (2011 р., № 10, с. 9). У цьому ж номері (с. 11) є ще один художній твір, який спонукає дошкільнят до міркувань – це байка «Голуб та мурашка». Автори пропонують у бесіді за змістом твору кілька запитань, за якими педагог може провести полілог про добрі справи, чи слід вихвалитися перед іншими своїми добрими справами? Важливо пам'ятати, що будь-які думки дітей приймаються, схвалюється будь-яка мовленнєва ініціатива дитини. Участь педагога полягає у підведенні малюків до правильних висновків, які ґрунтуються на основах християнської моралі.

Приклади запитань дозволяють творчому педагогу побудувати проектну діяльність, яка спонукатиме малюків до пізнавально-пошукової діяльності, спільної роботи з батьками тощо («Чи потрібний дощик природі? Кому саме? Поміркуй і розкажи чому ти так думаєш» (2011 р., № 11, с. 4), «Поміркуй і

розкажи: для чого потрібні квіти?» (2011 р., № 8, с. 8), «Чи холодно пташенятam взимку в гніздечках? Чому?» (2012 р., № 2, с. 4)).

Цікава розповідь про «Світло» (2012 р., № 9, с. 13) збагачує словник дітей та спонукає їх до міркувань на тему: «Коли людина може бути світлом для інших людей?». «Сяє, світить, променить, згасає, зникає, ховається, променистий, добрий, замріяний, злий, гнівний», – робота над змістом цих слів, допомагає дошкільнятам будувати речення, висловлювати свої думки та бути активними у бесіді чи полілозі.

Встановлювати логічні зв'язки між судженнями, вживати причинно-наслідкові сполучники: тому що, оскільки, адже, так, як... дошкільники навчатимуться у завданні, в якому Ангелятко пропонує розглянути малюнки, поміркувати, у кого з дітей добре серце. Свій вибір дитина повинна позначити вогником, який потрібно намалювати в куточку малюнка і розказати, чому саме так вона вважає (2013, № 11, с. 1).

Як уже зазначалось, характерною особливістю журналу є націлена робота на мовленнєвотворчий розвиток дошкільнят. Дуже часто стимулом для цієї діяльності у часописі є художні твори. Літературні образи, естетичні переживання та емоції допомагають формувати активну творчу позицію дитини. Сучасні науковці вважають, що художній твір безпосередньо впливає на емоційно-чуттєву сферу малюка, стимулює розвиток уяви і разом з тим сприяє створенню нових образів, викликає бажання придумати свою казку. Успіх творчих розповідей малюка залежить від методично правильно організованої роботи. Важливо пам'ятати, що мовленнєвотворча діяльність – це індивідуальний процес, адже у кожного малюка свій рівень мовленнєвого розвитку та творчого зростання [50; 51; 78]. Тому найдоцільніше працювати індивідуально з дитиною або ж з невеликою кількістю малюків (до чотирьох) приблизно однакового рівня розвитку. В іншому випадку – педагог запрошує до спільної праці усіх вихованців. Необхідно заохочувати кожну дитину до висловлювання своїх ідей щодо розгортання сюжету, початку та закінчення казки, добору найвлучніших слів. Наприклад, після слухання казки О. Табаки

«Куди поспішає весняний струмок» та розглядання яскравих ілюстрацій автори пропонують запитання, які допоможуть націлити дитину на створення свого сюжету: «Як ти гадаєш, куди далі з лісу побіг струмок? Кого він зустрів по дорозі? З ким подружився? Придумай свою казочку» (2012, № 3, с. 5).

Творча робота за віршем – цікаве завдання для дітей, до якого часто запрошує Ангелятко на сторінках часопису. Варто зазначити, що авторам вдалося вдало підібрати поетичні твори, які розвивають уявлення, мають вплив на емоційно-чуттєву сферу дитини, стимулюють появу цікавих образів, бажання творити. Наприклад, до вірша Т. Мезенцевої «Їжачків дубок» запропоновано наступні творчі завдання: «постав номери під малюнками у тій послідовності, як відбуваються події у вірші. Склади казку за малюнками» (2012, № 9, с. 5).

Грудневий випуск журналу в 2014 році багатий на поетичні твори, зміст яких інтегрує довкола себе цікаві завдання та ігри. Наприклад, вірш «Зимовий урок» Д. Чередниченка дозволяє заглибитись у тему «Сніг». За запитаннями після поетичного твору педагог може провести бесіду з дітьми не лише про властивості снігу, а й «піти» трішки глибше – торкнутися емоційно-чуттєвого та творчого розвитку: «хто найбільше радіє, коли починає падати сніг? Чи приносить він комусь смуток?» (с. 8–9). Окрім мовленнєвих завдань запропонована гра «Гострий зір», що розвиває уважність та образотворча діяльність.

Цікавий вірш А. Качана «Дощова осінь» захоплює своїм сюжетом про розмову парасоль. Варто зазначити, що дощ – явище природи, яке полюбляють діти, тому вдало підібрана тема для дошкільнят – це ключ до успіху у мовленнєвій діяльності. (2014, № 11, с. 8). На основі поетичного твору діти з задоволенням розповідають про свої парасольки, емоції та враження від прогулянок під дощем та придумують пісню крапельинок. Яскраві ілюстрації стимулюють малюків до розповідей та розгортання діалогів у грі «розмова парасольок».

«Придумай сон для метелика» (2007, № 5, с. 7) – таке творче завдання Ангелятко пропонує малюкам на основі поезії М. Щербака «Метелик».

Розглядання яскравих ілюстрацій, лексична робота над словами: срібновійний, меткий, цілує в вії, пелюстки, вечірня втома, теплий сон, а також цікава розповідь Ангелятка про своїх помічників – комах стимулюють розвиток уяви та мовленнєвотворчий процес дитини.

Захоплює малюків тема зимового сну природи, яка розкривається у вірші М. Чумарної «Колискова для зернятка». Художній аналіз ліричної поезії та емоційно виразні ілюстрації спонукають до виконання творчих завдань: «намалюй колисочку для зайчика та білочки. Придумай для них колискову» (2008, № 12, с. 10).

Поєднання завдань мовленнєвого розвитку з малюванням, образотворчою діяльністю допомагає дітям через кольори та створення образів віднайти потрібне слово, розвинути уяву та думку, відчувати творче натхнення. У весняному номері (2013, № 3) Ангелятко пропонує послухати вірш про підсніжник («Промінець» М. Пономаренко), виготовити аплікацію квітки та придумати про неї казку.

Наш сучасник Ш. Амонашвілі стверджує, що розвивати мовлення потрібно не будь-яке, а добре – таке, що одухотворює людину, торкається її душі і серця [2]. Часопис «Ангеляткова наука» найчастіше використовує для цього художні тексти духовного спрямування. Добре, усміхнене, допитливе і мудре Ангелятко, яке є маленьким помічником Бога, допомагає малюкам досягнути ази християнської моралі, адже присвоєння духовних цінностей – важливе завдання дошкільного дитинства [148]. Воно розповідає, запитує, пропонує цікаві завдання та ігри, спонукає до роздумів та висловлювань своїх думок.

У часописі за 2007 рік простежується широка тематика християнських оповідок, які дозволяють педагогам запросити малюків до щирих розмов, бесід та полілогів. Наприклад, Ангелятко, пролітаючи над лісом, бачить дітей, що допомагають звіряткам. Вони – милосердні. «Бог є милосердним і людину створив милосердною. Він подарував їй великий скарб і заховав його у серці». Малюнки М. Фляк допомагають цікаво і доступно розповісти дошкільникам про людські чесноти (2007, № 2, с. 2).

«Мої батьки» (2007, № 3, с. 2), «Барви довкола тебе» (2007, № 8, с. 2), «Кольори навкруги» (2007, № 11, с. 2), «Краплинка роси» (2007, № 7, с. 2) – цікаві розповіді, які навчають дітей бути добрими, розуміти та пробачати, захоплюватися, радіти та бути вдячними Богові за усе, що Він створив для нас. Ці тексти дозволяють збагатити словник дошкільнят новою лексикою (пробуджує, поринає, безпорадні, турбуватися, безкорисливий, творити...). Яскраві малюнки сприяють усвідомленню та запам'ятовуванню значення слів, а цікаві завдання, запитання стимулюють до активного вживання їх у побудові власних висловлювань.

У 2008 році філософську тему для обговорення Ангелятко пропонує лише у вересневому номері. Це оповідка «Твоє покликання» (2008, № 9, с. 2): «Завжди пам'ятай про те, що тільки Бог знає, який шлях для тебе буде найкращим. Дослухайся до нього», – просить Ангелятко. Всі інші цього річні номери часопису розпочинають розповіді про найважливіші події християнського календаря чи святих, яких згадуємо певного місяця. Наприклад, «Стрітєння» (№ 2), «Що таке піст?» (№ 3), «Верба, річка і весна» (№ 4), «День святого Юрія» (№ 5), «Пресвята Трійця» (№ 6), «Апостоли Петро і Павло» (№ 7), «Свято Преображення» (№ 8), «Покрова» (№ 10), «Різдвяний піст» (№ 11).

Ці та інші теми, що засівають зерна духовності, розглядаються ще і в наступних роках видання. Скажімо, тема «Стрітєння» подається по-різному. У 2008 році Ангелятко пояснює бабусі Зимоньці, що їй слід додому вертатись, бо у вирію пташки вже веснянки розучують. Ілюстрація М. Фляк увиразнює цю зустріч і допомагає педагогові провести цікаву бесіду за малюнками, а також спонукати малюків до складання творчих розповідей. А в 2013 році ця тема розглядається у контексті події, про яку розповідає євангелист Лука (2: 25-35): Семеон, що чекав усе своє життя, зустрічається з Ісусом. «Свято Стрітєння Господнього – це свято зустрічі із Божою Любов'ю» (№ 2, с. 2). На основі цієї оповідки вихователь спонукає малюків до пригадувань, роздумів над тим, коли у житті ми зустрічаємось із любов'ю Господа.

Про піст, очищення свого серця, уміння пробачати Ангелятко розповідає у багатьох номерах часопису. Наприклад, малюки дізнаються про те, що душа може забруднюватися як наш одяг і піст – це найкращий час для її «очищення» (2008, № 3, с. 2). Пробачити – це найперше не гніватись на людину, «вимести з серця найменшу крихту злості» (2009, № 3, с. 2), коли ти прощаєш, тоді «твое серденько стає вільним» (2011, № 3, с. 2). Бог прощає нам наші гріхи і щоразу широко розкриває свої обійми, навчаючи і нас так робити (2011, № 3, с. 2). Тексти цієї тематики дозволяють вводити малюків у смислове багатство слова, відкривати перед ними його переносне значення, а також пізнавати себе, свій внутрішній світ та намагатись вербалізувати думки та почуття, складати короткі розповіді з власного досвіду.

2009 рік часопису «Ангеляткова наука», на нашу думку, є найбільш насиченим духовними текстами. Кожен номер журнал розпочинається змістовною розповіддю чи казкою. «Чому Ісуса називають Світлом?» (№ 2) – цікава оповідка, яка не лише пояснює дітям, що Бог освітлює нашу дорогу світлом мудрості й любові, а й навчає їх бути для когось світлом: дати добру пораду, зігріти щирим словом, співчуттям. Казки про зайчика і «важливі запитання» (№ 5–7) З. Живки, «Чиє ти віддзеркалення?» О. Мікули (№ 8, с. 2–3), Божий поцілунок» Л. Гридковець (№ 9, с. 2–3), «Дорога до Бога» Л. Юрченко (№ 10, с. 2), «Ангелик приносить сни» (№ 11, с. 2–3) – це чудові твори, які навчають легко і без моралізувань, як бути добрим, любити Бога і людей. Робота за їх змістом також спрямована на мовленнєвий розвиток дошкільнят: лексичне збагачення новими словами, формування граматично правильного мовлення та формування умінь сприймати та уважно слухати, усвідомлювати зміст та відтворювати його під час бесіди чи переказу.

У виданнях з 2010 по 2014 роки «духовне причастя» малюків може розпочинатися з молитви чи коротенького вірша. Особливими є всі вересневі номери, у кожному з яких є молитва, адже це місяць, який заохочує старших дошкільнят готуватись до навчання у школі. Ангелятко розповідає про гарний звичай українського народу розпочинати будь-яку справу з молитви та спонукає

малят молитися: «Нехай Господь благословить тебе на це навчання. Розпочинай молитвою свій день, Ангелятко допомагатиме тобі у цьому» (2010 р., № 9, с. 2). «Боже Отче, глянь на діти» (2007, № 9, с. 2), «Дитяча молитва» (К. Перелісна, 2010 р., № 9, с. 2), «Дитяча молитва» (Г. Левицька, 2011 р., № 9, с. 2), «Молитва» (Л. Храплива-Щур, 2012 р., № 9, с. 2), «Розмова з ангелятком» (Г. Кочкодан, 2012 р., № 11, с. 2) «Молитва до Ісуса» (Н. Черкес, 2013 р., № 9, с. 2) та багато інших молитов, вдало підібраних авторами, допоможуть малюкам прилучитися до розмови з Богом. Вони з радістю вивчають їх напам'ять та роблять спроби висловлювати свої звернення, прохання чи подяку. Малюки вправляються в інтонаційній виразності мовлення, адже молитва потребує щирості серця і почуттів, які проявляються в різних інтонаційних відтінках та жестикуляції.

Короткі вірші М. Пономаренко «Любов» (2012 р., № 2, с. 2) та «Зло» (2012 р., № 3, с. 2) спонукають до обговорень з дітьми двох протилежних понять. У першому автор закликає дітей пам'ятати про найбільший заповіт любові до Бога, батьків і всього світу. У другому М. Пономаренко хоче застерегти малюків: «зло, малята, не дрімає, на погане спокушає» і водночас дати пораду – вберегтись від нього можна лише молитвою. Яскраві та емоційні малюнки М. Фляк допомагають розпізнати, якими почуттями наповнені серця дітей, а також стимулюють до пошуку необхідних слів, які найточніше передаватимуть емоції та настрої.

Вірші Л. Вознюк «Твори добро» та «Від серця і до серця» друкувалися на перших сторінках часопису двічі в 2012 та 2013 роках у шостому місяці, коли розглядалася тема свята Трійці. Ангелятко спонукає дітей до самоаналізу: «Задумайся, чи маєш ти до людей любов, доброту, милосердя, терпіння? Розкажи про вчинки, де ти виявляв такі чесноти».

Духовне становлення розпочинається із любові до мами. Місяць травень кожного року видання багатий на твори різних жанрів про матусю, а також діву Марію. «Твоя Небесна Мати» (2007 р., № 5, с. 2) – цікава оповідка про те, що, окрім земної мами, ми маємо маму і на небі, яка невпинно молиться за нас, щоб ми любили один одного. «Молитва за маму» (2010 р., № 5, с. 2), «Привіт нашій

мамі» (2014 р., № 5, с. 3) – вірші Р. Завадовича, у яких щире дитяче серце звертається до Пречистої Марії з проханням «опіки та ласки для любої мами». «Пошуки сонечка» – літературна казка Н. Сиротич розповідає, що мама схожа на сонце – лагідна, ніжна і весела. Педагоги-практики зазначають, що на заняттях, що навчають розповідати про маму дошкільнята відчують труднощі у доборі слів-означень, порівнянь, синонімів. Вважаємо, що робота за змістом текстів, про які йдеться, буде доброю основою, яка сприятиме лексичному збагаченню та творчому використанню слів.

Тема свята Миколая широко представлена у грудневих номерах найрізноманітнішими жанрами художніх творів, завданнями та іграми. Про небесного чудотворця діти дізнаються з цікавих розповідей та легенд, віршів та п'єс. «Чарівна ніч» (2006 р., № 4, с. 16), «Радісні свята» (2007 р., № 12, с. 2), «У ніч на Миколая» (2008 р., № 12, с. 2), «Добрий щедрий Миколай» (2009 р., № 12, с. 2) – цікаві оповідки О. Табаки навчають малюків бути слухняними, вдячними, уважними до тих, хто потребує уваги та любові. З легенди «Святий Миколай» діти дізнаються про життя та чудеса Божого посланця. А от казка Г. Лопушанської «Капці для Святого Миколая» показує дошкільнятам серце Ангелятка, що дуже хотіло зробити подарунок Миколаєві, який про всіх дбає. Ілюстрації М. Фляк сприяють емоційному сприйманню та розумінню дошкільниками художніх творів. Цікава сюжетна картина «Ведмедики» (2010 р., № 12, с. 16) навчає дітей розповідати за її змістом, а також складати свою казку про те, як Ангелятка у ніч Святого Миколая хотіли зробити приємність добрим братикам-ведмежатам. Вважаємо, що ця тема в часописі представлена вдало підібраними художніми текстами, малюнками, які відповідають віковим особливостям дітей дошкільного віку та їх інтересам. Цікаві сюжети та образи сприяють розвитку уяви, мислення та мовлення, спонукають до творчого пошуку власних сюжетів, героїв та створення казкових розповідей.

Радісне свято Різдво – тема, що визначає зміст кожного першого номеру часопису. Вона розпочинається ще з обкладинки і присутня у всіх січневих номерах, окрім 2008 та 2009 років. Ілюстрації М. Фляк: дитячий вертеп (2007 р.),

Свята родина (2010 р.), колядники з різдвяною зіркою (2011 р.), Богородиця з немовлятком Ісусом (2012 р., 2014 р.), Ісус у яслах на сіні (2013 р.) по-різному розкривають малюкам цю величну подію. Найбагатше змістове наповнення простежується у 2008, 2009 та 2011 роках «Ангеляткової науки». Наприклад, цікава казка А. Лотоцького «Квіти новонародженому Ісусу» розпочинає видання 2009 року. Вона розповідає дітям про те, що усе живе творіння радіє народженню Ісуса, навіть стара яблуня вкривається сльозами радості – розквітає ніжними квітами. Розповідь про святвечір, малюнки дванадцяти страв, щедрівка та посівалка, казка «Рукавичка на різдвяний лад», а також яскраві ілюстрації на семи сторінках цього річного видання дозволяють педагогам та батькам побудувати різноманітну мовленнєву діяльність з малюками, відчувати радість Доброї новини.

А от з 2012 по 2014 роки тема Різдва Ісуса Христа представлена лише невеличкими художніми творами та ілюстраціями до них. Однак їхня яскравість у слові, кольорі, образах, запитаннях та завданнях дозволяє дорослому працювати з дитиною, формуючи усі складові мовленнєвої компетентності: фонетичну, лексичну, граматичну та діалогологічну. Лексично-емоційне багатство колядок, засівалок, щедрівок вправляє дошкільнят не лише в умінні добирати правильну інтонацію, а й розвиває звукову виразність мовлення (силу голосу, його тембр, темп, мелодику, ритм, чітку дикцію), удосконалює артикуляцію звуків та розвиває мовленнєве дихання. Короткі та змістовні речення навчають правильно поєднувати слова, добирати ті, які найточніше відповідають задуму, будувати правильні граматичні форми та висловлювання.

«Ангеляткова наука» знайомить дошкільнят із ще одною важливою темою – це Воскресіння Ісуса. Вона, як і Різдво, має визначальне значення у духовному розвитку малюків. Однак, як зазначають педагоги-практики, – складніша. Тому на сторінках весняних місяців автори намагалися подати матеріал, який допоможе доступно розповісти малюкам про події страсного тижня та Воскресіння Ісуса Христа. Проте наповненість журналів великодньою

тематикою впродовж років є різною. Змістовно багатими є видання з 2008 по 2011 роки. А от у 2012–2013 роках ця тема розкривається дещо поверхнево.

Варто зазначити, що ще з обгортки журналу посміхаються малюкам писанки (2008 р., 2011 р.), великодній кошик з паскою (2009 р.), жовті, як сонечко, курчатка (2010 р., 2012 р., 2014 р.). А на обкладинці у 2013 році М. Фляк пропонує дітям сюжетну картину, на якій родина з великоднім кошиком повертається з храму. Яскраві усміхнені образи-символи свята заохочують малюків до різних типів розповідей: опису, повідомлення, міркування.

Цікава літературна казка Н. Корнієнко про вербу, річку і весну (2008, № 4) розповідає дітям про сестрицю і провісницю весни – вербу, яку наш український народ по-особливому любить. О. Табака у розповіді «Вербова гілочка» (2009, № 4) та в оповіданні «Вербова гілка і сині квіточки» (2014, № 4) акцентує увагу малюків, що все в світі у цей час готується, щоб привітати Ісуса. Обговорюючи художні тексти малюки вчаться висловлювати свої думки про те, як би вони хотіли привітати Божого Сина.

Літературна казка про вербу, цікаві пізнавальні розповіді про квітну неділю, яєчка різних птахів, свято Великого Дня, розмальовка писанки, короткий текст для читайликів, п'єса за народними мотивами «Розмова в кошику», лабіринт – доріжка писанок, великодня гра «Котилася писанка», вірш К. Перелісної «Христос воскрес!», аплікація листівки та пальчиковий театр – це багатий матеріал, який запропонований у квітневому номері видання у 2009 році. Без сумніву, таке наповнення урізноманітнює діяльність, зацікавлює малюків, викликає бажання повертатися до журналу, адже кожна сторінка – це захоплива розповідь, цікаве завдання чи гра. Поєднання кольорів, орнаменту, який з писанок та квітів обрамлює сторінки, komponування тексту та малюнків є добре продуманим. Кожна сторінка надихає, викликає емоції, стимулює мовлення.

Варто зазначити, що автори часопису «Ангеляткова наука» ретельно добирали літературні твори, які б сприяли духовному становленню маленьких читачів, адже, як зазначають учені, художня література – один із ключових засобів формування духовного стержня дітей [53; 60; 75; 79; 118]. Найбільш

насиченими текстами є 2009–2012 роки. У 2011 році в «Ангелятковій науці» переважали твори авторів-класиків. Серед них є «Казка про світло» Г. Сковороди (2011 р., № 1), що розповідає малюкам про те, що без світла, яким є Божа мудрість, неможливе життя. Казка К. Ушинського «Собаки бавляться» (2011 р., № 10) навчає дітей бути терплячими до молодших і не ображатись на їхні пустощі. Вихованню любові до свого рідного краю та доброти навчають чудові твори Ю. Старостенка: «Червень» (2011 р., № 6), «І трапиться ж таке» (2011 р., № 12). Казка «Багатий заєць» (Л. Куліш-Зінків, 2011 р., № 9) допомагає дітям збагнути істину про те, що, віддаючи, ми багатіємо, бо такі духовні закони.

З 2007 по 2010 роки у виданні часто друкувалися казки В. Чухліба: «Брилик» (2007 р., № 10), «Пісня тоненької очеретини» (2008 р., № 5) «Колискова для ведмедів», (2009 р., № 6), «Неслухняний гарбузик» (2009 р., № 9), «Заячий холодок» (2010 р., № 8), «Зозулин льон» (2010 р., № 9). Разом із героями казок діти навчаються бути добрими, слухняними, любити себе та тих, хто поруч. Наприклад, «Брилик» (2007 р., № 10) – літературна казка В. Чухліба, яка зачаровує малюків великим бажанням маленьких мурашок допомогти у біді. Педагог повинен звертати увагу дітей на важливому умінні помічати, чи не потрібна комусь допомога. Добрі і мудрі мурашки – гарний взірець для наслідування. Яскраві ілюстрації М. Фляк сприяють сприйманню та розумінню дошкільниками змісту твору, емоційного стану героїв та навчають переказувати чи складати творчі розповіді за змістом казки.

Особливістю «Ангеляткової науки» є те, що більшість текстів, які формують світогляд малюків, сприяють вихованню людських чеснот є авторськими. О. Табака, Н. Корнієнко, Н. Партика та М. Фляк створювали для дошкільнят цікаві казки, оповідки та вірші. Наприклад, «Як Сірко синичку врятував» (2007 р., № 2), «Золотолусочка і Землерийко» (2007 р., № 6), «Золотий горішок» (2008 р., № 2), «Цьомчик та Цвірінчик» (2009 р., № 2), – казки О. Табаки навчають дітей бути милосердними та добрими, вміти ділитись та допомагати. Головні герої у творах «Найлагідніше сонце» (2009 р., № 7) та «Казка про лелеченьку» (2011 р., № 3) допомагають виховати маленьких

патріотів, прищепити їм любов до рідної землі. Їх зміст доступний дітям дошкільного віку. Вони охоче переказують, грають мовленнєві ігри, складають свої історії [97].

У виданні 2012–2013 року в окремих номерах простежується перевага творів сучасних авторів. До прикладу, в «Ангелятковій науці» № 7, 2012 року для роботи з дітьми запропоновано вірш М. Пономаренко «Княгиня Ольга» та казка С. Прудник «Хто завжди вдома». Ці твори, яскраво проілюстровані М. Фляк, сприяють прилученню дошкільнят до духовної скарбниці народу. Учені [50; 60; 75] зазначають, що художня література – один із ключових засобів формування духовного стержня маленьких особистостей.

У 2013 році в квітневому номері твори наших сучасників: В. Багірової, І. Андрусика, Л. Калити розповідають малюкам про звичаї християнських свят, призначення людини та красу рідної землі. Образність мови, лексичне багатство прилучають малюків до скарбниці рідного слова.

Підготовка до школи – важливе питання, на яке шукають відповіді всі, хто дотичний до дітей дошкільного віку [88; 209].

Батьки найбільше хвилюються про навчання грамоти своїх малюків. Окрім закладів дошкільної освіти, вони провадять дітей до різних центрів, студій та навіть і репетиторів, а іноді і самі беруться за навчання дитини читати та писати, та роблять це не зовсім правильно.

Якщо звернутися до історії цього питання, то варто зазначити, що підготовка до навчання грамоти – це одне із найбільш суперечливих питань дошкільної освіти. Ця неоднозначність у поглядах бере свій початок ще від часів Я. Коменського – найвидатнішої постаті світової педагогіки, який зазначав про те, що нерозумно вчиняють ті батьки, які без усілякої підготовки приводять своїх дітей до школи [98].

Наш вітчизняний учений-філолог, славіст, фольклорист, етнограф, педагог і методист І. Срезневський у праці «Правила навчання рідної мови» наголошував, що нічим не можна виправдати тих батьків, які зовсім не дбають заздалегідь про підготовку своїх малюків до праці вивчення грамоти [74].

Великий класик педагогіки – К. Ушинський наголошував, що дуже важливо є пам'ятати про методику навчання, яка повинна відповідати віковим особливостям дітей. Адже, за словами ученого, що легшою є метода навчання, яка пропонується дитині, то раніше можна починати навчання [200]. Слід зазначити, що погляди К. Ушинського про поєднання різних видів діяльності малюка повністю співзвучні сучасним вимогам дошкільної освіти (інтегрований та діяльнісний підходи): «Сама зміна занять впливає на дитину краще навіть, ніж повний відпочинок, який, звичайно, потрібний у свій час. Дитина, очевидно, стомилася читати, увага її ослабла, процес розуміння спинився: змусьте дитину півгодини пописати, помалювати, полічити, поспівати – і помітите, що повернувшись потім до читання, вона знову стала тямуща й уважна... Ніщо не суперечить так природі дитини, як засадовити її за саму абетку, не даючи їй у цей час ніяких інших занять...» [200].

Фундатор концепції національного українського дошкільного закладу – С. Русова у праці «Розвиток мови дитини» говорить про те, що «дошкільне виховання мусить якнайкраще розвивати мову дітей, щоб вони приходили до школи не недоріками якимись, а з певними знаннями, як найкраще висловлювати свої думки, як найлучче складати не тільки відповіді на запитання вчителя, а й цілі оповідання» [162]. Щодо початку навчання дітей елементів грамоти, то С. Русова каже, можна з шести років сміливо починати вчити дітей читати і писати. Але, як зазначає педагог, у цій роботі необхідно використовувати «нові засоби».

В. Сухомлинський перший із вітчизняних науковців особистою працею поєднав теорію з практикою навчання дітей шести років грамоти. У «Школі радості» він успішно реалізував свою авторську методику. Процес навчання письма і читання буде легким, наголошує педагог, якщо грамота стане для дітей яскравим, захоплюючим шматком життя, сповненим яскравими образами, звуками, мелодіями. Те, що дитина повинна запам'ятати, насамперед має бути цікавим – вважав великий педагог [177].

Сучасні численні психолого-педагогічні дослідження свідчать, що у дітей після п'яти – шести років у корі головного мозку утворюються умовно-

рефлекторні функції читання письма. Педагоги-практики стверджують, що у дошкільників цього віку з'являється прагнення звукового аналізу мови, інтерес до звуко-букви [86; 115].

У Базовому компоненті дошкільної освіти йдеться про те, що найперше педагоги повинні працювати над мотивацією дітей до оволодіння грамотою як важливою ознакою культурної людини, формувати інтерес до друкованого слова, виховувати бажання навчитися читати та писати. Вважаємо, що «Ангеляткова наука» сповна реалізує ці завдання [8].

У першому номері Ангелятко звертається до батьків та дітей, розповідаючи, що журнал покликаний допомогти у підготовці до школи, зокрема в опануванні навичками читання та письма.

Варто зазначити, що ознайомлення дошкільників із літерою та опанування навичками читання, яке представлено на сторінках часопису є синтезом найрізноманітніших методик, що пропонує сучасна та традиційна дошкільна теорія та практика. Матеріал, який запропоновано авторами дозволяє батькам в ігровій формі ознайомити дошкільнят з літерою, навчити їх творити склади та читати найпростіші слова. Педагоги, що працюють з вихованцями у закладах дошкільної освіти можуть успішно використовувати завдання, ігри та вправи як на заняттях з навчання елементів грамоти так і в індивідуальній роботі з дошкільнятами.

Ознайомлення дошкільників з буквами та оволодіння навичками читання і письма представлена у журналі з січня по серпень. Особливістю часопису є те, що у кожному першому номері Ангелятко запрошує зробити свою абетку: витинати літери, з яких діти зможуть творити склади, слова та навчатимуться читати. Зазначимо, що можливість діяти з літерами: тримати кожен із них в руках, обмацувати – відчувати особливості контурів, переставляти, творячи склади (відкриті та закриті), слова – це та діяльність, яка відповідає віковим особливостям дошкільнят, те, що вирізняє їх від учнів початкової школи, де навчання грамоти стосується здебільшого роботи з книжкою та зошитом. Наприклад, у 2007–2008 рр. та 2013–2014 рр. літери друкувалися на картках-

прямокутниках, яблучках, кружечках-намистинках. З 2009 по 2012 роки для літер були спеціально надруковані: «Чарівна рукавичка літер» (2009 р.), кенгуренятко з кошиком для літер (2010 р.), портфелік (2011 р.) та «Гаманець мудрості» (2012 р.).

З 2007 р. по 2010 р. у січневих номерах Ангелятко вводить дітей у світ грамоти цікаво розповідаючи про букви та звуки. У наступних роках видання (2011–2014 рр.) таких розповідей нема. У 2007–2008 рр. – є сторінка «Ангеляткова грамота», з якої починається ознайомлення з літерами, що позначають голосні звуки. Оскільки визначальною темою цього місяця є Різдво, то вона торкається і навчання елементів грамоти. Наприклад, «засвітити» вивчені букви потрібно в особливих словах – назвах тварин, які своїм подихом зігрівали новонародженого Ісуса: голуб, ослик, овечка (2007, № 1, с. 15). Зорі розсипають найяскравіше світло, сніжинки витанцювують найгарніший танок, а люди – вітають Божу Дитинку найщирішими словами, бо лише людині Господь подарував слово і, щоб побачити його, – люди придумали букви – такий зміст розповіді Ангелятка, у якій воно запрошує дошкільнят до вивчення літер, щоб навчитися читати (2008, № 1, с. 3).

Оскільки навчання мови дітей, введення їх у світ мовної дійсності в дошкільному віці потребує багаторазового повторення та вправлянь, то Ангелятко пропонує різноманітні завдання (приблизно до п'яти), які допомагають запам'ятати графічне позначення букв, використовуючи різні види діяльностей, які зацікавлюють малюків та активізують мислительні процеси.

Наприклад, «допоможи місяцю засвітити незвичайні зірочки: ті, на котрих літера А – червоним кольором, О – зеленим...» (2007, № 1, с. 6), «відшукай яблучка з вивченими літерами на різдвяній ялинці і «засвіти» їх (2008, № 1, с. 3), «проведи олівчиком по контуру букв і вивчи чистомовку» (2008, № 1, с. 8), «пропиши літери на сніжинках» (2009, № 1, с. 11), «впізнай літери на малюнках і покажи їх своїми пальчиками», «полічи, скільки літер вивчаєш у цьому номері. Пропиши їх кружечках на промінцях сніжинки» (2009, № 1, с. 10).

Особливістю часопису є численні завдання «для пальчиків», зокрема пальчиковий показ букв. О. Пащенко зазначає, що цей вид роботи сприяє закріпленню графічного образу літери, зміцнює м'язи руки і розвиває вміння координувати рухи, а також впливає на розвиток мовленнєвого центру дитини. Дорослий допомагає дитині зробити комбінацію пальців таким чином, щоб вона нагадувала потрібну букву. Після деяких тренувань дитина повинна самостійно здійснювати пальчиковий показ [143, с. 72].

Слід зазначити, що у процесі засвоєння грамоти, який запропоновано у журналі дошкільнят знайомлять спочатку з усіма буквами, що позначають голосні звуки (січень), а кожен наступний номер (лютий–серпень) – пропонує чотири букви, що позначають приголосні звуки у тій послідовності, що відповідає використанню їх у мовленні дитини. Такий підхід запропоновано ще К. Ушинським. Читати склади з орієнтуванням на голосний звук – це правило, яке вважав ключем до оволодіння грамотою теж К. Ушинський. Ним керуються автори «Ангеляткової науки» при доборі ігор та завдань, для опанування дошкільнятами механізмом читання. Наприклад, «стрибай з пташкою і твори склад», «допоможи ведмедику ловити рибку» – Ангелятко пропонує педагогу читати склад, а дитина нехай знаходить відповідну рибку і читає за дорослим, проводячи пальчиком від букви, що позначає приголосний звук до букви, що позначає голосний (2007 р., № 2, с. 6, 10), «читай з білочкою – допоможи білочці з'єднати половинки горішків (веди пальчиком від першої літери до другої і твори склад)», «спробуй прочитати склад і проведи лінію до тваринки, яка теж «вміє його читати (ме, му, бе)» (2008 р., № 2, с. 5, 9), «снігопад складів: прочитай склад на сніжинках» (2009 р., № 2, с. 11), «спробуй прочитати склади на снігових кульках, якими бавляться звірятка. Знайди на малюнку сніжки білочки (з буквою Б), тигрика (Т), мишки (М) і дятлика (Д). Скільки кульок у кожного з них? Розмалюй їх різними кольорами» (2010 р., № 2, с. 9), «прочитай склади за стрілками: проведи пальчиком від букви, що позначає приголосний звук, до букви, що позначає голосний звук» (2013 р., № 2, с. 6).

Як уже зазначалося, часопис не пропонує якоїсь певної методики навчання грамоти. Зрештою, існує думка, що в дошкільній освіті її і не повинно бути. У свій час В. Сухомлинський зазначав, що навчання читання і письма за його методикою – це «творчість, а будь-яка творчість не терпить шаблону» [177].

У виданні авторам вдалося гармонійно поєднати різні підходи ознайомлення дошкільнят з буквою та навчання читати. Окрім прийомів звукового аналітико-синтетичного методу навчання грамоти, дітям пропонуються завдання, що побудовані на основі ефективних технологій, які опираються на психофізіологічні особливості дошкільника сприймати світ цілісно [39].

О. Вознюк вважає, що синергійне поєднання образів сприйняття сприяє творчому рівню психічної діяльності дитини дошкільного віку. Учена пропонує нову парадигму розвитку мовлення та навчання читання дітей дошкільнят та початкової школи [39]. Подібної думки дотримується М. Чумарна, стверджуючи, що «людина пізнає світ не лише розумом, як раніше вважалося, а швидше так званою з'єднувальною тканиною», яка включає в себе взаємодію всіх складових «систем» – і тіла, і відчуттів, і емоцій, а також весь комплекс генетичних, фізіологічних та психічних чинників» [205, с. 5]. Автор зазначає, що у світовій науковій педагогічній практиці все частіше з'являється напрям синергізму: намагання досягти максимальної взаємодії усіх складових пізнавального процесу, формування у дитини цілісного образу світу [205, с. 3].

Про поєднання різних відчуттів, малюнку і слова зазначав і В. Сухомлинський. «Малюнок слова сприймається як щось ціле, слово читається – це читання не є результатом тривалих вправ за звуковим аналізом і синтезом, а свідомим відтворенням звукового, музичного образу, що відповідає зоровому образу, щойно намальованому дітьми. За такої єдності зорового і звукового сприймання, пройнятого багатством емоційних відтінків, що вкладені і в зоровий образ, і в музичне звучання слова, – одночасно запам'ятовується і літера, і маленьке слово», – так пише педагог про свій досвід навчання грамоти у «Школі радості» для дошкільнят [177].

У номерах журналу, що друкувалися у місяці лютому Ангелятко ознайомлювало дошкільнят із першими літерами, що позначають приголосні звуки : М, Т, Б, Д. Поряд із завданнями, які допомагають запам'ятати графічний образ букв та навчатись читати склади Ангелятко привертає увагу до слів: мама, тато, баба, дідो. Тобто окрім складів присутнє ціле слово. Малюк має можливість оперувати із усіма мовними одиницями, з допомогою яких навчаються читати: буква, склад, слово. Важливо, що слова об'єднані теж в єдине смислове ціле – це найрідніші люди, родина. Яскраві малюнки, короткі вірші та завдання, які пропонують різноманітну діяльність (прописати, витнути букви і викласти слова, провести пальчиком від слова до малюнка, підписати малюнок і розказати про своїх рідних, вивчити вірш, придумати розповідь про родину сніговичків тощо) сприяють усвідомленню малюком своїх дій. Адже усе інтегрується в одній темі: вивчаю «мамину» букву, утворюю з нею склади, читаю, пишу, викладаю слово «мама», розповідаю про маму, малюю, вивчаю вірш для неї тощо. Найбільше таких завдань було розроблено у журналах 2008–2009 рр., 2011–2012 рр. та у 2014 році.

У березневих номерах Ангелятко пропонує для вивчення літери: В (весна), С (сонце), Н (небо), З (земля). Буква починає слово-малюнок і це сприяє створенню асоціативних зв'язків між літерою та образом, що, за переконаннями О. Пащенко [143], допомагає запам'ятати графічне зображення букви. Цікаві завдання для читання складів та слів переплітаються з темою приходу весни, пробудження землі та зустрічі пташок. Наприклад, «весна, сонце, небо, земля дарують тобі свою букву. Замалюй їх відповідними кольорами. У вірші «Іде весна завітчана» «засвіти» (обведи) вивчені букви» (2008 р., № 3, с. 6), «витни букви (сонця, весни, неба і землі, вклей їх на початку відповідного слова. Знайди ці слова у тексті «Зелена усмішка землі». Нові букви «засвіти» – обведи жовтим олівчиком» (2009 р., № 3, с. 9), «засвіти» (замалюй жовтим олівчиком) нові літери у словах (весна...), твори склади, що на весняних квітах (веди пальчиком від серединки квітки до кожної пелюстки і читай (ва, во, ве, ви, ві, ву) (2011 р., № 3, с. 6).

З 2008 року у часописі почали друкуватись короткі тексти (2–5 речень) для читання по складах. Таке завдання можна запропонувати дітям, які вивчили уже більше букв, та легко опановують навички читання. Зміст розповідей чи просто речень, що розповідають про малюнок зрозумілий для малюків торкається теми журналу. Наприклад, у квітневому номері діти розглядають малюнки паски, вербових гілок і читають речення: «Бі-ля рі-ки – ха-ти-на. У-ся у кві-тах. На вік-ні пас-ка пах-не теп-лом. За ха-то-ю – вер-ба. Ви-ко-ли-су-є у гніз-ді пта-хів. А во-ни піс-ні спі-ва-ють, у- сіх спі-вом зве-се-ля-ють.» (2008, № 4, с. 6). «Пах-не пух-ка пас-ка. Рі-ка ра-ді-є вер-бо-ви-ми ко-ти-ка-ми. Ха-та пов-на доб-ра.» (2011, № 4, с. 12).

Ці перші спроби прочитання речень, текстів є дуже важливими для малюка. Слід зазначити, що автори ретельно добирали, продумували їх змістове наповнення. У них відчувається внутрішній емоційний зв'язок дитини з усім рідним і дорогим для неї: родина, дім, Україна, краса рідної природи тощо. Саме про це дуже влучно зазначає М. Чумарна: «змістове наповнення текстів, з якими працюватиме дитина, має нести в собі оте родинне тепло, зрозумілу і близьку дитині семантику» [206, с. 12].

У деяких номерах «Ангеляткової науки» є окремі сторінки, які призначені для вправлянь у читанні складів, слів, речень, текстів: «Сторінки для читайликів», «Вчимося читати», «Прочитай і пропиши», «Читаємо, пишемо, малюємо», а в літніх місяцях – «Читайликова галявина».

Творче поєднання методів та прийомів, запозичених із різних технологій та методик, дозволяє педагогові чи батькам підібрати найбільш оптимальні завдання, ігри та вправи для дошкільнят з різним рівнем мовленнєвого розвитку. В. Ліщук [121] стверджує, що ключ до успіху під час навчання грамоти дошкільнят – у використанні гри і природної цікавості дітей, створення для них сприятливих умов, які впливають на всі органи чуття дитини

Важливою особливістю часопису, як уже зазначалось, є присутність Ангелятка, яке нібито «іде поруч», постійно мотивує (спробуй), схвалює (ти – молодець). За словами В. Сухомлинського[177], важливо, щоб дитина ніколи не

втрачала віри в свої сили, не відчувала, що в неї нічого не виходить. Л. Шелестова – автор дуже поширеної методики ознайомлення з літерою та навчання дошкільнят читати вважає, що створення доброзичливої атмосфери спілкування в процесі навчання грамоти, підтримка та формування у малюків позитивної мотивації впливають на результативність освітньої діяльності [210, с. 5].

Чи буде дитина у школі гарно й акуратно писати – цим питанням часто переймаються батьки старших дошкільнят. Численні завдання, ігри та вправи у часописі присвячені підготовці руки дитини до письма. Цей процес є непростим шляхом для малюка і Ангелятко допомагає його пройти.

І. Срезневський стверджував, що навичка письма засвоюється поступово. Малюк з радістю «пише каракулі» як тільки йому вдається вхопити у руки олівець, згодом – малює літери, «як будиночки чи звірят», а ще трохи пізніше – «пише цілі слова, які прочитав, чи вирази, які сам же вигадує». Проте, зазначає науковець, що «плавне та легке писання все ж не залежить тільки від одного внутрішнього бажання дитини; для цього потрібен і вік, який передбачає певну силу руки у володінні пером, і правильні рухи» [74, с. 141].

А. Богуш зауважує, що навчитися писати в короткий термін неможливо. Навичка гарного та правильного письма формується досить поволі і залежить вона також від формування довільності психічних процесів [16, с. 4].

Н. Маліновська акцентує, що на етапі дошкільного дитинства слід забезпечувати процес підготовки до письма, а не навчання його. Адже психофізіологічні особливості дошкільнят відрізняються від учнів початкової школи. Науковець звертає увагу на те, що у дітей шостого року життя недостатньо розвинені дрібні м'язи рук та незакінчене затвердіння кісток зап'ястя і фалангів пальців, нервова регуляція рухів та витривалість до тривалих навантажень також є недостатніми. Найбільше застерігає Н. Маліновська всіх, хто здійснює підготовку дошкільнят від монотонного та одноманітного написання елементів літер, яке дуже втомлює і не розвиває ні творчих здібностей, ні мовлення малюків. Усі методи, прийоми навчання та розвитку

повинні органічно поєднуватись із провідною ігровою діяльністю дошкільнят [125].

Базовий компонент дошкільної освіти зазначає, що мовленнєва компетентність у площині оволодіння основами грамоти проявляється у готовності дитини до письма, друкування свого імені, простих слів [8].

Сучасні науковці (А. Богуш, Н. Маліновська, В. Бенера) стверджують, що підготовка руки дитини-дошкільника до письма повинна включати розвиток: п'ястка руки та дрібних м'язів пальців дошкільнят; координації рухів руки, передпліччя та очей; окоміру; просторових уявлень; точності і плавності рухів; уміння проводити безвідривні лінії [9; 17; 18; 23].

Особливістю часопису є гармонійне поєднання в одному номері різних завдань (зазвичай – до десяти), що розвивають інтерес до письма та писемного мовлення, допомагають малюкам набути графічний досвід та тренують дрібні м'язи пальців. З січня по серпень до комплексної підготовки руки до письма додаються ще завдання, що навчають дошкільнят друкувати літери, склади та слова.

Посильні та короткотривалі у часі виконання завдання дозволяють побачити результат та помилуватися естетичним виглядом роботи на сторінці журналу. Адже яскраві образи, ілюстрації, які дитина повинна довершити різними видами ліній, крапок, розмальовуванням, домальовуванням чи аплікацією, незважаючи на усілякий рівень виконання роботи, підбадьорюють дитину веселим поглядом, яскравістю кольорів чи просто гарною рамкою.

Як уже зазначалося, усі завдання, тексти інтегруються довкола теми журналу, у тому числі й діяльність з підготовки руки дитини до письма. Наприклад, у грудні малюки дізнаються про особливості приходу зими та найочікуваніше свято – день Святого Миколая. У журналі за 2006 рік головний герой казки О. Табаки – зайчик Вуханчик запрошує до завдань, що тренують руку, на основі сюжетної картини-розмальовки, де дитина повинна повправлятися у проведенні по контуру, пунктирних та довільних ліній, штрихуванні, малюванні по крапках та зафарбовуванні. Окрім того у цьому

номері пропонуються завдання з образотворчої діяльності (ліплення зайчика, малювання сніжинок, приклеювання снігових кульок з вати), малювання по пунктирних лініях (контури гілок дерев та кущів, що сплять) і проведення пальчиком по стежинках хлопчика, зайчика, песика та синички. Слід зазначити, що ці завдання не лише готують руку до письма, а й розвивають абстрактне мислення (дитина повинна довільно з'єднати точки, щоб побачити образ, який зайчик розпізнав у хмаринці); сприяють мовленнєвотворчому розвитку (коричневим олівцем проведи по контуру дерева та кущика і розкажи, що їм сниться, проведи пальчиком по стежинках та розкажи чого зайчик прибігав у садок); розвивають мислення, логіку та спостережливість, формують елементарні математичні уявлення (чия стежинка найдовша, найкоротша, чиї сліди найбільші, найменші, порівняй сліди, які залишають твої чобітки, з маминими чи татовими), виховують художньо-естетичний смак (помилуйся картиною, яка вийшла тощо).

У деяких примірниках видання є окремі сторінки, які організовують дитину до певного виду діяльності. Наприклад, «Готуємось до письма», «Тренуємо пальчики», «Пишемо гарно», «Готуємо руку до письма», «Вчіться, пальчики, писати», «Вчимося читати і писати».

Найсуттєвішою ознакою часопису є те, що він не лише розвиває, навчає, розважає та захоплює цікавими завданнями. Він найперше виховує, торкається не лише розуму, а й серця, формує духовний стержень дитини. Наприклад, малюку пропонується не лише провести прямі лінії – промінці сонечка, а й побажати пташкам, які летять на чужину світлої погоди і щасливого повернення навесні. Працюючи з олівцем дитина розмірковує над живим світом природи, вчиться його любити та бути добрим і до пташок, і до людей (2006, № 2, с. 19). Ще одне завдання для пальчиків: «витни кольорові прямокутнички, порви їх на дрібні клаптики-листочки, намасти клеєм землю під деревом і приклей їх, щоб вони зігрівали взимку корінці, насінинки, жучків...». Трудяться пальці і разом з тим дитина усвідомлює, що все у природі взаємопов'язане та вчиться бути милосердною (2013, № 11, с. 5).

Варто зазначити, що у часописі багато завдань з образотворчої діяльності, які пропонують малюкам роботу з фарбами, пластиліном, клеєм для аплікацій тощо. Вони допомагають батькам залучити дитину до творчості та разом з тим готувати руку до письма. Вихователь теж може використати ідеї чи навіть зробити копії сторінки з завданням для дітей своєї групи. Наприклад, у журналі за місяць травень дітям пропонується завершити ілюстрацію до цікавої розповіді про травневу росу та травичку: «наріж зелену нитку на шматочки різної довжини і приклей за пунктирними лініями – це буде травичка. Краплинки роси розфарбуй» (2007 р., № 5, с. 3).

До важливих педагогічних умов успішного формування навичок письма у дошкільнят віднесемо постійне заохочення Ангелятка, його схвалення та підтримка. В кінці кожної інструкції щодо виконання аплікації, виробів з паперу, пластиліну чи інших матеріалів воно висловлює своє захоплення та побажання: «Ти молодець!», «Ось твій синій дзвоник готовий! Щастя тобі!» (2013, № 9), «Ось твоя шопка готова! Веселих свят!» (2013, № 12), «Ось твоя квітка-прикраса готова! Подаруй її комусь!» (2012, № 12), «Ось і вийшов павучок! Посади його на осінній листок» (2013, № 10).

У виданні особливе місце займають пальчикові ігри, театр чи просто завдання для пальчика на зразок: проведи пальчиком, покажи пальчиком, домалуй пальчиком. Важливо, що пальчикові ігри та вправи розвивають дрібну моторику рук та мовлення дитини, позаяк руховий та мовленнєвий центри мають подібну фізіологічну функцію, межують у корі головного мозку та впливають один на одного. Відомо, що поверхня долоні насичена акупунктурними зонами, які активізують головний мозок. Дослідження багатьох учених доводять, що кожен палець людини має своє представництво у корі великих півкуль головного мозку. Мудрий український народ створив низку потішок, які віддавна використовувались етнопедагогікою для розвитку та забави малюків, серед них знані усіма «Сорока-ворона», «Ось цей пальчик» та інші.

Пальчикові ігри, які друкувались в «Ангелятковій науці» приваблюють дітей ще й цікавими малюнками, які демонструють виконання дій: «Ми січем,

січем капусту» (2006 р., № 1, с. 13), «Зарядка для пальчиків» (2008 р., № 3, с. 134), пальчикава гра «Дощик і злива» (2010 р., № 11, с. 20), пальчикова гімнастика «Чисті руки» (2011 р., № 5, с. 20), пальчикова руханка «Перші квіточки» (2013 р., № 3, с. 20),

Поєднання різних видів завдань, які націлені на кінцевий результат – пальчиковий театр, спонукає дитину наполегливо досягати цілі, долати труднощі та забезпечує емоційно-позитивний фон діяльності. Дитина витинає, згинає, приклеює – усе це тренує руку, укріплює м'язеву систему і впливає на творчий та мовленнєвий розвиток. У деяких номерах журналу подається покроковий коментар до виготовлення маски для пальчика (2006 р., № 3, с. 16), а сюжет та дії для вистави дитина повинна придумати сама. Найчастіше герой для пальчикового театру вибирається на основі змістового наповнення часопису. Він може бути головним героєм художнього твору чи цікавих пізнавальних оповідок, зміст яких «наштовхне» на розгортання сюжету вистави чи просто обігрування разом з дорослим придуманих ігрових ситуацій.

Інший варіант – текст для пальчикового театру подається, дитина повинна лише виготовити маски для вистави. Цей репродуктивний спосіб – простіший, поскільки малюк виготовляє маску і відтворює зміст запропонованого сюжету для пальчикової гри. Однак дорослий повинен націлювати на творче самовираження дитини через інтонаційно-виразне виконання ролі та можливу імпровізацію власного ігрового варіанту. Важливо підтримувати інтерес до мовленнєвотворчої активності, уміння поєднувати слово і дію пальчиків та бажання до гри. С. Русова доводить, що у дітей є природня потреба у грі, самовираженні та пізнанні себе через різні образи [162]. Педагог повинен сприяти реалізації цього вродженого «драматичного інстинкту», який за словами вченої, є могутнім чинником мовленнєвого розвитку.

Підготовка руки дитини до письма включає розвиток координації рухів руки, передпліччя, очей, просторових уявлень та точності і плавності рухів [190]. У часописі заохоченню малюків до рухової активності відводиться належне місце. На задній оправі виданку кожного номеру друкувались авторські руханки

Н. Корнієнко. Педагогічна цінність цих коротких віршованих форм полягає найперше у майстерному поєднанні слова і малюнку, що у цікавих образах демонструють виконання рухів. Цікавий, доступний і легкий для розуміння та відтворення зміст руханок захоплює і спонукає до розучувань, запам'ятовувань та повторень текстів і рухів. У них задіяне усе тіло дитини і пальчики зокрема. Для дітей – це справжній світ забав, гри слова і руху, задоволення природніх потреб до діяльності. М. Чумарна зазначає, що мислення дитини та її життєва активність починаються з руху. Рухливі ігри та пальчикові вправи – це «чистий сплеск радісних емоцій, надчутливе сприйняття навколишнього світу, реальна праця тіла, психіки та душі над формуванням необхідних у житті умінь та навичок» [208, с. 3].

Зміст руханки у часописі може бути дотичним до теми журналу, художніх творів, пізнавальних розповідей чи просто виховання серця: Наприклад, у місяці жовтні Ангелятко запрошує до «Жовтневої руханки»:

Жовтень фарби розбавляє (коловими рухами рук «розмішують» фарбу).
 На хмаринку все складає (імітують складання на поличку).
 Запрягає вітер-коник (скачуть, ніби на конику),
 Сонячний чіпляє дзвоник («дзвонять у дзвіночок».)
 Буде ліс він фарбувати («фарбують щіткою»),
 Сукню жовту одягати («одягаються»),
 А зелену заховає (присідають, затуляються руками)
 І у скриню поскладає (плескають долоньками)
 До наступної весни, коли прилетять пташки («летять», махаючи руками)
 (2013 р., № 10).

У травневих журналах Ангелятко розповідало про мамине свято – День матері і руханки відповідно: «Моя мама» (2014 р.), «Моє серце є для мами» (2012 р.). Багато у часописі руханок, які стосуються певного місяця та найбільше їх було написано автором у 2011 році: «Квітнева руханка», «Червнева руханка», «Липнева руханка», «Серпнева руханка», «Вереснева руханка».

Зміст руханок «Дарунок сонечка» (2010, № 9), «Про вдячність» (2010, № 12), «До сонечка» (2012 р., № 3), «Промінчик» (2012, № 11) виховують у малюків прагнення духовного зростання, вміння бути щедрим, вдячним та радіти життю.

Ще один, на наш погляд, журнал, який містить потужний змістовно-розвивальний потенціал є «Джміль». Перший його примірник побачив світ у 1997 році як додаток до професійного журналу у галузі дошкільної освіти «Дошкільне виховання». Він призначений для дітей дошкільного віку та молодших школярів, а напрацьовує його колектив редакцій науково-методичних журналів МОН України. Кожен номер – це високий професійний рівень, що є результатом співпраці провідних науковців та практиків. Серед них є вчені та педагоги з досвідом роботи, а також молоді фахівці з творчим запалом, практичні психологи, письменники – усі, хто небайдужий до проблем виховання, радісного та мудрого зростання дошкільнят.

Педагоги-практики, які працюють за матеріалами журналу, зазначають, що він допомагає успішно реалізувати найважливіші завдання сучасної освіти. «Джміль» багатий практичними зразками цікавих форм, методів та прийомів роботи, що найкраще враховують психологічні особливості дошкільнят. У часописі подаються кращі освітні технології, педагогічні інновації, а також шляхи вдосконалення та оновлення усталених методик [70; 71; 72].

Значимість цього видання вбачаємо найперше у розвитку мовлення. Розвивальним та емоційно ціннісним є живе спілкування малюка і дорослого з допомогою журналу. Вдало підібраний художній твір, майстерно викладена для дошкільника розповідь чи пізнавальна інформація, розроблена гра чи вправа, завдання від Джмелика, малюнки, зауваги для дорослих – усе це розмаїття методів та засобів сприяє вихованню мовленнєвої особистості. Добрий та веселий головний персонаж допомагає дитині розкривати свої здібності через слово чи малюнок, заохочує до живого спілкування, а головне – спрямовує до духовного, пробуджуючи кращі риси дитячої душі.

«Джміль» – журнал, що робить акцент на потужний засіб, який формує світогляд маленької людини та розвиває мовлення через мистецтво слова – це художні твори, усна народна творчість та цікаві розповіді. Багато вчених вважає їх ключовими інструментами виховання, розвитку та навчання дітей дошкільного віку [54; 68; 135; 167].

Ця багатюща скарбниця слова присутня у кількох рубриках. Найперше це – літературна студія, яка пропонує матеріали для мовленнєвої роботи з дошкільниками: бесіди про мову та її скарби, за змістом художніх творів, ілюстраціями до них, лексичну роботу та творчі завдання. Вона навчає маленьких «читачів» влучно та образно висловлювати свої думки та виховує любов до рідної української мови. Мудрий і добрий Джмелик та його подруга Книжечка спілкуються з малюками, заохочують до слухання та обговорень художніх текстів, а також пропонують різноманітні завдання, які допомагають малюкам увійти у світ літератури, що на думку науковців [100; 103; 140; 141; 147] є надважливим у дитячі роки.

Поетичні твори є важливим засобом засвоєння рідної мови у дошкільному дитинстві. Вони сприяють лексичному розвитку, смисловій систематизації слів, а також слугують інтелектуальному та духовному зростанню дошкільнят. Саме тому робота над віршами займає чільне місце на сторінках часопису.

Наприклад, цікавими є серії занять «Як Джмелик ледь не став поетом, або секрети віршування» («Джміль», 2007, № 1–4), які знайомлять малюків з поезією та спонукають їх до словесної творчості.

Прилучення малюків до поезії простежується також у 2013 році в окремих номерах, де Джмелик, Нотка, Книжечка та Пензлик цікаво розповідають про вірші та їхні особливі характеристики: чим відрізняється поезія від оповідки, чому вірші легко запам'ятовувати, без чого вірша не буває («Джміль», 2013, № 1 (65), с. 2–6). Уважний Джмелик одразу помічає смуток в очах Нотки, яка забула слова пісні. Безуспішні експериментування зі словами не зупиняють друзів, вони просять про допомогу мудру Книжечку. Шукати відповідь, досліджувати слова, порівнювати різні тексти – такі шляхи пропонує розумна подруга для того, щоб з'ясувати, що

рима – співзвуччя у закінченнях двох слів – це те, що дозволяє розпізнати вірш та легко його запам'ятати. Далі Книжечка та Джмелик пропонують завдання для тренувань у доборі рим: «Поет І. Січовик придумав для дітей вірші, які треба дописати самим. Спробуйте дібрати потрібне слово: ходить лісом їжачок, в нього шубка з ... (колючок)». Джмелик заохочує до гри з м'ячем, у якій діти добиратимуть рими до поданих слів: книжка, лід, земля та ін. Цікавим завданням продовжує займати дітей Нотка, розповідаючи, що художники малюють фарбами, а поети – словами, вони вміють помічати незвичайне у звичайному і передають це у художніх образах. Будь-яке знання засвоюється через вправляння, от і Пензлик пропонує малюкам знайти художні образи у віршах Д. Павличка «Дядько Дош», Т. Коломієць «Веснянка» і намалювати їх. Цікаві малюнки до усіх завдань та віршів створила Л. Горошко. З допомогою електронної версії журналу вихователь може продемонструвати їх у ноутбучі для усіх вихованців своєї групи, а батьки, які працюють індивідуально, можуть запропонувати дитині розглянути їх у журналі.

У 2019 році (№ 12, с. 7–11) до теми номеру «Чарівні сни» авторами підібрані поетичні твори сучасних авторів, які запрошують малюків у світ сновидінь: В. Гринько «Лісові сни», П. Воронько «В лісі є зелена хатка», В. Правоторова «Зимовий сон», Л. Мовчун «Сни», Р. Скиба «Сонячна колискова», І. Андрусак «Три плачі». Після кожного вірша подаються запитання для художнього аналізу, адже така робота сприяє художньо-естетичному вихованню, сприйманню образності мови, краси поетичного слова, відчуття виразності мовних засобів та літературно-мовленнєвому розвитку малюків. Цікаві завдання розвивають творче мислення, привертають увагу дошкільнят до смислових значень слів, навчають порівнювати їх. Наприклад, «Знайдіть те, що в цей вірш завітало з попереднього», «Яке нове слово вжив поет, щоб назвати своїх небачених коней? На які два інші слова воно схоже?». Автори майстерно використовують потенціал віршів для мовленнєвотворчого розвитку дошкільнят. Наприклад, «Іноді вірш називають за першим рядком, як цей. Доберіть до вірша П. Воронька інший влучний заголовок», «Складіть текст-безкінечник про те, що

кому сниться у вас удома», «Пофантазуйте, де могли побувати у снах головні герої вірша...»; «Придумайте інше кумедне закінчення до кожного вірша» (2018, № 5–6, с. 7). Важливо, що поетичні твори, які пропонує часопис не лише розважають чи збагачують новими знання, а й торкаються серця, формують духовний стержень маленьких слухачів. Про любов до Батьківщини та рідних людей, про родинний затишок та уміння пробачати – ці та інші теми можна розгорнути у бесіді чи полілозі на основі підібраних віршів.

«Літературна студія» Джмелика радо запрошує допитливих і творчих читачів до роздумів над усною народною творчістю (2011, № 2 (58), с. 2–5), прислів'ями (2013, № 2 (66), с. 2–5), «загадковими словами» (фразеологізмами) (2013, № 3 (67), с. 2–5) та загадками («Джміль», 2013, № 4 (68), с. 3–7). У заувагах для дорослих йдеться про те, що любов до Батьківщини починається з любові до малої Батьківщини, її людей, її мови. Автори часопису зазначають, що ефективним прийомом прилучення дошкільнят до наших витоків, рідної мови є ознайомлення з дитячим фольклором – оптимістичним, з ненав'язливою повчальністю. Малюки охоче вивчають короткі віршовані форми, жарти, потішки, мирилки, заклички тощо. Саме цій темі Джмелик та Поет (2011, № 2 (58)) присвячують окреме заняття у літературній студії. Взірці примовлянок, народних ігор, веселих небилиць, безконечних казочок, мирилок, закличок, скоромовок, спотиканок вводять дошкільнят у жанрове розмаїття усної народної творчості для дітей. Захоплення Джмелика майстерністю рідного народу та красою української мови спонукають малюків до висловлювань своїх вражень та стимулюють до власної словесної творчості.

Короткі та доступні тексти допомагають усвідомити суть прислів'їв та доречність їх використання (2013, № 2 (66), с. 2–5). Наприклад, «Не кажи «гоп», поки не перескочиш», – щоб зрозуміти зміст, Пензлик пропонує розглянути малюнки, послухати дві історії та поміркувати чи до обох підходить прислів'я. Педагог запрошує дітей до висловлювання своїх думок, а далі Пензлик демонструє свій висновок та узагальнення: «Зрозумів! До обох історій підходить це прислів'я, бо, справді, не кажи «гоп», поки не перескочиш. Іншими словами: не

обіцяй, якщо не впевнений, що можеш зробити». А далі – завдання для вправлення від Книжечки: «Спробуйте тепер навпаки: до коротких оповідок дібрати влучні прислів'я, які подаються; «Збираємо прислів'я у в'язочки» – друзі пропонують послухати влучні народні вислови на різні теми: про боягузів, про неуважних, впертих, базік та поміркувати, чи не трапляються, бува, випадки, коли ці прислів'я стосуються нас самих; зразки розповідей, складених з примовок Пензлик пропонує проілюструвати, а Книжечка спробувати придумати невеличкий текст з допомогою прислів'їв. Старші дошкільники вже здатні скласти такі розповіді чи казки, проте педагог повинен допомогти їм пригадати історії, події, що могли трапитися з ними відповідно до змісту прислів'їв. Однак діти ще відчувають певні труднощі у їх вербалізації. Вважаємо, що щирий та емоційно-виразний стиль спілкування Джмелика і його друзів, зразки розповідей, завдання, які допомагають у формуванні мовленнєвих умінь та навичок, продумані запитання, створюють добре підґрунтя для мовленнєвого розвитку дошкільників. Збагачення їх мовного досвіду, накопичення запасу образних висловлювань сприятиме вихованню потреби в подальшому активному використанні прислів'їв у своєму мовленні, прагненні робити своє висловлювання яскравим, образним та виразним. Поєднання роботи над влучними народними висловами з образотворчою діяльністю, яка запропонована у часописі, відповідає вимогам сучасної дошкільної лінгводидактики.

Особливою у часописі є рубрика «Самчитайлик». Її безпосереднє призначення не лише для дітей початкової школи, які вправляються у самостійному читанні. Дошкільнята мають можливість навчатись бути уважними та вдумливими слухачами, розмірковувати та висловлювати своє ставлення до подій чи вчинків головних героїв. Джмелик чи Книжечка завжди мають цікаве запрошення до світу літератури. Наприклад,: «Сьогодні ми вирушимо у казкову, незрівнянну пору року – осінь. Послухайте як оспівують її у своїх творах поети» (2009, № 3 (51), с. 24), «Влітку навкруги так багато цікавого! Варто лишень придивитись. Послухайте, що помітила Є. Гуменко» (2009, № 2 (50), с. 14), «Ось ще один подарунок з чарівного мішка – зимова поезія! Вона теж чарівна, бо в ній

оживає те, що зазвичай вважається неістотою: сніг, зима, сніжинки... Ось послушайте!» (2013, № 4 (68), с. 14), «Улітку всі полюбляють відпочивати біля ставка чи річки. І поети теж. Так само, як і ми, вони йдуть туди з рушниками, панамками, вудками, а повертаються ... з віршами! Ось послушайте...» (2018, № 5–6, с. 6).

Варто зазначити, що після 2012 року у журналі все частіше простежуються інтегровані завдання у літературній студії та інших рубриках, де пріоритетним є мовленнєвий розвиток. Базовий компонент дошкільної освіти підкреслює важливість реалізації саме інтегрованого підходу, зазначаючи, що він забезпечує радісне проживання та активне залучення малюків до мовленнєвої взаємодії з дорослими та однолітками. Поєднання літературної, музичної, образотворчої чи пізнавальної діяльності збагачує художньо-мовленнєвий досвід малюків, а також виховує інтерес до рідного слова.

Провідні науковці [27; 80; 158] акцентують увагу на комплексному підході до формування мовленнєвої компетентності дошкільнят. Взаємозалежність та взаємообумовленість усіх її складових: фонетичної, лексичної, граматичної та діалогологічної забезпечує повноцінний та гармонійний мовленнєвий розвиток малюків. У літературній студії Джмелик та його друзі пропонують різноманітні заняття, які сприяють формуванню усіх компонентів мовлення. Лексичне збагачення, усвідомлення значення і призначення слова, його ролі у побудові висловлювань, уміння розпізнавати різні частини мови, без подання самих назв – це той мовленнєвий досвід, який здобувають малюки разом із головним персонажем. Наприклад, цікавими є серії занять про слова: «Що вміють слова?» (2009, № 3 (51), с. 3–6), «Який? Яка? Яке?» (2009, № 4 (52), с. 3–6), «Без яких слів не обійдешся» (2010, № 1, (53), с. 2–5). Вдало продумане тлумачення, «розкриття секретів» у цікавій розповіді-бесіді Джмелика та його друзів є великою допомогою як для батьків так і для педагогів. Адже вміння пояснити дошкільнятам – це педагогічна майстерність, яку демонструють автори на сторінках часопису.

Варто зазначити, що лексичний напрям у «Джмелику» відповідає вимогам сучасної дошкільної лінгводидактики, які окрім трьох основних завдань розвитку словника окреслюють ще і роботу над підвищенням рівня мовленнєвої культури. Суть її полягає в усуненні з мовлення дітей ненормативних слів та слів-паразитів. «Тес-то як його або чи вміємо правильно розмовляти?» – така назва заняття літературної студії, на якому Джмелик з допомогою яскравих прикладів доводить малюкам, що про свою мову треба дбати (2009, № 2 (50), с. 3–6).

Особливістю цього виданку є те, що його герої ведуть між собою діалог, вони сперечаються, міркують, роблять помилки, шукають шляхи розв'язання різноманітних завдань. У такий спосіб дошкільнята отримують зразки діалогічного спілкування, навчаються будувати міркування, доводити свою думку, висловлювати заперечення чи згоду, розповідати та переповідати, шукати своє слово тощо. Автори подбали про оригінальну манеру впливу на дітей через головних героїв, яка допомагає дорослому заохочувати та навчати їх.

Цінними є зауваги для дорослих, у яких викладено основні методичні наголоси. Наприклад, у 2011 році (№ 3 (59)) автори звертають увагу, що оволодіти ораторським мистецтвом дано не усім, проте вміти спілкуватися, домовлятися, вести діалог – це уміння, які є обов'язковими складовими мовленнєвої та життєвої компетентності, що проростають ще у дошкільному дитинстві. Навчання Поета подобається Джмелику та малюкам. Діти дізнаються про особливості діалогічного мовлення, вправляються у побудові запитань та відповідей, розвивають свої мовленнєві здібності.

Цікавими є серії занять, які сприяють розвитку зв'язного мовлення: «Слово до слова – зложиться мова» (2010, № 2 (54)). Насамперед вони навчають малюків розповідати, формуючи низку умінь: висловлювати свою думку, добирати засоби виразності, зрозуміло описувати, переказувати тощо. Сучасні наголоси у мовленнєвій роботі з дошкільниками науковці роблять на тому, що розвиток мовлення дітей відбувається передусім завдяки активній мовленнєвій практиці та особистому досвіду використання мовлення в різних ситуаціях. Автори журналу створюють різноманітні мовленнєві ситуації, у яких Джмелик з Поетом

демонструють свої цікаві варіанти вирішення завдань, та запрошують малюків до мовленнєвої взаємодії. Вони подають зразок, який настановує малюків на мовленнєву творчість та прояви своїх здібностей.

Дидактичний принцип наочності, наочно-дійовий та наочно-образний тип мислення дошкільнят визначають значимість використання картин, малюнків та ілюстрацій у роботі з ними. Розвиток мовлення великою мірою залежить від того, як в освітню діяльність вводяться різні форми чуттєвого сприймання. Одним із головних засобів навчального процесу у закладі дошкільної освіти є дидактична наочність, зокрема – картина. Її використання у часописі багатогранне і багатофункціональне. Г. Джемунда зазначає, що театр починається з вішалки, а журнал з обкладинки. Так, саме вона є тою візитівкою, яка найперше привертає увагу дошкільника, викликає бажання розглядати, запитувати, дізнаватись чи поділитись своїми враженнями. Кожна обкладинка – це цікавий світ пригод Джемунди, Нотки, Книжечки та Пензлики. Сюжетні дидактичні картини вже з обкладинки «починають працювати» на мовленнєвий розвиток дітей. Цікавий зміст дозволяє навчати дошкільнят складати розповіді та діалоги, збагачувати та активізувати словник, удосконалювати граматичну правильність мовлення, розмірковувати та висловлювати свої думки, фантазувати і пізнавати нове. Особливо захопливими і цікавими є картини Л. Горошко, у яких кожна дитина може віднайти у змістовному сюжеті частинку відповідно до своїх уподобань чи інтересів. Малюнки цього автора на сторінках часопису є цінним доповненням та увиразненням до усіх розповідей, завдань чи ігор. Методичні розробки бесід за змістом дидактичної картини орієнтують педагогів до ключових напрямів роботи, а також залишають простір для власної творчості. Батьки, які працюють самостійно з дитиною, мають можливість запропонувати їй грамотно розроблені завдання, ігри, підібрані художні твори, укладені розповіді та продумані запитання, а також скористатись «заувагами для дорослих». Оптимістична та життєрадісна спрямованість цих картин відповідає віковим особливостям дошкільнят. Позитивно налаштовані маленькі особистості легко відгукуються на радісні емоції, що відображені на картинах. Вони є доброю спонукою до

мовленнєвої активності малюків. Їм подобаються головні герої, які завжди усміхнені і чимось зайняті. Наприклад, на картині «Джмеликова лісова школа» (2011 р., № 2 (58)) милі і добрі зайчата навчаються математики разом з Ноткою, а найменше із них, що дуже потішає дошкільнят, хрумкає соковиту морквинку. До цього фрагменту сюжетної картини авторами запропоновано не лише завдання, що пов'язані із формуванням математичних уявлень, а й для розвитку мовлення: «Розкажіть: хто із звірят взявся до цікавої науки математики? А хто їм допомагає? Як гадаєте, чи впораються зачата із завданням? Чи всі уважні і старанні школярі?». Ці та інші запитання спонукають малюків до уважного розглядання картини та вправляють їх в умінні висловлюватись, міркувати та доводити свою думку. Майстерність художника і знання дитячої психології виявляються у дрібних деталях, на які обов'язково звернуть увагу дошкільнята. Наприклад, у кожній окремій сюжетній лінії: навчання зайчат математики, урок Книжечки з лисенятами, навчання співу синичок є хтось на задньому плані, про кого обов'язково захочеться розповісти малюкам. Поряд із зайченятами – маленька кумедна жабка, що уважно прислухається до пояснень учительки. Автори звертають увагу на неї у методичних порадах, спонукаючи малюків до творчого мислення: «Яку задачу запропонували б ви жабці? Подумайте і розкажіть». Проведення сюжетно-рольової гри «Лісова школа», продуктивної діяльності, уявної прогулянки зі збиранням плодів захоплюють дошкільнят і активізують мовленнєву взаємодію. Вдало продумані методи і форми роботи, що опираються на інтерес малюків, супроводжуються атмосферою творчого натхнення є запорукою якісного мовленнєвого розвитку.

Формування мовленнєвої компетентності у часописі присутнє в багатьох інших рубриках. Назвемо ті, в яких чітко визначено завдання освітнього напрямку «Мовлення дитини»: «Школа шляхетності», «Кіностудія», «Художня студія», «Космічна станція», «Служба безпеки», «Вернісаж», «Клуб допитливих», «Студія декоративного мистецтва», «Клуб кмітливих», «Ігротека».

У 2016 році у номерах 2 та 3 була рубрика «Християнська школа», яка допомагала педагогам та батькам говорити з дітьми на духовні теми. Н. Андрусич

та І. Братусь подають взірці розповідей про два величні свята, які в Україні є державними та широко відзначаються: Великдень і Трійця. Вихователі-практики зазначають, що є потреба у матеріалах, на основі яких можна було б донести до малюків суть християнських свят, знайти слова – щирі та мудрі, які сприятимуть усвідомленню найперше їх духовного значення, а вже потім ознайомлять із народними традиціями святкування. Слід визнати, що саме останньому приділяється більше уваги у закладах дошкільної освіти, адже набагато простіше намалювати вербові гілочки, зробити аплікацію пасочки та писанок, перелічити дванадцять різдвяних страв, аніж донести малюкам справжню християнську суть свят. На превеликий жаль, рубрика «Християнська школа» проіснувала у часописі лише у 2016 році. Вона була доброю основою і для становлення духовності дошкільнят, і для їхнього мовленнєвого розвитку.

На нашу думку, у сучасному просторі періодики для дошкільнят журнал «Джміль» повинен займати провідні позиції, поскільки пропонує матеріали високого професійного рівня, а також унікальні електронні додатки, напрацьовані видавництвом «Світич». Перший випуск такого додатку вийшов ще у 2014 (№ 1). Цінними напрацюваннями такого варіанту дидактичного забезпечення є сюжетні картини, які створено професійними художниками та педагогами. Колектив часопису створює їх електронну бібліотеку. Це дуже зручна форма для пошуку, демонстрації дітям та збереження дидактичної наочності до різних тем. Важливо, що електронні додатки дають можливість ефективно працювати за картиною з дошкільнятами, адже у них довільність психічних процесів лише починає розвиватись, тому їм важко зосереджуватись на головному. У тому випадку, коли під час бесіди необхідно зосередити увагу малюків на певній частині картини – окремому епізоді, дорослий може демонструвати на екрані саме його, щоб усі інші зображення не відволікали малюків. Працювати з електронними версіями картин зручно ще й тому, що педагог, зважаючи на педагогічні цілі та вікові особливості дітей, може керувати зображенням: збільшувати чи зменшувати, виокремлювати головне чи другорядне, акцентувати на тому, що найбільше зацікавило чи вразило, розміщувати картинки у різній послідовності, пропонувати змінити події,

що зображені, домалювати іншу лінію сюжету чи його продовження, вийти за межі сторінки і продумати запитання чи завдання для обговорення-роздумів з дітьми. Ці та інші можливості сприяють якісному мовленнєвому розвитку дошкільнят, який дещо розписаний у «Скарбничці методиста», а також орієнтує педагога до власного творчого пошуку.

У багатьох закладах дошкільної освіти сьогодні широко використовуються комп'ютери, проектори, смарт-дошки, плазмові екрани. Електронні додатки журналу «Джміль» допомагають педагогам використовувати їх максимально ефективно, адже пропонують якісні цікаві для дітей дидактичні матеріали. Електронні версії сторінок часопису можуть бути основою для занять, освітніх проєктів, ігор та розваг. Вони розширюють можливості впливу педагогів та батьків на маленьких «читачів», адже демонструють те, що не можна розмістити у друкованих примірниках. До кожного випуску часопису читачі можуть отримати інтерактивні дидактичні посібники, які можна продемонструвати (на власному комп'ютері чи мультимедійній дошці). До комплекту входять: сюжетні дидактичні картини, репродукції творів українських та світових художників, фрагменти яких можна збільшувати чи змінювати послідовність демонстрації; серії дидактичних малюнків та тематичні добірки світлин; мультимедійні розвивальні ігри; комікси на морально-етичні теми; пізнавальні презентації; вправи та завдання для вивчення віршів. Усе це розмаїття складає потужну базу для діяльності у закладах дошкільної освіти. Ми ж, насамперед, пропонуємо її для реалізації завдань освітнього напрямку «Мовлення дитини».

Цікавим виданням для дошкільнят є «Пізнайко від 2 до 6». Досить широка, на наш погляд, вікова шкала визначена у журналі, адже два роки – це малюк раннього віку, а шести років – це вже майже випускник закладу дошкільної освіти. Мабуть, автори часопису керуються тим, що вік – поняття відносне, поскільки все залежить від особливостей індивідуального розвитку дитини.

Видання насамперед дотримується провідного принципу, що задекларований у Базовому компоненті дошкільної освіти – навчання через гру, що наскрізно пронизує всю взаємодію з дитиною.

Виховна, розвивальна та навчально-пізнавальна функції реалізуються у журналі через постійні рубрики: «Читаємо», «Математика», «Екоосвіта», «Букви та склади», «Майструємо». Наша увага була спрямована на змістове наповнення, яке сприятиме розвитку мовлення дошкільнят.

Науковці стверджують, що пізнання дитиною довкілля, яким керує дорослий є потужним засобом усебічного розвитку малюка. Лексичне збагачення, формування граматичної правильності мовлення, діалогологічної компетенції – це завдання, які реалізує часопис через розмаїття тем, що пропонуються малюкам. До прикладу: осінь, зима, весна, літо, Різдво, Новий рік, дитячий садок, дружба, Україна, тварини, рослини, птахи, правила безпеки, транспорт, явища природи та ін. Варто зазначити, що з кожним роком теми журналу представлено в більш цікавих назвах: «Казки Хурделиці» (2020 р., № 1), «Різдво в Арктиці» (2021 р., № 1), «Зимовий ліс» (2021 р., № 12) та інші. Відповідно до теми автори пропонують маленьким вихованцям різноманітні художні твори та розповіді пізнавального змісту. Завдання дорослого – навчити сприймати, слухати і розуміти текст, щоб виховувати уважного та вдумливого читача. Образні та виразні ілюстрації допомагають поринути у далекі світи, уявити казкового героя чи вийти за межі свого звичного довкілля. Найчастіше тексти та ілюстрації у часописі подано без запитань за їх змістом. Це вимагає від дорослого самотійного проведення бесіди з дитиною.

Цікавим і водночас багатим є примірник першого номеру журналу у 2021 році. У ньому запропоновано «сім теплих історій»: «Казка про Хаскі», «Ластоногий Новий рік», «Провідна зоря» та інші. Розповіді про полярне ведмежатко, полярну сову та інших казкових героїв діти можуть прослухати, оскільки усі вони озвучені, варто скористатися к'юар-кодом, який подано на сторінках часопису. Слухання художніх творів у такому варіанті дуже позитивно впливає на дітей дошкільного віку, адже вони зачаровані акторським виконанням, яке надихає вправлятися в інтонаційному переказуванні, розігруванні та розповіданні своїх історій. Слово, речення майстерно представлене, вимовлене легше запам'ятовується та входить у мовлення дитини.

Розвивальний вплив, особливо на мовлення дошкільнят мають і пальчиковий театр, ігрові завдання, виконання яких потребують активної мовленнєвої взаємодії з дорослим. Варто зазначити, що вправи, які допомагають вивчити букви, підготувати руку дитини до письма та інші припасовані до теми журналу. Вважаємо це дуже позитивним, позаяк такий інтегрований підхід допомагає цілісно розвивати малюків, формувати їхній первинний світогляд та нашаровувати знання, досвід, що є основою для мовленнєвої активності дошкільнят.

Захоплює та зацікавлює дітей саме формулювання завдань, а радше заохочення до їх виконання, до прикладу: «Нарешті перший сніг! Друже, гайда разом ліпити сніговика!», «Вивчивши нову пісеньку, зможеш привітати рідних з Новим роком» та інші. Зауважимо, що у часописі переважають завдання репродуктивного характеру, а от таких, які розвивають мовленнєво-творчі здібності дітей, на наш погляд, є замало. Яскравий приклад проілюстровано у номері за темою «Зимовий ліс» (2021, № 12): «Розфарбуй малюнок і розбуди ведмедика». Це завдання навчатиме дітей думати, розвивати уяву, фантазію та шукати відповідні слова, щоб звернутися до ведмедика та розбудити його, переконати звірятко, чому ж треба прокидатися. Зацікавити малюка таким завданням та правильно «повести» з допомогою бесіди, навідних запитань зможе досвідчений та творчий педагог, а от батьки можуть опустити шанс мовленнєво-творчого розвитку своєї дитини. Вважаємо, що такі завдання варто детальніше розписувати, або ж пропонувати невеличкий методичний коментар для того, щоб сповна зреалізувати розвивальну мету.

Українська традиційна періодика пропонує кращі взірці художніх творів, розповідей та інших матеріалів, які захоплюють дітей не одного покоління. До таких видань віднесемо «Малютко». Воно, на наш погляд, варте уваги батьків та педагогів, які прагнуть долучити своїх дітей до літературного мистецтва, допомогти відкрити скарбницю рідного слова.

Твори письменників класичної та сучасної літератури, яскраві, колоритні та пронизані національною ідентичністю ілюстрації – чудовий засіб мовленнєвого

розвитку дітей. Варто зазначити, що вдале поєднання продуктивної діяльності з розповідями та художніми текстами спонукає дітей до мовленнєвої активності. Багатство мови літературних творів наповнює пасивний словник дитини, образні ілюстрації чи заготовки до саморобок дозволяють унаочнити окремі слова, зрозуміти їх значення та активізувати у своєму мовленні. Цікавою є розповідь про працьовитість та відпочинок на основі казки «Хто такий король» О. Гальченко (2008, № 2). Вона спонукає дітей до мислительно-мовленнєвої діяльності: що значить уміти відпочивати? Далі – розповідь продовжується: «Королівська сім'я любить мандрувати. Мандрівки допомагають пізнати рідний край, побачити його красу. Змайструй і ти карету, як король з короленком. Придумай, як королівська родина мандрувала Україною, що цікавого бачила в її містах і селах». Малятко просить розповідь надіслати йому. Звичайно, що таке завдання потребує керівництва педагога. На його основі можна побудувати цілий цикл захопливих занять чи проектну діяльність.

На наш погляд, змістове наповнення часопису часто пропонує орієнтовні приклади завдань, які допоможуть спроектувати їх у цікаву мовленнєво-творчу діяльність дітей у закладі дошкільної освіти. У цьому ж номері журналу подано мовленнєві ігри: «Ігри в слова» та гра «Скрина моєї бабусі».

Цікавими є твори, які друкувалися у 2008 році (№ 1): казка З. Мензатюк «Новий рік», вірші Л. Дяченко «Водохреще», М. Пономаренко «Знову свято» та інші. Варто зазначити, що мовленнєва робота не окреслена за цими творами ні запитаннями, ні завданнями. Вони лише яскраво ілюстровані, але робота за ілюстраціями – відіграє важливу роль у мовленнєвому розвитку і потребує правильного методичного керівництва, яке повинен продумати педагог самостійно.

Вважаємо, що періодичне видання «Малятко» може бути чудовим засобом мовленнєвого розвитку дошкільнят, воно навчить любити художню літературу, бути уважним до слова та краси рідної мови.

Проаналізуємо ще одне видання для дітей – «Ангелятко». Це розвивально-пізнавальний журнал для наймолодших, який найперше формує духовний

стержень дитини та, за нашими переконаннями, є потужним засобом розвитку мовлення дошкільнят. Його особливістю є присутність у кожному номері семи друзів – ангелат: Мудрагелика, Шустрика, Чомульки, Говірка, Контрабасика, Акварльки, та Домісолька. Вони мудрі, добрі та веселі помічники дитини, що навчають, розповідають, заохочують, запрошують до гри, міркувань, піснi, завдання тощо.

У журналі мають місце рубрики: «Святе Письмо», «Розкажу тобі казку», «Школа Акварельки», «Хочу знати», «А чому?», «Читаємо з мамою» та інші.

Змістове наповнення цього видання багате цікавими текстами (художніми творами та розповідями), виразними ілюстраціями. Вони розповідають про героїв з Біблії та події Старого і Нового Завітів («Примирення Якова та Ісава» (2007, №9), «Іван Богослов» (2008, № 10), «Віра, Надія, Любов та їх мати Софія» (2009, № 9), «Святий пророк Ілля» (2012, № 8), «Ісус – маленький тесля» (2013, № 10)). Дбайливо підібрані літературні твори сприяють християнському вихованню маленьких читачів. Часто в кінці оповідок є повчання, порада, моральний висновок, які кольором та збільшеним шрифтом привертають увагу читачів, до прикладу: «Ніколи не можна тримати у своєму серці гнів. Він забруднює нас. Потрібно вміти пробачати один одному» (2007, № 9), «Прийди до храму, вклонись Богові, розіп'ятому на хресті. Подякуй йому щиро у молитві і піднеси Його хрест у своєму серці високо над усіма турботами та переживаннями» (2010, № 9), «Ісус ще змалечку допомагав людям. Це щастя, коли можеш принести комусь радість» (2013, № 10).

Суттєвою відмінністю цього видання є те, що високохудожні та духовно багаті тексти, ілюстрації є тлом, на основі якого дорослий повинен провести бесіду, придумати завдання, заохотити малюків до роздумів тощо. Журнал є чудовим інструментом у руках педагога, який володіє знаннями та вміннями щодо побудови мовленнєвої роботи з дітьми дошкільного віку, а от батьки, можливо, відчуватимуть труднощі. Однак у більшості номерів є орієнтовні запитання, завдання чи навіть підказки, на основі яких можна вдало працювати над розвитком мовлення дітей. Скажімо, після оповідки «Іван Богослов» пропонується

бесіда за змістом тексту: «Любіть один одного!» – Іван Богослов вважав ці слова найважливішими? Що означає слово «любити»? поміркуй, чи вмієш ти любити?». Зауважимо, що окремі запитання спрямовані на формування умінь малюків думати та вербалізувати свої міркування. Привертається увага до ключових слів: «Любити – це...». Орієнтовні відповіді та малюнки допомагають дорослим «наштовхнути» малюків до роздумів та правильності слововживання.

На думку багатьох учених (А. Богуш, Н. Гавриш та ін.) значення слів найповніше розкривається в їх поєднанні з іншими словами, введенні в словосполучення, що дозволяє малюкам задумуватися над контекстом висловлювання [24, с. 381]. Проілюструємо цю роботу на прикладі завдань за змістом оповідки «Віра, Надія, Любов» (2014, № 9): «На що схожі: віра, надія та любов? Як ти думаєш? Тобі допоможуть відгадати ось ці словосполучення: любов розквітає, надія окрилює, віра міцна. Чи ти згідний з ними? А, може, ти думаєш чи відчуваєш по-іншому? Запропонуй свій варіант».

Лексична робота у часописі представлена також у так званих «словничках» – короткі тлумачення значення слів, до прикладу: «Рабатка – квітник, клумба, у вигляді смуги». Задумуватись над смислом слова спонукатимуть дітей завдання на кшталт: «Поміркуй: Як ти гадаєш, що таке лійконосик? Чому поет так його назвав?» (2011, № 4). Подібні завдання, яких чимало у виданні, виховують поважне ставлення до слова, реалізують завдання словникової роботи у відповідності до вимог сучасної дошкільної лінгводидактики.

Лексичному збагаченні та розширенню світогляду малюків сприятимуть тексти пізнавального змісту («Працьовитий вітер», «Хто як до зими готується» (2006, № 3), «Яблучна нянька», «У ставочку тісно хмарам», «Звідки береться хліб» (2007, № 9), «Пригоди парасольки» (2008, № 10), «Казкові гриби» (2014, № 9), «Соломія Крушельницька», «Сергій Корольов» (2011, № 4)). Варто наголосити, що «Ангелятко» з-поміж інших періодичних видань містить велику кількість розповідей, авторських казок, які дозволяють формувати базові особистісні якості дитини: допитливість, спостережливість, розсудливість та креативність.

Вихованню мовленнєвої особистості, яка відчуває красу української мови, дбайливо ставиться до свого мовлення, пишається багатством рідної мови сприятимуть художні твори, зокрема: «Казка про Українську мову» (2006, № 3), «Найкраще місце на землі» (2012, № 8), «Уроки мови» (2007, № 5), «Таке важке слово» (2013, № 11).

Малі фольклорні жанри, пісеньки, короткі поетичні твори, яких у виданні чимало, дозволяють розвивати виразність мовлення, його інтонаційні відтінки, дикцію та орфоепічну правильність мови дошкільнят.

Ілюстративний матеріал часопису розвиває естетичний смак малих вихованців. Уже з обкладинки добрі та усміхнені персонажі зачаровують та викликають бажання гортати журнал, милуватись кожною сторінкою, виразними та образними малюнками. Окрім цього їхню цінність ми, найперше, вбачаємо у можливості розвитку мовлення. Вони є тим емоційним джерелом, яке породжує бажання дітей розповідати, запитувати, думати, є доброю спонукою мислительно-мовленнєвої діяльності малюків. Оригінальний стиль ілюстраторки Мар'яни Фляк, майстерність, а головне – глибоке відчуття світу дитини, її вікових особливостей дозволяють вихователям та батькам зацікавити малюнком, привернути увагу до нього. За словами К. Ушинського, у яскравій наочності – багатство лексики, яке допомагає зрозуміти значення слова, запам'ятати його і породжує бажання ділитись своїми враженнями та думками від побаченого. На основі малюнків, ілюстрацій до художніх творів розвивається найважливіша сторона мовлення – це вміння розповідати, переказувати, бути уважним слухачем та активним мовцем у бесіді, розмові, полілозі. Завдання, як от «Допоможи хлопчику прибрати кімнату» (2007, № 5), розвивають увагу та мислення, навчають знаходити найпотрібніші слова за малюнками-підказками, будувати речення та зв'язну розповідь: «Які іграшки є у твоїй кімнаті, де вони лежать? Чи завжди ти кладеш їх на місце? Розкажи про них».

Наш аналіз журналів не є вичерпним, адже кожен номер – це вагомий засіб, інструмент, який у руках професійного педагога, дбайливих батьків здатен сповна реалізувати завдання мовленнєвого розвитку дітей старшого дошкільного віку.

Ми спробували виокремити найбільш яскраві приклади видань та продемонструвати їх потужний розвивальний потенціал, а також розробити приклади завдань з мовленнєвого розвитку старших дошкільників на матеріалах періодики (Додаток В). Найбільше уваги ми присвятили аналізу журналу «Ангеляткова наука», оскільки нами розроблялись завдання, ігри, добиралися художні твори, а також були написані авторські казки, оповідання, вірші та розповіді для дітей, які друкувалися на сторінках цього видання упродовж 2006–2014 років.

2.3. Шляхи використання дитячої періодики у процесі розвитку мовлення дітей старшого дошкільного віку

Для сучасних дітей жити у світі медіа – цілком природно. Однак очевидно, що комунікація з сучасними медіа має впливи на зростаючу особистість, які можуть бути як позитивними, так і негативними. Відтак умовами, обґрунтованими у науковій літературі упродовж хронологічних меж дослідження, створення яких має позитивно вплинути на розвиток мовлення дошкільнят засобами періодики, є:

- 1) реалізація інтегрованого підходу у застосуванні медіа, зокрема періодики, в процесі розвитку мовлення дітей дошкільного віку;
- 2) створення сприятливого емоційного клімату в освітній роботі з дітьми дошкільного віку;
- 3) забезпечення відповідності періодичних видань завданням розвитку мовлення дітей старшого дошкільного віку.

XXI сторіччя – це час великих можливостей і змін. Новизна сьогоденного світу торкається усіх сфер життя, у тому числі й освіти. І перша її сходинка – дошкільна освіта, повинна реагувати на ті зміни, які диктує сьогоденний день.

Базовий компонент дошкільної освіти вимагає від педагогів нових підходів до своєї діяльності, впровадження інноваційних технологій та засобів розвитку, виховання та навчання дітей, формування у них цілісної картини світу. Особливий акцент в організації сучасного освітнього простору дошкільної освіти робиться на реалізації принципу інтеграції. До того ж Нова українська школа передбачає інтегроване навчання.

К. Крутій визначає, що інтеграція — це природний динамічний процес, що передбачає взаємопроникнення і взаємозв'язок елементів, розділів та освітніх напрямів на основі системного й усебічного розкриття процесів і явищ, спрямований на забезпечення цілісності знань та вмінь дітей дошкільного віку. Автор говорить, що інтегрований підхід є стрижневим і відображає реалізацію ідей взаємозв'язку і взаємодії в будь-якому з компонентів освітнього процесу відповідно до тих чи інших цілей і завдань освіти, що веде до підвищення рівня його цілісності [106].

Серед сучасних засобів, які допомагають дитині інтегративно збагачувати свій досвід пізнання, формувати первинний світогляд, є засоби медіа. Вважаємо, що вони відкривають нові можливості забезпечення якості та результативності дошкільної освіти.

Інтеграція різних засобів передачі інформації (тексту, звуку, графіки, рухомих і нерухомих зображень) з допомогою комп'ютера або іншого аудіовізуального пристрою дозволяє розглянути тему, явище, об'єкт, який вивчається в різних площинах. Дитина не встигає «втомлюватися» від обсягу отриманої нової інформації, в потрібний момент, перемикаючись на нову форму «всотування» матеріалу [160, с. 11]. Інтегрування різних форм та засобів (серед яких надто цікавими та емоційно насиченими є засоби медіа), стимулює пізнавальні процеси, підвищує мотивацію малюків, розширює їх світогляд, допомагає сформувати цілісні уявлення про образи світу.

Коли звернутися до педагогів-класиків, то ми побачимо, що вони теж наголошували на використанні принципу інтеграції у роботі з малими дітьми (не вживаючи, звичайно, терміну «інтеграція»). Зокрема К. Ушинський у статті «Про

предмети початкового навчання» говорить, що у роботі з маленькими дітьми повинно все «зливатись в один розумний вплив дорослої особи, яка дає поживу діяльності дітей і спрямовує всю цю різноманітну діяльність до однієї розумної мети – до всебічного розвитку тілесного й душевного організму дитини й готуватиме її до того вивчення окремих предметів, яке чекає на неї попереду. «... Дитина мислить формами, барвами, звуками, відчуттями взагалі. ... Отож, надаючи початковому навчанню форм, барв, звуків – словом, роблячи його доступним якнайбільшому числу відчуттів дитини, ми робимо водночас наше навчання доступним дитині й самі входимо у світ дитячого мислення» [200]. Хочемо зазначити, що сьогоднішні можливості інформаційного простору допомагають лише доповнити, увиразнити, надати ще більше відтінків, звуків, емоцій, які допомагають малюку пізнавати світ та себе у ньому.

У своїх працях С. Русова говорить про те, що різнобарвні враження повинні єднатися коло однієї думки (теми), одного явища і вони «не викликають поверховості або легкодухості, а утворюють атмосферу живу, багату на зміст і кольори» [162]. І знову ж таки відчуті цю живу атмосферу, створити ефект присутності, розширити зміст пізнання світу допомагають засоби медіатехнологій.

Досвід В. Сухомлинського щодо роботи з шестирічними дітьми – це неперевершений приклад інтеграції різних видів діяльності, у яких мислення і мовлення переплітаються і взаємообумовлюються. «Дитина – мислить образами. ... Клітини дитячого мозку настільки ніжні, настільки чутливо реагують на об'єкти сприймання, що нормально працювати вони можуть лише за умови, коли об'єктом сприймання, осмислення є образ, що його можна бачити, чути, до якого можна доторкнутись...» [177]. Беззаперечно, що, коли є можливість живого споглядання явищ, об'єктів довкілля, не можна замінювати це сучасною інформаційною технікою. Але не все ми маємо можливість показати малюкам, дозволити доторкнутись тощо. Саме тоді, коли необхідно «підживити» клітини дитячого мозку яскравими враженнями, педагоги можуть використовувати медіазасоби.

У сучасному освітньому просторі дошкілля проблему впровадження медіа порушувала О. Соцька. Автор зазначає, що грамотне, доцільне і правильне їхнє використання сприяє продуктивним результатам, підвищує якісно новий рівень використання наочності, позитивно позначається на рівні опанування знань дітей [170].

У цьому контексті використання друкованих видань варто поєднувати із аудіозаписами, відеозаписами тощо. Читання художніх творів у супроводі звуків природи чи музики може сприяти розвитку мовленнєвих здібностей дошкільнят.

Крім цього, використання аудіозаписів може забезпечити більшу емоційність та жвавість голосу, що, своєю чергою, сприяє розвитку пізнавальних інтересів та фантазії дітей. Прослуховування тексту також може полегшити дітям розуміння контексту та значення окремих слів. Також, дошкільники отримують можливість прочути правильну вимову слів, а відтак спробувати правильно їх повторити.

Використання аудіозаписів також може бути корисним у процесі розвитку мовлення. Наприклад, вихователь може створити відео, де читає чи розповідає історію з дитячого журналу. Перегляд дітьми такого ролика дозволяє їм краще уявити події, характер героїв чи місця, про які йдеться у тексті. У такий спосіб можна унаочнити значення окремих слів, які можуть бути незрозумілими тощо. З такою ж метою можна також використовувати анімацію. Доповнення відеозапису питаннями чи вправами може спонукати дітей до міркувань, що сприятиме розвитку мовлення, як діалогічного, так і монологічного. З допомогою відеозаписів можна досліджувати світ за межами тексту. Зокрема, можна зробити віртуальну екскурсію місцями, зображеними у творі, або ж перенестися у час, відображений у журнальній статті.

Сьогодні вихователі у своїй роботі можуть широко використовувати комп'ютерну техніку. Відтак це може створити умови для продуктивної інтеграції дитячих журналів із мультимедіа. Сучасні журнали можуть містити QR-коди або посилання на веб-ресурси, що презентують додаткові матеріали за темою часопису. Дитячі журнали можуть також використовувати технологію

доповненої реальності (AR), що з допомогою спеціальних додатків для смартфона або планшету може оживлювати сторінки журналу. Власне перехід на такі веб-ресурси може залучати дошкільників до слухання чи перегляду текстів, вміщених у часописі, розширення інформації, поданої у статтях, розв'язування інтерактивних головоломок, кросвордів чи ігор за тематикою матеріалів часопису тощо.

Така інтеграція дитячих часописів та мультимедіа у процесі розвитку мовлення дітей старшого дошкільного віку може стати хорошим засобом збагачення дитячого словника. При цьому візуальні образи та звуковий супровід сприяють засвоєнню нових термінів та розумінню їхнього значення. Використання мультимедіа може посприяти формуванню у дітей сприймання та диференціації звуків. Розвитку фонематичного слуху можуть посприяти звукові ігри, рими та інші звукові елементи. Взаємодія з віртуальними персонажами та виконання різноманітних мовленнєвих завдань можуть забезпечити формування у дітей впевненості у власних мовленнєвих навичках, можливість повправлятися у правильній вимові окремих звуків, підтримувати розвиток комунікативних навичок тощо.

Хочемо підкреслити, що саме розумне використання медіа у сучасному закладі дошкільної освіти матиме позитивний вплив і допоможе дітям не просто отримати нову інформацію, а навчить їх мислити, аналізувати, застосовувати отримані знання в нових видах діяльностей, розвинути особистісні якості, які будуть основою для життя у світі, який так швидко змінюється.

У Базовому компоненті дошкільної освіти зазначається, що щасливе дитинство є головною передумовою повноцінного розвитку дітей та їх подальшої самореалізації у житті. Важливим є усвідомлення унікальності та самоцінності дитячих років, їх визначального впливу на розвиток особистості. Розумінням цих істин повинні насамперед керуватися вихователі – навчителі, які щоденно своєю клопіткою працею дбають про виховання та розвиток малюків, створення умов для їх психологічного комфорту, емоційного благополуччя – щасливого проживання дошкільного дитинства [8, с. 4].

Документ акцентує, що для реалізації окреслених завдань необхідно працювати над удосконаленням змісту дошкільної освіти. Організація освітнього процесу потребує запровадження важливих принципів, зокрема: втілення особистісно орієнтованого, компетентнісного, діяльнісного та інтегрованого підходів, реалізації провідного виду діяльності – гри, яка пронизує взаємодію з дитиною.

Отож, як охарактеризовані окреслені підходи у документі? Діяльнісний проголошено наріжним і суть його полягає у тому, аби надати можливість дитині здобувати особистий досвід в усіх видах активності. Проведення освітнього процесу з урахуванням компетентнісного підходу акцентує увагу педагогів на використанні комплексних психолого-педагогічних впливів, технологій, методів, способів, які сприяють збагаченню досвіду дитини, формуванні її компетентностей як результату виховання та навчання.

Документ зазначає, що у здобутках, компетентностях повинні бути збалансовані бажання, інтереси, наміри та мрії дитини в єдності зі знаннями, уміннями, навичками та вольовими зусиллями, які допомагають їй регулювати свою поведінку та діяльність.

Наступний принцип – інтегрований підхід. Він є надто важливим у наповненні змісту та організації процесу дошкільної освіти. Його запровадження сприяє формуванню цілісного світобачення та основ первинного світогляду дитини. Документ характеризує інтегрований освітній процес як такий, що забезпечує дитині радісне сприйняття дійсності, подій, наповнення смислом спільної діяльності, яка збагачує досвідом спілкування та соціальних взаємин.

Базовий компонент зазначає, що запровадження особистісно орієнтованого підходу сприяє формуванню ключових якостей особистості, таких як самостійність, відповідальність, спостережливість, креативність, ініціативність, справедливість, чуйність, шанобливе ставлення до людей...

Реалізація ігрової діяльності як провідної та принципу навчання через гру означає збереження субкультури дошкільного дитинства, під час якого

зкладається фундамент для розвитку базових компетентностей, необхідних людині впродовж життя.

Підкреслимо, що стартовий документ у новій редакції акцентує увагу на важливій меті дошкільної освіти – забезпечення щасливого проживання дитинства, формування радісного світосприйняття, створення умов психологічного та емоційного благополуччя дітей-дошкільнят.

Багато сучасних науковців стверджують, що найважливішим призначенням педагогів є «виросити дитину щасливою, з відчуттям радості, оптимістичних життєвих перспектив» [99, с. 11]. Велика місія справжнього педагога полягає не лише у тому, аби бути для малюків «інформатором, контролером, партнером», але і в тому, щоб стати сьогодні «амортизатором, що знижує вплив стресогенних чинників, заспокоює, знімає напругу, вказує на світло в кінці тунелю...» [99, с. 12].

Т. Піроженко, як автор-розробник освітнього напрямку «Особистість дитини», в оновленому Базовому компоненті дошкільної освіти, звертаючись до освітян, наголошує, що у педагогічній взаємодії дуже важливим є не оцінка дорослим дій дитини, а підтримка можливостей, пізнавальної активності, позитивної налаштованості до дії, емоційних переживань тощо. [69, с. 13]. Здатність дитини до позитивної самооцінки, ставлення до своїх внутрішніх переживань та почуттів, становлення основ радісного світосприйняття – визначають стержень особистісної компетентності малюка і потребують клопіткої щоденної праці педагогів-дошкільників.

Н. Гавриш – автор-розробник ще одного освітнього напрямку «Мовлення дитини» підкреслює важливість набуття дитиною-дошкільником досвіду життя та переживання радості від успіху. Відомо, що малюк найкраще розвивається тоді, коли має певну ціль, свідомо діє для її досягнення, долає труднощі, пробує, помиляється і виправляє помилки, радіє, досягнувши успіху. Автор аналізує різні моделі організації освітнього процесу у закладах дошкільної освіти, акцентуючи увагу на забезпеченні умов, що надають можливість дитині навчатися самоорганізації, самостійно осмислювати буття, визначати власні смисли в

пізнанні світу тощо [45]. Серед найбільш поширених у світовій практиці моделей побудови освітнього процесу Н. Гавриш називає занятійну модель. Автор вважає, що зберегти всі позитивні накопичення практикою організації і проведення занять можливо, внівши певні корективи у зміст та в способи навчальної роботи з дітьми. Принципово важливо є зменшити кількість загальногрупових занять, щоб мати більше часу для проведення індивідуальних та індивідуально-підгрупових форм роботи з малюками. Таким чином з'явиться можливість у кожної дитини для самовизначення. Педагогам важливо є зрозуміти, що навчати дошкільнят, особливо сучасних, через колективні заняття дуже складно. Чому? Н. Гавриш визначає кілька причин. Першою з них є те, що більшість сучасних дітей зовсім по-іншому сприймають інформацію, пасивно «споживають» знання. Це відбувається через те, що малюки щоденно тривало, іноді не контролювано дорослими, входять у віртуальний світ, який пропонують гаджети, мало перебувають серед живої природи, не спостерігають за довкіллям. Усе це впливає на зорове та слухове сприйняття дітей. Практики зазначають, що сучасні дошкільники під час групових форм роботи не вміють чути, дивлячись – не бачать. Окрім цього у багатьох дітей спостерігається зниження інтересу до знань. Робота над розвитком пізнавальної мотивації – одна із важливих проблем, вирішувати яку на загальногрупових заняттях є дуже складно.

Інший бік, який потребує змін, має орієнтувати вихователів до проведення занять, на котрих не просто «дають знання», а сприяють отриманню особистого досвіду відкривання знань, спонукають дитину до активності у знаходженні власного сенсу пізнання.

Н. Гавриш підкреслює, що найважливішим акцентом, який повинні усвідомити педагоги, проводячи заняття – є те, що конче необхідно підвищувати їх розвивальний потенціал, будувати таким чином, щоб дитина раділа власним зростанням, щоб спілкування з однолітками, дорослими було цікавим і радісним, визначалося особистими смислами. Автор спонукає педагогів до пошуків ефективних моделей організації освітнього процесу, серед яких може бути проектна, ситуаційна (середовищна) та інші. Головне, аби у центрі була дитина, її

особисті кроки зростання, розвитку, виховання та навчання, під час яких вона набувала досвіду життя, радіючи успіхами [41; 42; 47] .

Сучасна вчена К. Крутій [112] також неодноразово наголошує про значення та вплив радості, позитивних емоцій на розвиток, виховання та навчання дошкільнят. Зокрема велику роль відіграють відчуття піднесення, радісний настрій, створення ситуацій успіху під час навчання мови, розвитку мовлення та мовленнєвого спілкування. Пропонуючи авторську модель заняття, К.Крутій стверджує, що дуже важливим є четвертий компонент – етап оцінно-контрольної діяльності. Емоційна насиченість цієї частини заняття викликає у дошкільнят бажання і надалі займатись навчально-мовленнєвою діяльністю. Також автор наголошує на тому, що вихователі повинні пам'ятати про використання на занятті різних засобів, методів та прийомів навчання мови і розвитку мовлення. Вони обов'язково мусять змінюватися від заняття до заняття. Таке варіювання інструментарію мовленнєвої діяльності підтримує інтерес, викликати позитивні емоції та радість спілкування.

А. Гончаренко стверджує, що знання, які забарвлено радісними почуттями, стають підмурком становлення свідомої особистості, що навчається жити в гармонії з собою і зі світом [57, с. 12].

Відомий учитель сучасності Шалва Амонашвілі є великим проповідником атмосфери радості в освітньому процесі. «Потаємні знання» – саме так називає педагог мудрість, досвід, майстерність, радість праці..., які досягаються «тільки серцем, тільки духовним читанням благородних педагогічних книг – класиків педагогіки...» [1, с. 7]. Виховання серцем, в радості і любові – це ті фундаментальні поняття, які повинні лежати в основі педагогіки. Не сухої науки, а, за словами К. Ушинського, педагогіки як найвеличнішого мистецтва. У своїй книзі «Посмішко моя, де ти?» Шалва Амонашвілі висловлює думку про те, як прикро, що Коменський і Ушинський не можуть ще раз підтвердити свою думку про педагогіку, «ще раз пояснити всім, що педагогіка перевершує всі науки і що вона творить рівень життя» [1, с. 6]. Великий наш сучасник переконливо стверджує, що без посмішки педагога у дітей гасне «світло радості пізнання, тане

любов і устремління [1, с. 7]. І навпаки – справжня, щира посмішка, йде тільки від доброго серця і вона здатна бути підтримкою, заохоченням, натхненням. І тільки вона наповнена добрими почуттями, надихає людей на добрі діяння [1, с. 11]. Посмішка – це спілкування без мовлення, без слів, це доторкання серця, яке дарує благотворну енергію. «Справжня Посмішка несе іншим дари духу, вона духовна», – говорить Ш. Амонашвілі усім тим, які стверджують, що педагогічна посмішка – це дрібниця в порівнянні з сучасними потужними засобами навчання! [1, с. 15]. Але якщо вона дарує дитині більш потужний імпульс життя, ніж усі принципи, методи і комп'ютери разом узяті, то хіба це дрібниця? – запитує педагог. Діти у всі часи потребували радісного життя-буття, радісного пізнання світу, радісних, натхненних розмов з дорослими, які навчають, які дбають про їх розвиток та виховання. Однак теперішні малюки, які живуть у холодному, технократичному світі особливо прагнуть щирого, наповненого радістю, вірою і підтримкою спілкування. Сьогодні потрібна освіта, яка «пробуджує крилату дитину..., вчить літати високо, далеко...», дає найпотрібніші знання, розвиває духовні сили [3, с. 22].

Про важливість позитивних емоцій, атмосфери радості у становленні та розвитку особистості акцентує увагу у своїх працях М. Чумарна. Читаючи відчуваєш їх особливий стиль. У них і науково-методичні постулати, акценти, рекомендації, поради і щире, сповнене любові одкровення серця. Основним стержнем у вихованні дитини, за переконаннями М. Чумарної, є духовний закон – радість і любов, який повинен пронизувати усю освітню діяльність. І в цьому найбільша місія педагога – допомогти дитині знайти свою «зернинку» радості в освітньому процесі, пізнанні світу, у своєму особистісному зростанні [205].

Особливо почуттями радості, підтримки і педагогічної приязні повинне бути сповнене виховання мовленнєвої особистості дошкільників. М. Чумарна наголошує, що мовний розвиток дитини, її спілкування зі світом починається ще в утробі матері – дитина чує, відчуває, запам'ятовує мамин голос, розуміє сказані нею слова. Далі, як тільки маля з'явиться на світ, вперше озветься до нього, починається розкриття мовної пам'яті. Для того, щоб розвинути дар мови та

мовлення з дитиною треба розмовляти – підкреслює науковиця. Не треба чекати, що вона виросте і сама навчиться говорити. Рідне мамине слово нічим не можна замінити, «воно навіть без особливого змісту дає дитині найважливішу духовну поживу» і без нього малюк «не зможе радісно, без внутрішнього стресу влитися у нові для себе ритми життя» [207, с. 5]. Якщо позбавити малюка мови у віці до семи років, «у той період, коли людська істота розвивається як особистість,... дитина назавжди втрачає шанс стати людиною в повному значенні цього слова» [207, с. 6]. М. Чумарна говорить про велику проблему сьогоденного світу – це не розуміння батьків великої ваги рідного, з любов'ю мовленого слова, сердечного спілкування зі своєю дитиною. Добрі харчі та комфортні умови не замінять насущної потреби малюка у живому спілкуванні, «любові, яка, мов проміння передається через ласку рук, тепло голосу, ніжність і сердечність слова» [207, с. 28]. Діти, яким бракувало радісного зростання, живильної сили найпотрібніших слів, уважної і щирої розмови, замикаються у своєму власному світі, втрачають здатність спілкування на рівні сердечних почуттів, інтелектуальної зацікавленості. Дослідниця говорить, що для дітей холодного третього тисячоліття найближчими стають роботи – комп'ютер, телефон, в яких вони тонуть, як у безодні, і втрачають зв'язок з людьми та світом.

Найважливішою місією дорослого, зокрема педагога, є наповнити життя дітей радістю і любов'ю. Наголосимо – не розважанням і сліпою любов'ю, яка задовільняє примхи малюків, а освяченою Мудрістю, яка дає сили духовному зростанню, гармонійному розвитку.

М. Чумарна у своїх працях також торкається принципу, на якому акцентує увагу Базовий компонент – це навчання дошкільників через гру. «Чистий сплеск радісних емоцій, надчутливе сприйняття навколишнього світу», як реальну працю тіла, психіки та душі над формуванням необхідних у житті умінь та навичок – саме так розглядає автор дитячу гру [208, с. 3]. М. Чумарна зазначає, що українська звичаєва культура виховання споконвіку дбала про вироблення в дитини здатності навчатись, – наче не навчаючись, – не виділяючи цей цілісний процес як суто навчання із радісного буття в житті дитини [208, с. 6].

Важливим має бути, за словами автора, уміння педагога, «тонко спрямовувати дитячу активність у вольове пізнавальне русло, в атмосферу радісного виявлення власної сили, індивідуальних задатків...» [205].

Гра покликана «загострити в дитини її інтуїцію, тактильні й сенсорні відчуття, згармонізувати емоційний та фізичний стан організму». Надмірний розвиток інтелекту на тлі слабкої фізичної та вольової діяльності призводить в подальшому до ослаблення імунітету, який найбільше гартується у віці до семи років. Треба визнати, що саме такий стан речей ми спостерігаємо сьогодні. М. Чумарна акцентує, що всі види ігрової діяльності дитини – це її «університети» від моменту народження. Через гру малюк пізнає себе, довколишній світ, розкриває всі фізичні, психічні, творчі й розумові здібності – стає людиною. Види дитячої творчості: малювання, ліплення, конструювання, звуконаслідування, театралізація – автор теж називає грою. Саме у продуманій послідовності видів дитячої діяльності для педагогів криється необмежена можливість позитивно впливати на всебічний розвиток дітей, створювати умови для радісного дитинства [208].

М. Чумарна аналізує дослідження багатьох учених і констатує, що у роботі з маленькими дітьми дуже важливим є використання музики, ритмів. Саме вони здатні «заряджати» малюків, спрямовувати дитячу емоційну і творчу активність, викликати захоплення та відчуття радості» [208, с. 4].

Цікавими є міркування автора про особливості дитячого сприймання. У ранньому і дошкільному дитинстві, за словами М. Чумарної, кількість нервових каналів у корі головного мозку, які здатні якнайповніше сприймати та обробляти інформацію, незрівнянно більша, ніж у дорослої людини. А відтак і світ, який сприймає малюк є набагато яскравішим. Цю здатність дорослі втрачають, намагаючись усе пояснити законами логіки і розуму. Разом із тим втрачається відчуття радості від подиву перед краплиною роси на пелюстці і переспівами пташок. Автор закликає відродити у собі дитячу простодушність і початкове світосприйняття, до яких закликав Христос, навчаючи нас жити у любові та радості [207].

Глибокі переконання у тому, що дитині дошкільного віку конче потрібна атмосфера радості спонукають В. Сухомлинського створити «Школу радості». Він підкреслює, що дитинство це найважливіший період у житті людини, не просто підготовка до майбутнього життя, навчання у школі, а справжнє, барвисте, самобутнє і неповторне життя. «І від того, як минуло дитинство, хто вів дитину за руку в дитячі роки, що ввійшло в її розум і серце з навколишнього світу, – від цього значною мірою залежить, якою людиною стане сьогоднішній малюк» [177]. Радісне світосприйняття дитини, пізнання розумом і серцем – розуміння цих істин окреслювало усю суть роботи у «Школі радості». Вона, за словами В. Сухомлинського, повинна дати кожній дитині щастя. Найперше прагнув педагог, щоб школа не «забрала в малюків їхніх дитячих радощів», а навпаки – була для них відкриттям усе нових і нових радісних хвилин, щоб пізнання не перетворилось в нудне навчання. Але разом із тим, дуже важливо було досягти того, аби школа не стала для дітей «нескінченною, зовні захоплюючою, але пустою грою. Кожний день має збагачувати розум, почуття, волю дітей» [177].

В. Сухомлинський зазначав, що якість, ефективність та результативність освітньої діяльності у великій мірі залежить від того «скільки радості вихователь зумів дати дітям сьогодні» [177]. У книзі, яка відображала весь смисл життя педагога «Серце віддаю дітям», педагог не втомлюється переконливо стверджувати, що почуття радості, емоційна насиченість є важливою вимогою, що висувається законами розвитку дитячого мислення. «...Без емоційного піднесення неможливий нормальний розвиток клітин дитячого мозку». Саме воно «поширено живить» клітини кори півкуль, які у цей час витрачають багато енергій, але «водночас і багато одержують від організму». Те, про що твердить наука, В. Сухомлинський переконувався під час своєї педагогічної діяльності, вдумливих і уважних спостережень за дітьми впродовж багатьох років. І це, за словами педагога, спонукало зовсім по-іншому будувати навчальний процес. Кожна дитина сприймає світ по-особливому і водночас є те, що об'єднує усіх малюків – емоційно багате і радісне світосприйняття. Педагог порівнює дитяче бачення світу з художньою творчістю. «Діти переживають бурхливу радість, сприймаючи

образи навколишнього...». Розвиток мислення і мовлення, як взаємопов'язані і взаємообумовлені процеси особливо потребують позитивних емоцій, почуття подиву, як живильної енергії. Живе слово, його сила відкриваються тоді, коли перед дитиною не лише просто позначення речі, «а й аромат квітів, пахощі землі, музика рідних степів і лісів, власні почуття й переживання». Якщо дитина відчула «живе» слово, доторкнулася до його сили і краси, «її серце охоплює натхнення», загострюється сприймання, пробуджується творча думка, збагачується мовлення. На питання чому у роки дитинства малюки оволодівають такою великою кількістю слів рідної мови, В. Сухомлинський переконливо відповідає – це відбувається тому, що у цей час у кожному слові саме діти бачать не тільки смисл, а й відчують найтонші відтінки краси. І все, що «освячене» почуттями радості, подиву і краси, – закарбовується у серці, переливається у думку, слово, мовлення. Педагог захопливо описує про народження поетичних образів, які вербалізуються у словах: росинки, павутинки, намистинки. Живе споглядання краси тремтливих крапель на нитках павутиння, що виблискують, як кришталь від променів ранкового сонця народжує поезію. Діти не просто чують красиві слова, вони є учасниками – творцями поетичних рядків. Радість і захоплення силою слова ясніють у дитячих очах. Багаторічний досвід В. Сухомлинського давав можливість переконливо стверджувати про те, що істинна думка завжди проникнута справжніми почуттями радості, подиву і захоплення. «Краса й жива думка так само органічно поєднані, як сонце і квіти» [177].

Педагог звертається до усіх, хто працює з малими дітьми, вимагаючи «не ламати» дитячої мови казкового бачення світу. Малюки не просто захоплюються усім, що довкола них, вони радісно живуть у цьому світі, «входять у нього як творці краси, дістаючи насолоду від неї» [177]. Ця особливість дитячих років – здатність сприймати рідне слово серцем, розуміти і відчувати його смислові відтінки є дуже важливою для усього подальшого життя людини. І, за переконаннями В. Сухомлинського, те, «що упущено в дитинстві, дуже важко, майже неможливо надолужити в зрілі роки» [177].

Педагог вважає, що від життєрадісності, бадьорості дітей залежать їхнє духовне життя, світогляд, розумовий розвиток, міцність знань та віра в свої сили [177]. Радість пізнання, творчості, відкриття сили живого слова – це рушійні сили, які спонукають малюків до духовного зростання, розвитку і навчання.

У книзі «Серце віддаю дітям» В. Сухомлинський описує про свій досвід навчання малюків грамоти. І цей досвід він називає творчістю, яка «народилася серед полів і лугів», і яка повинна допомогти дітям підготуватися до школи. «Подорожі до джерел слова» – саме так називалися заняття, на яких малюки вчилися читати і писати у «Школі радості». Головним завданням було – відкрити «очі на красу світу» і донести до дитячого серця «музику слова». Педагог вважав, що допоки дитина не відчула аромату слова, не побачила його найтонших відтінків, – починати навчання грамоти не можна! Бо тоді цей процес перетвориться для дитини у тяжку працю, а цього допускати не можна! Це суперечить законам розвитку дітей. Емоційні переживання радості, захоплення, відкриття краси слова як чудової мелодії, музики звуків людської мови – літер, – ось що має супроводжувати і стимулювати процес навчання грамоти малюків. Малювання слова, яке дитина сприймає у безпосередньому спогляданні, підписування з допомогою літер і читання – це захоплюючий процес, під час якого «малюнок слова сприймається як щось ціле». В. Сухомлинський у «Школі радості» отримував підтвердження наукових доведень про те, що емоційне забарвлення образів, які сприймаються, відіграє винятково велику роль у запам'ятовуванні. Педагог наголошував, що його творчий досвід аж ніяк не заперечує самостійного, окремого звукового аналізу. Навпаки – єдність зорового образу, звучання і емоційне забарвлення слова допомагають малюкам виокремити у ньому кожен звук, зрозуміти, що слово складається з окремих звуків і кожен звук має своє позначення літерою [177].

Слова, які пробуджували у малюків найяскравіші почуття та уявлення, вони малювали в альбомі «Наше рідне слово». В. Сухомлинський підкреслює, що байдужих дітей до краси рідної мови не було. За неповний рік занять у «Школі радості» усі діти «знали букви, писали слова й читали». Усі складні процеси, які

пов'язані з читанням і письмом були пов'язані з грою, «розумове життя одухотворялося красою, казкою, музикою, фантазією, творчістю, грою уяви» [177]. Діти глибоко запам'ятовували те, що викликало подив і радість, зачарувало красою. Найбільше вражало педагога «гаряче бажання багатьох дітей не тільки словами виразити свої переживання, а й написати слова...» [177]. І ще більш переконливою ставала істина: чим ближче діти до джерела думки і слова — до навколишнього світу — тим багатшою і виразнішою є їхня мова. В. Сухомлинський стверджує, що невичерпні джерела творчості і живої думки відкриваються в свідомості малюків тоді, коли вони бачать і відчують прекрасне. Дитина мислить і шукає слова, якими зможе передати свої почуття, вона прагне їх намалювати, написати, прочитати. Педагог застерігає від спроб шаблонного, «механічного запозичення досвіду». Адже навчання грамоти, яке відбувалося у «Школі радості», за словами В. Сухомлинського, – це творчість, а будь-яка творчість не терпить шаблону. Постійні роздуми над духовним здоров'ям, психологічним комфортом дітей спонукали В. Сухомлинського над пошуками інформації про те, як допомогти малюкам зростати здоровими і тілом і духом, навчити їх жити у радості. У наукових працях медиків педагог віднайшов термін "медична педагогіка". Один із принципів цього поняття наголошує на тому, що весь стиль педагогічного спілкування повинен відвертати дітей від недобрих думок, переживань і постійно пробуджувати в них життєрадісні почуття [177]. Школа радості В. Сухомлинського сповна сповідувала цей важливий принцип. У часи пандемії, коли тривожність і хаос звідусіль тиснуться у душі і дорослих, і дітей, педагоги повинні у першу чергу керуватись вимогами, які визначив великий педагог.

Наш сучасник – психолог М. Савчин стверджує, що успішний розвиток дитини в дошкільному дитинстві не просто потребує, а «вимагає бадьорого, життєрадісного настрою, джерелом якого є ласкавість і увага» [163, с.162]. Автор звертає увагу, що емоційний розвиток дітей обумовлюється предметним світом і особистісними стосунками [163, с.163]. Завдання педагога полягає у тому, щоб

наповнити цей предметний світ, педагогічне спілкування таким змістом, який сприятиме виникненню позитивних емоцій у дошкільнят.

На наш погляд, серед великого розмаїття засобів розвитку мовлення, які визначатимуть змістовий аспект радісного світосприйняття сучасних дітей, чільне місце займає дитяча періодика.

Дитячі часописи, як правило, містять цікавий зміст, що привертає дитячу увагу. Вони вміщують казки, оповідання, вірші, комікси, ілюстрації, загадки, головоломки тощо. Така різноманітність змістового наповнення дозволяє тривалий час зосереджувати увагу дитини. Відтак поповнюється словниковий запас дитини, вона вчиться міркувати та висловлювати власну думку. Тексти з часописів можуть надихати дошкільників на створення власних історій, малюнків, ігрових сюжетів тощо, інсценування творів. І все це відбувається в невимушеній атмосфері, в стані емоційного піднесення та сприятливої атмосфери.

Дитяча періодика відображає найкращі традиції та сучасні орієнтири виховання, розвитку та навчання дітей [5; 32; 33; 34; 62]. Вважаємо, що вона містить потужний потенціал, який необхідно використовувати у роботі з дошкільниками. Практика засвідчує, що педагоги та батьки дещо недооцінюють можливостей часописів, натомість науковці і педагоги минулого та сучасності акцентують, що вони за умов правильного методичного використання, можуть бути важливими засобами освітньо-виховного процесу. О. Яловська стверджує, що «саме педагогічний вплив багато в чому визначає рівень розвитку дитини» [211, с. 5].

Зацікавлення зі сторони вихователя, на наш погляд, є найпершою умовою для того, щоб журнал «працював» для освіти й виховання дошкільнят. В. Сухомлинський чітко зазначав, що «вогник», бажання, має горіти у самого педагога. Сучасний науковець Н. Гавриш [45] стверджує, що позиція вихователя має значення, вона впливає на якість освітнього процесу. Отож, вихователь повинен переглядати дитячу періодику та не час від часу, а систематично використовувати на заняттях, в індивідуальній роботі та в повсякденному

спілкуванні з дітьми. Важливо прищепити малюкам бажання «працювати» з часописом, розуміти періодичність журнальних видань – новий номер виходить кожного місяця чи раз у два-чотири місяці, плекати інтерес та очікування кожного нового виданку. Для того, щоб малюки полюбили часописи, вони обов'язково мусять бути у куточках книг, дитячої творчості чи в мистецьких майстернях. Вихователь повинен схвалювати вибір журналу для проведення цікавого дозвілля, заохочувати до індивідуального чи групового «читання» часопису. Цікавими можуть бути найрізноманітніші прийоми роботи, які спонукатимуть дітей до передбачень теми журналу, нових пригод, героїв, подорожей чи сюрпризів.

Підтримка інтересу батьками – не менш важлива умова реалізації освітньо-виховного потенціалу часописів. Педагог повинен залучати їх до співпраці, пропонуючи спільні години читання, проведення різних бесід-розповідей про розмаїття дитячої періодики, створення куточка, у якому оновлюватиметься цікава інформація з дитячих часописів як для батьків, так і для дітей, проєктів на основі чи із використанням журналів, заохочення до створення бібліотеки дитячої періодики, висловлювання подяк за співпрацю чи відзнак активним читачам тощо.

Систематичність, як одна із умов розвивально-виховного впливу дитячої періодики на дошкільнят важлива і на фронтальних формах роботи, і на індивідуально- групових, і в повсякденному спілкуванні – у ранкові години, у другу половину дня чи навіть на прогулянках. О. Запорожець уважав, що виховна та освітня робота з дошкільнятами потребує систематичності та послідовності [203, с. 468]. Вважаємо, що для того, аби зберегти зацікавлення дітей до журналу, необхідно дотримуватись міри у їх використанні. Вони не повинні занадто часто бути перед очима дітей і не з'являться зрідка. В. Сухомлинський наголошував про шкоду перенасичення, адже тоді «починається пиха, ... нудьга...» [177]. Ангелятко чи інші персонажі часопису можуть пропонувати малюкам тему тижня. Їхня присутність на ранкових зустрічах на початку тижня може стати доброю традицією. Важливо, щоб вихователь плекав

у дітей розуміння необхідності доброго провідника по життю, радника, помічника, друга, який навчає, підказує та підбадьорює.

Важливою умовою реалізації завдань освітньо-виховного процесу часописів вважаємо ширість спілкування, під час якого вихователь схвалює будь-яку мовленнєву ініціативу дитини, задовільняє потребу у визнанні та підтримці. Науковці доводять, що діти-дошкільнята, окрім фізіологічних потреб, мають велику необхідність в емоційному комфорті та позитивних переживаннях. М. Чумарна говорить про гостру проблему сьогоденного світу – це брак сердечного спілкування з дітьми. Добрі харчі та комфортні умови не замінять насущної потреби малюка у живому спілкуванні, «любові, яка, мов проміння передається через ласку рук, тепло голосу, ніжність і сердечність слова» [207, с. 28]. А. Гончаренко вважає, що дуже важливо розвинути у дитини бажання та інтерес до спілкування з людьми, навколишнім світом, до пізнання його та себе в ньому [58, с. 8]. На наш погляд, дитяча періодика ефективно цьому сприяє. Вона здатна об'єднати дорослих і малюків та подарувати радісні хвилини мовленнєвої взаємодії.

Матеріал часописів дозволяє збагачувати та доповнювати найрізноманітніші форми освітньо-виховного процесу у закладі дошкільної освіти. Їхній широкий тематичний спектр може бути дотичний до планування за багатьма чинними програмами, а змістове наповнення увиразнить структуру різних видів занять із усіх освітніх напрямів. Вважаємо, що це не розпорошує увагу малюків, не відволікає їх, а навпаки приваблює та заохочує цікавинками, художніми творами, іграми, дослідями, сюрпризами тощо. Зазначимо, що змістове наповнення часописів розроблене чи підібране фахівцями та методично грамотно подано для використання у роботі з дошкільнятами. Зокрема у періодичному виданні «Ангеляткова наука» чимала кількість матеріалу, який педагог може покласти в основу усіх занять, які проводяться у закладах дошкільної освіти. Відтак потужний навчально-розвивальний потенціал часопису здатний найперше «працювати» на ефективний мовленнєвий розвиток дошкільнят, адже воно є стержнем усього розвитку та становлення особистості

дошкільника і потребує пильної уваги педагогів та батьків. Наприклад, добірка вересневих номерів часопису, які видавалися впродовж 2009–2011 років, допоможе педагогові легко підібрати матеріал до теми тижня «Вже брами літа закриває осінь», яка запропонована у програмі «Українське дошкілля». Подані вірші, малі фольклорні жанри, ілюстрації активізують мовлення малюків під час бесіди. Варто наголосити, що саме художнє оформлення М. Фляк допомагає легко запам'ятати слово: назву пташки у завданні «пташиний базар» (2010 р., №9, с. 5), «розпізнай пташку» (2011 р., №9, с. 4), в ілюстрованій пісеньці-лічилці (2013 р., №9, с. 7), відчутти його емоційне забарвлення, підштовхнути до розвитку уяви та творчого мислення. Сформульовані запитання орієнтують педагога на особистісно орієнтований підхід під час проведення бесіди чи полілогу, допомагають навчати малюків думати, шукати відповіді, звертатись до особистісного досвіду, аналізувати та використовувати здобуті знання: «як ти думаєш, чому восени сонечко втомлене?» (2009 р., №9, с. 4), «що ти знаєш про кожну пташку?» (2010 р., №9, с. 5), «чому деякі птахи відлітають у теплі краї, адже шлях далекий і важкий?» (2011 р., №9, с. 4). Вважаємо, що взірці запитань допоможуть оживити заняття та правильно побудувати мовленнєву роботу молодим вихователям, а також педагогам зі стажем роботи. Н. Гавриш акцентує на тому, що майстерність постановки запитань є умовою стимулювання мовленнєвої активності дітей [43; 48]. Розроблені у часописі лексико-граматичні ігри та вправи, що відповідають темі, педагог може використати як в основній, так і в прикінцевій частині, адже вони сприяють закріпленню набутих знань, мовленнєвих умінь та емоційному задоволенню від заняття. Зустрічню з персонажами журналу, головними героями художніх творів, розповідей вихователь може розпочати заняття, запросити до діалогу, виконання мовленнєвого завдання тощо.

У часописі є чимала кількість зразків розповідей (2011 р., № 9), які допомагають розвивати зв'язне мовлення. Вихователь може запропонувати їх дошкільнятам на заняттях, що навчають розповідати, орієнтуючи на структуру, послідовність, логіку викладу, але ні в якому разі не є обов'язковими для

запам'ятовування чи точного відтворення. Навчитися розповідати «по-своєму» допоможуть знову ж таки малюнки та ілюстрації. Їхній зміст дозволяє придумати свій початок чи кінцівку, віртуальний діалог, вигадати думки героїв тощо. Базовий компонент дошкільної освіти акцентує увагу на вихованні творчої особистості. У часописі міститься чимала кількість завдань, які спонукають малюків до пошуку свого слова, висловлювання власної думки, стимулюють мовленнєво-творчу активність дитини. Вихователь може скористатись запропонованими запитаннями, іграми, вправами та завданнями на заняттях з навчання малюків складати творчі розповіді та казки. Заняття з навчання грамоти та підготовки руки дитини до письма – непростий вид діяльності як для педагога, так і для дітей. К. Ушинський [200] вважав, що радість під час занять, які готують дітей до читання і письма, виникатиме лише тоді, коли пануватиме бадьора, оптимістична атмосфера, яка б виключала психічну і фізичну перевтому дитини, пригнічення або приниження її особистості. О. Яловська звертає увагу на те, що успіх педагогічної роботи у великій мірі залежить від того, «в якому об'ємі і на скільки правильно у ній використовуються фізіологічні можливості мозку» [211, с. 5]. Автор зазначає, що сьогодні надто важливо дотримуватись умов, які дозволяють реалізувати ці можливості сповна, але без перевантаження та перевтоми. За словами О. Яловської, руки людини дуже тісно пов'язані з мисленням, переживаннями та емоціями, вони стають навіть «частиною нашої мови» [211, с. 12]. Часопис «Ангеляткова наука», на наш погляд, дозволяє розвивати без перевтоми та перевантажень. Задання, які готують руку дитини до письма, допомагають малюкам не просто вправлятися у проведенні різноманітних ліній та виконанні тренувальних вправ, а співдіяти з Ангелятком чи іншими героями, які заохочують та підбадьорюють. Вони доповнені цікавими малюнками, що викликають позитивні емоції та бажання тренуватись. Пальчикові ігри, руханки можуть бути «розвантаженням» на будь-якому занятті, адже ці види діяльності завжди «припасовані» до теми журналу, художнього твору, розповіді, тощо, які у свою чергу відповідають тематичному плануванню чинних програм. Педагог може створити добірку улюблених ігор, які

створюватимуть емоційний фон не лише занять з підготовки руки дитини до письма, а й з інших розділів програм. Дуже цінним, вважаємо, розроблений авторським колективом часопису навчально-методичний матеріал, який дозволяє вихователіві легко, цікаво, а головне – з позитивними емоціями та без примусу ознайомити дошкільнят з літерами та формувати у них найпростіші читацькі навички. Зауважимо, що він увібрав елементи багатьох сучасних та традиційних методик і суттєво допомагає педагогові дібрати найбільш ефективні та цікаві завдання, ігри та вправи для дошкільнят саме своєї групи, здійснюючи індивідуальний підхід, адже, на думку багатьох учених, навчання грамоти на етапі дошкільного дитинства – це важливий напрям роботи, успішність якого залежить від мотивації дітей [129; 146].

Варто зазначити, що часопис «Ангеляткова наука» вирізняється з-поміж інших видань багатством матеріалу пізнавального спрямування, який сприяє становленню первинного світогляду малюків. Вихователь може використати його при побудові занять з освітніх напрямів «Дитина у природному довкіллі», «Дитина у соціумі», «Дитина у світі мистецтва». Закцентуємо, що пізнавальна інформація вдало адаптована для дітей дошкільного віку. Ангелятко чи його друзі у формі цікавих розмов, оповідок допомагають вихователіві доступно ознайомити дошкільнят зі світом природи, соціально-побутового оточення та подати їм енциклопедичні знання тощо.

Відповідно до принципів відбору у часописі подано чимало художніх творів для дітей-дошкільнят [15; 18]. Вони можуть обговорюватись на літературних, образотворчих та мовленнєвих заняттях. Позитивним моментом є цікаві ілюстрації, яких дуже часто потребують вихователі, адже саме вони сприяють якісному сприйманню та розумінню дошкільниками мистецтва слова. Продумані запитання, мовленнєво-творчі завдання за змістом художніх творів допоможуть педагогові правильно побудувати бесіду та стимулювати мовленнєву активність малюків, залучати їх до поетичної творчості («поримуємо», «придумай свій віршик» та інші).

Цікаві ідеї, підібрані вірші, розроблені завдання та правильно розписана поетапність виконання завдань дозволяють побудувати змістовні інтегровані заняття з пріоритетом продуктивних видів діяльності. Наприклад, загадка, примовлянка, пізнавальна розповідь та яскрава ілюстрація равлика допомагають увійти у стан творчого натхнення та збуджують уяву малюків. Увесь цей матеріал може бути основою для заняття у старшій групі до тем, які обговорюються з дошкільнятами: «Хто як до зими готується», «Бережливе ставлення до всього живого» та ін. (2007, № 9).

У журналах чимала кількість завдань для формування елементарних математичних уявлень, які унаочнюють та викликають інтерес малюків на різних формах роботи. Зміст ілюстрацій формату А5 можна використовувати на заняттях з усією групою. Діти охоче проводять пальчиком по стежинках, визначають, до кого прямуватимуть тваринки у гості – до Літа чи Осені, чия хатинка ближче, далше тощо (2007). Ознайомлення з цифрами та числами, геометричними фігурами, вправлення у лічбі, порівняння предметів та чисел, вирішення логічних завдань, придумування задач тощо розроблені відповідно теми і є значною допомогою для вихователя та поштовхом до творчості, адже за поданими взірцями можна створити завдання, наочність чи інші навчально-методичні матеріали, що дозволять працювати, реалізуючи особистісно-орієнтований підхід.

Базовий компонент дошкільної освіти визнає заняття як важливу форму організації освітнього процесу, проте не визначає його першорядності. Життя дитини у закладі дошкільної освіти багатогранне і складається із різних видів діяльностей. А. Гончаренко, Н. Гавриш [45; 58]. та інші науковці неодноразово наголошують, що уся життєдіяльність впродовж дня має значення, вона обумовлює особистісне зростання дитини. Зауважимо, що ненав'язливо організовані педагогом різноманітні форми взаємодії з вихованцями, які сприяють активному засвоєнню наукових знань, норм поведінки, практичних умінь, за словами О. Запорожця, здатні перетворити засвоєне на справжні надбання дитячої особистості та підняти її на вищу сходинку її розвитку [203,

с. 472]. Дуже важливо, на наш погляд, аби на фронтальних формах роботи педагог привертав увагу до часопису, навчав, читав, проводив бесіди, організовував полілоги тощо, а в індивідуальних заняттях та інших видах діяльностей використовував його потужний потенціал у душевному спілкуванні з дошкільнятами. Зазначимо, що індивідуальні види діяльності надають можливість малюку вибору теми, завдання, сторінки, які найбільше цікавлять. Це підбадьорює, сприяє виникненню прихильного ставлення і до дорослого, який поважає думку та вибір дитини, і до роботи з журналом, через який будується доброзичлива атмосфера спілкування. Варто зацентувати, що сьогодні у дошкільних закладах є чимала кількість дітей, які на заняттях займають пасивну позицію. Цікаві, доступні, яскраво оформлені та естетично привабливі матеріали періодичних видань дозволяють легко та без примусу запросити малюків до індивідуальних форм взаємодії. Важливими є педагогічна майстерність та психологічна підтримка вихователя, адже вони на етапі дошкільного дитинства є ключовими у розвитку дитини.

Самостійна творча діяльність – це та стихія, яка захоплює та стимулює розвиток дошкільнят. Варто зауважити, що її джерелом є творчі ідеї, взірці, що надихають і сприяють сплеску фантазії, уяви та натхнення до праці [24; 44; 151]. На допомогу вихователю у періодичних виданнях подано чимало матеріалу, який легко припасувати до теми, завдань, які окреслюють чинні програми розвитку та виховання дошкільнят.

Змістове наповнення дитячих часописів дозволяє педагогам спонукати малюків до театралізованої діяльності, сюжетно-рольових ігор та драматизацій. Участь вихователя вбачаємо у читанні художніх творів, п'єс, розгляданні ілюстрацій, залученні до розігрування пальчикових вистав, настільних театрів, які можна виготовити з дітьми на основі матеріалу часописів, пропозиціях, рекомендаціях, порадах, схваленнях та підтримці творчої активності дошкільнят. Така діяльність найкраще, на наш погляд, допоможе педагогові організувати другу половину дня, збагатити її емоційними подіями та враженнями, наповнити суто дитячими формами активностей, які дарують радість, спонукають до

вербалізації своїх почуттів та переживань, сприяють формуванню найрізноманітніших компетентностей.

Періодика для дошкільнят здатна вирішувати та долати труднощі, які іноді відчують педагоги при пошуку педагогічно цінних напрацювань до окремих тем, форм організації освітньо-виховного процесу та життєдіяльності дітей упродовж дня (усі складові прогулянки, фізкультурні паузи, ранкова гімнастика, формування культурно-гігієнічних навичок та ін.).

Робота з батьками – важлива складова педагогічної діяльності, на якій акцентує увагу Базовий компонент. У дитячій періодиці вихователь може почерпнути матеріал для наповнення її цінним змістом та цікавими ідеями співпраці. Зокрема у часописі «Ангеляткова наука» впродовж кількох років (2009–2014) друкувалась вкладка «Ангеляткова наука для батьків». На цих сторінках розміщувались поради щодо виховання, розвитку та навчання дошкільнят, цікава інформація про психологічний, фізичний та інші розвитку дитини, добірка тематичних поезій, зразки завдань, які допоможуть у підготовці до школи, тощо. У Додатку Д подано методичні рекомендації для батьків щодо використання дитячої періодики у процесі розвитку дошкільнят.

До окреслених умов та рекомендацій щодо використання дитячої періодики у закладі дошкільньої освіти варто додати важливість її систематизації, над якою повинен працювати вихователь чи весь педагогічний колектив. Ця робота дозволить наповнити якомога більше тем цікавим, духовно багатим та розвивальним змістом, збагатить різноманітну діяльність дітей творчими ідеями, доповнить навчально-методичні напрацювання педагога з різних освітніх напрямів.

На основі здійсненої характеристики виділених нами в результаті вивчення наукової та методичної літератури умов використання дитячої періодики у закладі дошкільньої освіти ми спробували також спрогнозувати шляхи, дотримання яких уможливить розвивальний вплив дитячої періодики:

- 1) вихователь, участь якого у мовленнєвому розвитку дітей є визначальною у ЗДО, повинен бути обізнаний з дитячою періодикою та зацікавлений у впровадженні її змістового наповнення в освітню діяльність;
- 2) тісна співпраця педагогів з батьками з метою залучення їх до використання часописів для розвитку мовлення дітей;
- 3) систематичне та цілеспрямоване впровадження дитячої періодики у різних формах мовленнєвої роботи з дошкільниками;
- 4) щире, емоційне, сповнене довіри та підтримки спілкування педагога з дітьми під час використання періодичних видань;
- 5) створення середовища, насиченого матеріалами часописів, які спонукають, мотивують до максимальної мовленнєвої активності дошкільнят;
- 6) присутність персонажів, героїв дитячих видань у різних видах активностей малюків упродовж дня;
- 7) систематизація, впорядкування, підбір матеріалів змістового наповнення журналів відповідно до тематичного планування вихователів; створення добірок різноманітних завдань, художніх творів, розповідей тощо для мовленнєвої роботи як на заняттях, так і в повсякденному спілкуванні з вихованцями;
- 8) залучення дітей до різних форм мовленнєвої взаємодії з персонажами улюблених часописів;
- 9) створення дидактичного матеріалу (за взірцями, ідеями часописів) для розвитку мовлення дітей старшого дошкільного віку;
- 10) залучення дошкільнят до словесної творчості за матеріалами періодичних видань на заняттях з розвитку мовлення та художньої літератури;
- 11) організація театральної-ігрової діяльності (ігри-драматизації, інсценування, вистави, показ різних видів театрів) за творами художньої літератури з журналів;
- 12) створення мовленнєвих ситуацій спілкування, які б стимулювали дошкільнят до використання формул мовленнєвого етикету за зразками мовлення персонажів дитячої періодики.

ВИСНОВКИ ДО ДРУГОГО РОЗДІЛУ

Розділ присвячено аналізу дитячої періодики першої чверті ХХІ ст. як засобу розвитку мовлення старших дошкільників.

Подано результати проведеного нами опитування вихователів закладів дошкільної освіти, а також батьків дошкільнят, метою якого стало з'ясування засобів, які найчастіше використовуються дорослими у процесі розвитку дошкільнят. Встановлено, що здебільшого дорослі усвідомлюють розвивальний потенціал друкованого слова, однак у роботі з дітьми частіше використовують електронні гаджети.

Дослідженням констатовано, що дитяча публіцистика є специфічним явищем журналістики. Визначено особливості і ретроспективу розвитку вітчизняної дитячої періодики. Охарактеризовано функції дитячої періодики: дидактичну, виховану, розважальну, релаксаційну, компенсаторну тощо. Подано класифікацію дитячої періодики: за тематикою (навчальні, пізнавальні, ігрові, розвивальні, довідкові, літературні, розважальні, духовно-релігійні видання); за віковою ознакою читачів (для малят, дошкільнят, молодших школярів, підлітків); за гендерними характеристиками (для хлопчиків та дівчат); за мовою (Н. Вернигора).

Встановлено, що перші дитячі журнали з'явилися у ХVІІІ ст. Одним із перших українських часописів був «Дзвінок», що виходив упродовж 1890–1914 рр. У радянський період найбільш популярними були часописи «Малятко», «Барвінок», «Веселі картинки» тощо. Період здобуття Україною незалежності характеризується розмаїттям дитячої періодики («Малятко», «Барвінок», «Пізнайко», «Джміль», «Дзвіночок», «Зернятко», «Ангелятко», «Ангеляткова наука», «Вулик» та ін.). Подано їхню коротку характеристику.

Охарактеризовано чинники, які сьогодні впливають на ринок друкованих медіа: діджиталізація, руйнування логістики та мереж збуту, здорожчання, а також дефіцит сировини для виготовлення друкованих видань тощо.

На прикладі видань «Ангеляткова наука», «Джміль», «Ангелятко», «Малятко», «Пізнайко від 2 до 6» визначено змістовно-розвивальний потенціал дитячої періодики упродовж хронологічних меж дослідження. Встановлено, що матеріал, вміщений у дитячих періодичних виданнях, сприяє розвиткові мовленнєвих умінь і навичок дітей старшого дошкільного віку, набуттю досвіду мовленнєвої взаємодії та самопрезентації з допомогою слова, мотивує малюків до мовленнєвої діяльності, спонукає творчий розвиток дітей тощо.

На основі вивчення наукових джерел визначено шляхи ефективного використання дитячої періодики у процесі розвитку мовлення дітей старшого дошкільного віку:

- 1) реалізація інтегрованого підходу у застосуванні медіа, зокрема періодики, в процесі розвитку мовлення дітей дошкільного віку;
- 2) створення сприятливого емоційного клімату в освітній роботі з дітьми дошкільного віку;
- 3) забезпечення відповідності періодичних видань завданням розвитку мовлення дітей старшого дошкільного віку.

На основі здійсненої характеристики виділених нами в результаті вивчення наукової та методичної літератури умов використання дитячої періодики у закладі дошкільної освіти спрогнозовано шляхи, дотримання яких уможливить розвивальний вплив дитячої періодики (обізнаність вихователя з дитячою періодикою та зацікавлення у впровадженні її змістового наповнення в освітню діяльність; тісна співпраця педагогів з батьками з метою залучення їх до використання часописів для розвитку мовлення дітей; систематичне та цілеспрямоване впровадження дитячої періодики у різних формах мовленнєвої роботи з дошкільниками; щире, емоційне, сповнене довіри та підтримки спілкування педагога з дітьми під час використання періодичних видань; створення середовища, насиченого матеріалами часописів, які спонукають, мотивують до максимальної мовленнєвої активності дошкільнят; присутність персонажів, героїв дитячих видань у різних видах активностей малюків упродовж дня; систематизація, впорядкування, підбір матеріалів змістового

наповнення журналів відповідно до тематичного планування вихователів; створення добірок різноманітних завдань, художніх творів, розповідей тощо для мовленнєвої роботи як на заняттях, так і в повсякденному спілкуванні з вихованцями; залучення дітей до різних форм мовленнєвої взаємодії з персонажами улюблених часописів; створення дидактичного матеріалу (за взірцями, ідеями часописів) для розвитку мовлення дітей старшого дошкільного віку; залучення дошкільнят до словесної творчості за матеріалами періодичних видань на заняттях з розвитку мовлення та художньої літератури; організація театрально-ігрової діяльності (ігри-драматизації, інсценування, вистави, показ різних видів театрів) за творами художньої літератури з журналів; створення мовленнєвих ситуацій спілкування, які б стимулювали дошкільнят до використання формул мовленнєвого етикету за зразками мовлення персонажів дитячої періодики тощо).

Основні ідеї та положення розділу відображені у публікаціях: [180; 182; 184; 185; 190; 192; 197; 198].

ЗАГАЛЬНІ ВИСНОВКИ

У дисертаційному дослідженні здійснене теоретичне узагальнення наукової проблеми розвитку мовлення старших дошкільників засобами дитячої періодики (перша чверть ХХІ ст.) та запропоновано її розв'язання, що уможливило удосконалення змісту дошкільної освіти та методики дошкільної освіти.

Проведення ретроспективного аналізу дитячих часописів з точки зору їхнього розвивального потенціалу стало підставою для формулювання низки висновків:

1. Проблема розвитку мовлення дітей дошкільного віку віднайшла своє розв'язання у цілій низці наукових та методичних праць. Науковці та методисти розглядають мовлення як діяльність спілкування, вираження впливу і повідомлення за допомогою мови (А. Богуш), як стрижень будь-якої діяльності (ігрової, господарсько-побутової, пізнавальної, пошукової, музичної, образотворчої, літературної, фізичної тощо) (Н. Гавриш), як міру, ступінь, якість відтворення дитиною мови (А. Гончаренко) тощо. Натомість мовленнєвий розвиток вони трактують як наявність оптимального кола лінгвістичних уявлень, мовно-мовленнєвих умінь і навичок, розвиненість мовлення, сформованість мовленнєвої активності, самостійність в оволодінні лінгвістичною інформацією, вміння використовувати різноманітні засоби спілкування (К. Крутій), як рушійну силу становлення та розвитку особистості дитини у дошкільні роки (Т. Піроженко), як ключову умову формування особистості дитини (І. Луценко) тощо.

У науковій та методичній літературі означена проблема розглядається з точки зору сензитивності періоду дошкільного дитинства для розвитку мовлення, вимог до мовлення дітей дошкільного віку, труднощів в опануванні мовленням дошкільнят, шляхів формування мовленнєвої особистості, формулювання методичних рекомендацій щодо розвитку мовлення дітей дошкільного віку.

Значна увага приділяється характеристиці засобів розвитку мовлення дітей дошкільного віку, зокрема дитячій періодиці. Зокрема, науковці (А. Бессараб, Т. Галковської, Т. Давидченко, Т. Єжижанської, Н. Кіт, Л. Круль, І. Круть, О. Орлик, А. Сокірян, Я. Сошинської, Ю. Стадницької, Р. Стаднійчук, О. Філіппової та ін.) привертають увагу до особливостей дитячих періодичних видань, їхнього цільового призначення, типології, переваг та недоліків, жанрово-тематичного розмаїття, тенденцій розвитку тощо.

Однак системного дослідження ролі дитячих часописів у розвитку мовлення дітей старшого дошкільного віку упродовж першої чверті ХХІ ст. здійснено не було, що й стало підставою для реалізації дисертаційного дослідження.

2. Завданням розвитку мовлення дітей старшого дошкільного віку у програмних документах завжди надавалося вагомого значення. Однак, варто відзначити, що у Базовому компоненті дошкільної освіти (редакція 1998 р.) відсутня змістова лінія «Мовлення дитини». Натомість інформація щодо розвитку мовлення знайшла відображення у рубриці «Соціальне Я», якою регламентовані вимоги до фонетичної, лексичної, граматичної та мовленнєвої компетенцій. Перші три передбачають правильну вимову звуків, наявність багатого словника, здатність вживати омоніми, фразеологізми, елементи усної народної творчості, здійснювати словозміну та словотворення, правильно вживати граматичні категорії. Мовленнєва компетенція передбачає вміння спілкуватися, підтримувати розмову, доречно застосовувати вербальні та невербальні засоби, будувати монологи тощо.

У редакції 2012 р. Базовим компонентом дошкільної освіти визначено необхідність формування у дошкільнят фонетичної (опанування чіткою вимовою, фонематичним слухом, мовними і немовними засобами виразності, усвідомленням звукового складу рідної мови), лексичної (оперування узагальненими словами різного порядку, стійкими зворотами, наявність образності мовлення та словника, необхідного для підтримки комунікації з дітьми та дорослими), граматичної (вживання граматичних форм рідної мови, що

відповідають законам і нормам граматики, розвинене чуття граматичної форми, уміння здійснювати корекцію власного мовлення), діалогічної (здатність ініціювати і підтримувати розмову у різних ситуаціях спілкування, давати відповіді на запитання, вживати відповідні вербальні та невербальні засоби комунікації, дотримання правил мовленнєвої поведінки тощо), монологічної (володіння навичками розгорнутого, послідовного, логічного, зв'язного мовлення, уміння складати різнотипні розповіді, розмірковувати, узагальнювати, висловлювати оцінні судження, виявляти словесну творчість), мовленнєвої (інтегровані уміння спілкуватися рідною мовою у різноманітних ситуаціях, розповідати, пояснювати, міркувати, оцінювати, використовувати вербальні, невербальні та інтонаційні засоби виразності, форми ввічливості, спостерігати за власним та чужим мовленням, за потреби коригувати його) та комунікативної (здатність до комплексного застосування вербальних і невербальних засобів за для комунікації в конкретних умовах, вияву культури мовленнєвої комунікації) компетенцій.

Натомість нова редакція Базовий компонент дошкільної освіти (2021) розглядає розвиток мовлення одним із основних освітніх напрямів, трактуючи його основою для формування мовної та мовленнєвої компетентності дошкільника. Документом визначено мовленнєву, художньо-мовленнєву та комунікативну компетентності. Мовленнєва компетентність, що охоплює фонетичну, лексичну, граматичну, діалонологічну складові, передбачає здатність старшого дошкільника висловлювати свої думки з допомогою вербальних та невербальних засобів. Художньо-мовленнєва компетентність передбачає здатність дитини висловлювати враження від сприйняття художніх творів. Комунікативна компетентність передбачає здатність дошкільника спілкуватися з однолітками та дорослими, підтримувати взаємини, узгоджувати власні інтереси з іншими, домовлятися та відстоювати власну точку зору. Окремим освітнім напрямом варіативної складової документа став «Мовлення дитини. Основи грамоти». Він передбачає формування здатності дитини до фонематичного

сприйняття, звукового аналізу елементів мови, готовність до письма, друкування і читання свого імені, простих слів.

Відтак очевидно, що завдання розвитку мовлення дітей дошкільного віку в хронологічних межах дослідження щоразу розширювалися та поглиблювалися. Вони знаходили відображення у програмах навчання, виховання і розвитку дітей дошкільного віку. А одним із засобів їхньої реалізації були медіа, зокрема, дитяча періодика.

3. Дитяча періодика є специфічним явищем журналістики. Її основними характеристиками є відповідність віковим вимогам аудиторії, використання відповідних форм і методів впливу, урахування психологічних особливостей дитячого сприймання, дотримання основних дидактичних принципів (наочності, природовідповідності, послідовності, науковості та ін.) тощо. Дитячі періодичні видання виконують світоглядну, дидактичну, виховну, розвивальну, компенсаторну, розважальну та ін. функції.

Аналіз дитячих періодичних видань першої чверті ХХІ ст. засвідчив, що пропонуваній у них матеріал сприяє розвитку мовленнєвих умінь та навичок, а також формуванню досвіду мовленнєвої взаємодії. Матеріали дитячої періодики навчають дитину самопрезентації, спонукають до самопізнання. Вони допомагають налаштувати дитину на діалогічний формат мовленнєвої взаємодії, спонукають до прояву мовленнєвої активності. З допомогою дитячої періодики продуктивною є лексична робота та розвиток зв'язного мовлення дошкільнят. Зокрема, матеріали дитячих часописів сприяють формуванню у дошкільників розуміння семантичного значення та смислової будови слова, тобто якісному засвоєнню лексичного складу мови. Для розвитку зв'язного мовлення у дитячих журналах натрапляємо на серії сюжетних картин, за якими діти можуть складати розповіді, на завдання щодо переказування художніх творів (зокрема, у поєднанні з виготовленням ілюстрацій, входженням у роль казкового героя, розмальовування малюнків тощо). Вміщені у часописах поетичні твори надають дитині можливість повправлятися в інтонаційній виразності мовлення. Аналіз змісту дитячої періодики засвідчив наявність у них матеріалів, що стимулюють

мовленнєвотворчу діяльність дитини, а в поєднання з ілюстраціями вони розвивають уяву, образність мовлення, спонукають до самостійних розповідей тощо.

Часописи для дошкільників також є важливим засобом навчання грамоти. Зокрема, аналізована періодика містить завдання для ознайомлення дошкільників із літерою, опанування навичок читання. Крім цього, періодика містить завдання, які розвивають інтерес до письма та писемного мовлення, допомагають дошкільникам набути графічного досвіду та тренують дрібні м'язи рук.

Засобами розвитку мовлення дітей старшого дошкільного віку у часописах є поетичні та прозові твори, примовлянки, небилиці, мирилки, скоромовки, заклички, ігрові завдання, проблемні запитання і завдання, ілюстративний матеріал тощо. При цьому педагог може використовувати такі прийоми роботи з текстом та ілюстраціями, як відповіді на запитання, розгляд і опис ілюстрацій, створення дітьми казок чи розповідей, вибір найбільш вдалих для ситуації висловлювання слів, поєднання малювання із складанням розповідей, міркування, організація діалогів та полілогів, добирання слів-означень, порівнянь, синонімів тощо.

Відтак дослідженням встановлено, що матеріали дитячих часописів упродовж першої чверті ХХІ ст. дозволяли комплексно та системно формувати усі складові мовленнєвої компетентності старших дошкільників.

4. Аналіз наукової літератури та практики дошкільної освіти дав змогу виокремити умови, дотримання яких позитивно впливає на розвиток мовлення старших дошкільників засобами дитячої періодики:

а) реалізація інтегрованого підходу у застосуванні медіа, зокрема періодики, в процесі розвитку мовлення дітей дошкільного віку. Інтеграція різних засобів передачі інформації (тексту, звуку, графіки тощо) забезпечує умови для всебічного розгляду теми, явища чи об'єкту який вивчається. Інтеграція різних форм та засобів стимулює розвиток пізнавальних процесів дошкільнят, підвищує їхню мотивацію, розширює світогляд, формує цілісне уявлення про навколишній світ тощо;

б) створення сприятливого емоційного клімату в освітній роботі з дітьми дошкільного віку. Радість, позитивні емоції, відчуття піднесення, радісного настрою, ситуації успіху тощо позитивно впливають на розвиток мовлення дітей дошкільного віку. Серед розмаїття засобів розвитку мовлення, які визначатимуть змістовий аспект радісного світосприйняття сучасних дітей, чільне місце займає дитяча періодика. Позитивний емоційний фон забезпечується цікавим змістом дитячих часописів, барвистим ілюстративним матеріалом, які можуть надихати дошкільнят на власну творчість, інсценування творів, міркування, висловлювання власних думок тощо;

в) забезпечення відповідності періодичних видань завданням розвитку мовлення дітей старшого дошкільного віку. Аналіз дитячої періодики засвідчив, що, за умови правильного методичного використання, вона може слугувати вагомим засобом розвитку мовлення. Для того, щоб журнал працював для освіти та виховання дошкільнят, необхідно, щоб він викликав зацікавлення з боку вихователя та батьків. Важливою умовою розвивально-виховного впливу дитячої періодики є систематичність її використання у процесі фронтальних, індивідуальних та індивідуально-групових форм роботи, на заняттях та у повсякденному спілкуванні тощо. У процесі використання в освітній роботі дитячих часописів важливо дбати про щирість спілкування дорослого та дитини, схвалення мовленнєвої ініціативи дитини, задоволення її потреб у визнанні та підтримці.

Розв'язання поставлених завдань дослідження уможливило реалізацію його мети. Водночас уважаємо, що окремі аспекти залишаються актуальними та перспективними. Зокрема, предметом наступних досліджень може стати вплив інших засобів масової інформації (радіо, телебачення, мультимедіа тощо) на розвиток мовлення дошкільнят в історичній ретроспективі, роль медіаосвіти у різнобічному розвитку старших дошкільників, шляхи використання медіа у процесі розвитку мовлення дітей за кордоном тощо.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Амонашвілі Ш.О. Посмішко моя, де ти? Думки в учительській. Хмельницький : Подільський культурно-просвітительський центр ім. М. К. Реріха, 2007. 32 с.
2. Амонашвілі Ш. О. Слова – подарунки: веб-сайт. URL: <https://www.youtube.com/watch?v=6c4eClgwA3A&t=1268s> (дата звернення: 19.05.2021).
3. Амонашвілі Ш.О. Поспішайте, діти, будемо вчитися літати! Хмельницький : Подільський культурно-просвітительський центр ім. М. К. Реріха, 2010. 52 с.
4. Ангеляткова наука № 11. Ігри та завдання для творчого розвитку дитини. Львів : ТЗОВ «Країна Ангелят», 2009. с.14.
5. Артимчук Т. Штampi в газетній періодиці для дітей. Вип. 2. Київ : Стиль і текст, 2001. С. 230–235.
6. Базовий компонент дошкільної освіти – 1999 р. Книга Керівника дошкільного навчального закладу : Довідково-методичне видання / Упоряд. О.А. Копеїкіна, Л.В. Гураш. Харків : Торсінг плуч, 2006. 512 с.
7. Базовий компонент дошкільної освіти / Науковий керівник: А. М. Богуш, дійсний член НАПН України, проф, д-р пед. наук; Авт. кол-в: Богуш А. М., Беленька Г. В., Богініч О. Л., Гавриш Н. В., Долинна О. П., Ільченко Т. С., Коваленко О. В., Лисенко Г. М., Машовець М. А., Низковська О. В., Панасюк Т. В., Піроженко Т. О., Поніманська Т. І., Сідельнікова О. Д., Шевчук А. С., Якименко Л. Ю. К., 2012. 64 с.
8. Базовий компонент дошкільної освіти. 2021. URL: https://mon.gov.ua/storage/app/media/rizne/2021/12.01/Pro_novu_redaktsiyu%20Bazovoho%20komponenta%20doshkilnoyi%20osvity.pdf .
9. Бенера В., Маліновська Н. Теорія та методика розвитку рідної мови дітей : навч.-метод. посібник. К. : Видавничий дім : Слово, 2014. 384 с.

10. Бессараб А. О. Зміст і форма сучасного дитячого журналу. *Держава та регіони*. Серія : Гуманітарні науки. 2008. № 3. С. 103–108.
11. Біла І. Спостережливість – ключ до пізнання. *Дошкільне виховання*. 2008. №4. С. 9–11.
12. Білан О. Навчання розповідання з використанням наочності. Старший дошкільний вік : методичний посібник. Тернопіль : Мандрівець, 2014. 128 с.
13. Білан О.І. Розвиток зв'язного мовлення дітей старшого дошкільного віку засобами художньої ілюстрації. *Дошкільна освіта*. 2003. № 1 (1). С. 9–14.
14. Білан О. Розповідання за ілюстраціями. Старший дошкільний вік. К. : Шк. світ, 2011. 120 с.
15. Білан О. Художньо-мовленнєва діяльність дітей старшого дошкільного віку. Львів : Проман, 2007. 64 с.
16. Богуш А. Готуємо руку дитини до письма. Тернопіль: Мандрівець, 2009. 108 с.
17. Богуш А. Методика Срезневського і навчання мови сьогодні. *Дошкільне виховання*. 2012. № 11. С. 8–11. Богуш А.
18. Богуш А. Мовленнєва готовність старших дошкільників до навчання у школі : монографія. Одеса : ПНЦ АПН України, 2003. 335 с.
19. Богуш А. Мовленнєвий компонент дошкільної освіти. Х. : Ранок, 2011. 176 с.
20. Богуш А. Мовленнєвий портрет п'ятирічної дитини. *Дошкільне виховання*. 2013. № 7. С. 6–10.
21. Богуш А. Рідномовна концепція К.Ушинського. *Дошкільне виховання*. 2014. №3. С. 2–6.
22. Богуш А. Розвиток образного мовлення дітей старшого дошкільного віку засобами поетичного гумору: навчальний посібник. К. : Видавничий Дім «Слово», 2014. 200 с.
23. Богуш А. «Передшкільна освіта» в системі неперервної освіти *Наука і освіта : науково-практичний журнал*. №4. Спецвипуск. Проект «Дошкільна,

передшкільна та початкова ланки освіти: реалії та перспективи». Одеса. 2011. С. 6–8.

24. Богуш А., Гавриш Н. Дошкільна лінгводидактика: Теорія і методика навчання дітей рідної мови : підручник за ред. Богуш А. Вид. 2-ге, допов. К. : Видавничий Дім: Слово, 2011. 704 с.

25. Богуш А., Гавриш Н. Методика ознайомлення дітей з довкіллям у дошкільному навчальному закладі : підручник для ВНЗ. К. : Видавничий дім : Слово, 2008. 408 с.

26. Богуш А., Гавриш Н. Оптимізація мовленнєвої роботи з дітьми. *Дошкільне виховання*. 2012. №10. С. 8–14.

27. Богуш А., Гавриш Н. Розвиток мовлення дітей старшого дошкільного віку: навчально-методичний комплект: посіб. і 216 предм. картинок за 18 темат. групами. Вид. 2-ге. К. : Генеза, 2017. 16 с.

28. Богуш А., Луцан Н. Мовленнєво-ігрова діяльність дошкільників : навч.–метод. посіб. К. : Видавничий Дім : Слов, 2008. 256 с.

29. Богуш А., Маліновська Н. Методика розвитку мовлення та навчання рідної мови дітей раннього і дошкільного віку : підручник. Київ : Слово, 2021. 336 с.

30. Богуш А., Маліновська Н. Перші кроки грамоти: передшкільний вік. Вид. 3-тє. – К. : Видавничий Дім : Слово, 2015. 424 с.

31. Бодякова Г. Ніжність. Картини в розповідках. Майстер-клас, 2012. 24 с.

32. Бойчук А.Р. Рецептивна трансгресія : літературний текст у дитячій свідомості : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук : 10.01.06. Чернівці : Чернівецький національний університет імені Ю. Федьковича. 2014. 20 с.

33. Бондаренко Ю. В. Медіапсихологічні проблеми сучасних дитячих періодичних видань. *Наук. вісн. Волин. нац. ун-ту ім. Лесі Українки*. Серія : Філологічні науки. 2010. № 21. С. 208–210.

34. Бояринова О. Маркетингові дослідження дитячої періодики в Україні. *Актуальні проблеми міжнародних відносин*. 2010. Вип. 89. Ч. 2. 119 с.
35. Брагін І. Будиночок мрійника. Картини в розповідках. К. : Майстер-клас, 2013. 24 с.
36. Вернигора Н.М. Жанрова специфіка текстів для дітей. *Комунікативно-мовні процеси в сучасному медіапросторі* : матеріали XIII міжнародної науково-практичної конференції з проблем функціонування і розвитку української мови «Мовні процеси в сучасному медіапросторі» / За редакцією В.В. Різуна. К., 2008. С. 144–148.
37. Вернигора Н.М. Роль періодичних видань для дітей у формуванні мовних навичок : URL: <http://journlib.univ.kiev.ua/index.php?act=article&article=2052>.
38. Вільховський Б. Періодичні видання для дітей. *Учитель*. 1892. Ч. 20. 331 с.
39. Вознюк О. Нова парадигма розвитку мовлення та навчання читання дітей дошкільної та початкової ланок : URL: <http://pedagogy.visnyk.zu.edu.ua/article/download/278715/273364>.
40. Ворон А. Українська діточа преса. *Шлях виховання й навчання*. 1932. Кн. 1. с. 52.
41. Гавриш Н. В. Заняття з розвитку мовлення: сучасний підхід. *Дошкільне виховання*. 2022. № 10. С. 3–8.
42. Гавриш Н. Інтегроване заняття: робота над помилками. *Дошкільне виховання*. 2018. №7. С. 8–13.
43. Гавриш Н.В., Бадер С.О., Стаєнна О.О. Казкові стежиночки. Київ : Генеза, 2017. 32 с.
44. Гавриш Н., Безсонова О. Калейдоскоп інформаційно-ігрової творчості дітей : методичні рекомендації щодо використання коректурних таблиць. К: Видавничий дім : Слово, 2012. 256 с.
45. Гавриш Н. В. Мовлення дитини. Впроваджуємо Базовий компонент дошкільної освіти (нова редакція). *Дошкільне виховання*. 2021. № 3. С. 3–8.

46. Гавриш Н. Почни із себе. *Джміль*. 2010. №2. С. 10–12.
47. Гавриш Н. Проблеми існують. Їх треба розв'язувати. *Дошкільне виховання*. 2009. № 6. С. 7–11.
48. Гавриш Н. Розвиток зв'язного мовлення дошкільнят. К. : Вид. дім : Шкільн. Світ, 2006. 119 с.
49. Гавриш Н. Сміслоутворення як запорука успіху. *Дошкільне виховання*. 2008. № 10. С. 5–7.
50. Гавриш Н. Художня література в освітньому процесі: сучасні технології. *Дошкільне виховання*. 2011. № 2. С. 4–9.
51. Гавриш Н. Кондратець І. Дитина і книжка: новий формат взаємодії. *Дошкільне виховання*. 2022. № 1. С. 6–10.
52. Гавриш Н., Крутій К. Як змінювалися підходи до розвитку мовлення дітей. *Дошкільне виховання*. 2019. № 10. С. 7–10.
53. Гавриш Н., Низковська О. Формування світогляду дошкільнят засобами художнього слова. *Дошкільне виховання*. 2018. № 2. С. 12–13.
54. Галковська Т. Три роки? Час читати журнал! *Дзеркало тижня*. 2002. № 27(402). 20 липня. С. 22.
55. Герман М.С. Становлення дитячої періодики. *Актуальні проблеми науки та освіти* : зб. матеріалів XII підсумкової науково-практичної конференції викладачів (05 лютого 2010 р.). Маріуполь : МДГУ, 2010. С. 141–143.
56. Глоба Л. Психолінгвістичні аспекти сприйняття і розуміння художнього тексту. *Психологія особистості*. 2011. № 1 (2). С. 132 – 137.
57. Гончаренко А. Від душі до душі : навч.-методичн. посібн. К. : Слово, 2015. 176 с.
58. Гончаренко А. М. Розвиток мовленнєвої компетентності старших дошкільників : навч.-метод. посібник до Базової прогр. розв. дитини дошк. віку «Я у Світі». К. : Світич, 2009, 160 с.
59. Гоцур О., Попіль Д. Кризові періоди ринку друкованих медіа України (2000–2022 рр.). *Вісник Національного університету «Львівська політехніка» : журналістика*. 2022. № 2(4). С. 38–45.

60. Грипич С.Н. Роль дитячої художньої літератури у формуванні особистості та мовного розвитку дитини. *Оновлення змісту, форм та методів навчання і виховання в закладах освіти* : зб. наук. пр. «Наукові записки» Рівненського державного гуманітарного університету. 2012. Вип. 5 (48). С. 136 – 139.
61. Давиденко Т. С. Структурно-функціональні особливості преси для дітей періоду незалежності України : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. наук із соц. комунікацій : 27.00.01. Київ, 2008. 15 с.
62. Давидченко, Т. С. Дитячі періодичні видання в Україні : контент-аналітичне дослідження змісту. *Наук. зап. Ін-ту журналістики*. Київ : Ін-т журналістики КНУ ім. Тараса Шевченка, 2010. С. 176–181.
63. Давидченко Т. Типологічна класифікація дитячих періодичних видань в Україні. *Наукові записки інституту журналістики* : науковий збірник / за ред. В.В. Різуна; КНУ імені Тараса Шевченка. К., 2008. Т. 30. С. 116 – 120.
64. Давидченко Т. «Типологічне обличчя» дитячих газет та журналів (1775–1991 рр.). *Творчі та організаційні особливості функціонування сучасного медійного простору* : зб. наук. пр. Тернопіль ; Львів : ЛА «Піраміда», 2008. Т. 2. С. 174–179.
65. Давидченко Т. Типологія видань української дитячої преси. Історико-типологічний аналіз (на прикладі журналу «Барвінок»). *Актуальні питання масової комунікації*. 2004. Вип. 5. С. 29–33.
66. Давидченко Т. Типоформуючі ознаки сучасних українських журналів і газет для дітей. *Вісн. Луган. нац. пед. ун-ту ім. Тараса Шевченка*. Ч. II : Філологічні науки. 2007. № 3 (142). С. 16–25.
67. Давидченко Т. С. Сучасна преса для дітей в Україні: переваги та недоліки : зб. праць Науково-дослідного центру періодики. Львів. 2008. Вип. 16. С. 123–134.
68. Данціг ІІІ. Навіщо читати. Львів : вид. Анетти Антоненко, 2015. 216 с.

69. Державний стандарт дошкільної освіти: особливості впровадження / упоряд.: О.Г. Косенчук та ін. Харків : Ранок, 2021, 240 с.
70. Джемуга Г. «Джміль» – це наш журнал: добрий, мудрий, розвивальний! *Дошкільне виховання*. 2012. № 5. С. 20–23.
71. Джемуга Г. Що вміють слова. *Джміль*. 2009, №3. С.3–6.
72. Джемуга Г. Який? Яка? Яке? *Джміль*. 2009, №4. С.3–6.
73. Дитяча література в незалежній Україні : тенденції розвитку, яскраві постаті, знакові тексти. *Бібліотечка «Дивослова»*. 2015. № 4. 63 с.
74. Дошкільна лінгводидактика : хрестоматія / упоряд. Богуш А. К. : Видавн. Дім : Слово, 2005. Частина I та II. 720 с.
75. Духонченко О. Етичні бесіди з малюками. *Дошкільний навчальний заклад*. 2007. №1(01), С. 29– 34.
76. Єжижанська Т. Періодичні видання для дітей: комунікаційний аспект. *Гуманітарна освіта в технічних вищих навчальних закладах* : зб. наук. праць / відп. ред. : О.Д. Гнідан. К. : Нац. авіаційний ун-т, 2002. Вип.17. 2009. С. 231–241.
77. Ємець А. А., Коваленко О.М. Навчаємо дошкільників переказувати. Х. : Вид. група : Основа, 2018. 144 с.
78. Жаркова Р.Є. Дитина виростає (серед / з) книг : практикум з виразного й усвідомленого читання : навчальний посібник. Львів : Норма, 2016. 88 с.
79. Жаркова Р.Є. Е(сте)тика читання як засіб творення особистості. *Особистість, суспільство, політика 2015* : матеріали міжнародної науково-практичної конференції / За ред. С. Терепищого, В. Грасимовича, О. Познія. Люблін : видавництво наукове WSEI, 2015. С. 19 – 21.
80. Журавльова А., Федієнко В. Книга для читання та розвитку зв'язного мовлення. Х. : Школа, 2014. 80 с. : іл.
81. Закон України «Про медіа». URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2849-20#n2349>.

82. Запрошуємо до розмови. Розповідання за сюжетними картинами : навч.-метод. комплект для дітей старш. дошк віку : метод. посібн. та 16 картин / А.М.Богуш, Н.В.Гавриш. Київ: Генеза, 2014 р. 48 с.
83. Зозуляк Р. Українська дитяча преса Галичини (1890 – 1939-ті рр.). *Вісник Львівського університету. Серія педагогічна*. 2003. Вип. 17. 244 с.
84. Калмикова Л. Про школу рідної мови. *Дошкільне виховання*. 1992. №11. С. 20.
85. Калмикова Л.О. Формування у дітей старшого дошккільного віку мовленнєвої діяльності: діагностико-розвивальний комплекс: навч.-метод. посіб. К.: Видавничий Дім : Слово, 2016. 384 с.
86. Каплуновська О. Коли, чому та як навчати грамоти дошкільнят. *Дошкільне виховання*. 2016. № 10. С. 8–11
87. Квас О., Кемінь В. Проблеми дитинства через призму європейських дослідницьких студій на зламі ХХ та ХХІ ст. *Вісник НТУУ «КПІ» : Філософія. Психологія. Педагогіка*. 2010. Вип. 1. С. 177–181.
88. Кирик М. Читання без зітхання. *Дошкільне виховання*. 2022. № 1. С. 20–21.
89. Кіт Н. Вербальне «обличчя» журналу для дошкільників у світлі дитячого сприйняття. *Стиль і текст*. Київ, 2004. Вип. 5. С. 100–111.
90. Кіндрат І. Перебирає тихо струни осінь, або Літературний проект «Колискова осінь». *Методична скарбничка вихователя : щомісячний спеціалізований журнал*. 2018. № 10. URL: <https://evykhovatel.mcfr.ua/?mid=31644>
91. Кіт Н. О. Ілюстрація в інформаційній системі періодичного видання для дошкільнят : зб. пр. н.-д. центру періодики. Львів, 2005. Вип. 13. С. 424–434.
92. Кіт Н. О. Колір у журналі для дошкільнят: обґрунтоване різнобарв'я : зб. пр. н.-д. центру періодики. Львів, 2004. Вип. 12. С. 126–133.
93. Кіт Н. О. Національне періодичне видання для дошкільників : жанрово-видова палітра та її змістове наповнення : зб. пр. н.-д. центру періодики. Львів, 2002. Вип. 10. С. 277–287.

94. Кіт Н.О. Особливості конструктивно-композиційного вирішення журналу для дошкільників: єдність у різноманітності. *Наукові записки Інституту журналістики*. К. : Інститут журналістики КНУ ім. Тараса Шевченка. 2004. Т. 10. С. 84–88.

95. Кіт Н. О. Психологізм як передумова реалізації цільового призначення журналу для дошкільників. *Наук. зап. Ін-ту журналістики*. Київ : Ін-т журналістики КНУ ім. Тараса Шевченка. 2004. Т. 17 С. 107–109.

96. Кіт Н. О. Створення психологічного портрета читача як визначальний етап розробки концепції нового журналу для дітей : зб. пр. н.-д. центру періодики. Львів, 2003. Вип.11. С. 563–572.

97. Книжка малюкам. Хрестоматія літературно-художніх творів з методикою використання для дітей молодшого дошкільного віку / Н.В. Гавриш, І.Р. Кіндрат, О.М. Табака, О.Ю. Хартман. К. : Українська академія дитинства, 2020. 256 с.

98. Коменский Я.А. Материнская школа, или о заботливом воспитании юношества в первые шесть лет : избр. пед соч. / под ред. А.И. Пискунова. Москва : Педагогика, 1982. Т. 1. С. 211–280.

99. Коментар до Базового компонента дошкільної освіти в Україні : наук.-метод. посібник / Наук. ред. О. Кононко. К. : Ред журн. «Дошкільне виховання», 2003. 243 с.

100. Кондратець І. Читання з продовженням, або «Філософські години» з дітьми. *Дошкільне виховання*. 2022. № 1. С. 11–15.

101. Концепція впровадження медіаосвіти в Україні (нова редакція). URL:https://ms.detector.media/mediaprosvita/mediaosvita/kontseptsiya_vprovadzhennya_mediaosviti_v_ukraini_nova_redaktsiya/

102. Кочегарова О. В. Дитячі видання в медіапросторі України / О. В. Кочегарова URL:
http://science.crimea.edu/zapiski/2008/filologiya/uch_21_1fn/kochegarova.pdf.

103. Коченгіна М. Дошкільник і книжка: щоб знайомство було вдалим. *Дошкільне виховання*. 2018. № 2. С. 6–9.

104. Круль Л.М. Загальний огляд сучасної української дитячої періодики (жанрово-тематичне розмаїття) *Актуальні проблеми слов'янської філології. Серія : Лінгвістика і літературознавство* : зб. наук. пр. 2009. Вип. XX. С. 402–411.
105. Крутій К. Діагностика мовленнєвого розвитку дітей дошкільного віку. Запоріжжя, 2005. 208 с.
106. Крутій К. Інтеграція в дошкільній освіті як інноваційне явище, або що треба знати про інтеграцію. *Дошкільне виховання*. 2018. № 7. С. 2–7.
107. Крутій К. Медіадидактичні особливості використання мультфільмів як засобу навчання мови і розвитку зв'язного мовлення дошкільників. *Наукові записки Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка. Серія: педагогіка*. 2013. № 3. С. 85–90.
108. Крутій К. Методика проведення індивідуальних занять із мовленнєвопасивними дітьми дошкільного віку. Запоріжжя : ТОВ «ЛПКС» ЛТД, 2003. С. 262–289.
109. Крутій К. Навчання української мови дітей дошкільного віку: теорія і практика. Запоріжжя : ТОВ «ЛПКС» Лтд, 2000. 159 с.
110. Крутій К. Педагогіка Марії Монтесорі: руйнуємо міфи. *Дошкільне виховання*. 2020. №10. С. 16–20.
111. Крутій К. Створення мовленнєвого середовища: теоретичні засади і практична реалізація. Запоріжжя : ТОВ «ЛПКС» Лтд, 2006. 168 с.
112. Крутій К. Сучасне заняття та освітні ситуації. *Дошкільне виховання*. 2016. № 9. С. 6–10.
113. Крутій К., Кулинич О., Погрібняк Н. конспекти занять з художньо-мовленнєвої діяльності дітей молодшого дошкільного віку. Запоріжжя : ТОВ «ЛПКС» Лтд, 2009. 160 с.
114. Круть І. Журнал для дітей: дискурсивні характеристики. *Вісник Львівського університету*. Вип. 34. 2011. С. 136–141.

115. Курчатова А., Медведєва С. Скоро до школи (забезпечення наступності між дошкільною ланкою та початковою освітою). *Дошкільне виховання*. 2012, №8, 23–25 с.

116. Кусий Л. Періодичне видання для дітей та молоді «Молода Україна» (1923–1926). *Українська періодика : історія і сучасність* : доп. та повідомл. шостої Всеукр. наук.-теорет. конф. 11–13 травня 2000 року. Львів, 2000. С. 154–156.

117. Кусий Л. Часопис «Молода Україна» (1923–1926) : задуми, здобутки, розчарування : зб. пр. н.-д. центру періодики. Львів, 2002. Вип. 7. С. 105–112.

118. Ладивір С. Родинні джерела духовності. *Дошкільне виховання*. 2012. № 5. С. 8–9.

119. Лаба Н., Поніманська Т. Перетворюємо Світ: система інтегрованих занять з дітьми шостого року життя. Тернопіль : Мандрівець, 2011. 400 с.

120. Лешко У. О. Відродження «Дзвіночка» — журналу українських дітей. *Наук. зап. Ін-ту журналістики*. Київ, 2006. Т. 22. С. 140–145.

121. Ліщук В. С. Материнська школа: навчальне видання. Чернівці : Золоті литаври, 2006. 117 с.

122. Луценко І. Дитина і дорослий: вчимося спілкуватися. Готуємось до мовленнєвого спілкування з дошкільниками. К. : Світич, 2013. 208 с.

123. Луценко І. Мовленнєвому заняттю – комунікативну мету. *Дошкільне виховання*. 2002. № 1. С. 16–17.

124. Луценко І.О. Розвиваємо мовлення і спілкування. К. : Аконт, 2006. 66 с.

125. Маліновська Н. Гра як засіб формування навичок письма у дітей передшкільного віку. URL: <http://dspace.pdpu.edu.ua/bitstream/123456789/5567/1/6.pdf>

126. Марущак О. М. Електронні ресурси вітчизняної періодики для дітей. URL: http://eprints.zu.edu.ua/9942/1/Марущак_О.pdf.

127. Медіаграмотність і критичне мислення в закладі дошкільної освіти. Навчально-методичний посібник. / за ред. О.В. Волошенюк, В.Ф. Іванова, Г.А. Дегтярьова. Київ : АУП, ЦВП, 2020. 79 с.

128. Медіаосвіта для дошкільнят : парціальна програма для дітей старшого дошкільного віку / С. Василюк, О. Алексейчик, О. Проценко та ін.. Київ : академія української преси, Центр вільної преси, 2019. 98 с.

129. Методика навчання української мови в початковій школі: навч.-метод. посібн. / за наук. ред. М.С. Вашуленка. К.: Літера ЛТД, 2010. 364 с.

130. Методичні рекомендації до Базового компонента дошкільної освіти (Державного стандарту дошкільної освіти) 2021: URL: <https://mon.gov.ua/ua/npa/shodo-metodichnih-rekomendacij-do-onovlenogo-bazovogo-komponenta-doshkilnoyi-osviti>.

131. Миколаєнко Н. Виникнення і розвиток дитячих освітніх видань. *Педагогіка і психологія професійної освіти*. 2014, № 3, С. 211-221.

132. Мовчун А.І., Мовчун Л.В. Мовні скарби. К. : Наш час, 2009. 143 с.

133. Нагорна О. М. Ретроспективний аналіз становлення і розвитку дитячої періодичної преси в Україні (з кінця XIX до 1991 року): URL: <http://www.google.ru/url?url=http://www.chl.kiev.ua/userfiles/file/vipusk20/nagorna.doc&rct=j&q=&esrc=s&sa=U&ved=0CBMQFjAAahUKEwiWk-PH>.

134. Наумова М. Живі сторінки історії (Перші українські радянські журнали для дітей (1919-1923 pp.) : Книга «Весняні обрії». Київ, 1972 р. С. 187-200.

135. Огар Е. І. Дитяча книга : проблеми видавничої підготовки : навч. посіб. для студ. вищ. навч. закл. Львів : Аз-Арт, 2002. 155 с.

136. Огар Е. Особливості популяризації знань у сучасній дитячій періодиці : зб. пр. н.-д. центру періодики. 2004. Вип. 12. С. 390–405.

137. Огар Е. Українське книго- та пресознавство для дітей (спроба загального огляду) : зб. пр. н.-д. центру періодики. Львів, 2002. Вип. 10. С. 260–277.

138. Орлик О. Тенденції та розвиток сучасної дитячої періодики (2008 – 2011). *Вісник Книжкової палати*. 2011. № 12. С. 26 – 30.

139. Освітня програма «Впевнений старт» для дітей старшого дошкільного віку / Н. В. Гавриш, Т. В. Панасюк, Т. О. Піроженко, О. С. Рогозянський, О. Ю. Хартман, А. С. Шевчук / за заг. наук. ред. Т. О. Піроженко. К. : Українська академія дитинства, 2017. 80 с. URL: https://vstart.com.ua/files/programa_vpevnenii_start_2017.pdf.

140. Папуша О.М. Дитяча література : на шляху теоретичного самоусвідомлення (Славова М. Попелюшка літератури. Теоретичні аспекти літератури для дітей. К., 2002. 81 с.; Славова М. Волшебное зеркало детства. Статьи о детской литературе. К., 2002. 92 с.). *Studia methodologica*. 2003. № 12. С. 119 – 125.

141. Папуша О.М. Наратив дитячої літератури : специфіка художнього дискурсу : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук : 10.01.06. Тернопіль, 2004. 19 с.

142. Пасічник А. Навчання переказу: формування монологічної компетентності. *Дошкільне виховання*. 2008. №11. С.12–16.

143. Пащенко О. В. Асоціативне вивчення букв з елементами едетики. Креативна методика для роботи з дітьми від 2 до 6 років. К. : Аконіт, 2007. 72 с.

144. Передшкільна освіта в педагогічному вимірі В.О. Сухомлинського : монографія / Т.М. Степанова, О.С. Соколовська, О.С. Трифонова та ін. / за заг. ред. Т.М. Степанової. К. : Видавничий Дім : Слово, 2016. 296 с.

145. Песталоцци Й.Г. Избр. пед. Произведения : в 3 т. / под ред. М.Ф. Шабаровой. Москва, 1963. Т. 2. С. 217–225, 279–289.

146. Петрик О.В. Навчання грамоти дітей шестирічного віку. Запоріжжя : ТОВ «ЛПС. Лтд», 2001. 96 с.

147. Петренко О. Читання на просторах дитинства. *Вісник Книжкової палати*. 2013. № 12. С. 1.

148. Пігін Г. Як передавати дитині цінності. Львів : Свічадо, 2014. 96 с.

149. Піроженко Т. Комунікативно-мовленнєвий розвиток дошкільника. Тернопіль : Мандрівець, 2010. 152 с.
150. Поніманська Т.І. Дошкільна педагогіка : підручник, 2-ге вид., доповн. Київ : Академвидав, 2013. 464 с.
151. Придумай слово: мовні ігри для дошкільнят / В.Сухар. Х. : Ранок, 2011. 160 с.
152. Провоторов О. Дитяча періодика України як засіб розвитку мовленнєвої творчості школярів. *Початкова школа*. 2007. № 6. С. 55–59.
153. Програма розвитку дитини дошкільного віку «Українське дошкілля» / О. І. Білан, за заг. ред. О. В. Низковської. 256 с.
154. Прокопчук О. Сучасна періодика для дітей: яка вона? : URL: <http://h.ua/story/19451/>.
155. Райт Норман Г. Як говорити так, щоб діти нас слухали / пер. з англ. О. Гладкого. Львів : Свічадо, 2015. 140 с.
156. Рібцун Ю. Грати словом і в слові. *Дошкільне виховання*. 2005. № 2. С. 10–21.
157. Рібцун Ю. Мовленнєві намистинки для маленької дитинки : навч.-метод. посібник. К. : Літера ЛТД, 2010. 160 с.
158. Рібцун Ю. Сходінками правильного мовлення : навч.-методич. посібн. Тернопіль : Мандрівець, 2017. 240 с.
159. Розповідаємо разом. Навчання молодших дошкільників розповіді за змістом сюжетних картин: навч.-метод. комплект. / А.М. Богуш, Н.В. Гавриш. Київ : Генеза, 2017 р. 48 с.
160. Розумне виховання сучасних дошкільнят : методичний посібник / Н.Гавриш, І.Кіндрат, О.Рейпольська / за заг. ред. О. Брежнєвої. К. : Видавничий Дім : Слово, 2015. 176 с.
161. Рубан А. Дитяче читання в освітньо-культурному вимірі. *Вісник Книжкової палати*. 2012. № 4. С. 1–2.
162. Русова С. Вибрані педагогічні твори. Київ : Освіта, 1996. 304 с.

163. Савчин М. Вікова психологія : навч. посіб. К. : ВЦ : Академія, 2017. 386 с.
164. Семенюк Р. Сучасні вимоги до підготовки та проведення занять із мовленнєвого спілкування з дітьми раннього та дошкільного віку. *Палітра педагога*. 2009, №5, с. 15-16.
165. Семеняко Ю. Виховання у дітей старшого дошкільного віку основ культури використання медіапродукції у закладах дошкільної освіти. URL: https://ipv.org.ua/wp-content/uploads/2019/03/Semenyako_aref.pdf
166. Семчук Б. Соціалізуючи вплив медіа-технологій на дітей дошкільного віку. *Studia Zarządzania i Finansów Wyższej Szkoły Bankowej w Poznaniu*. 2018. Nr 14. S. 87-99. с. 90
167. Сидоренко Н. Періодика для дітей в Україні: час змін. *Український інформаційний простір. Ч. 4: видавнича справа та мережеві видання*. С. 64–75.
168. Соболевська Ю. Книжка про читання : літературознавче дослідження / пер. з пол. А. Бондара. Львів : Видавництво Старого Лева, 2014. 176 с.
169. Сокірян А.В. Сучасний дитячий журнал: загальна характеристика. *Друкарство*. 2006. № 1 (66). С. 25–28.
170. Соцька О.П. Передумови реалізації медіапростору сучасного дошкільця. *Вісник ЛНУ імені Тараса Шевченка*. 2013. № 13 (272), Ч. I. С. 154–163.
171. Сошинська Я. Сучасний дитячий часопис: можливості створення і виведення на ринок. *Вісник Книжкової палати*. 2009. № 8. С. 4–7.
172. Стадницька Ю. Дитяча публіцистика як об'єкт дослідження *Вісник СумДУ*. 2006. № 3 (87). С. 20–24.
173. Стадницька Ю. В. Роль галицької дитячої періодики 20–30-х рр. ХХ ст. у становленні української пізнавальної літератури : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. наук із соц. комунікацій : 27.00.05. Київ : Б. в., 2009. 20 с.

174. Стадницька Ю. Цільове призначення і функціональність дитячого часопису (на матеріалах галицьких дитячих періодичних видань 20–30-х рр. XX ст.) *Теле- та радіожурналістика*. 2010. Вип. 9. Ч. 1. С. 84–89.

175. Стаднійчук Р. Сучасна українська періодика для дітей : хто є хто. *Слово і Час*. 1999. № 2. С. 69–72.

176. Старченко Т. В. Журнал «Дзвіночок» 90-ті рр. XIX ст. : виховання християнських чеснот у дітей та молоді. *Вісн. КНУ ім. Тараса Шевченка. Сер. : Журналістика*. Київ, 2000. Вип. 8. С. 21–25.

177. Сухомлинський В. Серце віддаю дітям. Як ми вчилися читати і писати : URL: <https://mala.storinka.org/як-ми-вчилися-читати-і-писати-з-книги-василя-сухомлинського-серце-віддаю-дітям.html>

178. Суятинова К. Національно-мовленнєва особистість: стан дослідження дефініції. *Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова. Серія 5 : Педагогічні науки : реалії та перспективи* : зб. наук. праць. Київ : Видавничий дім «Гельветика», 2022. Вип. 85. С. 204–207.

179. Суятинова К. Національно-мовленнєвий розвиток дошкільників засобами дистанційного навчання. *Сучасні інформаційні технології та інноваційні методики навчання: досвід, тенденції, перспективи*. 2022. № 9. С. 121–123.

180. Табака О. Дитяча періодика: особливості, освітній потенціал, ретроспектива розвитку. *Електронний науковий журнал “Перспективи та інновації науки (Серія «Психологія», Серія «Педагогіка», Серія «Медицина»)*. 2022. №13(18) С. 458–466.

181. Табака О.М. Використання медіатехнологій у роботі з розвитку мовлення дошкільників *Herald pedagogiki. Nauka i Praktyka*. Варшава, 2019. № 50. С. 60–63.

182. Табака О.М. Використання художньої літератури у просторі сучасної дошкільної освіти. *Матеріали звітних конференцій факультету педагогічної освіти*. Львів: ЛНУ імені Івана Франка, 2020. Вип.5. С. 80–82.

183. Табака О. Зарубіжна педагогіка про розвиток мовлення дошкільників. Науковий фаховий педагогічний журнал категорії «Б» Волинського національного університету імені Лесі Українки. АСТА PAEDAGOGIKA VOLYNIENSES. Одеса: Видавничий дім «Гельветика». 2021. Вип. 3. С. 29–34.

184. Табака О.М. Золотий горішок. Збірка казок для дітей дошкільного та молодшого шкільного віку. Львів, 2016. 36 с.: іл.

185. Табака О.М. Інтеграційні аспекти мовленнєвого розвитку дошкільника. *Забезпечення якісної підготовки майбутніх фахівців дошкільної освіти в процесі використання сучасних технологій* : зб. наукових праць. Хмельницький, 2018. С.335–341.

186. Табака О.М. Медіа в роботі з дітьми дошкільного віку. *Сучасні тенденції розвитку освіти і науки в інтердисциплінарному контексті. Діалог культур як чинник інтеграції* : зб. матеріалів IV міжнар. наук.-практ. конф. Варшава – Ужгород – Херсон : Посвіт, 2019. С. 150–151.

187. Табака О.М. Медіаосвіта в контексті завдань нової української школи. Професійний розвиток педагога: *Сучасний вчитель початкової школи: проблеми і перспективи в контексті освітньої реформи* : зб. матеріалів Всеукр. наук.-практ. конф. Рівне, 2019. С. 122–124.

188. Табака О.М. Медіатехнології в інтегрованому просторі сучасної дошкільної освіти. *Labyrinths of Reality*. Монреаль-Сєверодонецьк, 2020. № 2(7). С. 111–114.

189. Табака О.М. Мовленнєва компетентність як важлива характеристика особистості дитини старшого дошкільного віку. *Майстерність комунікації у мистецькій і професійній освіті* : зб. наук. праць, Житомир : ЖДУ імені І. Франка, 2020. С.42–44.

190. Табака О.М. Навчання елементів грамоти у контексті наступності та перспективності дошкільної та початкової освіти. *Наступність дошкільної та початкової освіти в контексті соціальної мобільності*: зб. наук. праць, Львів: ЛНУ ім. Івана Франка, 2017. С. 180–183.

191. Табака О.М. Погляди Софія Русової на завдання мовленнєвого розвитку дітей дошкільного віку. : наук. праці / упоряд. та наук. ред. Д. Герцюк, П. Сікорський. Львів: Бадікова Н.О., 2017. С. 153–160.

192. Табака О. Радісне сприйняття дійсності як важлива передумова формування мовленнєвої компетентності дошкільнят *Матеріали звітних конференцій факультету педагогічної освіти*. Львів: ЛНУ імені Івана Франка, 2022. Вип.7. С. 65–68.

193. Табака О. Розвиток мовлення дошкільнят: актуальні проблеми, шляхи розв'язання. *Актуальні питання гуманітарних наук: міжвузівський збірник наукових праць молодих вчених Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка*. Дрогобич: Видавничий дім «Гельветика». 2021. Вип. 40. Том 3. С. 213–218.

194. Табака О. Розвиток мовлення дошкільнят крізь призму поглядів вітчизняних педагогів. *Науково-педагогічний журнал «Молодь і ринок»*. 2021. №11–12. С. 175–179.

195. Табака О.М. Розвиток мовлення дітей – традиції та сучасність у дошкільній лінгводидактиці. *Інноваційні наукові дослідження у галузі педагогіки та психології* : матеріали Міжнар. наук-практ. конф. (5–6 лютого 2021 р.) Запоріжжя : Класичний приватний університет, 2021. С. 84–85.

196. Табака О.М. Розвиток мовлення у контексті формування духовності дошкільнят. *Актуальні проблеми педагогічної освіти: реалії, нові ідеї та перспективи* : матеріали IV Міжнар. наук.-практ. конф. 5-6 трав. 2022 р. Львів : ЛНУ імені Івана Франка, 2022. С.144–147.

197. Табака О.М. Сучасна періодика як засіб формування мовленнєвої компетенції дошкільнят. *Матеріали звітних конференцій факультету педагогічної освіти*. Львів: ЛНУ імені Івана Франка, 2023. Вип.8. С. 59–62.

198. Табака О.М. Формування лексичної компетенції дітей старшого дошкільного віку засобами медіатехнологій. *Матеріали звітних конференцій факультету педагогічної освіти*. Львів : ЛНУ імені Івана Франка, 2021. Вип.6. С. 69–71.

199. Тищенко В., Рібцун Ю. Як навчити дитину правильно розмовляти. К. : Літера ЛТД, 2006. 126 с.
200. Ушинський К. Твори у 6 т. К. : Рад. шк., 1955. Т.2. С. 405–407, 456–457.
201. Філіппова О. Як наші діти пізнають світ. Дорослі проблеми дитячої періодики. *Книжковий огляд*. 2002. № 9(45). С. 72 – 74.
202. Харченко Н.В. Формування у дітей старшого дошкільного віку умінь будувати міркування: дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук: 13.00.02. К, 2005. 170 с.
203. Хрестоматія з історії дошкільної педагогіки : навч. посіб. / упоряд. З. Н. Борисової. Київ : Вища школа, 2004. 511 с.
204. Цюпа І. Василь Сухомлинський (Добротворець). Серія : Життя славетних. Київ : Молодь, 1973. 336 с.
205. Чумарна М. І. Сонячний промінчик. Дидактичний матеріал для вихователів дитячих садків. Тернопіль : Навчальна книга – Богдан, 2012. 104 с.
206. Чумарна М. Королівство мови. Львів : Тріада Плюс, 2013. 120 с.
207. Чумарна М. Мовний розвиток дитини від 1 до 11. Світ малого українця. Авторська освітня технологія Марії Чумарної. 160 с.
208. Чумарна М. Рухливі розвивальні ігри для талановитих і кмітливих: від 5 до 12. Тернопіль : Навчальна книга – Богдан, 2017. 72 с.
209. Шевцова О. Цікава грамати́ка. Пізнавально-ігрові комплекси з навчання грамоти. Х. : Основа, 2011. 192 с.
210. Шелестова Л. В. Вчимося читати. Частина 1: Робочий зошит для дітей 4–6 років. К.: Фенікс, 2017. 272 с.: іл.
211. Яловська О. Пальчики дошкільнят: розвиваємо руку – розвиваємо мозок. Тернопіль : Мандрівець, 2010. 228 с.
212. Я у Світі. Програма розвитку дитини від народження до шести років / О.П. Аксьонова, А.М. Аніщук, Л.В. Артемова та ін.; наук. кер. О.Л. Кононко. Київ : ТОВ «МЦФЕР – Україна», 2019. 488 с.

ДОДАТКИ

Додаток А

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДОСЛІДЖЕННЯ

Праці, в яких опубліковані основні наукові результати

1. Табака О.М. Розвиток мовлення дошкільнят: актуальні проблеми, шляхи розв'язання. *Актуальні питання гуманітарних наук: міжвузівський збірник наукових праць молодих вчених Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка. Дрогобич: Видавничий дім «Гельветика». 2021. Вип. 40. Том 3. С. 213–218.*
2. Табака О.М. Зарубіжна педагогіка про розвиток мовлення дошкільників. *Науковий фаховий педагогічний журнал категорії «Б» Волинського національного університету імені Лесі Українки. АСТА PAEDAGOGIKA VOLYNIESENS. Одеса: Видавничий дім «Гельветика». 2021. Вип. 3. С. 29–34.*
3. Табака О.М. Розвиток мовлення дошкільнят крізь призму поглядів вітчизняних педагогів. *Науково-педагогічний журнал «Молодь і ринок». 2021. №11–12. С. 175–179.*
4. Табака О.М. Дитяча періодика: особливості, освітній потенціал, ретроспектива розвитку. *Електронний науковий журнал “Перспективи та інновації науки (Серія «Психологія», Серія «Педагогіка», Серія «Медицина»)). 2022. №13(18) С. 458–466.*

Наукові праці, які засвідчують апробацію матеріалів дисертації

5. Табака О.М. Медіа в роботі з дітьми дошкільного віку. *Сучасні тенденції розвитку освіти і науки в інтердисциплінарному контексті. Діалог культур як чинник інтеграції* : зб. матеріалів IV міжнар. наук.-практ. конф. Варшава – Ужгород – Херсон : Посвіт, 2019. С. 150–151.
6. Табака О.М. Медіаосвіта в контексті завдань нової української школи. *Професійний розвиток педагога: Сучасний вчитель початкової школи: проблеми*

і перспективи в контексті освітньої реформи : зб. матеріалів Всеукр. наук.-практ. конф. Рівне, 2019. С. 122–124.

7. Табака О.М. Використання медіатехнологій у роботі з розвитку мовлення дошкільників. *Herald pedagogiki. Nauka i Praktyka*. Варшава, 2019. № 50. С. 60–63.

8. Табака О.М. Медіатехнології в інтегрованому просторі сучасної дошкільної освіти». *Labyrinths of Reality*. Монреаль-Сєверодонецьк, 2020. № 2(7). С. 111–114.

9. Табака О.М. Мовленнєва компетентність як важлива характеристика особистості дитини старшого дошкільного віку. *Майстерність комунікації у мистецькій і професійній освіті* : зб. наук. праць, Житомир : ЖДУ імені І. Франка, 2020. С.42–44.

10. Табака О.М. Використання художньої літератури у просторі сучасної дошкільної освіти. *Матеріали звітних конференцій факультету педагогічної освіти*. Львів: ЛНУ імені Івана Франка, 2020. Вип.5. С. 80–82.

11. Табака О.М. Розвиток мовлення дітей – традиції та сучасність у дошкільній лінгводидактиці. *Інноваційні наукові дослідження у галузі педагогіки та психології* : матеріали Міжнар. наук-практ. конф. (5–6 лютого 2021 р.) Запоріжжя : Класичний приватний університет, 2021. С. 84–85.

12. Табака О.М. Формування лексичної компетенції дітей старшого дошкільного віку засобами медіатехнологій. *Матеріали звітних конференцій факультету педагогічної освіти*. Львів : ЛНУ імені Івана Франка, 2021. Вип.6. С. 69–71.

13. Табака О.М. Радісне сприйняття дійсності як важлива передумова формування мовленнєвої компетентності дошкільнят. *Матеріали звітних конференцій факультету педагогічної освіти*. Львів: ЛНУ імені Івана Франка, 2022. Вип.7. С. 65–68.

14. Табака О. Розвиток мовлення у контексті формування духовності дошкільнят. *Актуальні проблеми педагогічної освіти: реалії, нові ідеї та*

перспективи : матеріали IV Міжнар. наук.-практ. конф. 5-6 трав. 2022 р. Львів : ЛНУ імені Івана Франка, 2022. С.144–147.

15. Табака О.М. Сучасна періодика як засіб формування мовленнєвої компетенції дошкільнят. *Матеріали звітних конференцій факультету педагогічної освіти*. Львів: ЛНУ імені Івана Франка, 2023. Вип.8. С. 59–62.

Наукові праці, які додатково відображають результати дисертації

16. Книжка малюкам. Хрестоматія літературно-художніх творів з методикою використання для дітей молодшого дошкільного віку / Гавриш Н.В., Кіндрат І.Р., Табака О.М., Хартман О.Ю. Київ : Українська академія дитинства, 2020. 256 с.

17. Табака О.М. Золотий горішок. Збірка казок для дітей дошкільного та молодшого шкільного віку. Львів, 2016. 36 с.: іл.

Додаток Б

Відомості про апробацію результатів дослідження

 МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ MINISTRY OF EDUCATION AND SCIENCE OF UKRAINE ЛЬВІВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ІМЕНІ ІВАНА ФРАНКА IVAN FRANKO NATIONAL UNIVERSITY OF LVIV	
вул. Університетська, 1, м. Львів, 79000, Україна тел./факс (032) 261-60-48, тел. 260-34-02 http://www.lnu.edu.ua, e-mail: lnu@lnu.edu.ua Код ЄДРПОУ 02070987 Державна Капітальська служба України МФО 820172; р.р. UA 468201720343101002200001061 № свідоцтва 17701483, ін. пов. № 020709813029 Валютний рахунок UA613223130000026009000028110, UA273223130000026005000028567 в Укресімбанку м. Львів МФО 322313 № <u>2926-Н</u> від <u>20.11.2023</u>	1, Universytetska Str., Lviv, 79000, Ukraine Phone/Fax: +38 (032) 261-60-48, 260-34-02 http://www.lnu.edu.ua, e-mail: lnu@lnu.edu.ua Code EDRPOU 02070987 State Treasury Service of Ukraine MFC 820172, Settlement Acc. UA 468201720343101002200001061 Certificate No. 17701483, Tax IN 020709813029 Foreign Currency Acc.No. UA613223130000026009000028110, UA273223130000026005000028567 in Lviv Branch of Ukreximbank MFO 322313 на № _____ від _____

Довідка
про впровадження результатів дисертаційного дослідження
Табаки Ольги МIRONIVNI
на тему «Педагогічні умови розвитку мовлення старших дошкільників засобами дитячої
періодики (перша чверть ХХІ ст.)»,
поданої на здобуття наукового ступеня доктора філософії
за спеціальністю 011 – Освітні, педагогічні науки

Впровадження результатів дисертаційного дослідження здобувача Табаки Ольги МIRONIVNI на тему «Педагогічні умови розвитку мовлення старших дошкільників засобами дитячої періодики (перша чверть ХХІ ст.)» здійснювалось упродовж 2020-2023 років на базі кафедри початкової та дошкільної освіти факультету педагогічної освіти Львівського національного університету імені Івана Франка.

Теоретична цінність окреслених методичних матеріалів та наукових напрацювань О. М. Табаки полягає у поглибленні знань майбутніх вихователів про розвиток мовлення дітей старшого дошкільного віку із використанням дитячої періодики.

Матеріали дослідницької роботи обговорювалися на звітних наукових конференціях факультету педагогічної освіти, IV-й Міжнародній науково-практичній конференції "Актуальні проблеми педагогічної освіти: реалії, нові ідеї та перспективи", повідомленнях на науково-методичних семінарах, що проводились на кафедрі початкової та дошкільної освіти.

Наукові напрацювання аспірантки використовувалися викладачами кафедри в процесі вивчення таких дисциплін: «Вступ до спеціальності з основами педагогіки», «Дошкільна педагогіка», «Дошкільна лінгводидактика», «Культура мовлення і виразне читання», «Дитяча література з методикою виразного читання», «Методика організації художньо-мовленнєвої діяльності в дошкільних навчальних закладах».

Актуальними та методично цінними є впорядковані О. М. Табакою матеріали періодичних видань, зокрема добірки авторських художніх творів, різноманітних ігор та вправ для розвитку мовлення та навчання елементів грамоти, розробки циклу літературних занять, завдань для індивідуальної мовленнєвої роботи з дітьми упродовж дня, збірка казок «Золотий горішок», навчально-методичні посібники («Книжка малюкам», «Коло книги»), які застосовувались у роботі зі студентами на практичних заняттях та педагогічній практиці.

Матеріали дисертаційної роботи є актуальними, мають важливе теоретичне і практичне значення у процесі підготовки майбутніх фахівців дошкільної освіти.

Проректор з наукової роботи,
академік НАН України,
доктор хімічних наук, професор

Роман ГЛАДИШЕВСЬКИЙ

Міністерство освіти і науки України
 Львівський національний університет імені Івана Франка
 Відокремлений структурний підрозділ
 «Педагогічний фаховий коледж
 Львівського національного університету імені Івана Франка»
 79018, м. Львів, вул. Антоновича, 16. Тел. 275-65-40

«15» 11 2023 року № 95

Довідка

**про впровадження результатів дисертаційного дослідження
 Табаки Ольги Миронівни
 на здобуття наукового ступеня доктора філософії
 за спеціальністю 011 – Освітні, педагогічні науки
 (тема «Педагогічні умови розвитку мовлення старших дошкільників
 засобами дитячої періодики (перша чверть XXI ст.)»)**

Результати дисертаційного дослідження Ольги Миронівни Табаки з теми «Педагогічні умови розвитку мовлення старших дошкільників засобами дитячої періодики (перша чверть XXI ст.)» є актуальними в умовах становлення інформаційного суспільства, розвитку відкритого інформаційного простору, що посилює роль і вплив медіа, зокрема друкованих, на процес розвитку дітей дошкільного віку. Тому впродовж 2022-2023 навчальних років в Відокремленому структурному підрозділі «Педагогічний фаховий коледж Львівського національного університету імені Івана Франка» здійснювалося впровадження результатів дисертаційної роботи О. М. Табаки відповідно до визначеної теми дослідження. Зокрема, наукові напрацювання аспірантки використовувалися викладачами коледжу в процесі здійснення освітньої діяльності, впроваджувалися окремі методичні розробки (добірки авторських художніх творів та розповідей для дошкільнят, дидактичних ігор, мовленнєвих завдань, пальчикових вправ та руханок) у вивченні дисциплін: «Методика розвитку мовлення і навчання елементів грамоти», «Літератури для дітей дошкільного віку», «Культура мовлення і практика з виразного читання», «Педагогіка» та під час проходження педагогічної практики.

Теоретична цінність окреслених методичних матеріалів і наукових напрацювань Табаки О. М. полягає у поглибленні знань майбутніх вихователів щодо сучасних засобів виховання мовленнєвої особистості дошкільнят. Зазначимо, що дисертаційне дослідження аспірантки має практичне значення, оскільки спрямоване на формування професійних компетентностей студентів на основі впровадження та використання сучасного інструментарію освітнього процесу,

проектних технологій; наповнення змісту професійно-орієнтованих дисциплін матеріалом інноваційного спрямування згідно з вимогами часу.

Довідку про впровадження результатів дисертаційної роботи Ольги Миронівни Табаки за темою «Педагогічні умови розвитку мовлення старших дошкільників засобами дитячої періодики (перша чверть XXI ст.)» обговорено та схвалено на засіданні методичної ради ВСП «Педагогічний фаховий коледж Львівського національного університету імені Івана Франка» (протокол №2 від 10 жовтня 2023 року).

Голова методичної ради
ВСП «Педагогічний фаховий коледж
Львівського національного університету
імені Івана Франка»

Романа МИХАЙЛИШИН

В. о. директора

Оксана СУРМАЧ

**ГУМАНІТАРНЕ УПРАВЛІННЯ ГОРОДОЦЬКОЇ МІСЬКОЇ РАДИ
ГОРОДОЦЬКИЙ ЗАКЛАД ДОШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ ЯСЛА-САДОК №3 «БАРВІНОК»
ГОРОДОЦЬКОЇ МІСЬКОЇ РАДИ**

ЄДРПОУ 22345308, вул. Запорізької Січі, 4, м. Городок, Львівська обл., 81500, тел. 30904
e-mail: sadokbarvinok@gmail.com

ДОВІДКА

про впровадження результатів дисертаційного дослідження здобувача наукового ступеня доктора філософії Табаки Ольги Миронівни на тему «Педагогічні умови розвитку мовлення старших дошкільників засобами дитячої періодики (перша чверть XXI ст.)» зі спеціальностей 011 – Освітні педагогічні науки в освітній процес Городоцького закладу дошкільної освіти ясла-садок № 3 «Барвінок»

Упродовж 2022-2023 навчальних років на базі закладу дошкільної освіти Табака О. М. проводила дослідження, яке було спрямоване на активне використання дитячої періодики з метою розвитку мовлення старших дошкільнят.

Табака О. М. у співпраці з вихователем-методистом та вихователями закладу апробувала використання матеріалів часописів («Ангеляткова наука», «Ангелятко», «Джміль») у мовленнєвій роботі з дітьми. Було запропоновано добірки дидактичних ігор, завдань та розповідей для занять з розвитку мовлення і навчання грамоти, пальчикових ігор та руханок, а також авторських художніх творів, які широко використовувались як на заняттях так і в інших видах діяльності дошкільнят упродовж дня.

Матеріал часописів був запропонований для використання в індивідуальній роботі з дітьми, рівень розвитку мовлення яких був низьким чи середнім. Широкий тематичний спектр періодичних видань дозволяв організувати таку роботу відповідно до планування вихователів.

Табака О. М. впорядковувала матеріали часописів для роботи з батьками, без яких неможливе успішне формування мовленнєвої компетентності дошкільнят.

У ході дослідження встановлено, що дитяча періодика за умов правильного методичного використання є важливим засобом розвитку мовлення дітей, її систематичне і цілеспрямоване впровадження сприяє ефективному вихованню мовленнєвої особистості дошкільнят.

Директор Галина ЦЕЛЕНЬ

Львівська міська рада
Департамент розвитку
Управління освіти
Відділ освіти Галицького і Франківського районів

Заклад дошкільної освіти (дитячий садок) № 131
79029, м. Львів, вул. Антоновича 109-а, тел. (032) 238-47-09, e-mail 131promincyky@ukr.net

10.11.2023 р.

№ 65

ДОВІДКА

**про впровадження результатів дисертаційного дослідження
здобувача наукового ступеня доктора філософії Табаки Ольги Миронівни
на тему «Педагогічні умови розвитку мовлення старших дошкільників
засобами дитячої періодики (перша чверть ХХІ ст.)» зі спеціальностей 011
– Освітні педагогічні науки в освітній процес закладу дошкільної освіти
(дитячий садок) № 131 «Промінчики» м. Львів**

Упродовж 2022-2023 навчальних років на базі закладу дошкільної освіти Табака О. М. проводила дослідження, яке було спрямоване на активне використання дитячої періодики з метою розвитку мовлення старших дошкільнят.

Табака О. М. впорядкувала матеріали часописів, відповідно до тем тижня, для використання їх на заняттях з розвитку мовлення, навчання елементів грамоти, ознайомлення з довкіллям. Добірки мовленнєвих ігор, завдань, пальчикових вправ, руханок доповнювали різноманітні форми роботи з дошкільниками впродовж дня.

Табакою О. М. були розроблені бесіди за змістом ілюстрацій до художніх творів, малюнків, які використовувались в індивідуальній роботі з дошкільниками, рівень розвитку мовлення яких був низьким чи середнім.

Тематичні добірки розповідей персонажів журналів використовувались у ранковому колі, на прогулянках, слугували зразком для складання власних історій дошкільнятами.

О. Табака розробила цикл літературних занять на основі авторських художніх творів. За їх змістом були запропоновані бесіди, полілоги, творчі мовленнєві завдання, ігри-драматизації у другу половину дня.

Табака О. М. впорядкувала матеріали часописів для роботи з батьками, без яких неможливе успішне формування мовленнєвої компетентності дошкільнят.

У ході дослідження встановлено, що дитяча періодика за умов правильного методичного використання сприяє ефективному вихованню мовленнєвої особистості дошкільнят та є потужним засобом розвитку їх мовлення.

В. о директора

ЗДО 131

Мирослава КОТЕЛЬКА

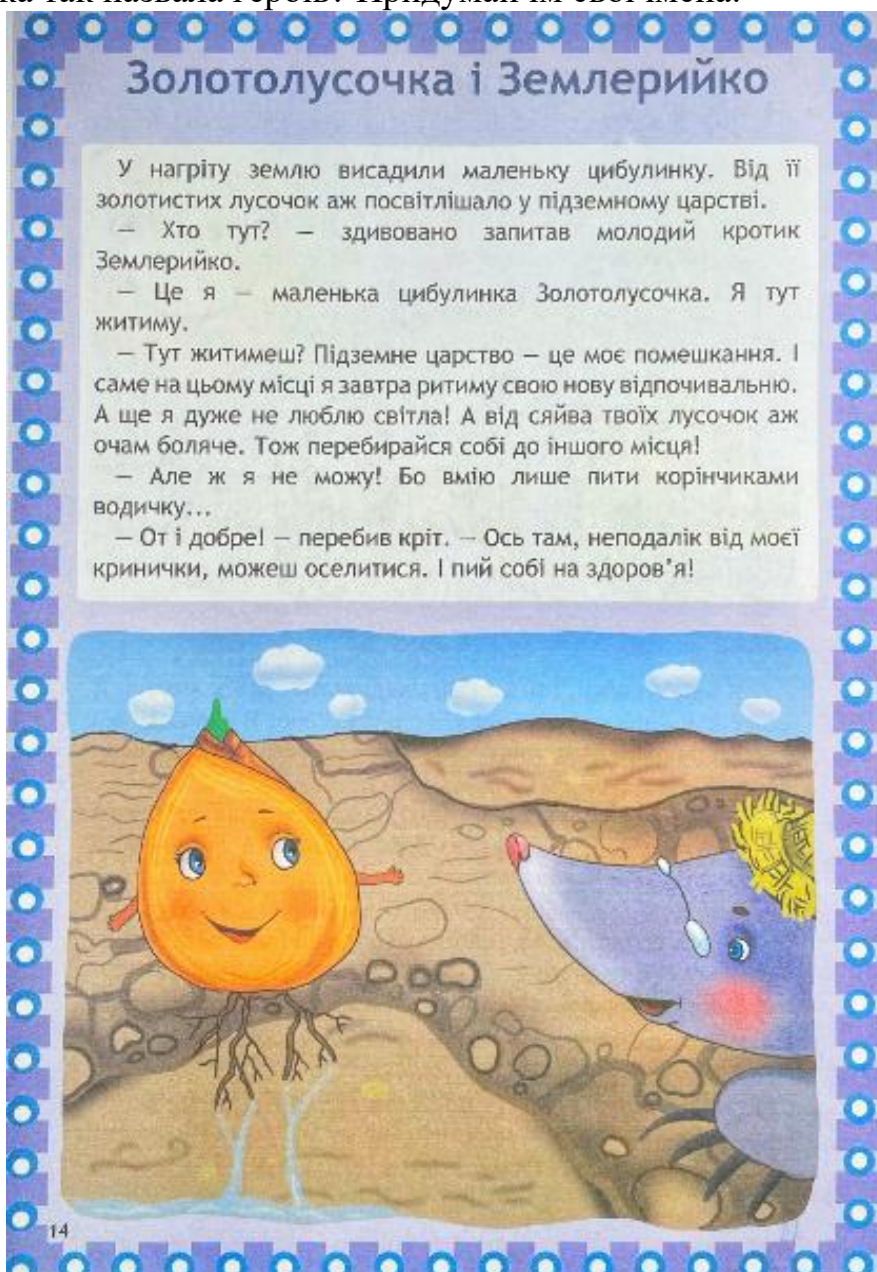
Додаток В

Приклади завдань з мовленнєвого розвитку для дітей старшого дошкільного віку за матеріалами періодики

1. Взірці бесід та мовленнєвих завдань за змістом художніх творів О. Табаки:

а) "Золотолусочка та Землерийко" (2007, № 6):

- Як називав своє помешкання кротик?
- Не дуже ввічливим було знайомство Золотолусочки та Землерийка. Поясни чому?
- Розкажи про вміння та мрії цибулинка.
- Уяви, що ти цибулинка. Поясни кротикові, у чому сила землі?
- Придумай продовження казки. Чи могли стати гарними друзями-сусідами Золотолусочка та Землерийко?
- Які слова у казці тобі сподобалися, запам'яталися?
- Чому авторка так назвала героїв? Придумай їм свої імена.

б) "Щаслива квіточка" (2007, № 5):

- З чого почався день вранішнього промінчика?
- Розкажи про народження квіточки.
- Як ти гадаєш, чому квіточка захотіла стати вишенькою? Який варіант обрав би ти?
- Намалюй словами щасливу квіточку (як виглядало її личко, пелюстки, кому вона найперше захотіла розповісти про здійснення своєї мрії?).

Почав накрапати дощик, і дрібні крапельки торкнулися пелюсток квітки.

— Я — дощик! У моїх крапельках — твоя сила!

І тут квіточка відчула, як її деревце п'є корінцями водичку. І ця водичка заструменіла по стовбуру і по кожній маленькій гілочці. Вона несла силу. І тендітні пелюстки квітки ставали міцнішими. Вони почали пахнути, видавати дивовижний аромат.

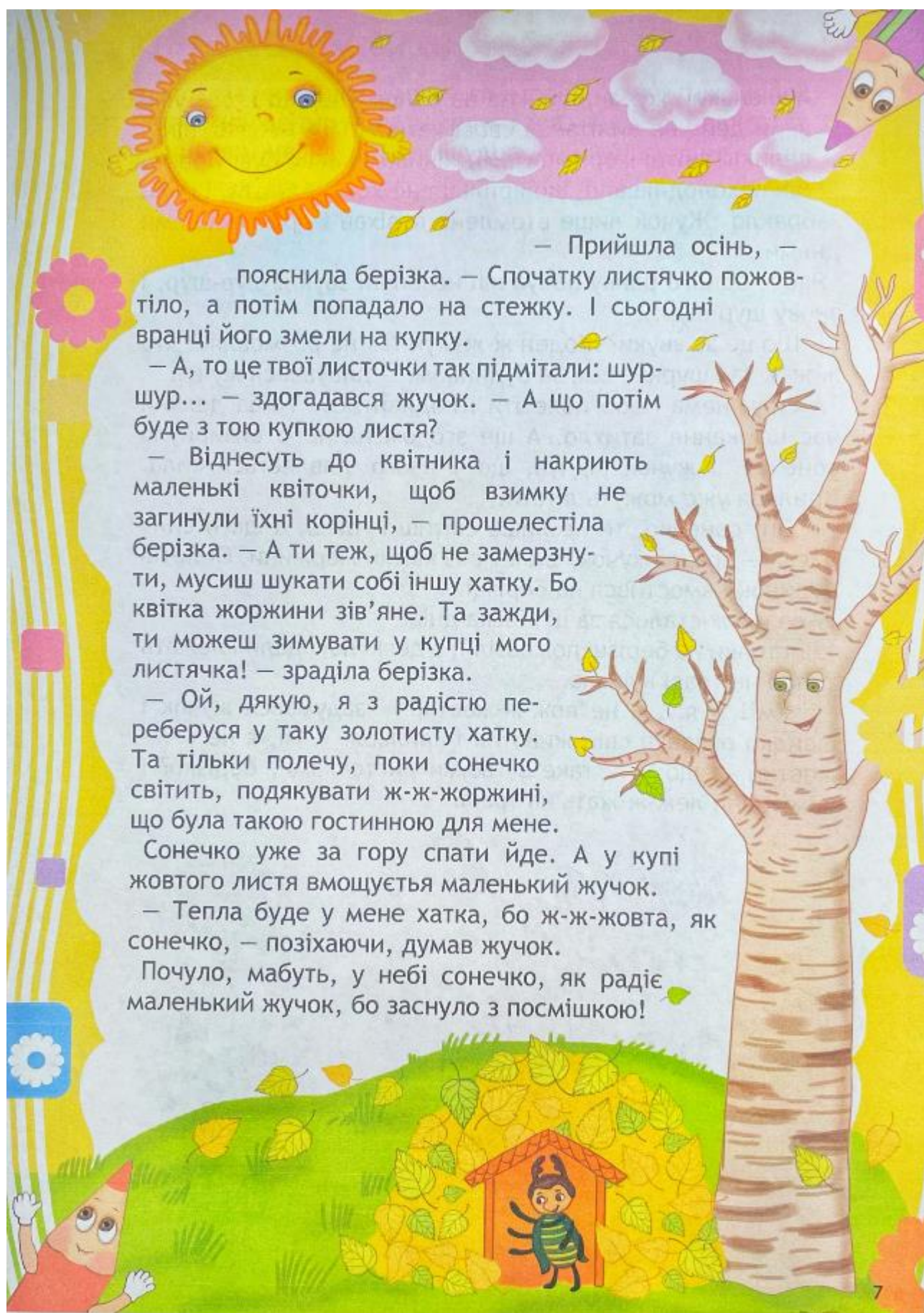
— Дякую тобі, дощику, за цілющу водичку!

Посміхнувся дощик і сховався у кучерявій хмаринці.

— Який солодкий запах! Де ж та квіточка, що так гарно пахне? — забриніла бджілка, що прилетіла у сад.

Вона покружляла над кожним деревом і нарешті прилетіла до молоді вишні. Комашка сіла на квіточку, щоб помилуватися нею. Легенький вітерець гойдав деревце і заколисував квіточку: “Я буду червоненькою вишенькою”, — щасливо посміхнулася вона.

— Прийшла осінь, — пояснила берізка. — Спочатку листячко пожовтіло, а потім попадало на стежку. І сьогодні вранці його змели на купку.

— А, то це твої листочки так підмітали: шур-шур... — здогадався жучок. — А що потім буде з тою купкою листя?

— Віднесуть до квітника і накриють маленькі квіточки, щоб взимку не загинули їхні корінці, — прошепестіла берізка. — А ти теж, щоб не замерзнути, мусиш шукати собі іншу хатку. Бо квітка жоржини зів'яне. Та зажди, ти можеш зимувати у купці мого листячка! — зраділа берізка.

— Ой, дякую, я з радістю переберуся у таку золотисту хатку. Та тільки полечу, поки сонечко світить, подякувати ж-ж-жоржині, що була такою гостинною для мене.

Сонечко уже за гору спати йде. А у купі жовтого листя вмощується маленький жучок.

— Тепла буде у мене хатка, бо ж-ж-жовта, як сонечко, — позіхаючи, думав жучок.

Почуло, мабуть, у небі сонечко, як радіє маленький жучок, бо заснуло з посмішкою!

2. Приклади завдань для занять з навчання елементів грамоти а) 2009, № 6:

- «засвіти літери», пропиши їх;

- «Вчимося читати»: твори склади і читай казочку:

Чудо-чай

ІЗ ПА-ХУ-ЧИХ ТРАВ І КВІ-ТО-ЧОК ЛІ-ТО ЧАЙ
ВА-РИТЬ. ШУ-МИТЬ У ЧАЙ-НИ-КУ ВО-ДИЧ-КА,
БУЛЬ-КО-ЧЕ, У-СЮ СИ-ЛУ ЧАР-ЗІЛ-ЛЯ ВБИ-РАЄ.
ЩЕД-РЕ ЛІ-ТО У-СІХ НА ГОС-ТИ-НУ КЛИ-ЧЕ – ЧУ-
ДО-ЧА-ЄМ ПРИ-ГО-ЩА-Є.

А ЦВІР-КУН У ТРА-ВІ ЗА-ХО-ВАВ-СЯ І НА СКРИ-
ПОЧ-ЦІ ВИ-ГРА-Є – ЛІ-ТО СЛА-ВИТЬ.

Ось на листочку нові літери.
Знайди їх у казочці і “засвіти”
(обведи жовтим фломастером).

Вчимося читати

ЩО	ЩЕ	ШУМ	ШУБА
ЩОКА	ЩОКИ	ЧОЛО	ЧОМУ
ДОЩ	КУЩ	ЧАЙ	ЧАЙ-НИК
ЦІЛА	ЦІЛЕ	ЦІЛИЙ	

Пропиши літери, закрій їх долонькою і в такому ж
порядку напиши їх ще раз.

Ч Ш Ц Щ

б) 2009, № 7:

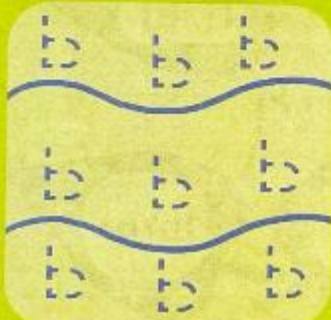
«Читаємо по складах»:

Читаємо по складах

Пропиши літери.

СОН-ЦЕ ФАР-БУ РОЗ-БАВ-ЛЯ-ЛО І ВЕ-СЕЛ-КУ МА-ЛЮ-
ВА-ЛО, ЩОБ ВЕ-СЕ-ЛЕ БУ-ЛО ЛІ-ТО, І ЙО-МУ РА-ДІ-
ЛИ ДІ-ТИ.

У РІ-ЦІ ВО-ДИЧ-КА ГРА-Є. ТАМ КА-РАСЬ ДЕСЬ ХАТ-КУ
МА-Є. ЇЇ ПИЛЬ-НО ДО-ГЛЯ-ДА-Є — ВСЕ ВО-ДИЧ-КО-Ю
ВМИ-ВА-Є.

ОЙ ЗЕ-ЛЕ-НИЙ СТО-ЇТЬ ГАЙ, А В ГА-Ю ПЕ-НЬО-ЧОК.
ТАМ КО-МА-РИК ВИ-ГРА-Є, МУ-ХА ЙДЕ В ТА-НО-ЧОК.

в) 2008, № 5:

Ра-нок на о-зе-рі

Ти-хо спить о-зе-ро. Лас-тів-ка кри-лом во-ду збу-ди-ла. Сі-ла на бе-ре-зі, на-бра-ла бо-ло-та — гніз-до мос-ти-ти бу-де.

Ма-ла хвиль-ка до жаб-ки до-ли-ну-ла. На-ду-ла во-на жи-во-тик, як гу-мо-ву ку-лю, і ну ви-спі-ву-ва-ти. Джме-лик ту піс-ню під-хо-пив. Гу-си за-гел-го-ті-ли, кри-ла-ми за-трі-по-ті-ли. Ви-зир-ну-ло сон-це з не-ба ту му-зи-ку слу-ха-ти.

Ластівка

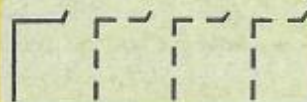
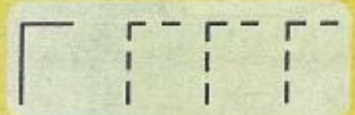
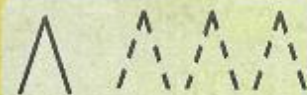
Жаба

Гуси

ґ'А-ґ'А

Замалюй букви жабки, ластівки, гусей. Пропиши "спів" гусей (ґа-ґа).

Пропиши літери, а в порожньому квадратику намалюй малюнок — на що схожа літера (приклад на літері "Ж").

з) 2008, № 6:

Лі-теч-ко

Пли-ве у зо-ло-то-му чов-ни-ку мо-ло-де Лі-теч-ко. Щіч-ки у ньо-го чер-во-ні, а о-чі — як не-ба синь.

Сріб-не ве-се-леч-ко во-дич-ку за-бав-ля-є. І шу-мить во-на, хлю-по-четь-ся, пі-сень-ку Лі-теч-ку на-спі-ву-є. По-чув ту пі-сень-ку цвіркун на бе-ре-зі. У-зяв сво-ю скри-поч-ку і за-рав. І по-ли-ну-ла та ча-рів-на му-зи-ка зо-лотий чов-ник наз-до-га-ня-ти.

Цвіркун

Щічки

Човник

Шум

Замалюй букви. Відшукай їх у казці і “засвіти” (обведи фломастером).

3. Зразки розповідей вихователя про письменників для дітей старшого дошкільного віку

а) 2009, № 1: розповідь про Степана Жупанина:

б) 2009, № 4: розповідь про Юрія Ярмиша:

Літературна сторінка

Юрій Ярмиш написав дуже багато казок для дітей. Друзі жартома називають його “українським Андерсеном”.

Народився він у сім’ї учителів. Ще в школі писав вірші. А коли став дорослим — почав писати книжки для дітей.

“Перша казка “Вітрисько”, — згадує Юрій Ярмиш, — мені наснилася. Я прокинувся серед ночі, схопив олівець і записав її”. А потім було ще багато чудових казок і оповідань: про золотий кораблик і вовчі окуляри, про чудесні моря і летюче дерево, про великого мисливця і лісових балакунів і ще багато-багато інших.

Трамвай і щиглик

Був собі у Києві трамвай. Не звичайний дзвінкий Трамвай, а Гуркітливий.

Він без кінця подорожував за своїм маршрутом — з Подолу через Дніпро аж у Дарницю й назад. А як Гуркітливий Трамвай дзенькав, клацав, бамкав, бив колесами на стиках! Люди злякано тулилися до стін будинків. Домашні господарки миттю зачиняли вікна. Собаки ховалися у підвороття, а кицьки видряпувалися з переляку аж на верхівки дерев. Злізти звідти вони боялися, то ж доводилося викликати пожежників! Ставити до кожного дерева пожежні драбини й рятувати наполоханих кицьок, які нямчали так, що чути було аж на Батиєвій горі.

в) 2009, № 6: розповідь про Василя Чухліба:

Літературна сторінка

Мама і тато Василя Чухліба були учителями. У родині книжка завжди була в пошані, тож Василько змалечку любив читати. А потім почав писати вірші. Його перший вірш був надрукований в газеті, коли Василь ще вчився в школі. Уже дорослим Василь Чухліб почав писати оповідання і казки для дітей: "Хто встає раніше", "Чи далеко до осені", "Колискова для ведмедів". Діти полюбили його книжки, тому вони були відзначені премією ім. Лесі Українки.

А тепер послухай казку:

Колискова для ведмедів

Цілий день перебиралися ведмеді до нової хати. Тато з мамою переносили меблі, посуд, а ведмедик Клиш-Клиш свої іграшки.

— Чи нічого не забули? — час від часу перепитував тато.

— Та наче все взяли, — відповідала мама.

Коли нарешті полягали спати, вона побажала:

— Спокійної ночі вам на новому місці!

Але чомусь нікому не спалося.

Тато Ведмідь крутився на печі, кректав: "Щось мені жарко тут".

— То, може, постелити на підлозі? — сказала Ведмедиха.

Але й там Ведмідь не зміг заснути.

— Може, відчинити двері й вікна, щоб вітерець повівав?

Відчинили двері й вікна, а сон не йшов.

І Клиш-Клиш перевертався в ліжечку.

— Мамо, подушка тверда! — жалівся він.

г) 2009, № 7: розповідь про Олександра Олеся:

Літературна сторінка

Поет Олександр Олесь почав писати дитячі вірші для свого синочка Олега, якого він ніжно називав Лелекою. У віршах Олександр Олесь писав про тварин, яких найбільше любив син, — зайчиків, півників, курей, качок, гусей. Ось послухай вірш “Каченята”.

Качечка іде,
Каченят веде.
Веде малих на травичку,
На рясочку, на водичку.
Йде, йде,
Каченят веде.

Каченята малесенькі,
Наче пушок, легесенькі.
Ідуть, ідуть, гойдаються,
Наче в річці купаються.
Побачили мушку — стали
І дихати перестали!

А мушечка враз злетіла
І на квіточку поруч сіла!
Стали малі підкрадатись,
Стала мушка оглядатись.
Знов знеслася над землею —
Каченята враз за нею!
Біжать, плигають, стрибають,
Ніяк мушки не піймають!

4. Приклади пізнавальних розповідей вихователя за темами тижня
а) 2007, № 12: тема тижня: «Кришталева зимонька», тема дня: «Прийшов грудень – приніс студень»:

Зима — це білий сон природи

Уся природа взимку спочиває. Сплять голі дерева і кущики. Зажурений вітер співає їм свої тихі колисанки. Під білою сніговою ковдрою поснули зернятка, корінці травички і квіточок. Вони міцно тримають у своїх маленьких долоньках сонечкове тепло. Адже воно дасть їм силу, щоб навесні першими зазеленіти.

Багато спить взимку і саме сонечко. І над землею зависають довгі темні ночі. Недаремно люди кажуть, що зимовий деньок — як комарика носок.

Замалюй голубим олівчиком коротку стежинку. На довшій намалюй крапочки — сліди зайчика.

б) 2006, № 12: тема тижня: «Кришталева зимонька», тема дня: «Рослини і тварини взимку»:

Уранці біля хати
малесенькі сліди —
Зайчаточко вухате
приходило сюди.
Стояло біля хати,
ступило на поріг,
хотіло нам сказати,
що випав перший сніг.

Леонід Куліш-Зінків

Білі кружечки змасти
клеєм і приклади шма-
точки ватки — це буде
сніжок.

Зайчик — спритний стрибун. Його задні лапки майже вдвічі довші за передні. Вони дуже сильні. І тому зайчик може робити довгі стрибки. Один його стрибок такий, як 5 твоїх кроків. А ще він вміє заплутати свої сліди: спершу попетляє, потім повертає по своєму сліду назад, пострибає навсібіч. І лисичка, вовчик чи песик, які хотіли наздогнати зайчатко, побігають-побігають, а малого хитруна так і не знайдуть. От і врятувався!

в) 2007, № 1: тема тижня: «Завітала в хату зоряна колядка», тема дня: «Різдво»:

Різдвяна зіронька

У далекому місті Вифлеємі в цей зимовий вечір усе було, як завжди: дорослі закінчували свою роботу, дітки вкладалися спати.

І лише місяць та зорі по-особливому мерехтіли, чекали якогось дива. Вони знали, що цієї ночі народиться найяскравіша зірка.

І ось спалахнуло небо, і з'явився Ангел, який сповістив світові радісну новину: "Радійте усі, бо народилося Боже дитячко – Ісус! Поспішіть привітати Його!"

Цієї ж миті над стаєнкою, де Марія і Йосип сповивали маленького Ісуса, засяяла найяскравіша зіронька.

"Христос рождається! Славимо Його!" – співали ангелята на небі, раділи люди на землі.

Нехай сьогодні радіє і твоє маленьке серденько, і уся твоя родина новонародженому Ісусу. А небесна зіронька навіть у найтемніші ночі світить тобі своїм срібним сяйвом.

г) 2008, № 1: тема тижня: «Завітала в хату зоряна колядка», тема дня: «Свята вечеря»:

Святвечір

Засвітилася у небі різдвяна зоря.

У кожній сім'ї накривають святковий стіл. Смачна кутя із золотої пшениці та меду, пампушки кругленькі, як саме сонечко, узвар – цілющий напій із сушених яблук, груш, слив, грибочки, що несуть нам силу дощику, риба, виплекана у водичці, часник, який кожним своїм зубчиком дарує нам здоров'я та красу...

А посередині столу палахкотить ясним вогником різдвяна свічка. І той маленький вогник запалює у кожному серденьку велику радість, бо народилося дитятко Боже – Ісус.

“Христос народився! Славимо Його!” – вітають одне одного усі у цей Святвечір. І від цих щирих радісних привітань стає світліше і тепліше на усій землі!

Прикмети

Зоряна ніч перед Різдвом – буде рік врожайний.

Якщо зварена кутя виходить з верхом – будуть високі стоги сіна.

д) 2010, № 9: тема тижня: «Космос», тема дня: «Дослідження космосу»:

Ангеляткам про загадковий Всесвіт

Чи задивлявся
ти коли-небудь
у вечірнє небо?

Напевно, так.
І тисячі років тому люди теж любили
дивитися на зорі, намагаючись
розгадати таємниці Всесвіту.
Вони помітили, що зірки у небі
розташовані у певному порядку, тож і
назвали світ нічного неба Космос, що
означає «порядок», «світ».

Минав час, і люди винайшли
прилад, щоб краще роздивитися
небесні світила, — телескоп.
Перший телескоп являв собою
невелику трубу, в яку вставлено
збільшувальні скельця.

А сучасні телескопи
можуть бути розміром
з будинок! У такий
телескоп можна
побачити навіть
гори і долини на
близьких планетах.

5. Приклади завдань для підготовки руки дитини до письма
а) 2010, № 11:

б) 2010, № 3:

Вчіться, пальчики, писати

Заштрихуй голубим олівчиком пелюстки підсніжника, зеленим — листочки, а жовтим олівцем замалюй сонечко. Промінчики проведи червоним олівцем (суцільні лінії), оранжевим (хвилясті), рожевим (пунктирні).

6. Приклади завдань для лексичної роботи з дітьми старшого дошкільного віку

а) 2010, № 3:

б) 2012, № 3:

Якого кольору слова

Небо чисте, по-молодому усмінене. Воно синіє, наче там висіяно море волошок, і фіалок, і півників, і ще всячину квітів.

Мабуть, тому вподобав я дивитись на небо, що з-поміж усіх кольорів найдужче люблю синій. Коли я бачу щось синє — чи квітку, чи очі, чи дівоче плаття, чи просто чую саме слово «синій», — враз мені стає добре, я щасливий, і душа моя сміється й грає.

Іноді все в цьому світі уявляється мені синім: ото, начебто, ростуть сині тополі над синьою дорогою, їдуть сині вози, запряжені синіми кіньми, випадають сині дощі. І як було б цікаво, якби раптом посеред зими випав синій сніг, синя завірюха захурделила-зареготала!

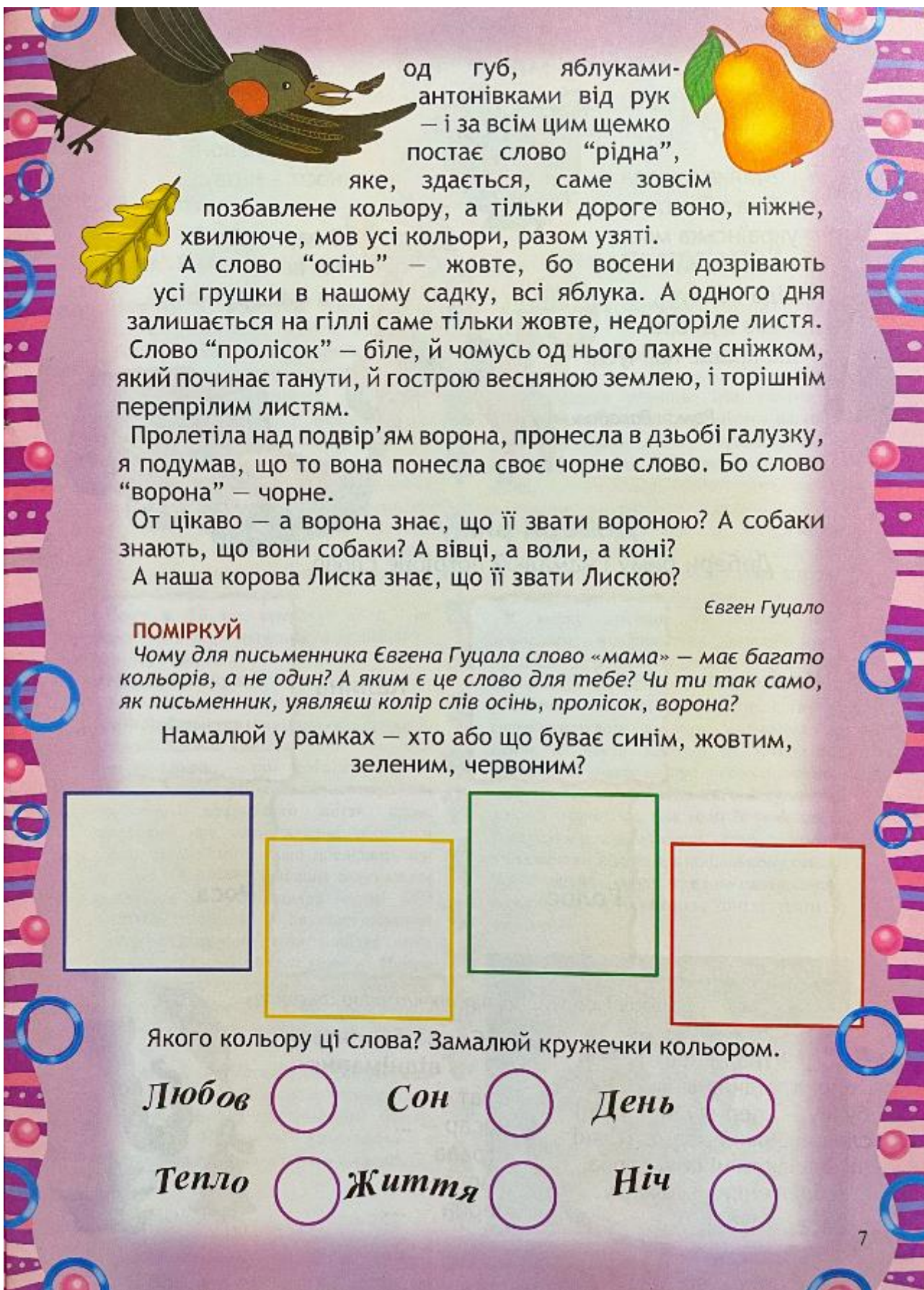
Але чомусь не можу уявити, щоб молоко нашої корови Лиски було синє. Ще можу припустити, що Лиска наша геть уся посиніла й великі очі її стали сині, а от молоко залишається для мене білим, хоч і як силкуюся побачити його синім. І чомусь так само сметана для мене біліє, і сир, і вареники з сиром.

А якого кольору слова?

Тихесенько вимовляю слово «зелений», і постає переді мною все зелене, і я вже чомусь не сумніваюсь, що саме це слово зеленого кольору. Вимовляю слово «мама» — і ввижається мені добра її усмішка, каре іскристе мерехтіння в очах, ласкаве звучання голосу.

Жоден колір, либонь, не пов'язується з її образом, тільки здається, наче сяє чимось золотистим від очей, вишневим

од губ, яблуками-антонівками від рук — і за всім цим щемко постає слово “рідна”, яке, здається, саме зовсім позбавлене кольору, а тільки дороге воно, ніжне, хвилююче, мов усі кольори, разом узяті.

А слово “осінь” — жовте, бо восени дозрівають усі грушки в нашому садку, всі яблука. А одного дня залишається на гіллі саме тільки жовте, недогоріле листя.

Слово “пролісок” — біле, й чомусь од нього пахне сніжком, який починає танути, й гострою весняною землею, і торішнім перепрілим листям.

Пролетіла над подвір’ям ворона, пронесла в дзьобі галузку, я подумав, що то вона понесла своє чорне слово. Бо слово “ворона” — чорне.

От цікаво — а ворона знає, що її звати вороною? А собаки знають, що вони собаки? А вівці, а воли, а коні?

А наша корова Лиска знає, що її звати Лискою?

Євген Гуцало

ПОМІРКУЙ

Чому для письменника Євгена Гуцала слово «мама» — має багато кольорів, а не один? А яким є це слово для тебе? Чи ти так само, як письменник, уявляєш колір слів осінь, пролісок, ворона?

Намалюй у рамках — хто або що буває синім, жовтим, зеленим, червоним?

Якого кольору ці слова? Замалюй кружечки кольором.

Любов

Сон

День

Тепло

Життя

Ніч

7

в) 2013, № 12:

Прочитай запитання і слова праворуч. Проведи стрілки від слів, які можуть бути відповіддю, до запитання.

Зимонька
яка?

жовте

прудкий

білосніжна

Зайчик
який?

срібна

біленький

тепле

морозна

Сонце
яке?

маленький

ясне

холодна

сніжна

Гра «Світлі та теплі слова»

Назви якомога більше слів, що можуть зігріти серце у холодні дні та освітити темні ночі. Ангелятко почне, а ти продовж:
Любов, матуся...

Гра «Закінчи речення»

Я люблю зиму, бо ... _____

Легенька сніжинка ... _____

Я з татом і мамою... _____

Прудка білочка ... _____

7. Приклади конспектів занять з розвитку мовлення та художньої літератури для дітей старшого дошкільного віку за матеріалами журналу «Ангеляткова наука»:

а) Тема тижня 1. «Вже брами літа закриває осінь», тема дня: «Птахи, які відлітають». Заняття з розвитку мовлення на тему: «Навчання дошкільників складати розповідь – міркування «чому відлітають птахи?».

Мета. Зв'язне мовлення: продовжувати вчити дітей складати розповіді-міркування, висловлювати свої думки, обґрунтовувати їх, формувати навички цікавого оповідача. **Граматика:** вчити складати речення з причинно-наслідковими сполучниками (тому що, через те що, оскільки, адже). **Словник:** активізація слів з теми тижня.

Читання вірша М. Познанської «Журавлі летять» (2010 р., №9, ст.6):

Бесіда: чому прощаються журавлі? Чому автор вірша вважає, що журавлі забирають з собою літечко?

Лексична вправа «За що я дякую літечку?». Матеріал: велике картонне сонце, квіти для аплікації вінка для сонця.

Хід проведення: вихователь спонукає дітей до роздумів над тим, що подарувало нам літо і ми хочемо йому за це подякувати (за тепле сонечко, за відпочинок з батьками (на морі, в горах, на озері...), за усі плоди (ягідки смородини, суниць, малини..., вишні, груші, яблука, огірки, кавуни,), за веселі пісні пташок, за пахучі квіти, за теплий дощик і веселку після грози, за мед, липовий чай, за кольорові метелики, можливо, за якусь подію...).

Діти називають за що вдячні літечку і прикрашають вінок сонця квіткою – колективна аплікація.

Дидактична гра «До теплого сонечка». Матеріал: велике картонне сонце з вінком, картки з птахами (осілі та перелітні).

Хід проведення: вихователь пропонує дітям обрати пташку, назвати її і визначити вона перелітня (якщо так, то прикріплюємо її біля сонця), чи осіла (кладемо на підвіконня).

Розповіді-міркування дітей (вихователь спонукає дітей до обґрунтування своїх думок).

Руханка

Прислів'я «Вересень птахів у дорогу підганяє».

Як ви розумієте це прислів'я?

Виготовлення пташки (приклеювання крилечок до витнутого силуету пташки, домальовування очей) (2007 р., №3, ст.17).

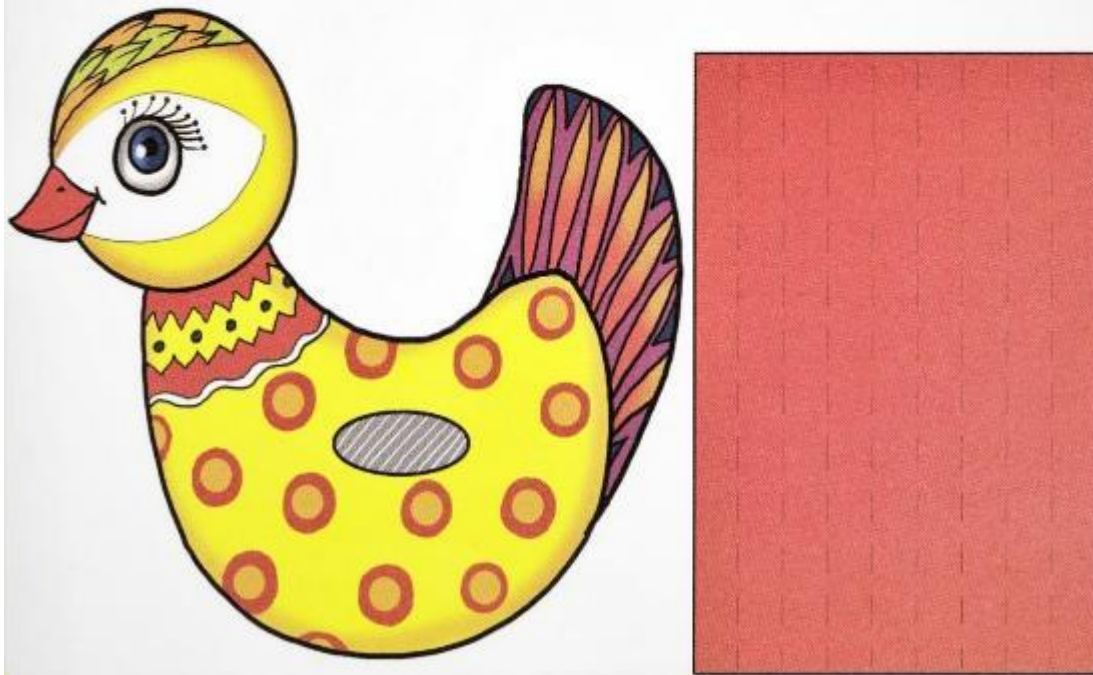
Пташка

1. Акуратно по контуру витни пташку та оранжевий прямокутник.

2. Прямокутник сложи за пунктирною лінією у гармошку — це крила для пташки.

3. Проріж отвір у заштрихованій частині пташки і просунь крізь нього крила, розправ їх.

Свою пташечку можеш підвісити на ниточці у вікні.

Вихователь спонукає дітей до **висловлювання** побажань пташкам щасливої дороги до теплих країв (бажаємо теплого сонечка, попутнього вітру, легкої дороги, сили крилечкам, бути уважними, щоб помітити кому важко і потрібна допомога у дорозі, вірного друга поруч...).

Підсумок заняття: чи сумуєш за літом? Яка пташка тобі подобається найбільше? Чиє побажання для перелітньої пташки тобі сподобалось?

б) Тема тижня 1. «Вже брами літа закриває осінь», тема дня: «Школа. Перший дзвоник». Заняття з художньої літератури на тему: «Читання літературної казки О. Табаки «Вересень і його синій дзвоник»

Мета: продовжувати вчити уважно слухати та розуміти зміст літературної казки, відповідати на творчі та рефлексійні запитання (за Н. Гавриш), підвести до розуміння того, що наполегливість, старання та працьовитість приносять радість, задоволення і благословення у твоє життя.

Попередня робота: екскурсія до школи, обговорення головних шкільних атрибутів.

Словник: школа, школяр, шкільне подвір'я, клас, перерва, дзвінок;

трудівник, праця, справа, удосвіта, благословення.

Розглядання шкільного дзвоника: що це? Для чого він? На що схожий?

Розглядання квітки синього дзвоника: стебельце, квітка, колір, чому називається дзвоник? Що потрібно, щоб виросла така красива квітка?

Читання казки, розглядання ілюстрації, бесіда за змістом казки:

2013 р., №9, ст. 9:

Вересень і його синій дзвоник

Далеко-далеко за лісом-пралісом у золотисто-жовтій хатинці живе місяць Вересень, найменший син Осені. Хоч і дуже молодий, та великий трудівник. Вересень ціле літо готується до своєї праці. А розпочинає її з найважливішої справи. Чи здогадались, з якої саме? Так, 1 вересня скликає дітей до школи.

До цього сонячного дня Вересень дбайливо вирощує свою улюблену квітку – синій дзвоник. Встає удосвіта, чистою росою квітку поливає, землю розпушує, сонячний промінчик до стебельця прив'язує. А увечері тихий вітерець прикличе, щоб заколисав синій дзвіночок, адже добрий сон дає силу і здоров'я.

А коли місяць Серпень поступиться йому місцем, одягне Вересень найкращу сорочку і йде зривати свій синій дзвоник. Потім сяде на білу хмарку, і понесе його вітер над усією землею, щоб почули діти на кожному шкільному подвір'ї ніжне дзень-дзелень його синього дзвіночка.

Радіють діти, батьки, вчителі. Посміхається сонечко в небі, благословляючи добрий початок доброї справи.

- *Яка найважливіша справа місяця Вересня?*
- *Як він до неї готується?*
- *Розкажіть як доглядає Вересень за квіткою.*
- *Який результат дбайливої праці?*

Руханка

2013 р., №9, ст. 20:

Повторне читання казки

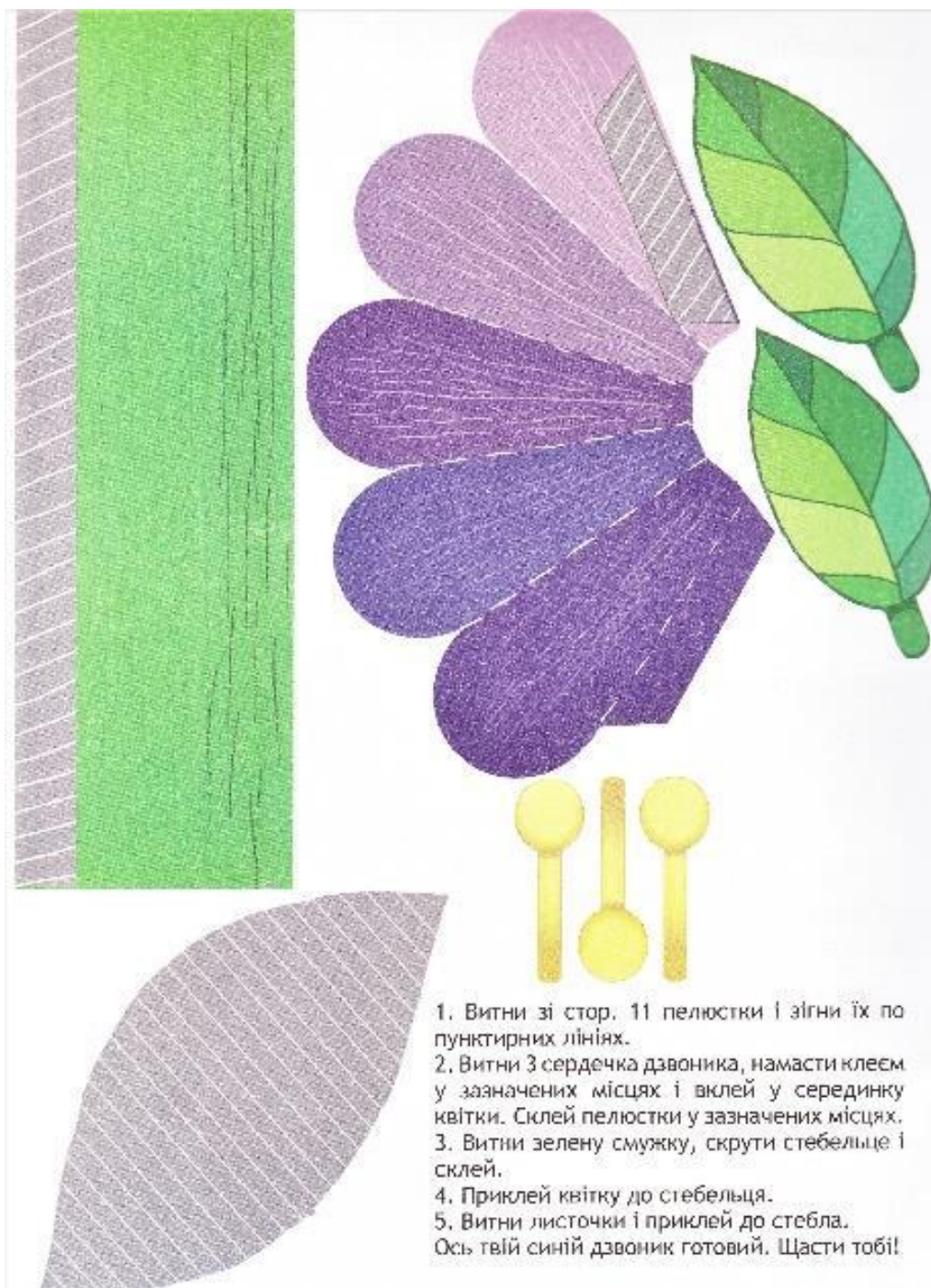
Бесіда (полілог):

- Розкажи про щоденні справи місяця Вересня. Як ти думаєш, що окрім догляду за квіткою він міг робити ще?
 - Розкажи про свій день.
 - Сонечко (Господь) благословляє добрий початок доброї справи!
- Благословляти – це означає обдаровувати благом, прикликати на когось Божу благодать. Чи кожна праця буде благословенна?

Виготовлення квітки дзвоника.

Тримавши у руках свою квітку вихователь спонукає дітей розповісти кого б вони хотіли привітати з новим навчальним роком і що побажали б.

2013 р., №9, ст. 12:

Підсумок заняття: що цікавого дізнались на занятті? Що подивувало? Чи хочеш іти до школи?

8. Приклади завдань для індивідуальної роботи з розвитку мовлення
впродовж дня за матеріалами журналу «Ангеляткова наука» до теми тижня
«Вже брами літа закриває осінь»:

а) 2008, № 9, ст. 3

Вересень

Веселий вересень у лісі
Повісив ліхтарі,
І сонце на злотистім списі
гойдається вгорі.
Юрій Клен

Спробуй відповісти на ці запитання:

- Чи вересень веселий місяць? Чому?
- Що за ліхтарі повісив вересень у лісі?
- З чим іще можна порівняти жовті листочки?
- Яке сонечко восени?

Знайди і розмалюй усі “ліхтарики”, що розвісив вересень. Домалюй сонечку короткі і довгі промінчики.

 Спис — довга дерев'яна палиця із загостреним кінцем.

3

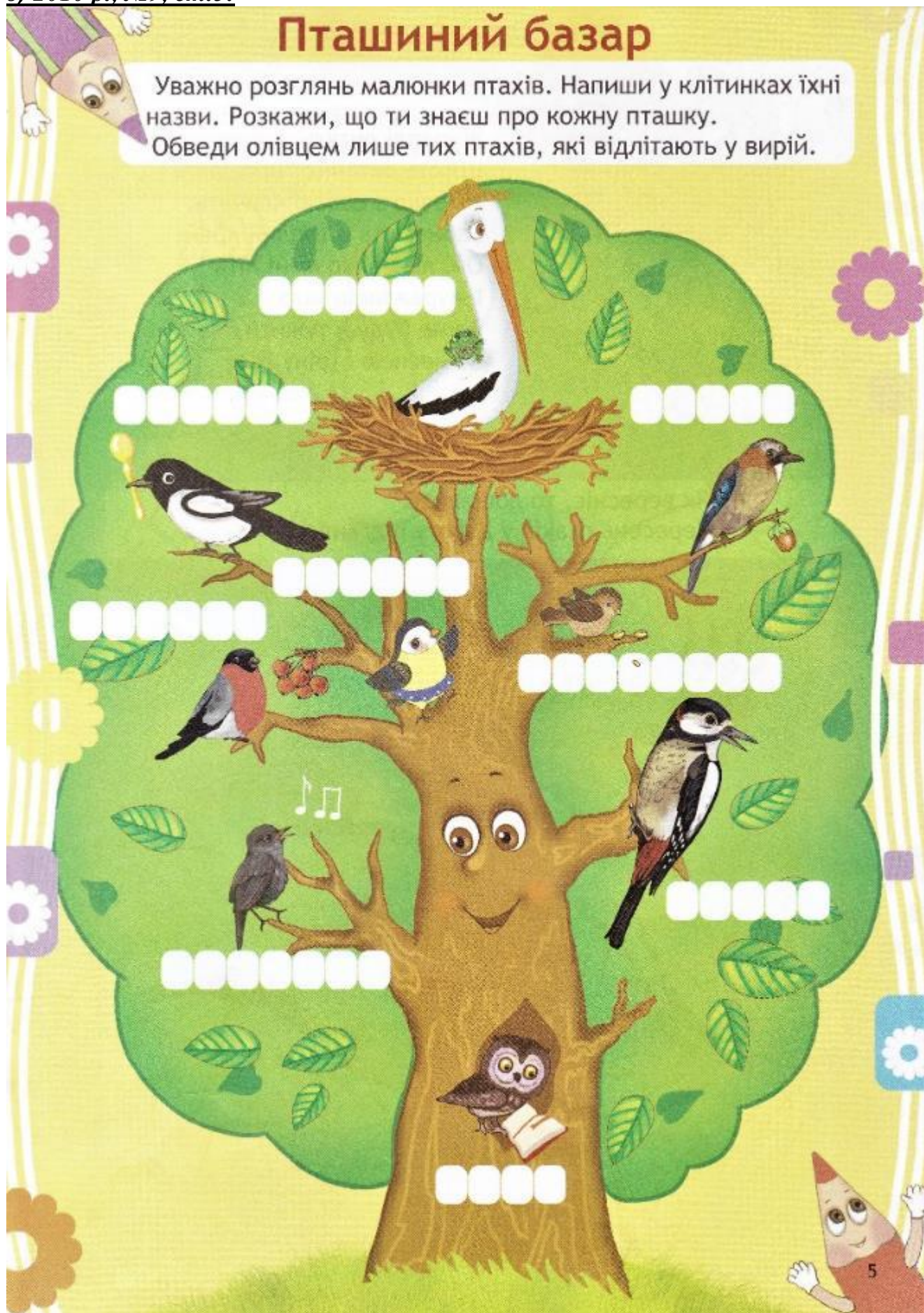
б) 2011 р., №9, ст.4:

в) 2010 р., №9, ст.5:

Пташиний базар

Уважно розглянь малюнки птахів. Напиши у клітинках їхні назви. Розкажи, що ти знаєш про кожну пташку. Обведи олівцем лише тих птахів, які відлітають у вирій.

з) 2009 р., №9, ст. 4:

Осінь

Ніби притомилось
Сонечко привітне,
У траві пожовклій
Молочай не квітне.
Облетіло літо
Листячком із клена,
Лиш ялинка в лісі
Сонячно-зелена.
Журавлі курличуть:
— Летимо у вирій! —
Пропливає осінь
На хмаринці сірій.

Богдан Чалий

Як ти думаєш, чому восени сонечко втомлене?
Що відбувається у природі, коли приходить осінь?

Розкажи, що ти бачиш на малюнку.

Додаток Д

Методичні рекомендації для батьків

1. Будьте прикладом для своєї дитини – цікавтесь періодикою.
2. Облаштуйте місце – журнальний столик, полицю, де завжди чекатиме улюблене періодичне видання.
3. У хвилини дозвілля читайте пресу.
4. Передплатіть журнал для дитини і «готуйте» її до зустрічі з першим номером, подбайте, щоб ця зустріч була емоційною.
5. Домовтеся з дитиною про час читання періодичного видання.
6. Організуйте себе і дитину, щоб правила читання журналу «працювали» не час від часу, а систематично.
7. Зробіть хвилини спільного читання приємними, емоційними, сповненими щирістю спілкування – такими, на які очікуватиме ваш малюк.
8. Грайте ігри, співайте пісеньки, розучуйте вірші, скоромовки, забавлянки, читайте казки та оповідання, виготовляйте поробки, розмальовуйте малюнки, вивчайте букви, вчіться писати, але поступово збільшуйте тривалість занять.
9. Упродовж дня чи тижня повертайтеся до змісту журналу, пригадуйте сюжет казки, повторюйте вірш, розпитуйте про героїв, улюблений малюнок, гру тощо.
10. Не забувайте хвалити дитину! Почуття успіху, радості, емоційного піднесення так само потрібні вашій дитині як добрий сон і здорове харчування.

Додаток Е

Опитувальник для вихователів

1. Назвіть ті засоби розвитку мовлення, яким надаєте перевагу в роботі зі старшими дошкільниками (книжки, дитячі часописи, гаджети, тощо).
2. При доборі матеріалу для мовленнєвого розвитку старших дошкільників Ви надаєте перевагу гаджетам чи дитячим журналам?

Гаджетам

Журналам

3. На Вашу думку, працювати з дитячою періодикою легше чи складніше у порівнянні з гаджетами?

Легше

Складніше

4. Дошкільників легше зацікавити гаджетом чи періодичним виданням?

Гаджетом

Журналом

5. З матеріалами дитячої періодики легше працювати зі старшими дошкільниками на мовленнєвих заняттях чи у повсякденному спілкуванні?

На занятті

У повсякденному житті

6. Оберіть відповідь стосовно використання часописів з метою розвитку мовлення старших дошкільників:

- часто використовую,

- рідко використовую,

- не використовую зовсім.

7. Чи можна повноцінно розвивати мовлення дітей у закладі дошкільної освіти без дитячої періодики?

Можна

Не можна

Важко сказати

8. Чи можна вважати важливим доповненням до навчально-методичного забезпечення мовленнєвої роботи у сучасному ЗДО періодичні видання?

Можна

Не можна

Частково

9. На Вашу думку, гаджети можуть повністю замінити дитячі журнали?

Можуть

Не можуть

Важко сказати

10. Чи будете у майбутньому використовувати дитячу періодику з метою мовленнєвого розвитку старших дошкільнят?

Буду

Не буду

Можливо

Опитувальник для батьків

1. Які дитячі журнали знаєте?
2. Чи виписуєте/купуєте періодичні видання для себе чи старших дітей?
3. Чи виписуєте/купуєте дитячу періодику своїй дитині?
4. Чи виявляє ваша дитина інтерес до дитячих часописів?
5. Обираючи між дитячим журналом і гаджетом чому ви надасте перевагу?
6. Обираючи між дитячим журналом і гаджетом чому надасть перевагу Ваша дитина?
7. Чи хотіли б Ви, щоб вихователі використовували у роботі з дошкільнятами періодичні видання для дітей?
8. На вашу думку, вдома для роботи з розвитку мовлення краще підходить журнал чи гаджет?
9. На Вашу думку, можуть гаджети повністю замінити дитячі журнали?
10. Чи будете у майбутньому використовувати дитячу періодику з метою мовленнєвого розвитку своєї дитини?

Додаток Ж

Перелік періодичних видань для дітей дошкільного віку

1. «Малютко» (літературно- художній журнал для дошкільнят і молодших школярів).
2. «Пізнайко від 2 до 6» (журнал для найменших).
3. «Карамельки» (журнал для дітей від 2 до 6 років).
4. «Мамине сонечко від 1 до 3»
5. «Мамине сонечко» (журнал для дітей від 2 до 5 років).
6. «Маленький розумник».
7. «Дошкілля».
8. «Івасик Телесик для малят» (журнал нових українських казок для дітей від 3 років).
9. «Ігроманія» (журнал для створення аплікацій).
10. «Їжачок» (розважально-пізнавальне видання для розумних і допитливих дітей).
11. «АБВГДЕЙКА малюка» (журнал ігор, скоромовок, загадок, розмальовок, конкурсів та призів).
12. «Малюк Котя» (всеукраїнський пізнавально-ігровий журнал для малюків від 3 до 7 років життя).
13. «Золоте левеня» (журнал, який орієнтований на дошкільнят і має на меті в легкій і розважальній формі навчити дитину читати).
14. «Весела малеча».
15. «Стежка».
16. «Ведмедик Баррі».
17. «Равлик».
18. «Колобочок».
19. «Яблунька».
20. «Веселі картинки».
21. «Світ Дитини».
22. «Дзвіночок»

23. «Живе джерельце».
24. «Водограйчик».
25. «Казковий вечір» (газета).
26. «Зайчик» (газета).
27. «Абетка казок» (газета).
28. «Діточки-квіточки, матуся, бабуся» (газета).
29. «Я сам(а)» (газета).

Джерело: <https://www.ukrposhta.ua/ua/periodychni-vydania-dlia-ditei-i-shkoliariv>